

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

GEÇ HİTİT, YENİ ASUR VE URARTU UYGARLIKLARINDA
ZİYAFET/YEMEK SAHNELERİ

DOKTORA TEZİ

İsmail COŞKUN
VAN-2018

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

GEÇ HİTİT, YENİ ASUR VE URARTU UYGARLIKLARINDA
ZİYAFET/YEMEK SAHNELERİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

İsmail COŞKUN

Danışman

Prof. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU

İsmail COŞKUN tarafından hazırlanan "Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Uygarlıklarında Ziyafet/Yemek Sahneleri" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU Van YYÜ.Ed.Fak. Arkeoloji Bölümü

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

[Signature]

Başkan: Prof. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU Van YYÜ.Ed.Fak. Arkeoloji Bölümü

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

[Signature]

Üye: Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU Erzurum Atatürk Ün. Ed.Fak. Arkeoloji Bölümü

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

[Signature]

Üye : Dr. Öğr. Üyesi. Hanifi BİBER Van YYÜ.Ed.Fak. Arkeoloji Bölümü

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

[Signature]

Üye : Dr. Öğr. Üyesi. Oktay BAŞAK Van YYÜ.Ed.Fak. Sanat Tarihi Bölümü

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

[Signature]

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ertan KÜÇÜKEFE Kars Kafkas Ün. Fen-Ed.Fak.

Arkeoloji Bölümü

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

[Signature]

Yedek Üye : Dr. Öğr. Üyesi Zerrin TAVUKÇU Erzurum Atatürk Ün.

Ed.Fak. Arkeoloji Bölümü

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Yedek Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ Van YYÜ.Ed.Fak. Sanat Tarihi Bölümü

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

TezSavunma Tarihi: 09/08/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

[Signature]
Doç. Dr. ...
Sosyal Bilimler Fakültesi Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İsmail COŞKUN

09.08.2018

Doktora Tezi

İsmail COŞKUN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

2018

GEÇ HİTİT, YENİ ASUR VE URARTU UYGARLIKLARINDA
ZİYAFET/YEMEK SAHNELERİ

ÖZET

Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Uygarlıklarında görülen ziyafet/yemek sahneleri belli bir kültürel birikim ve sanatsal gelişimi ortaya koyar.

Birçok prenslikten oluşan Geç Hitit uygarlığı, Hitit Devletinin bir devamı niteliğindedir. Geç Hitit Krallıklarında ziyafet/yemek sahneleri, ortostatlar, steller, pyxis, kolye ucu ve mühür üzerinde yer alır. Geç Hitit Sanatında en fazla görülen yemek sahnesi, mezar stelleri üzerindedir. Ölü yemeklerini gösteren bu sahnelerde, figürler bazen karşılıklı, bazen tek oturmaktadır. Ölü yemeğinin dışında Hititlerde müzikli bayram ziyafetleri de görülmektedir. Hitit yazılı belgeleri yapılan bu törenlerle ilgili bilgiler verir.

Yeni Asur döneminde duvar kabartmaları, silindir mühürler, pyxislar ve fildişi mobilya parçaları üzerinde ziyafet/yemek sahneleri görülmektedir. Asur görsel sanat eserleri ve yazılı belgelerinden zafer sonrası ziyafetin yapıldığı anlaşılmaktadır. Askerler için düzenlenen bu törenlerden bazıları, Kral II. Sargon Sarayının(MÖ 721-705) önemli salonlarında taş levhalar üzerinde izlenmiştir. Kral Asurbanipal(MÖ 668-630) ve eşinin birlikte açık havada müzik eşliğinde ziyafet sahnesi, Elam zaferinden sonra yapılmıştır. Zaferin bir kutlama şeklinde gösterilmesi Mezopotamya sanatının erken dönemlerinden beri görülen bir geleneğin devamıdır.

Asur Sanatının dışında, yazılı belgeleri de ziyafet ve yemeklerin nasıl yapıldığı ile ilgili bilgi verir. Ziyafet steli diye adlandırılan bir yazıt üzerinde, törene katılacak kişilerden, yiyecek malzemelere kadar birçok bilgi bulunur. Metinlerden anlaşılan bu törenler şehrin genelini kapsamakta ve katılımcıların çoğunluğunu halk oluşturmaktaydı.

Urartu Krallığında kemerler, adak levhaları ve mühürler üzerinde görülen Ziyafet/yemek sahneleri, sadece kadınlar, sadece erkekler ya da kadın ve erkekler için birlikte hazırlanmaktaydı. Urartu yazılı metinlerinde de ziyafet veya yemek ile ilgili bilgiler sınırlıdır.

Anahtar Kelimeler: Ziyafet, Yemek, Ölü Yemeği, Yeni Asur, Geç Hitit, Urartu

Ph. D. Thesis

İsmail COŞKUN

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

2018

THE BANQUET/DINNER SCENES IN THE LATE HITTITE, NEW ASSYRIAN
AND URARTU CIVILIZATION

ABSTRACT

The banquet / dinner scenes in the Late Hittite, New Assyrian and Urartu Civilizations reveal a certain cultural accumulation and artistic development.

The Late Hittite civilization consisting of many principals is a continuation of the Hittite State. In the Late Hittite Kingdoms, banquets / dinners scenes are placed on orthostats, stellar, pyxis, necklace and seal. The most common food scene in the late Hittite art is on the grave stellars. In these scenes of dead dishes, the figures are sometimes face to face, sometimes only one sits. Apart from the dead meal, musical feast banquets are also seen in the Hittites. Hittite written documents give information about these ceremonies.

In the New Assyrian period banquets / food scenes are seen on wall reliefs, cylinder seals, pyxislar and ivory pieces of furniture. Assyrian visual arts and written documents indicate that after the victory was feast. Some of these ceremonies for the soldiers, King II. Sargon's (721-705 BC) in the important rooms are in stone plates. The banquet of King Asurbanipal (668-630 BC) and his wife together in an outdoor music concert was made after Elam victory. The demonstration of victory as a celebration is a continuation of a tradition that has been seen since the early days of Mesopotamian art.

In addition to Assyrian art, written documents also give information about how the banquet and food is made. There is a lot of information on the inscription, called

the banquet stellar, from the people to attend the ceremony to the food items. These ceremonies, understood from the texts, had been occurring in the general of the city, and the majority of the participants were people.

The banquets / dinner scenes, in the Urartu Kingdom are seen on belts, votive plates and seals. These scenes were prepared solely for women, solely for men or together with men and women. In Urartian texts also the information, regarding banquets or meals is limited.

Keywords: Banquet, Meal, Dead Meat, New Assyrian, Late Hittite, Urartu

TEŞEKKÜR SAYFASI

Tez konusunun seğimi ve yazımı aşamasında yardımlarını esirgemeyen, tüm doktora sürecinde kütüphanesini açan ve desteklerini eksik etmeyen ve büyük katkı sağlayan başta Danışman Hocam, Rafet Çavuşoğlu'na, süreç boyunca görüşlerini aldığım, tez yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen hocam Sayın Hanifi Biber'e jüri üyesi olarak tezle ilgili değerli geri bildirimlerini paylaşan Oktay Başak'a ve tez yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen Sabahattin Erdoğan, Orhan Varol, Cem Haydaroğlu ile Erdal Polat ve Erdal Özgüner'e teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak yanımda olan aileme, sıkıntılarımı paylaşan, desteklerini eksik etmeyen Eőim Hatice Arzu Coşkun'a ve tezimle ilgilendiğim zamanlarda anlayışını esirgemeyen oğlum Kıvanç Kartal Coşkun'a őükranlarımı sunarım.

İsmail COŞKUN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
RESİM VE HARİTALARIN LİSTESİ.....	xvi
ÖNSÖZ.....	xx
GİRİŞ.....	1
1. ESKİ ÇAĞDA YEMEK SAHNELERİ.....	5
2. MÖ 1. BİN GEÇ HİTİT, YENİ ASUR VE URARTU DÖNEMİ SİYASİ COĞRAFYASI.....	14
3.KATOLOG.....	28
4. GEÇ HİTİT, YENİ ASUR VE URARTU DÖNEMİ ZİYAFET/YEMEK SAHNELERİ.....	159
4.1. Geç Hitit Ziyafet/Yemek Sahneleri.....	159
4.1.1. Bayram Törenlerinde Ziyafet Sahneleri.....	164
4.1.2 Av Sonrası Ziyafet Sahnesi.....	166
4.1.3 Diğer Sahneler.....	167
4.1.4 Değerlendirme.....	168
4.2 Yeni Asur Dönemi Ziyafet Sahneleri.....	172
4.2.1 Zafer Sonrası Ziyafet Sahneleri.....	177
3.2.1.1 Sargon Sarayı 7 numaralı Salon Kabartmaları.....	177
3.2.1.2 Sargon Sarayı 2 numaralı Salon Kabartmaları.....	179
3.2.1.3. Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi.....	181
3.2.1.4 Nimrud Fildişi Ziyafet Sahnesi.....	182
4.2.2 Diğer Sahneler.....	183
4.2.2.1 II. Asurnasirpal İçki Sahnesi.....	183
4.2.2.2 Ziyafet Taşıyan Hizmetliler.....	184
4.2.2.3 Asur Ordugâhları.....	184
4.2.2.4. Esirlerin Yemek Sahneleri.....	186
4.2.2.5. Yeni Asur Dönemi Mühürler Üzerindeki Ziyafet Sahneleri.....	187

4.2.2.6. Yeni Asur Dönemi İthal Pyxis Kapları Üzerindeki Ziyafet Sahneleri	189
4.2.2.7. Fildişinden Mobilya Parçalarındaki Ziyafet Sahneleri	190
4.2.3 Değerlendirme	191
4.3. Urartu Dönemi Ziyafet Sahneleri	199
4.3.1. Kadınlar İçin Hazırlanan Ziyafet Sahneleri	201
4.3.2. Erkekler İçin Hazırlanan Ziyafet Sahneleri	204
4.3.3. Erkekler ve Kadınlar İçin Hazırlanan Ziyafet Sahneleri	206
4.3.4 Değerlendirme	206
5. ÖLÜ YEMEĞİ	210
5.1 Geç Hitit Dönemi	217
5.1.1 Tek Oturan Figürler	217
5.1.2. Karşılıklı Oturan Figürler	220
5.2 Yeni Asur Dönemi	221
5.3 Urartu Dönemi	222
5.4. Değerlendirme	223
6. GENEL DEĞERLENDİRME	228
7. SONUÇ	233
8. KAYNAKÇA	238
ŞEKİLLER	250
RESİMLER VE HARİTALAR	313
TABLolar	377

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AMM	Anadolu Medeniyetler Müzesi
Abb	Şekil-Figür(Abbildung)
Bknz	Bakınız
BM	İngiliz Müzesi (British Museum)
Çiz.	Çizim
Et al.	Ve diğerleri
Fig.	Figür
HAB	Sommer & Falkenstein: 1938
Kat.	Katalog
KBO	Keilschrifttexte aus Boghazkoi
KUB	Keilschrifturkunden aus Boghazkoi
MÖ	Milattan Önce
Öy.	Ön yüz
RIMA	Mezopotamya Kraliyet Yazıtları, Asur Dönemi
Res.	Resim
SAA	Asur Devleti Arşivi
Şek.	Şekil
vd	ve diğerleri
UKN	: Urartskie Klinoobraznye Nadpisi

ŞEKİLLER DİZİNİ

- Şekil 1:** Geç Tunç Çağı Fildişi Plaka (Loud, 1939: pl. 4.2b).
- Şekil 2:** Geç Tunç Çağı Fildişi Plaka (Loud, 1939: pl. 32: 160b-c).
- Şekil 3:** Beyaz Obelisk (Reade 1975: fig. 1).
- Şekil 4:** Zincirli Ortostatı- Voos tarafından yapılan rekonstrüksiyon(Voos, 1985: abb. 14).
- Şekil 5:** Zincirli Ortostatı- Voos tarafından yapılan rekonstrüksiyon (Voos, 1985: abb. 14).
- Şekil 6:** Kuttamuwa Steli (Herman, 2014: çiz.c1).
- Şekil 7:** Maraş Steli 1 (Orthman 1971: Maraş C/4'den yeniden çizim).
- Şekil 8:** Maraş Steli 3 (Bonatz 2000, Taf. XI, C19'dan yeniden çizim).
- Şekil 9:** Maraş Steli 4 (Herrmann 2014: fig. C11).
- Şekil 10:** Maraş Steli 5 (Bonatz 2000, Taf.XVII C 50'den yeniden çizim).
- Şekil 11:** Maraş Steli 6 (Orthmann 1971, Maraş B17'den yeniden çizim).
- Şekil 12:** Maraş Steli 10 (Hawkins, 2000; Pl.124).
- Şekil 13:** Maraş Steli 11 (Hawkins, 2000: Pl.126.12).
- Şekil 14:** Maraş Steli 14 (Bonatz 2000, C 21'den yeniden çizim).
- Şekil 15:** Maraş Steli 18 (Orthmann 1971: B/15'den yeniden çizim).
- Şekil 16:** Maraş Steli 21 (Orthmann 1974, Maraş B/20'den yeniden çizim).
- Şekil 17:** Söğütlü Steli (Bonatz, 2000: C8'den yeniden çizim).
- Şekil 18:** Edirne'de Ele Geçen Stel (Aydingün, Karakaya, 2010: çiz. 1)
- Şekil 19:** Taş Kap Pyxis (Herrman, 2014: Fig. C8).
- Şekil 20:** Sargon Sarayı 7 no'lu Oda Planı ve Kabartmaların Yeri (Botta, Flandin 1849: lev.107).
- Şekil 21:** Sargon Oda 7 taş levha 1, 2 (Botta, Flandin 1849: lev.108)
- Şekil 22:** Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 4, 5 (Botta, Flandin 1849: lev.109).
- Şekil 23:** Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 6 (Botta, Flandin 1849: lev.110).
- Şekil 24:** Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 7, 8 (Botta, Flandin 1849: lev.111).
- Şekil 25:** Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 10 (Botta, Flandin 1849: lev.112).

- Şekil 26:** Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 11 (Botta, Flandin 1849: lev.113).
- Şekil 27:** Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 12, 13(Botta, Flandin 1849: lev.114).
- Şekil 28:** Sargon 2 no'lu oda Planı ve Kabartmaların yeri (Albenda 1986: pl.109).
- Şekil 29:** Sargon Oda 2 Kabartma 6 (Botta, Flandin, 1849: lev. 55).
- Şekil 30:** Sargon Oda 2 Kabartma 9 (Botta, Flandin, 1849: lev. 57).
- Şekil 31:** Sargon Oda 2 Kabartma 10 (Botta, Flandin, 1849: lev. 58).
- Şekil 32:** Sargon Oda 2 Kabartma 11 (Botta, Flandin, 1849: lev. 59).
- Şekil 33:** Sargon Oda 2 Kabartma 12 (Botta, Flandin, 1849: lev. 59).
- Şekil 34:** Sargon Oda 2 Kabartma 13 (Botta, Flandin, 1849: lev. 60)
- Şekil 35:** Sargon Oda 2 Kabartma 14 (Botta, Flandin, 1849: lev.61).
- Şekil 36:** Sargon Oda 2 Kabartma 15 (Botta, Flandin, 1849: lev. 62).
- Şekil 37:** Sargon Oda 2 Kabartma 16 (Botta, Flandin, 1849: lev. 63).
- Şekil 38:** Sargon Oda 2 Kabartma 17 (Botta, Flandin, 1849: lev. 64).
- Şekil 39-a:** Sargon Oda 2 Kabartma 18 (Botta, Flandin, 1849: lev. 65).
- Şekil 39-b** Sargon Oda 2 Kabartma 18 rekonstrüksiyon (Sevin 2014: res.155).
- Şekil 40:** Sargon Oda 2 Kabartma 19 (Botta, Flandin, 1849: lev. 66).
- Şekil 41:** Sargon Oda 2 Kabartma 20, 21 (Botta, Flandin, 1849: lev. 67).
- Şekil 42:** Sargon Oda 2, H Kapısı, Kabartma 1 (Botta, Flandin, 1849: lev. 76).
- Şekil 43-a:** Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi (Albenda, 1977: fig. 6).
- Şekil 43-b:** Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi(sol kısmı) Albenda, 1977: fig. 9).
- Şekil 43-c:** Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi(Parrot, Chipiez, 1884: fig. 106, 107)
- Şekil 43-d:** Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi(tamamı) Barnett, 1976:lev. LXIII).
- Şekil 44:** II. Assurnasirpal İçki Sahnesi (Layard, 1849: pl. 5).
- Şekil 45:** Ninive Ziyafet Taşıyan Hizmetliler (Layard, 1853: pl. 8 üst).
- Şekil 46:** Ninive Ziyafet Taşıyan Hizmetliler (Layard, 1853: pl. 8 alt).
- Şekil 47:** Ninive Ziyafet Taşıyan Hizmetliler (Layard, 1853: pl. 9 üst).
- Şekil 48:** Ninive Ziyafet Taşıyan Hizmetliler (Layard, 1853: pl. 9 alt).
- Şekil 49:** Asur ordugâhı (Botta, Flandin 1849: lev.146).
- Şekil 50:** Asur ordugâhı (Layard, 1849: lev. 30).

- Şekil 51:** Asur ordugâhı (Barnett, 1976:lev. LXVIIb).
- Şekil 52:** Asur ordugâhı (Barnett, 1976:lev. LX).
- Şekil 53-a:** Elam Kentinin ele geçirilişi ve tutsakların yemeği (Barnett, 1976: lev. LXVIa).
- Şekil 53-b:** Elamlı Tutsakların Yemeği'nden Ayrıntı
- Şekil 54-a:** Elamlı Tutsakların Yemeği (Sevin, 2014: res. 248).
- Şekil 54-b:** Elamlı Tutsakların Yemeği'nden Ayrıntı
- Şekil 55:** Nimrud Silindir Mührü (Oates&Oates, 2001: fig. 137).
- Şekil 56:** Nimrud Fildişi Kap-Pyxis (Heirrmann, Laidlaw, 2009: plt. 47).
- Şekil 57:** Nimrud Fildişi Kap-Pyxis (Barnet, 1957: fig. 16).
- Şekil 58:** Nimrud Fildişi Plak (Mallowan, Davies, 1970: lev. 7).
- Şekil 59:** Nimrud Fildişi Plak (Mallowan, Davies, 1970: lev. 67).
- Şekil 60:** Nimrud Fildişi Plak (Mallowan, Davies, 1970: lev. 69).
- Şekil 61:** Bronz Kemer (Kellner 1991, 67, Çiz. 256).
- Şekil 62:** Bronz Kemer (Kellner 1991, 67, Çiz. 279).
- Şekil 63:** Bronz Kemer (Seidl, 2004: abb 102 sm 6)
- Şekil 64:** Bronz Kemer (Kellner 1991, 67, Çiz. 261).
- Şekil 65:** Bronz Kemer (Kellner 1991, 67, Çiz. 262).
- Şekil 66:** Bronz Kemer (Kellner 1991, 67, Çiz. 262).
- Şekil 67:** Bronz Kemer (Kellner 1991, 67, Çiz. 263).
- Şekil 68:** Bronz Kemer (Seidl, 2004: abb 99).
- Şekil 69:** Bronz Kemer (Seidl, 2004: abb 102 sm 7).
- Şekil 70:** Bronz Kemer (Seidl, 2004: abb 102 sm 8).
- Şekil 71:** Bronz Kemer (Seidl, 2004: 102 sm 10).
- Şekil 72:** Bronz Kemer (Seidl, 2004: abb 102, sm 11).
- Şekil 73:** Bronz Kemer (Seidl, 2004: abb 102, sm 12).
- Şekil 74:** Bronz Kemer (Kellner, 1991: çiz. 265).
- Şekil 75-a:** Bronz Kemer (sol) (Seidl, 2004: sm 36).
- Şekil 75-b:** Bronz Kemer (orta) (Seidl, 2004: sm 36).
- Şekil 75-c:** Bronz Kemer (sağ) (Seidl, 2004: sm 36)
- Şekil 76-a:** Bronz Kemer (sol) (Seidl, 2004: sm 37)
- Şekil 76-b:** Bronz Kemer (orta) (Seidl, 2004: sm 37)

Şekil 76-c: Bronz Kemer (sağ) (Seidl, 2004: sm 37)

Şekil 77: Bronz Kemer (Çavuşoğlu, 2014: çiz. 73)

Şekil 78: Bronz Kemer (Çavuşoğlu, 2014: çiz. 72)

Şekil 79: Bronz Kemer (Taşyürek 1975, fig 4, res. 21)

Şekil 80: Bronz Kemer (Çilingiroğlu, 1991: şek. 1).

Şekil 81: Adak Levhası (Caner, 1998: lev.71, res. 410).

Şekil 82: Adak Levhası (Seidl, 2004: abb 132 sm 2).

Şekil 83: Damga Mühür (Ayvazian, 2006: 1011 TK 08).

Şekil 84: Damga Mühür(Yağcı, 1996: Levha 1).

Şekil 85: Silindir Damga Mühür (Zengin, 2000: levha XXIV, kat.81).

RESİM VE HARİTALARIN LİSTESİ

- Resim 1:** Zincirli Ortostatı (Orthmann 1971, Zincirli B/3).
- Resim 2:** Kargamış Ortostatı (Orthmann 1971, Ab/4).
- Resim 3:** Karatepe Törenselle Ziyafet(Çambel, 2002: 130).
- Resim 4:** Malatya Ortostatı(Orthman 1974, Malatya b/3).
- Resim 5:** Tell Rıfat Steli(Orthmann 1971: Tell Rifaat 1).
- Resim 6:** Kuttamuwa Steli(Struble & Herrmann, 2009: fig. 3).
- Resim 7:** Maraş Mezar Steli 1(Bonatz 2000, Taf. 10, C/12).
- Resim 8:** Maraş Mezar Steli 2(Bonatz 2000, Taf.X, C 13).
- Resim 9:** Maraş Mezar Steli 3(Bonatz 2000, Taf. XI, C19).
- Resim 10:** Maraş Mezar Steli 4(Orthmann 1971, Taf.46.d -B/19).
- Resim 11:** Sakçagözü Steli(Bonatz 2000, C 37).
- Resim 12:** Hama Steli(Orthman 1971, Hama B/4).
- Resim 13:** Çapalı Steli(Bonatz, 2000: C 43).
- Resim 14:** Maraş Steli 5(Bonatz 2000, C 50).
- Resim 15:** Maraş Steli 6(Orthmann 1971, Maraş B17; Bonatz 2000, C/42).
- Resim 16:** Maraş Steli 7(Orthmann 1971, Taf. 45b -B 12).
- Resim 17:** Maraş Steli 8(Bonatz, 2000: C51).
- Resim 18:** Maraş Steli 9(Orthmann 1971: Taf.46f, B/14).
- Resim 19:** Ördekburnu Steli(Orthmann 1971: Ördekburnu 1).
- Resim 20:** Zincirli Steli(Orthmann 1971, Zincirli K/2)
- Resim 21:** Maraş Steli 10(Orthman, 1971; Taf.44, B/7).
- Resim 22:** Maraş Steli 11(Bonatz, 2000: C27).
- Resim 23:** Karaburçlu Steli(Bossert, 1942: 811).
- Resim 24:** Maraş Steli 12(Bonatz, 2000: C22)
- Resim 25:** Maraş Steli 13(Orthmann, 1971: Maraş B/10).
- Resim 26:** Maraş Steli 14(Bonatz, 2000: C21).
- Resim 27:** Maraş Steli 15(Bonatz, 2000, Taf. XII, C 24).
- Resim 28:** Maraş Steli 16(Orthman, 1974: C 2).
- Resim 29:** Maraş Steli 17(Orthman, 1974: C/1).

- Resim 30:** Maraş Steli 18(Bonatz, 2000: C44).
- Resim 31:** Maraş Steli 19(Orthmann, 1971: Maraş B/21).
- Resim 32:** Maraş Steli 20(Bonatz, 2000: C 61).
- Resim 33:** Maraş Steli 21(Bonatz, 2000: C62).
- Resim 34:** Söğütlü Steli(Orthmann, 1971: Taf.52b- Söğütlü 1).
- Resim 35:** Edirne’de Ele Geçirilen Stel(Aydingün, Karakaya, 2010: res.1).
- Resim 36:** Tell Freidje Steli(Orthmann, 1971 :Tell Fredje 1).
- Resim 37:** Till Barsib Steli(Orthmann, 1971: Til Barsip B/6).
- Resim 38:** İslahiye Steli(Bonatz, 2000: c 30).
- Resim 39:** Mezar Steli (Bonatz, 2000: c 31).
- Resim 40:** Zincirli Kolye Ucu(Herrman, 2014: fig. C17).
- Resim 41-a:** Damga Mühür(Herrman, 2014: 25).
- Resim 41-b:** Damga Mühür-Yeni Baskısı(Herrman, 2014: 25).
- Resim 42:** Taş Kap-Pyxis(Herrman, 2014: Fig. C8).
- Resim 43-a:** Asurbanipal ve Eşi Ziyafet Sahnesi (İngiliz müzesi, resim servisi: FI-001034809)
- Resim 43-b:** Asurbanipal ve Eşi Ziyafet Sahnesi, ayrıntı Teumman’ın Kesik Kafası (İngiliz Müzesi, resim servisi: FI-001043951)
- Resim 44-a:** II. Asurnasirpal Duvar Kabartması (İngiliz müzesi, resim servisi: FI-001035601).
- Resim 44-b:** II. Asurnasirpal Duvar Kabartması Ayrıntı (İngiliz müzesi, resim servisi: FI-001035605)
- Resim 45:** Asur Ordugâhı (İngiliz müzesi, resim servisi: FI—001035618).
- Resim 46:** Asur Ordugâhı(Barnett, 1976:lev. LXVIb).
- Resim 47:** Elam Kenti’nin Ele Geçirilişi(Barnett, 1976: lev. LXVIa).
- Resim 48:** Elamlı Tutsakların Yemeği(Brown 2014, p. 531, Fig. 6).
- Resim 49:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 676).
- Resim 50:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 674).
- Resim 51:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 675)
- Resim 52:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1993: fig. 43)

- Resim 53:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 776)
- Resim 54:** Silindir Mühür, British Museum (Collon, 1987: 75, fig. 338).
- Resim 55:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: plt 777).
- Resim 56:** Silindir Mühür, British Museum (Collon, 1987: 75, fig. 339).
- Resim 57:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 665).
- Resim 58:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 666).
- Resim 59:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 667).
- Resim 60:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 668).
- Resim 61:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 669).
- Resim 62:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 670).
- Resim 63:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 671).
- Resim 64:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 672).
- Resim 65:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 699).
- Resim 66:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 700).
- Resim 67:** Silindir Mühür, Pierpont Morgan (Porada 1948: 701).
- Resim 68:** Silindir Mühür, Louvre (Collon, 1987: 190, fig. 937).
- Resim 69:** Nimrud Fildişi Kap-Pyxis (Heirrmann, Laidlaw, 2009: plt. 47),
- Resim 70:** Nimrud Fildişi Kap-Pyxis(Orthmann 1971: Nimrud S/3).
- Resim 71:** Herzfeld Kap-Pyxis (Orthmann 1971: Herzfeld X / 1).
- Resim 72:** Nimrud Fildişi Plak(Mallowan, Davies, 1970: lev. 7).
- Resim 73:** Nimrud Fildişi Mobilya Parçası (Mallowan, Herrmann, 1974: lev. LVI).
- Resim 74:** Nimrud Nimrud Fildişi Mobilya Parçası (Mallowan, Herrmann, 1974: lev. LVIII).
- Resim 75:** Nimrud Fildişi Mobilya Parçası (Mallowan, Herrmann, 1974: lev. LIX).

Resim 76: Bronz Kemer (Çavuşoğlu, 2002: res. 304).

Resim 77: Bronz Kemer (Çavuşoğlu, 2002: res. 300).

Resim 78: Bronz Adak Levhası (Kellner 1976, 53 v.d., Abb. 52).

Resim 79: Bronz Adak Levhası (Kellner 1991, 295, Res. 6).

Resim 80: Bronz Adak Levhası (Caner, 1998: lev. 71, res. 406).

Resim 81: Bronz Adak Levhası (Taşyürek 1978, 210 v.d., res. 22).

Resim 82: Bronz Adak Levhası (Caner, 1998: lev. 73 res. 408).

Resim 83: Bronz Adak Levhası (Caner, 1998: lev. 73 res. 409).

Resim 84: Bronz Adak Levhası (Caner, 1998: lev. 71 res. 410).

Resim 85: Bronz Adak Levhası (Caner, 1998: lev. 73 res. 411).

Resim 86: Bronz Adak Levhası (Caner, 1998: lev. 73 res. 412).

Resim 87: Amulet Mühür (Kuvaç, 2014: res.1).

Resim 88: Silindir Damga Mühür (Yağcı, 1996: 183 lev. II).

Resim 89-a: Ur Standardı (İngiliz müzesi, resim servisi: FI-001035686).

Resim 89-b: Ur Standardı (İngiliz müzesi, resim servisi: FI-001035685).

Resim 90: II. Asurnasirpal Ziyafet Steli (Wiseman, 1952: Lev. 1).

Resim 91: Ephesos steli (Pfuhl & Möbius, 1979: no 1867).

Harita 1: Geç Hitit Beylikleri (Urartu ve Asur Devleti Cambridge Ancient History, Vol. 3, Part 2).

Tablo 1: Geç Hitit gıda maddeleri ve ziyafet ile ilişkili olabilecek diğer materyaller.

Tablo 2: Yeni Asur gıda maddeleri ve ziyafet ile ilişkili olabilecek diğer materyaller

Tablo 3: Urartu gıda maddeleri ve ziyafet ile ilişkili olabilecek diğer materyaller

ÖNSÖZ

Türk Dil Kurumuna göre ziyafet, eğlenmek veya bir olayı kutlamak amacıyla birçok kimsenin bir araya gelerek yedikleri yemek, şölen olarak geçmektedir.

Vücudumuzun günlük ihtiyacı olan yemek yeme, biyolojik ihtiyacın yanı sıra kültürel, dinsel ve toplumsal kimliği ifade etmenin bir yolu olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

İnsanların yeme içme gelenekleri ile kültürel geçmişleri arasında bir bağ vardır. Anadolu ve Mezopotamya'da bulunan görsel sanat eserlerindeki yemek sahneleri de farklı ritüellerin sanata yansımalarıdır.

Kralların günlük hayattaki sofraları ve onların çeşitli ritüeller için düzenledikleri ziyafetlere ilişkin bilgi veren hem yazılı belgeler hem de görsel sanat eserleri mevcuttur. Özellikle Yeni Asur Dönemi'nde Ninive'de ele geçen şölenlerdeki harcamalar ve yiyecek türlerinin kaydedildiği metinler, Mezopotamya'da saray mutfağını ve düzenlenen şölenlerin ayrıntılarını bize sunmaktadır.

Kralların dışında komutanlar ve yöneticiler bu ziyafetleri düzenlemekte halk da bu ziyafetlere katılabilmekteydi.

Mezopotamya ve Anadolu'da birçok farklı amaç için yemek sofrası düzenlenirdi. Genellikle, kralların askeri zaferleri ve yeni imar faaliyetlerini kutlamak için eğlenceli ziyafetler verilirdi. Bunun yanında büyük tanrılar adına ve toplumun ölmüş ileri gelenleri için, ölü yemekleri hazırlanırdı. Büyük avlardan sonra yapılan kutlamalar, düğünler özellikle yılın belli zamanlarında yapılan bayramlar için de ziyafetler düzenlenmekteydi.

Bu yemek sofralarının amaçlarından biri de ziyafeti düzenleyenin gücünü, otoritesini ve zenginliğini göstermek olmalıydı.

GİRİŞ

Coğrafik farklılıklar, iklim koşulları, sosyal statü, dinsel inanışlar, kültürel birikimler ve eğitim düzeyi yeme alışkanlıklarını değiştirdiği gibi, yemeklerle ilgili kültürlerde de farklılıklara yol açabilir.

MÖ 1.binin önemli uygarlıklarından olan Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye’de Geç Hitit Prenslükleri, Doğu Anadolu’da Urartu ve Mezopotamya’da bulunan Yeni Asur Devletleri farklı iklim ve coğrafik koşullardan dolayı yaşadıkları bölgenin özelliklerini barındıran bir yeme kültürü geliştirmiş olmalıdır.

Bu kadar geniş bir coğrafyayı kapsayan ziyafet sahneleriyle ilgili daha önce bir çalışma yapılmamıştır. Tez çalışması, sahnelerin aynı dönemde farklı kültürlerde hangi amaçlarla hangi ritüellerle ilişkili kullanıldıklarının gösterilmesi açısından da önemli olacaktır.

Normalde ziyafet, eğlenmek veya bir olayı kutlamak amacıyla birçok kimsenin bir araya gelerek yedikleri yemek ve bir tür şölen olsa da, tez içinde kutlama olmayan yemeklerin görselleri de dönemleri içinde değerlendirilmiştir.

Cenaze Törenleri içerisinde belirli günlerde yenilen “Ölü Yemeği”, ölü ile canlıların birlikte yaptıkları düşünülen ortak yemeklerdir(Glassner, 1987: 264; Ökse, 2005: 2; Tsukimoto, 1985: 231). Bu tür yemekler ölü gömme adetleri ve ölümden sonraki yaşam ile ilgili olup farklı bir kültürel geçmişe sahiptir. Bu nedenle tez içinde ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

Yeni Asur, Urartu ve Geç Hitit Dönemlerinde görülen ziyafet sahnelerinin konuları tam anlamıyla örtüşmemektedir. Bu bağlamda sahneler çalışılırken her uygarlık kendi içinde değerlendirilerek, ziyafetlerin yapılış nedenlerine göre farklı alt başlıklara ayrılmıştır.

İncelenen eserlerin tamamı daha önce yayınlanmış eserler olup, yayınlanmamış eserler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Tezin materyalini steller, ortostatlar, duvar kabartmaları, fildişi mobilya parçaları, silindir ve damga mühürler, taş ve fildişi kaplar, bronz kemer ve adak levhaları ile takılar oluşturur.

Doktora Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü eğitim-öğretim programları tez yazım kılavuzu, göz önüne alınarak yazılmıştır. Atıf usulleri ve kaynak gösterimi, Amerika Psikoloji Derneği (American Psychology Association) tarafından geliştirilen ve genellikle sosyal bilimler alanında tercih edilen APA sistemine göre yapılmıştır.

Tespit edilen toplam 122 eser içinde eserlerin tamamı kataloglanmıştır. En fazla yemek sahnesi Geç Hitit Döneminde görülse de, sahnelerin görünme oranı anlamında çok fazla fark yoktur.

Katalogun içinde eserlerin dönemleri Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Dönemi şeklinde yazılmış, dönemlerin içindeki herhangi bir kral ya da sanatsal ayrıma gidilmemiştir. Kataloga ziyafet ve yemek sahnelerinin yanında, yemek ile ilişkili olan sahneler de eklenmiştir. Bu sahneler ziyafet için yiyecek taşıyan hizmetliler ve yemek yapan görevlilerden oluşur.

İncelenen 21 tane Ölü Yemeği sahneli Maraş stellerine Roma rakamları ile numara verilmiştir.

Kataloglama yapılırken önce Geç Hitit daha sonra Yeni Asur ve en son Urartu Uygarlıkları'nda görülen sahneler incelenmiştir.

Katalog Şablonu aşağıdaki gibi yapılmıştır.

Katalog No :

Adı :

Dönemi :

Cinsi :

Buluntu Yeri :

Ölçüleri :

Nerede :
Şekil No :
Resim No :
Sahne :
Yayımlar :
Tanımı :

Aynı zamanda katalogun sağ köşesine, bazı sahnelerin birer küçük resmi ya da çizimi yerleştirilmiştir.

Resimler üzerinden bazı eserlerin çizimleri yapılmıştır. Ayrıca İngiliz Müzesi'nden(British Museum) istenen bazı resimler tezde kullanılmıştır¹.

Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Uygarlıkları'nda incelenen sahneler üzerinde yer alan gıda maddeleri ve ziyafet ile ilişkili olabilecek diğer materyallerin her dönem için ayrı tabloları yapılmıştır.

Bu tez çalışmasında kullanılan sinek yelpazesi terimi, İngilizce çevirilerde görülen “flywhisk” kelimesinin tarafımızca önerilmiş halidir(Albenda, 1986: 81, 82).

Geç Hitit Sanatı stilleri, Darga'nın önerdiği stil evrelerine göre yapılmıştır². Darga Geç Hitit Sanatı eserlerini dört stil evresine ayırmaktadır(Darga, 1992: 224).

1) Hitit Sanatı I / Geleneksel Geç Hitit Üslubu (MÖ 1050 - 850)

2) Geç Hitit Sanatı II / Asur Etkisi Gösteren Geç Hitit Üslubu (MÖ 850 -800)

3) Geç Hitit Sanatı III a / Asurlaşmış Geç Hitit Üslubu (MÖ 800 / 750 -700)

4) Geç Hitit Sanatı III b / Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Üslubu (MÖ 800 - 8.yy'ın Sonu 7.yy'ın Başı).

¹ İngiliz Müzesi tarafından CC BY-NC-SA 4.0 lisansı ile resimler gönderilmiştir.

² Diğer ayrımlar için bkz (Akurgal, 1962; Genge, 1979; Orthmann, 1971).

Tez çalışmasının birinci bölümünde “Eski Çağda Yemek Sahneleri” yazılmıştır. Yazılı kaynaklardaki ve görsel sanat eserleri üzerindeki ziyafet, Sümerlerden başlayarak Demir Çağına kadar incelenmiştir. Bu erken dönem kültürlerde görülen ziyafetlerin, incelenen uygarlıklara olan etkileri araştırılmıştır.

Tez Çalışmasının ikinci bölümünde, ziyafet sahneleri incelenmeden önce Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Uygarlıklarının coğrafyası ve siyasi tarihi anlatılmıştır. Hemen hemen aynı dönemde yaşayan bu üç uygarlığın birbirleri ile olan etkileşimleri incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünü kataloglar oluşturur.

Tezin dördüncü bölümünde Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Uygarlıklarında görülen ziyafet, yemek sahneleri yazılı belgeler göz önüne alınarak yazılmıştır.

Geç Hitit Ziyafet Sahneleri incelenirken Hitit Devleti yazılı belgelerinden istifade edilmiştir. Geç Hitit Dönemi içerisinde yazılan yazılı belgeler kültürün anlaşılması açısından yeterli olmamıştır. Bu yüzden Geç Hitit Beylikleri kültürünün daha iyi anlaşılabilmesi için Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemi dini inançları ve bayram törenleri incelenmiştir.

Tezin beşinci bölümünü “Ölü Yemeği” oluşturur. Bölümün başında Ölü yemeği geleneğinin Mezopotamya, Suriye ve Anadolu içerisindeki kültürel gelişimi yazılı kaynaklar ve Arkeolojik belgelerle desteklenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

“Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Uygarlıklarında Ziyafet/Yemek Sahneleri” yazılı belgeler ışığında incelenmiş ve çeşitli ritüelleri içinde barındıran ziyafetin yapılış amacı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tezin yapılma amacı, aynı dönem içerisinde farklı coğrafyalarda yaşayan uygarlıklar tarafından beğenilerek kullanılan Ziyafet/Yemek Sahnelerinin farklı ve benzer yönlerini inceleyerek, bu ziyafetlerin anlamlarını ve önemlerini ortaya koymaktır. Aynı zamanda birbirleri ile etkileşim içerisinde olan bu uygarlıkların ziyafet ve yemek sahnelerini sanata yansıtarken birbirlerini ne kadar etkilediklerini belirlemektir.

1. ESKİ ÇAĞDA YEMEK SAHNELERİ

Toplumların kültürel bir parçası olarak yüzyılların birikimini ve çeşitliliğini taşıyan yemekler, yalnızca bir karın doyurmaktan ziyade törenlerin, dinsel merasimlerin, düğünlerin, eğlencelerin, ölümlerin, festivallerin ve pek çok toplumsal sürecin vazgeçilmez öğelerinden birisidir(Black & Green, 2003; Sağır, 2016: 273). Mezopotamya, Suriye(Levant) ve Anadolu'da ziyafetler her dönemde verilmiş olmalıdır. Yazılı belgeler ve görsel sanat eserlerinden ziyafetlerin önemini ve verilme amaçları ile ilgili bilgiler edinilir.

Arkeolojik kazılardan ele geçen, mutfakla ilgili araç gereçler yemek kültürü hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Arkeolojik veriler içinde tohum ve gıda kalıntıları, yazılı ve görsel sanat eserleri eski çağda yemeklerin, kültür ve din ilişkisini anlamaya ve yorumlamaya yardımcı olan buluntulardır.

Sümerlerde “İnsanın Yaratılışı” mitosunda insanın yaratılmasından sonra Enki'nin tanrılara verdiği ziyafetten bahsedilir(Kramer, 2001: 133). Sümerlerde buna benzer tanrıların birbirine ziyafet vermesi ile ilgili birçok mitolojik metin bulunur³. Bu metinler bize yemek kültürünün Sümerlerde ne kadar önemli olduğunu belirtmesinin yanında, sonradan oluşan kültürler üzerindeki etkiyi de göstermesi açısından önemlidir.

Sümer Mitolojisinde insanların ölümlü olmasıyla ilgili anlatılan metinlerdeki Adapa Efsanesinde, bilge bir insanın nasıl ölümsüzlüğü elinden kaçırdığı anlatılırken tanrıların kendisine verdiği ölümsüzlük ekmeğini yememesine bağlanmaktadır(McIntosh, 2005: 224).

Sümer Mitolojisinde insanların yaratılışı ile ilgili metinlerde eski insanların kültürel eksikliği yeme ve giyinme şekillerine bağlanmaktadır(Kramer, 2001: 21).

³ Sümer mitolojisi ile ilgili bkz. (Hooke, 1993; Kramer, 2001).

“...Eski zamanların insanları, Ekmek yemeği bilmezlerdi, giysi giymeği bilmezlerdi, koyunlar gibi ağızları ile ot yerlerdi, karıklardan(ark) su içerlerdi.”(Kramer, 2001: 21).

Ayrıca metnin devamında tanrıların yaratma odasının ve yemek odasının varlığı anlaşılmaktadır.

İnsanlığın yaratılışı ile ilgili başka bir metinde Enki ve Ninmah’ın insanların yaratılışı onuruna verdikleri ziyafetten bahsedilir. Enki ve Ninmah çok fazla şarap içerler, bunun üzerine Ninmah, denizin dibinden aldığı kil ile altı farklı tipte birey yaratır. Enki de onların yazgısını belirleyip, yiyecek ekmek verir. Enki de insan tipleri yaratır, ancak bunlardan sonuncu yarattığının vücudu ve zekâsı geridir. Ninmah’tan yardım ister. Yardımda şu ibareler geçmektedir.

“...Senin elinle şekillenenin yazgısını belirledim, Ona yiyecek ekmek verdim; Sen de benim elimde şekillenenin yazgısını belirle, Sen de ona yiyecek ekmek ver.”(Kramer, 2001: 134).

Sümerlere göre insanın yaratılır yaratılmaz en önemli yaşamsal ihtiyaçlarından biri yemektir. Bunu da tanrılar sağlar.

Sümerlerde tanrılara ikram edilen yemekler de önemliydi. Örneğin Tanrı An için sabah iki defa, sekiz ekmek, akşam iki defa, yedi ekmek, günde toplam otuz ekmek sunulurdu(Günaltay, 1987: 498, 499). Ayrıca tanrılara hurma, incir üzüm gibi meyveler ile şarap verilirdi(Günaltay, 1987: 498, 499). Eğer tanrıları mutlu edecek şekilde bir yemek masası hazırlanmak isteniyorsa arpa ile büyütülmüş iki yaşında yirmi bir koç, sütle beslenmiş dört, ota beslenmiş yirmi beş koyun, süt danası, iki boğa, sekiz kuzu, altmış kuş, üç piliç, yedi ördek, dört yaban domuzu bu ziyafette olmalıydı(Günaltay, 1987: 498, 499).

Sümerlerde Enki’nin hazırladığı ziyafetlerle ilgili bir metinde, şarap ve iyi bira yapmanın incelikleri anlatılmaktadır.

“...Enki biraları almaya gitti, şarapları almaya gitti, şarabı geniş tunçlara koydu. Kırmızı buğday birasını damıttı aynı zamanda, kurkuru-kabında kepek lapasını karıştırdı- en iyi bira için- ağızından eşit miktarda hurma şurubu döktü ve bu kepek lapasını hayat veren bal ekmeğinde pişirdi.

Enki Nippur kutsal alanında babası Enlil'e ekmek verdi yesin diye".(Kramer, 2000: 160).

Ziyafet hazırlığı için yaptığı biralardan sonra ziyafet için tanrılar gelir. Gelen tanrıların önem sırasına göre bir oturma düzeni vardı.

"...An'ı yüksek yere oturttu. An'ın yanına Enlil'i oturttu. Nintu'yu başköşeye oturttu. Anunna-tanrılar teker teker yerlerini aldılar. Bunlar biraları içtiler, şarapla neşelendiler. Tunçtan ağa-kaplarını ağızına kadar dolu tuttular, tunçlarla göğşe ve yere bile meydan okudular, tilimda-kaplarının, kutsal magur kayıklarının suyu çekildi yavaş yavaş." (Kramer, 2000: 160).

Metnin devamında biraların içilmesi Eridu'da kurulan Enki'nin tapınağından tanrılara bahsedilir. Burada içilen biraların, tanrıları keyiflendirdiği ve biten biranın tortusunun evden atıldığı görülmektedir.

"...Bira içildikten sonra, şarapla keyiflendikten sonra biranın tortusu evden atıldıktan sonra, Enlil Nippur'da neşeyle doldu..."(Kramer, 2000: 161).

Gılgamış Destanında da tanrılara verilen ziyafet ile ilgili bilgi yer almaktadır. Utnapiştım karaya çıktıktan sonra birçok tanrıya şölen düzenlemiştir. Metinden, şölenin güzel kokular ve bira eşliğinde yapıldığını görmekteyiz.

"...Ve bir yemek şöleni hazırladım tanrılara, dağın doruğunda bir sofraya kurdum. Her bir yana, yedi şarap küpü yerleştirdim ve bu küplerin gerisinde, buhurdanlara güzel kokulu (kamuş), sedir ve mersin ağacı yaprağı doldurdum. Tanrılar bu güzel kokuyu alınca, sinekler gibi üşüştiler sofranın başına"(Bottero, 2005: 199).

Gılgamış Destanında geçen bir metinde, Gılgamış'ın bir bitkiyi bulması ve gençlik bitkisinin yemesiyle ömre kavuşacağı anlatılmaktadır(Bottero, 2005: 206-207). Bitkiyi yiyen kişi de ölüm korkusunun kalmadığı ve bitki sayesinde gençleştiği yazılmaktadır⁴.

Gılgamış Destanı ile ilgili bir başka metinde, Gılgamış ölümsüzlüğü ararken, ona içki sunan Tanrıça Siduri ile karşılaşır. Tanrıça, Gılgamış'a ölümsüzlük

⁴ Gılgamış Destanının tamamı için bkz(Bottero, 2005; Jackson, 2005).

arayışından vazgeçmesini dünyanın güzellikleri ile ilgilenmesini söyler(Black & Green, 2003: 28). Dünyanın nimetleri arasında da alkolün verdiği mutluluk dahil olmalıdır(Black & Green, 2003: 29).

Gılgamış Destanının başka bir bölümünde Enkidu ile iletişim kurmaya çalışan çobanlar iletişimi yemekle sağlamaktadır.

“...Reddetti Enkidu, çobanların kendisine sunduğu ekmeği, içmek istemedi, sundukları birayı, Enkidu çekinerek bakıyordu yemediği ekmeğe, çekinerek bakıyordu içmediği biraya”(Bottero, 2005: 83, 83).

Erken Hanedanlık Dönemine ait olan "Ur Standardı" diye adlandırılan bir başka eser üzerinde ziyafet şöleni ile askeri zafer ilişkisi görülmektedir(yaklaşık MÖ 2600)(C. L. Woolley, 1934: plit 91). Bir tarafta kralın askerî başarısı gösterilirken diğer tarafta bu askeri başarının arkasından gelen büyük bir ziyafet şöleni gösterilmektedir(res. 89-a, b). Üç bölüme ayrılmış sahnenin ilk iki bölümünde yiyecek ve hayvan taşıyan görevliler, en üst bölümde de müzik eşliğinde yapılan bir ziyafet gösterilmiştir. Kral, sol başta önünde ve arkasında bulunan hizmetlilerin arasında sağ elinde içki kadehi ile oturmaktadır. Kralın karşısında biraz daha küçük gösterilmiş altı kişi (belki de komutanlar) yukarı kaldırdıkları sağ ellerinde içki kadehleri ile gösterilmiştir. Bu kişilerin arkasında bir müzisyen bulunur.

Erken Hanedanlık III Dönemi(MÖ 2600-2350) Lagaş Yöneticisi Ur-Nanşe(MÖ 2480 civarı) ait bir kireçtaşı levhanın üst sahnesinde kral ailesiyle birlikte inşaatta çalışmaktadır. Alt sahnede, tapınağın inşasının bitiminden sonra verilen ziyafet gösterilmektedir (Bordreuil, Briquel-Chatonnet, & Michel, 2015: 203; Kramer, 2009: 454).

Diyala Nehri Bölgesindeki Khafajah'daki Ay Tanrısı Sîn Tapınağında üçüncü bin yıla ait(Erken Hanedanlık III Dönemi) bir kapı plakasında, tapınak ekonomisinin ziyafet sahnesinde kullanılması sergilenmektedir(Henri Frankfort, 1939b: no 185). Üç frizli bu kapı plakasında en üst sahnesinde, karşılıklı oturmuş erkek ve kadın figürleri yukarı kaldırdıkları ellerinde kadeh, diğer ellerinde yaprak tutarlar. Kadın ve erkeğin etrafında hizmetliler görülür. Orta sahnede hayvan ve tarımsal ürünlerin taşınması, en altta da ziyafete uygun olarak müzisyen bulunur.

Erken Hanedanlık II-III Dönemi Mühürlerinde de bu ziyafet sahnelerini sıklıkla görmekteyiz. Bu sahnelerde iki figür genellikle birbirlerinin karşısına oturur ve aralarına yerleştirilen kaptan, kamışla içki içerler(Collon, 1987: plt. 89-92, 94; Porada & Buchanan, 1948: plt 107,111, 112, 115). Bazen bir masa etrafında(Collon, 1987: plt 72) ve ellerinde kaplarla da görülebilmektedir(Collon, 1987: 27). Ziyafete katılanlar için cinsiyet ayrımı yapmak oldukça zordur. Bazı figürlerin giysilerine ve başlıklarına bakarak kadın figürü olarak yorumlanabilir(Porada & Buchanan, 1948: 16, plt. 105, 106).

Mezopotamya’da krallara ait evlilik törenleri içerisinde yer alan, ziyafetlerle ilgili bilgiler de edinilir. Üçüncü Ur Sülalesi krallarından Ur-Nammu(2112-2095) ve oğlu Şulgi(2094-2047) Döneminden itibaren İnanna ile evlenmelerini anlatan hikâyeler yazılırdı(Kramer, 2009). Şulgi’den yaklaşık yüzyıl sonra İsin krallarından İddin-Dagan(1974-1954), Ama-uşumgalanga adı altında Kutsal evlilik ayini kutlamıştır(Kramer, 2009). Düğün töreninin olasılıkla ikinci günü büyük bir ziyafetten bahsedilir(Kramer, 2009).

“Kutsal kurbanlar yığıldığında, yıkayıp arıtma ayinleri yapıldığında, tütüsüler yığıldığında, servi odunları yakıldığında (?), Ekmek sunuları hazırlandığında, kaplar hazırlandığında, Kral onunla birlikte yüce saraya girdi, Kutsal karısına sarıldı. Onu gün ışığı gibi büyük kürsü üstündeki tahta götürdü. Kral Utu (güneş tanrısı) gibi onun yanına yerleşti. Zenginlik, bolluk, bereket yağdı onun önüne. Onun için güzel bir ziyafet hazırlattı. "Karakafalar"ı onun önüne getirdi. Sesi Güney Rüzgar'ını bastıran davulla (?), Sarayın süsü, tatlı sesli lir-algar'la (?), İnsanın ruhunu dinlendiren harpta, Şarkıcılar insanın yüreğini coşturan şarkılar söylüyorlardı. Kral yiyeceğe, içeceğe uzandı, Ama-uşumgalanna(İddin-Dagan) yiyeceğe, içeceğe uzandı. Saray bayramda, kral neşe dolu, Halk tika basa doymuş, Ama-uşamgalanna bitimsiz neşe içinde, Verimli taht üzerindeki günleri uzun olsun.”(Kramer, 2009: 377, 378).

Yazıttan, güzel kokularla birlikte, müzisyenlerin ve şarkıcıların eşliğinde, halkın katılımıyla yemekli büyük bir düğün kutlamasının yapıldığı anlaşılmaktadır.

Mezopotamya’da Eski Babil Dönemine tarihlenen yemek tarifleri ile ilgili metinler bulunmuştur(Bottero, 1987: 11 vd). Yemekler genellikle haşlanmış etten ve et suyundan yapılmıştır. Kuş yemekleri ile ilgili tarifler biraz daha ayrıntılı verilmiştir⁵.

Orta Tunç Çağı'nda Suriye'nin Halep yakınlarındaki Ebla'daki (MÖ 2000-1600), iki adet kültüsel taş su teknesi(yalak) üzerinde yemek sahnesi görülmektedir(Feldman, 2015: pl 7.3, 7.4). Su teknelerinin birinde kadın ve erkek figürleri yemekle dolu masa etrafında otururken, diğerinde sadece erkek figürü yemek masasının solunda oturmaktadır. Bu tekneler törenler sırasında şölen alanlarını süslüyor olabilir(Petty, 2014: 681).

Geç Tunç Çağı'nda Megiddo'da bulunan iki fildişi mobilya parçası üzerinde muhtemelen zafer sonrası verilen yemek sahneleri görülmektedir. Fildişi plakaların birinde tahtta oturan kral, müzik eşliğinde yemek sunularını kabul ederken sağ taraftan köleler getirilmektedir(Loud, 1939: pl 4:2b)(şekil 1). Diğer bir fildişi plakanın sağ tarafında görülen ziyafet sahnesinde sekiz erkek figürü görülmektedir(Loud, 1939: pl. 32: 160b–c)(şekil 2). Bunlardan üç tanesi hizmet için ayakta dururken, diğer figürler oturmaktadır. Solda tek oturan figür komutan ya da hükümdar olabilir.

⁵ Bir kuş yemeğinin tarifi: *Başını, boynunu ve ayaklarını kes(bir kenara koy. İçini boşaltmak için karnını yar, taşlığın iç organlarından ayrılması lazım. Kuşu yıka ve iç organlarını keserek ayır. Yıkanmış bir tencerenin içine kuşun taşlığını ve iç organlarını yerleştir. Yeterince pişirdikten sonra et kısımlarını tencereden çıkar ve soğuk suyla yıka; bir başka tencereyi yıka ve içine su ve süt koyduktan sonra ısıt. Kurulanmış kuşları, taşlık ve iç organlarını sil, üzerine tuz serp ve tencerenin içine yerleştir. Damarları ayıklanmış hayvan yağı, kendi zevkine göre güzel kokulu ağaçlar ve yaprakları ayıklanmış sedefotu ilave et. Kaynamaya başlayınca uygun miktarda soğan ve SAMIDU ilave et. Bir arada ezilmiş pırasa ve sarımsak ve biraz saf su(da koy). Pişirinceye kadar bekle, yemek pişerken ayıklanmış SASKU-tahlı taneleri(?) süt içinde ıslat; yeterince ıslanıp yumuşayınca SIQQU(kabuklu deniz ürünü, balık veya çekirge?) ile yoğur. Hep yumuşak kalmasına dikkat et. Yoğurulmuş SAMIDU'ya ezilmiş pırasa, sarımsak, süt ve pişirilen etten arta kalan yağı ilave et. Bu karışımı ikiye ayır. Birisinin bir kap içinde kabarmasını bekle, diğerini ise ufak ekmek topaçları halinde pişir ve pişince fırının duvarlarından al. Süte yatırılan tahıl tanelerini(?) yoğurmaya devam et; yağ, ezilmiş pırasa, sarımsak ve SAMIDU ilave et. Kuşlar ve garnitürlerin sığacağı büyüklükte yuvarlak ve yayvan bir kap al. Kapın kenarlarından dışarı taşacak şekilde içine hamur yerleştir. Yoğurulmuş ve bir kenara konmuş olan hamuru(yani diğer yarısını) al ve kuşların ve iç organlarının üzerini kaplayacak büyüklükte başka bir kapın içine ser. Üzerine nane serpiştir ve ince bir örtü oluşturacak şekilde hamurla üzerini kapat. Fırının önünü(kapağını ?) yukarı kaldır... Pişince, pişirme kabının kapağını al ve bir kenara koy. Kuşlar ve suları hazır hale gelince, pırasa, sarımsak ve çiğdemi(?) ez ve ilave et. Yemeğe başlamadan önce içinde hamur olan kabı al ve kuşları bu kaba yerleştir. Pişirme kabındaki iç organları ve taşlıkları ve SEBETU-ekmeklerini(de koymayı) unutma. Kuşların yağlı suyunu bir tarafa bırak. (şimdi yemeği) hazırladığı hamurdan (yaptığın) kapakla kapat ve masaya gönder(Bottero, 1987: 16, 17; Ünal, 2007: 129, 130).*

Orta Asur Dönemine ait⁶ çivi yazılı beyaz obelisk üzerinde kralın ziyafeti ile ilgili sahneler bulunmaktadır(J. E. Reade, 1975: fig. 1).Kral, yazıtta yaptığı askeri seferler ve başarılarından bahseder (K. A. Grayson, 1996: A.0.101.118; Sollberger, 1974: 231 vd.). Dört yüzünün her birinde sekiz friz üzerinde sahneler bulunur. Dikilitaş üzerinde tören, savaş, av ve ziyafet konularını içeren birçok sahne vardır(şekil 3). Ziyafet sahneleri B3, C3, D7, A7 üzerinde görülür. B3 ve C3 ziyafet sahnesi olarak birbirlerini tamamlarken, D7 ve A7 sahneleri de birbirini tamamlamaktadır. Sahnelerde kral en başta yüksek bir taburede otururken karşısındaki hizmetliler yemek servisi yapmaktadır. Devam eden sahnelerde komutanlar farklı masalarda ziyafete katılmışlardır.

Mezopotamya’da tapınak yapımının ve imar faaliyetlerinin ardından yapılacak olan açılış törenlerinde ziyafet verildiği bilinmektedir. Orta Asur Dönemi, Asur Kralı I. Salmanassar’a(1273-1244) ait bir yazıtta Ehursagkurkurra Tapınağını yeniden inşa etmesinden ve inşanın ardından düzenlediği büyük şenliklerden bahsetmektedir.

“...O zamanda, tapınağın enkazını tamamen kaldırdım ve çukur temel altına, aşağıya doğru pislikleri uzaklaştırdım. Tapınağın temelini, bir dağın temeli gibi sağlam kurdum. Binayı, efendim Aşşur için büyük bir çabayla kurdum. Öncekinden çok daha akıllıca inşa edilen bu mabet, kutsal tapınak, yüksek tapınak, ulu kürsü, heybetli mabet, övülmeye değer bir şekilde yeryüzünde yükselir. Onun yüce kutsallığına yakışır gibi hizmete sunulur. Onun üstünlüğüne çok uygundur. Temeline taş, gümüş, altın, demir, bakır, kalay, hoş kokulu bitkilerin katmanlarından koydum. Tapınağın harcına yağ, kokulu yağ, sedir reçinesi, iyi bal karıştırdım. Tapınağı, yukarıdan aşağıya yeniden inşa ettim. Stellerimi yerleştirdim ve eğlenceli bir festival düzenledim.”(Albert Kirk Grayson, Frame, Franye, & Maidman, 1987: 185 Shalmaneser I A.180.177.181).

⁶ Beyaz Dikilitaş'ın hangi Asur kralına ait olduğu kesin olmamakla birlikte Reade (1975)Aşşurnasirpal I (1050-1031) dönemine tarihlenmektedir. Hangi krala atfedildiği ile ilgili tartışmalar için bkzn. (Sollberger, 1974).

Mezopotamya’da düzenlenen yemek sofraları ile ilgili ilk bilgiler Sümer Dönemi mitolojik hikâyelerinde geçmektedir. Bu metinler genellikle tanrıların birbirlerine verdikleri ziyafetlerden oluşur. Bu ziyafetlerde oturma düzeni önemlidir. Tanrılar önem sırasına göre sofraya oturmaktaydı. Sofranın baş kısmına ziyafete katılan en önemli tanrıların oturması, görsel sanat eserlerinde kralların başköşeye oturmasıyla da paraleldir.

Sümer metinlerinde, yemek yemenin özellikle ekme yemenin, var olmanın önemli etkenlerinden biri olduğu anlaşılır. İlk insanlar yaratıldığında verilen yiyecek ekmeğdir. Mezopotamya düşünce anlayışına göre, ekme yemeyi bilmek, insanları, hayvanlardan ayıran en önemli özelliktir.

Tanrıları mutlu etmenin yolları gene tanrıya verilecek yiyecek ve içeceklerle ilişkiliydi. Tanrılara hayvan kurbanlarının ilk yazılı örneklerini de bu Sümer metinlerinde görmekteyiz. Ayrıca tanrıların günlük yemek ihtiyaçlarının olması ve bu ihtiyaçlarının ekmele giderilmesi, ekmeğin toplum üzerindeki önemini vurgular niteliktedir.

Şarap ve bira ile ilgili yazılı metinler ve görsel sanat eserleri incelendiğinde, bu içeceklerin, hem tanrılar için hem de insanlar için önemli olduğu anlaşılmaktadır. Mezopotamya’nın erken dönem eserleri, bu önemi vurgulamaktadır. Ziyafet sahneli eserlerde genellikle figürler içki kadehleri ile ya da kamışla bir kaptan içki içerken gösterilmiştir. İçkinin kutlama için önemli bir unsur olması, sonra gelen toplumların da ortak özelliğini oluşturur.

Yakındoğu’da ziyafetin verilme nedenlerinin başında, başarılı bir askeri zafer sonrası verilen kutlamalar gelmektedir. Zafer kutlamalarının en erken örneğini Erken Hanedanlık Dönemi (MÖ 2600-2350) “Ur Standartı” üzerinde görmekteyiz (resim 89-a, b).

Zafer kutlaması ile ilgili diğer önemli sahneler Geç Tunç Çağı Fildişi Plaklar üzerinde görülmektedir. Bu örnekler, Yeni Asur Dönemi Fildişi sanatı üzerinde görülen Zafer kutlamalarının da ilk örneklerini oluşturmaktadır.

Diğer bir zafer kutlaması olabilecek sahne, Orta Asur Dönemi I.Aurnasirpal’a (1050-1031) ait beyaz obelisk üzerinde görülür. Obelisk üzerinde yer alan yazıtta

askeri seferler ve başarılarından bahsetmektedir. Obelisk'te bulunan birçok sahne içerisinde ziyafet ile ilgili olanları da vardır. Bu ziyafetler de yazıtta belirtilen askeri başarılarından sonra verilmiş olabilir.

Büyük bir savaşın ardından verilen ziyafet töreni, Mezopotamya toplumlarının savaşa ve zafere verdiği önemi göstermesi açısından önemlidir. Savaşçı bir toplum olan ve ekonomisinin önemli bir kısmını askeri başarılarından elde eden Yakındoğu halklarının zafer sonrası verdiği ziyafetler, Yeni Asur Dönemi Sanatında da ziyafetin ana unsurlarından biri olarak kullanılmıştır.

Yakındoğu'da ayrıca önemli imar çalışmaları sonrasında ziyafetlerin verildiği görülmektedir. Ailesi ile birlikte tapınak inşaatında çalışan kral, inşaatın bitiminden sonra ziyafet vermektedir. Orta Asur Dönemi metinlerinde de bu tür ziyafetlerin verildiği anlaşılmaktadır. İmar faaliyetleri sonrasında verilen bu tür büyük yemekli şölenleri, Yeni Asur Dönemi görsel sanatı içerisinde bilinen örnekleri olmasa da metinlerinden bilmekteyiz.

Bunların dışında büyük düğünler, yılın belli zamanlarında yapılan bayramlar ve tanrılar adına ziyafetler düzenlenmekteydi.

2. MÖ 1. BİN GEÇ HİTİT, YENİ ASUR VE URARTU DÖNEMİ SİYASİ COĞRAFYASI

Eskiçağ tarihçileriyle filologlar tarafından da “Küçük Asya” diye isimlendirilen Anadolu yarımadası, tarihinin ilk dönemlerinden beri Avrupa, Mezopotamya ve İran Platosu arasında önemli bir konumda yer alır(Coşkun, 1989: 476). Anadolu yarımadasının doğusu İran platosunun devamı olarak doğu-batı yönlü dağlık ve yüksektir. Kuzeyde Karadeniz, güneyde Akdeniz ve batıda Marmara ve Ege denizleri ile çevrilidir. Anadolu coğrafyasının tarım, hayvancılık ve madencilik için elverişli oluşu, aynı zamanda önemli yollarla çevre uygarlıklara ulaşılabilmesi nedeniyle Anadolu, sürekli iskân görmüştür.

MÖ 1. binyılın ilk yarısında Anadolu'nun güneydoğusu ve kısmen Suriye'de Geç Hitit Krallıkları, Doğu Anadolu'da Urartu Krallığı, Orta Anadolu'da Frig Krallığı ile Güneybatı Anadolu'da Lydia, Likya ve Batı Anadolu'da da İon uygarlıklarının olduğu bilinmektedir(Akurgal, 1995: 96; Engin, 2014: 43-50).

Urartu ve Geç Hitit Krallıklarının Güneyinde Asur egemenliği hâkimdi. Asur'un MÖ 9. ve MÖ 8. yüzyıl kuzey yayılım politikasında, Geç Hitit krallıkları ve özellikle Urartu devleti etkilenmiştir(Pınarcık, 2012: 460). Bu yayılımın en büyük amaçlarından biri bölgenin zengin maden yataklarıdır.

Anadolu'nun ilk büyük devleti olan Hititler MÖ 1650 yıllarında merkezi bölge Kızılırmak kavsinin içi ve belki biraz batısında kurulmuştu. MÖ 1200 yıllarına kadar hüküm süren Hititler II. Şuppiluliuma(MÖ 1210-1190) Döneminde iç ve dış sorunlar yüzünden tam anlamında bir çöküş yaşamaktadır(Ünal, 2002: 84). Bu dönemde Hitit İmparatorluğu, Anadolu halkının önderlik ettiği ayaklanmalar, kuraklık, göç dalgası (Dinçol, 2004: 47) ve ayrıca deniz kavimleri denilen yağmacı topluluk tarafından yıkılmış olmalıdır(Akurgal, 1995: 65; Bryce, 2012: 34; B. J. Collins, 2007: 74).

Böylece Hitit İmparatorluğu, tarih sahnesinden çekilmiş ve Geç Hitit Dönemi başlamıştır. Geç Hititler, Hititlerin yıkılmasının ardından imparatorluğun güney ve güneydoğu eyaletlerinde, Hitit kültürünün en az beş yüz yıl süren devamı

niteliğindedir(Bryce, 2012: 83; Gurney, 2001: 43). MÖ 1200 ile MÖ 700 yılları arasında varlığını sürdüren bu şehir devletlerini birçok araştırmacı farklı şekilde isimlendirmektedir. Bu isimlendirmeler arasında en çok kullanılanları Geç Hitit(Akurgal, 1949: 129; C. Woolley & Barnett, 1921: 40), Suriye-Hitit(Dominik Bonatz, 2000: 3 vd.; Bryce, 2012: 80) ve Neo-Hitit'tir(Bryce, 2012: 79; Delaporte, 1936: 316).

Geç Hitit krallıkları tek bir lider etrafında örgütlenmiş değildir. Hitit İmparatorluk Döneminin yıkılmasının ardından, birçok küçük bağımsız krallık görülmektedir (Gurney, 2001: 44). Bu krallıklar genelde şunlardan oluşmaktadır⁷; Karkamış, Malatya(Milidia, Melid, Melitine), Kummuh, Samal, Pattin, Adanawa(Que) ve Gurgum(Bryce, 2012: 83 vd; Özyar, 2011: 370 vd).

Karkamış Krallığı, Gaziantep ilinin, Nizip İlçesinde yer alan Karkamış köyü yakınlarındadır. Türkiye'nin Suriye sınırına yakın bir alanı kapsar(Bryce, 2012: 83; Gurney, 2001: 44). Hitit Devletinin de önemli bir merkezi olan Karkamış, Hititlerin yıkılmasından sonra bölge coğrafyasında Hititlerin devamı olarak görülmektedir(Bryce, 2012: 83). Hititlerin yıkılmasından sonra görülen ilk kralları da Hitit soyundan gelen Kuzi-Teshup olmalıdır(Bryce, 2012: 83; Peker, 2011: 396). Bölge ile ilgili ilk bilgiler Asur Kralı I.Tiglatplaser'in (1114-1076) seferlerinde geçmektedir(B. J. Collins, 2007: 82). Yazılı belgelerde Asur Kralının "Hatti Ülkesi Kralı", İni-Teshup'la karşılaşmasından bahsedilir(Rima 2: 37-42).

Karkamış'ta MÖ 11. yüzyıl sonları ve MÖ 10. yüzyılın başlarında bir hanedanlık değişikliği ile Suhi Soyu Dönemi başlar(Bryce, 2012: 89; Peker, 2011: 398). MÖ 743 ve MÖ 738 yıllarında Karkamış Krallığından Asur belgeleri tekrar bahseder. Asur metinlerine göre Karkamış krallığı MÖ 743 yılında Urartu-Arpad ittifakında yer alıp yenilmiştir(Peker, 2011: 401). MÖ 738 yılında Karkamış'ın son kralı olan Pisisir, III. Tiglatplaser'in haraç veren krallar listesinde yer almaktadır(Bryce, 2012: 98). Karkamış ismi son olarak, II. Sargon'un(MÖ 721-705) beşinci yılında yaptığı seferinde görülmektedir(Bryce, 2012: 98). Karkamış kenti MÖ

⁷ Geç Hitit Krallıklarının tamamı için bkz(Bryce, 2012).

717 yılında II. Sargon(MÖ 721-705) tarafından yağmalanarak tamamen Asur egemenliğine geçmiştir(Bryce, 2012: 98; Peker, 2011: 401).

Melid Krallığı(Milidia, Meliteia, modern isimlendirmesi Malatya Arslantepe), Malatya ve çevresini içine alan krallığın merkezi, Malatya'nın 6 km kuzeydoğusunda bulunan Arslantepe'dir(Bryce, 2012: 98; Gurney, 2001; Özyar, 2011: 371). Hitit soyundan gelen Kuzi-Teshup'un Malatya'ya 100 km uzaklıktaki Lidar Höyükte bir mühür baskısının bulunması bölgenin hala Hitit Hanedanlık üyelerince yönetildiğini göstermektedir(Bryce, 2012: 98; Özyar, 2011: 371). Hititlerin yıkılmasından sonra bölge ile ilgili ilk yazılı belgeler, I. Tiglatpaleser Döneminde(MÖ 1114-1076) görülmektedir (Rima, 2: 22). Asur kralının yaptığı seferde, Hatti ülkesinin topraklarındaki Melid şehrinin yöneticisi Alumari'yi yendiğinden bahsedilir(Bryce, 2012: 99).

Melid krallarından I. PUGNUS-mili⁸ (MÖ 12. yüzyılın sonları) ve ardılları bazı kabartmalı stellerden tanınmaktadır(Hawkins, 2000a: 295-305). Krallık hanedanlık değişiklikleri ile birlikte MÖ 8. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. MÖ 8.yüzyıl boyunca Urartu yazıtlarında Melid'ten bahsedilir. Urartu krallarından Minua(MÖ 810-785), Argiştı(MÖ 786-764) ve II. Sarduri(MÖ 764-734) Melid krallarına seferler düzenlemiş ve bölgeden haraç almıştır (Payne 2006: 70-71, 150-176, 232-239). Sonraki dönemlerde Kummuh'a bağlanan Melid, Asur'a haraç veren şehirler içinde yer almıştır(Bryce, 2012: 99; Özyar, 2011: 375).

Kummuh Krallığı'nın (Qumaha) merkezi Adıyaman'da bulunan ve günümüzde Atatürk Barajı altında kalan, Samsat Höyük'tür(Bryce, 2012: 110; Summers, 2011: 381). Krallığın kuzey sınırında Melid(Malatya), güneyinde Karkamış Krallığı ve batısında Gurgum(Kahramanmaraş) bulunmaktadır(Bryce, 2012: 110; Summers, 2011: 381).

Demir Çağının erken dönemlerinde Kummuh kralları ile ilgili çok fazla bilgi yoktur(Bryce, 2012: 110). Kummuh ile ilgili en erken bilgiler Asur Kralı II. Asurnasirpal'ın(MÖ 883-859) bölgeye yaptığı seferlerde görülmektedir(Rima 2: 219).

⁸ İsmi tam olarak okunamamıştır. Tartışmalar için bkz (Bryce, 2012)

Bu yazılı belgelerde Kummuh Kralı Hattusili'nin(Asurca Qatazilu; MÖ 870 civarı), II. Asurnasirpal'a ödediği vergilerden bahsedilir.

Zaman zaman Urartu ile anlaşan ve zaman zaman Asur yanlısı olan Kummuh Krallığı II. Sargon'un(MÖ 721-705) bölgeyi ele geçirmesine kadar bir denge politikası ile ayakta kalmıştır(Bryce, 2012: 110; Summers, 2011: 381).

Samal Krallığı'nın Merkezi Gaziantep sınırları içerisinde Amanos Dağları'nın doğusunda yer alan Zincirli Höyük'tür(Bryce, 2012: 169; Sader, 1987: 153 vd.). Krallığın kuzeyinde Gurgum, batısında Karkamış ve Adanawa krallıkları bulunmaktadır(Özyar, 2011: 376). Hitit Devletinin yıkılmasından sonra bölgede Arami halklar tarafından kurulan krallığın bilinen ilk yöneticisi Gabbar'dır(900-880)(Bryce, 2012: 169; Hallo & Younger Jr, 2000: 147).

Samal Kralı Kilumuwa (MÖ 840-810) yazıtı sayesinde krallığın ilk kuruluşundan itibaren kralların listesini öğrenebilmekteyiz(Hallo & Younger Jr, 2000: 147). Samal, III. Salmanasar(MÖ 858-824) döneminden itibaren Asur'a vergi veren ülkeler arasında yer alır (RIMA 3: 10, 16–17). Kilumuwa kendine ait bir yazıtta, komşusu Adanawa Krallığına karşı Asur'dan yardım istediğini yazmaktadır(Bryce, 2012: 169).

MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında krallıkta meydana gelen taht kavgalarına Asur, II. Panamu ve sonrasında Bar-rakibi tahta getirmesi ile son verir(Özyar, 2011: 380). Yarı bağımsız bir krallık olan Samal, Lipinski'ye göre, MÖ 7. yüzyılda yönetimi barışçıl yollarla Asur'a bırakmıştır(Lipiński, 2000: 246, 247).

Pattin(Unqi) Krallığı, Geç Tunç Çağı krallıklarından Alalakh'ın görüldüğü coğrafyada, Hititler'in yıkılmasından sonra görülür(Metin Alparslan, 2011: 387; Bryce, 2012: 130). Krallığın merkezi Antakya, Amik ovasında yer alan, Asurca ismi Kinula olan, Tell Açana höyüğü olmalıdır(Metin Alparslan, 2011: 387; Bryce, 2012: 130).

Krallık ile ilgili ilk yazılı bilgiler, II. Asurnasirpal(883–859) Döneminde görülmektedir(RİMA 2: 217). Asur kralının yaptığı seferde, Pattin Kralı Lubarna'dan haraç aldığı yazılmaktadır. Genellikle Asur yanlısı bir siyaset izleyen Pattin Krallığı MÖ 739 yılında III. Tiglatpleser tarafından yağmalanmış ve krallığa Asur Valisi

atanması ile artık bir Asur eyaletine dönüşmüştür(Metin Alparslan, 2011: 387; Bryce, 2012: 132, 133).

Adanawa(Hiyawa/Danuna/Que) Krallığı, Kilikya'nın ovasında günümüz Adana ve çevresini kapsar(Bryce, 2012: 154). Krallığın ismi, 15. yüzyıl Hitit metinlerinde Adaniya, sonraki Asur metinlerinde Que ve Luwi metinlerinde Adanawa olarak geçmektedir(Bryce, 2012: 154). Krallığın en önemli merkezi Azatiwataya(Karatepe-Arslantaş)'tır(Bryce, 2012: 154; Çambel & Özyar, 2003).

III. Salmanasar Dönemi kayıtlarında bölgenin adı geçmektedir. Kral, MÖ 839 yılında bölgeye yaptığı seferde bazı Adanawa şehirlerini aldığından bahseder(RIMA 3: 55, 58). Karatepe'de bulunan çift dilli yazıtta Adanawa Kralı Awarikku'dan yetkisini alan Azatiwata'nın kaleyi kurmasından bahsedilir (Röllig, 1999: 50 vd).

MÖ 8. yüzyıl sonu ve MÖ 7. yüzyılın başlarında Asur güçlerinin bölge üzerindeki etkisi artmıştır. Adanawa Krallığı, Asur Kralı Asurbanipal(MÖ 668-630) Döneminde ise artık tamamen Asur valilerince yönetilmeye başlanmıştır(Bryce, 2012).

Gurgum Krallığı'nın coğrafi konumu Kahramanmaraş ve çevresidir(Bryce, 2012: 122; Hawkins, 1989: 352 vd). Kent ile ilgili bilgileri Luvice ve Asurca kaynaklardan edinmekteyiz. Maraş kapı aslanı üzerinde yer alan yazıtta Kral III. Halparuntiyas (805–790), ataları olan kralları saymaktadır(Hawkins, 2000a: 261). Buna benzer bazı luvice yazıtlardan da Gurgum kralları ile ilgili bilgi edinilir(Bryce, 2012: 122; Hawkins, 2000a: 252 vd).

II. Aurnasirpal Dönemi (883–859) Ziyafet Steli üzerindeki yazıtta, Kalhu'ya davet edilen bazı Geç Hitit Krallıkları arasında Gurgum da vardır(Grayson, 1991: Aurnasirpal II A. 0.101.30). III. Salmanasar (859–824) Dönemine ait vergi listesinde Gurgum kralı Mutallu (Hititçe Muvatalli) ve aynı kralın başka bir vergi listesinde Gurgum kralı olarak Qalparunda (Hititçe Halparuntiyas) bulunmaktadır(K. A. Grayson, 1996: A.O 102.002, 016, 023).

Asur Kralı III. Adad-Nirari (811–789) zamanında, Harpad krallığının önderliğindeki ayaklanmaların bastırılmasından ve Kummu ile Gurgum arasında bir sınır taşı(Kızkapanlı Dikmesi) ile sınır çizilmesinden bahsedilir(K. A. Grayson, 1996:

104.003, 205.). III. Adad Nirari'nin ardından oğlu IV. Salmanesser (782–773) döneminde de bu sınır düzenlemesi devam etmiştir(K. A. Grayson, 1996: 105.001, 240.). Gurgum Krallarından Tarhulara, Urartu Kralı II. Sarduri'nin liderliğindeki birlik içerisinde yer alır. Birlik III. Tiglatpaleser(MÖ 744-727)'e karşı MÖ 743 yılında yenilgiye uğramıştır(Bryce, 2012: 128; Çilingiroğlu, 1994: 87, 88; Hawkins, 2000a: 250).

Gurgum Krallığı bu yenilgiden sonra Asur'a vergi veren krallar arasında yer alır(Bryce, 2012: 128; Hawkins, 2000a: 250). Krallıkta, MÖ 8.yüzyılın sonlarına doğru taht kavgaları görülür(Hawkins, 2000a: 250). Bu taht kavgalarının sonucunda MÖ 711 yılında Mutallu, babası Tarhulara'yı öldürerek krallığın başına geçer(Luckenbill, 1926: II.61). Bunun üzerine II. Sargon(MÖ 721-705) Mutallu'yu tahttan indirerek bölgeyi Marqas eyaleti olarak Asur'a bağlamıştır(M Alparslan, 2011: 375; Luckenbill, 1926: II.61).

Geç Hitit Krallıkları, merkezi yönetimi daha güçlü olan Frig, Urartu ve Asur devletleri arasında stratejik bir öneme sahiptirler. Bu krallıkların hemen hemen hepsi MÖ 7.yy gelindiğinde artık Asur egemenliğine girmiş ve Asurlu valiler tarafından yönetilmiştir(Özyar, 2011: 389).

Anadolu'da Hitit İmparatorluğunun yıkılması ile hemen hemen aynı zamanlarda olasılıkla Ege göçlerinin de etkisi ile Mezopotamya'da Kassitler, Kuzey Suriye'de Mitanniler ortadan kaldırılmıştır(Kinal, 1998, s. 232.). Bu büyük güçlerin boşluğunu da Asur ve yerel beylikler doldurmuştur.

Asur Devleti siyasi tarihi kendi içerisinde “Erken, Orta ve Yeni Assur” dönemleri olmak üzere üç ana bölümde incelenir. Postgate, Yeni Asur Dönemini, II.Asumnasirpal(MÖ 883-859) zamanında artmaya başlayan fetihlerle birlikte başlatır(Postgate, 1979: 193, 194). Bedford, ise Yeni Asur Dönemini, Kral II. Assur-dan (MÖ 934-912)'in hakimiyet yıllarından başlatır(P. R. Bedford, 2009: 30 vd.).

II. Asumnasirpal (MÖ 883-859) dönemine ait metinlerde, kralın Anadolu'ya yaptığı birçok seferden bahsedilmektedir(P. Bedford, 2001: 14; Sever, 1987: 424 Kol. II, st. 087 vd., s. 365-370, Kol. III, st. 064-077). Doğu Anadolu'daki Nairi Ülkeleri ve Urartu Devleti ile Geç Hitit Beylikleri ile mücadele etmiş ve buralara seferler

düzenlemiştir(Kol. I, st. 73-97). Ayrıca Anadolu'nun güneydoğusu ile Kuzey Suriye'de, Aramiler beylikler kurmuşlardı(Bryce, 2012; Lipiński, 2000; Sever, 1987: 425).

II. Asurnasirpal, Asur Devleti'ni imparatorluğa taşıyacak şekilde merkezi gücü arttırıp, yayılım politikasını iyi bir şekilde uygulamıştır(Olmstead, 1923: 81; Saggs, 1984: 72, 73). İmar çalışmalarına da önem veren kral, Asur'un merkezi Ninive'yi Kalhu(Nimrud)'ya taşıyıp burada büyük bir ziyafet düzenlemiştir(Grayson, 1991: 288; Sevin, 2011: 406; Wiseman, 1952: 29).

II.Asurnasirpal'den sonra oğlu III. Salmanasar(MÖ 858-824) tahta geçmiştir(Sever, 1987: 426; Sevin, 2011a: 406; Van De Mieroop & Gül, 2006: 281). Kralın hâkimiyetinin son zamanları ayaklanmalar, isyanlarla geçmiş ve Asur Devleti gerileme dönemine girmiştir (Sever, 1987: 426; Sevin, 2011a: 406; Van De Mieroop & Gül, 2006: 283).

III.Salmanassar ve oğlu V. Şamsi-Adad(MÖ 823-811) Döneminde gerileme devam etmiş ve Asur'un Geç Hitit Devletleri üzerindeki hakimiyeti yok olmuştur(Van De Mieroop & Gül, 2006: 283). Bu durum III. Tiglatpaleser(MÖ 745-727) Dönemine kadar devam eder(Sevin, 2011a: 406; Van De Mieroop & Gül, 2006: 283).

III. Tiglatpaleser Asur Devleti'nin otoritesini sağlayarak, orduyu güçlendirmiş ve devlet idaresi ile ilgili köklü değişiklikler yapmıştır(Saggs, 1984: 87; Sever, 1987: 426; Sevin, 2011a: 407). III. Tiglatpaleser MÖ 743 yılında Urartu Krallığı ve Geç Hitit Devletlerinin çoğunun oluşturduğu koalisyonu Adıyaman'da yenmiştir(A. Kirk Grayson, 1993: 73; Saggs, 1984: 87; Sever, 1987: 426; Sevin, 2011a: 407). Kral MÖ 729 yılında Babil'i de fethederek, Babil Kralı tacını da giymiştir(Saggs, 1984: 88; Sever, 1987: 426; Sevin, 2011a: 407).

III. Tiglatpaleser'den sonra Devletin başına kısa bir süre krallık yapacak olan V. Salmanassar (MÖ 727-722) gelir(Sever, 1987: 427). MÖ 722 yılında çıkan bir iç karışıklık sonucunda tahtı II. Sargon ele geçirmiştir(A. Kirk Grayson, 1993: 77, 78; Sevin, 2011a: 407).

II. Sargon(MÖ 721-705) dönemiyle birlikte Asur Devleti tam anlamıyla bir İmparatorluk haline gelmiştir(Sever, 1987: 427; Sevin, 2011a: 407; Van De Mieroop & Gül, 2006: 290).

II. Sargon iç sorunları çözdükten sonra III. Tiglatpaleser'in kuzey yayılım politikasını devam ettirmiştir. Urartu üzerinde yaptığı seferlerde birçok şehri ele geçirmiştir(Çilingiroğlu, 1976-77: 235 vd; J. Reade, 1994: 185-188). Babil üzerindeki hakimiyetini devam ettirip Sümer ve Akad kralı unvanı ile Babil'de tahtta çıkmıştır(Sevin, 1991: 12; 2011a: 410; Van De Mieroop & Gül, 2006: 290).

Kazandığı seferler ve haraçlarla zenginleşen II. Sargon, Dur-Şarrukin(Khorsabad)adını taşıyan yeni bir başkent inşa etmiştir(Cancik-Kirschbaum, 2004: 94, 95; Sevin, 1991: 73; 2011a: 410). II. Sargon'un ölümünden sonra Asur tahtına oğlu Sanherib(MÖ 704-681) geçmiştir(P. Bedford, 2001: 46; Sever, 1987: 427; Sevin, 1991: 13; 2011a: 411).

Sanherib(MÖ 704-681) Asur tahtına çıktıktan sonra başkenti tekrardan Ninive'ye taşımış ve kentte imar çalışmaları yapmıştır(Sevin, 1991: 13; 2011a: 411).

Sanherib'den sonra oğlu Esarhaddon (MÖ 680-669) Asur tahtına geçmiştir(Van De Mieroop & Gül, 2006: 293). Esarhaddon hâkimiyetinin ilk yıllarında Yakınoğu'da önemli bir güç olmaya başlayan Med, Kimmer ve İskitlerle mücadele etmek zorunda kalır(A. Kirk Grayson, 1993: 127; Olmstead, 1923: 360).

Babil şehrinde de valilik yapmış olan Esarhaddon Babil kentine ılımlı yaklaşmış ve kenti yeniden inşa etmiştir(Oates, 2004: 126). Esarhaddon Dönemi'nin en önemli olaylarından biri MÖ 671 yılında Mısırın fethedilmesidir(Oates, 2004: 126; Sevin, 2011a: 414). Esarhaddon bu zaferden önce bir oğlu Asurbanipal'ı Asur Kralı, diğer oğlu Şamaşsumakin'i Babil Kralı olarak ilan etmiştir(Oates, 2004: 124; D. J. Wiseman, 1958: 1 vd.).

Esarhaddon batıya doğru yaptığı seferler sırasında hastalanıp ölmesinden sonra Krallığın başına Asurbanipal (MÖ 668-635) geçmiştir(Oates, 2004: 127; Sevin, 2011a: 414; Van De Mieroop & Gül, 2006: 295).

Asurbanipal tahta çıktıktan sonra Mısır'daki ayaklanmaları bastırılmış ve Memphis ve Thebes üzerinde daha güçlü bir egemenlik kurmuştur(Saggs, 1984: 105,

106; Sevin, 2011a: 414, 415). Kral Asurbanipal hem güney hem de kuzey yönlerine 9 sefer yapmış ve imparatorluğu en geniş sınırlarına ulaştırmıştır(Lambert, 1957; Saggs, 1984: 105, 106; Walker, 1888: 57-62).

Kral Ninive Şehrinin kuzey ucundaki konumu nedeniyle Kuzey Sarayı diye adlandırılan İmparatorluğun son büyük sarayını inşa etmiştir(Rassam, 1897: 28 vd; Sevin, 1991: 101, 102).

Asur İmparatorluğu Asurbanipal'ın krallığından sonra iyice zayıflamıştır. Kraldan sonra tahtta gelen krallar Assur-etil-ilani (MÖ 625-621) ve Sin-sar-iskun (MÖ 620-612) dönemlerinde gerileme ve çöküş süreci devam eder(A. Kirk Grayson, 1993: 180, 181; Saggs, 1969: 136-138; Sever, 1987: 427, 428).Asur İmparatorluğunun son kralı II.Assur-ubalit(MÖ 611-?) Babil ve Akamenid ittifakına, önce MÖ 612 yılında Asur'da daha sonra MÖ606 yılında da Harran'da yenilerek, yıkılmıştır(Saggs, 1969: 138; Sever, 1987: 428; Sevin, 2011a: 415; D.J. Wiseman, 1956: 61).

Urartular ile ilgili ilk bilgiler, Asur kralı I. Salmanasar (1273-1244) dönemindeki yazıttan bilinmektedir.

Bu yazıtın tercümesinde: “...Krallığımın başlarında Uruatri Ülkesi bana karşı isyan etti, Tanrı Asur'a tüm efendilerime ve tanrılara yakardım. ordularımı toplayıp onların dağlık ülkelerine doğru yürüdüm. Himme, Uatqun, Maşgun, Salua, Halila, Luhu, Nilipahri ve Zingun'u, orduların sekiz ülkesini fethettim. Şehirlerinden 51 tanesini yok ettim, yaktım ve insanlarıyla mallarını alıp götürdüm... Tüm Uruatri Ülkesini üç gün içinde Asur'un önünde diz çöktürdüm. Gençleri arasından bazılarını seçtim ve hizmetime aldım. Başlarına ağır ve sonsuza kadar sürecek vergi koydum(LAR I, 114,116; Çilingiroğlu, 1994: 5; Grayson 1991, 183; Salvini, 2011: 77).

I. Tikulti-Ninurta'ya(1243-1207) ait yazıtlarda ilk defa bir yerleşim olarak Nairi adı görülmektedir. Kralın kuzeye yaptığı seferlerde karşılaştığı Nairi ve Yukarı Deniz'in kıyısındaki 40 kral'dan bahsedilmektedir(Çilingiroğlu, 1994: 6; Grayson, 1972: 773; LAR I, 205).

MÖ XII. yy sonlarında I. Tiglatpileser'e (MÖ 1115-1077) ait Anu-Adad Tapınağı Prizm yazıtında, Nairi ülkelerinin 23 kralı ve bir diğer yazıtta Nairi

ülkelerinin 60 kral veya kabile şefini yendiğinden bahsedilmektedir(Altan Çilingiroğlu, 1984: 8; K.-K. Köroğlu, Erkan 2011: 19; Salvini, 2006: 31; Zimansky, 1985: 48; LAR 270).

Asur yazıtlarından öğrendiğimiz Uruatri ve Nairi aşiretleri, MÖ 9.yüzyıla kadar siyasi bir birlik kuramamışlardı. Urartu Krallığı ile ilgili bilgiler Assur kralı III. Salmanasar'a (MÖ 858-824) ait sefer kayıtlarında geçmektedir. Burada Urartu tarihinin kurucu iki kralı Aramu ve I. Sarduri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır(Çilingiroğlu, 1994: 14; Salvini, 2006: 36; Sevin, 2011b: 434; Tarhan, 1980: 83-92).

Urartu Dönemine ait ilk yazılı belge kral I. Sarduri'(MÖ 840-830)'ye aittir. Van Kalesinde bulunan Asurca yazılmış Madır (Sardur) Burcu, Urartu Krallığının bilinen ilk yazıtıdır.

Bu yazıtın tercümesinde: *“Lutibri oğlu Sarduri, büyük kral, güçlü kral, bütünlüğün kralı, Nairi'nin kralı, benzeri olmayan kral, takdire değer çoban, savaştan korkmayan, kendisine karşı gelenleri dize getiren; (ben) Lutibri oğlu Sarduri, krallar kralı, her kraldan haraç almış olan Lutibri oğlu Sarduri şöyle der, bu taşları Alniunu kentinden getirttim, bu duvarı inşa ettirdim.”* (Schulz 1840: no. 1; Mordtmann 1872: no. 1; Sayce 1882: no. 2; 1894: 722; Jensen 1893: 375-381; Sandalagian 1900: no. 1-1; Vrouyr 1952: 4; UKN: no. 2; Payne 2006: 17).

Böylece Asur yazılı belgelerinde adı geçen Kral I.Sarduri, Urartu yazılı belgelerinde de görülmektedir.

I.Sarduri'den sonra gelen oğlu İşpuini (M. Ö. 830/25-810) ve torunu Minua (M. Ö 810-785) dönemlerinde imar faaliyetleri artmış ve Yukarı Anzaf, Körzüt, Aznavurtepe, Karakoyunlu gibi yeni güçlü kaleler kurulmuştur(Çilingiroğlu, 1994: 43, 44; Salvini, 2011: 86, 87; Sevin, 2011b: 442). Kuruluş evresinde ülkenin sınırlarını genişleterek Kuzey Irak'ta dini önemi olan Muşaşir kentine kadar ulaşmıştır(Çilingiroğlu, 1994: 43, 44; Salvini, 2011: 86, 87; Sevin, 2011b: 442).

Minua Döneminde Elazığ Palu Kalesi'nde yer alan bir yazıtta, Geç Hitit devletleri ile başlayan siyasi ilişkiler görülebilmektedir.

Yazıtın tercümesinde: *Tanrı Haldi, kendi mızrağıyla sefere çıktı, Šebeteria Şehri'nin ülkesini ele geçirdi, Huzana Şehri'nin ülkesini ele geçirdi ve Supa Şehri'ni de ele geçirdi. Tanrı Haldi güçlü ve Tanrı Haldi'nin mızrağı da güçlüdür. Tanrı Haldi'nin kudretiyle, İşpuini oğlu Minua sefere çıktı, Šebeteria Şehri'nin ülkesini ele geçirdi, Huzana Şehri'nin ülkesini ele geçirdi ve Supa Bölgesi'ni de ele geçirdi. Hati Ülkesi'ne dek ulaştı.*

Tanrı Haldi'ye bu steli diktirdi. Šebeteria Şehri'nde Tanrı Haldi'ye bir tapınak(?) yaptırdı. Šebeteria Şehri'nde... Melitia Şehri kralının hayatını, haraç (ödemesi koşulu) ile bağışladı. Tanrı Haldi'nin büyüklüğüyle, İşpuini oğlu Minua, güçlü kral, büyük kral, Biainili Ülkesi Kralı ve Tuşpa Şehri'nin kahramanıdır... (UKN: no. 39; Köroğlu-Dinçol 1989:123-129; Payne, 2006: 70).

Yazıttan da anlaşıldığı gibi Kral Minua, Geç Hitit kentlerinden bazılarını ele geçirmiş ve bu devletleri vergilerle kendisine bağlamıştır.

Kral Minua'dan sonra gelen oğlu I. Arğişti (MÖ 786-764), döneminde ülkenin sınırları önemli bir şekilde genişlemiştir. Kuzeyde Kars, Erzurum, Ağrı ve Ermenistan'da bazı şehirler alınmış, batıda Malatya ve Tabal Ülkesine kadar ilerlenmişti(Çilingiroğlu, 1994: 66-70; Sevin, 2011b: 449). Birçok yeni şehir inşa edilmiş ve yeni kurulan şehirlere Elazığ bölgesinden halklar getirerek toplu nüfus aktarımı yapmıştır(Çilingiroğlu, 1994: 68-70; Salvini, 2006: 66-72; Sevin, 2005: 77).

Arğişti'nin oğlu II. Sarduri (MÖ 764-734) döneminde topraklar genişlemiş ve imar çalışmaları devam etmiştir. II. Sarduri de babası gibi Geç Hitit Devletlerine birçok sefer düzenledi(Çilingiroğlu, 1994: 78-82; Salvini, 2006: 78, 79; Sevin, 2011b: 449).

Bu seferlerden Bugün Karakaya Baraj Gölü'nün suları altında kalan, İzoli yakınındaki, bilinen Urartu yazıtları içinde, en batıda olan Habibuşağı Kaya Yazıtı'nın tercümesinde: *Tanrı Haldi kendi mızrağıyla sefere çıktı ve Melitea Ülkesi'nin kralını Šaha oğlu Hilaruada'yı yendi. Onu Arğişti oğlu Sarduri önünde yere çaldı. Tanrı Haldi güçlü ve Tanrı Haldi'nin mızrağı da güçlüdür. Arğişti oğlu Sarduri sefere çıktı. Sarduri der ki: Fırat Irmağı*

durgundu(?). Oradan hiçbir kral karşıya geçmemişti. (Onların) ilahi büyüklüğünden (yardım) istediğim için efendi tanrı Haldi, Tanrı Teişeba, tanrı Şivini ve Bianili Ülkesi'nin (bütün) tanrılarına yalvardım. Tanrılar bana kulak verdiler ve bana yol gösterdiler. Tumişki Şehri'nin önünde savaşçılarım arasında karşıya geçtim ve aynı gün ülkeye doğru ilerledim, Qala'ani Ülkesi'nin güneyinden geçtim. Melitea Şehri'nin kuzeyindeki Karnişi Dağları'na vardım. Zapsa Şehri'nin ötesindeki(?) Muşa Ülkesi'ne kadar ilerledim. Bir gün içinde 14 kale ve 80(?) şehir ele geçirdim. Kaleleri yerle bir ettim ve şehirleri yaktım. 50 adet savaş arabasına el koydum. Savaştan geri döndüm. Hilaruada'nın tahkimatlı krali şehri Şasi'yı kuşattım(?) ve güç kullanarak onu ele geçirdim. Mal(?), erkek ve kadın oradan sürgün ettim. Sarduri der ki: Girdim ve Melitea Şehri kuşatılsın(?) diye buyurdum(?). Hilaruada huzuruma çıktı, yere kapandı ve ayak(larım) sarıldı. Merhamet ettim(?). (Oradan) altın, gümüş ve mal(?), yağma(?) olarak aldım ve Biainili Ülkesi'ne götürdüm. Haraç (ödemesi koşulu) ile hayatını bağışladım. Oradan dokuz kale, yani Hazanı, Gaurahi, Tumişki, 'Aşini, Maninui, Aruşi, Qulbitarrini, Taşe (yani) tanrı Quera'nın Taşe ve Meluiani (kalelerini) ayırıp kendi toprağıma ekledim...(Loon: 1974 187-194; Payne, 2006: 237, 238).

II.Sarduri buna benzer batıya seferler yapmaya devam etmiş, Melid ve Kummuh gibi Geç Hitit Şehir devletleri üzerinde hakimiyet sağlamıştır(Çilingiroğlu, 1994: 78-82; Payne, 2006: 70-71, 150-176, 232-239 ; Salvini, 2006: 78-83; Sevin, 2011b: 451).

Kral, kazanılan zaferler ve alınan vergilerle birlikte imar faaliyetlerini arttırmış ve birçok yeni kent inşa etmiştir (Çilingiroğlu, 1994: 85; Salvini, 2006: 88; Sevin, 2005: 77).

Asur Devleti'nin bu dönemlerde uğraştığı iç karışıklıklar, III. Tiglatpaleser'in (MÖ 745-727) Asur tahtına çıkmasıyla son bulmuştur(Sevin, 2011a: 406; Van De Mieroop & Gül, 2006: 283).

III. Tiglatpaleser Asur Kralı olduktan sonra önceden kaybedilen Kuzey Suriye ile Geç Hitit Devletleri üzerindeki hâkimiyeti tekrardan sağlamak için seferlere başlamıştır (Bryce, 2012: 128; Çilingiroğlu, 1994: 86; Hawkins, 2000a: 250). Bunun

sonucunda oluşan Asur tehdidine karşı Urartu ve Geç Hitit şehir devletlerinin çoğu bir koalisyon gücü oluşturmuştur(Çilingiroğlu, 1994: 86; Saggs, 1984: 87; Salvini, 2006: 83; Sevin, 2011b: 451, 452; Wäfler, 1976: 17-21). II. Sarduri'nin liderliğinde oluşan bu birliği, III. Tiglatpaleser MÖ 743 yılında Adıyaman civarında yenmiştir(Çilingiroğlu, 1994: 86; Saggs, 1984: 87; Salvini, 2006: 83; Sevin, 2011b: 451, 452; Wäfler, 1976: 17-21). Bu yenilgi ve Asur kaynaklarında yer alan, kesinliği tam olarak bilinmeyen yazıtta yer alan başkent Tuşpa'nın kuşatılması⁹ ile ülkede bir gerileme dönemi başlamıştır(Çilingiroğlu, 1994: 87, 88; Salvini, 2006: 83-85; Sevin, 2005: 77).

I.Rusa(MÖ 734-714) döneminde, kral ülkedeki birçok olumsuzlukla uğraşmıştır. Kral, Asur'un en parlak dönemlerinden biri olan II.Sargon ile çağdaştır(Salvini, 2006: 89). II. Sargon'un 8. Seferi'nde¹⁰ Asur, Kuzeybatı İran'ı fethetmiş, birçok Urartu Kalesini yağmalamış, Urartu için önemli olan Müşaşir kenti kaybedilmiştir(Çilingiroğlu, 1976-77: 235 vd; Mayer, 1983: 65 vd; Salvini, 2006: 92; Sevin, 2003: 206).

II. Arğişti(713-?) hakkında fazla bir bilgi yoktur. Bilgilerin bir kısmı Asur yazılı metinlerinden edinilir. II. Sargon'a ait bir yazıtta Kral Arğişti'nin Kummuh Kralı ile anlaştığı görülmektedir.

“...Hafif ve kötü niyetli bir adam olan, tanrıların adından korkmayan Kummuhu'lu Mutallu... kendisini kurtaramayan bir yardımcıya, Urartu'lu Arğişti'ye güvendi, ülkesi haraç ve vergilerini ödemedi, hediyesini elinde tuttu”(Luckenbill, 1926: 32).

II. Rusa (MÖ 685-645) döneminde imar çalışmalarına önem veren kral yeni şehirler kurmuştur(Salvini, 2011: 94, 95). II.Rusa'dan sonra gelen krallarla ilgili çok fazla bilgi yoktur. II.Rusa'dan sonra krallığa Erimena oğlu III. Rusa (MÖ 669-?) geçmiş olmalıdır(Salvini, 2006: 120 vd.). Ayrıca Toprakkale'de bulunan kalkan üzerindeki yazıtta Sarduri oğlu Sarduri yazısı geçmektedir(Salvini, 2006: 123; UKN

⁹ Metnin tamamı için bkz (Luckenbill, 1926: 785)

¹⁰ Seferin tamamı için bkz (Çilingiroğlu, 1976-77; Mayer, 1983; Fr Thureau-Dangin, 1912)

II. No. 459). Buradan da MÖ 7.yy'da Sarduri isimli iki kralın varlığı anlaşılmaktadır(Çilingiroğlu, 1994: 124; Salvini, 2006: 124; Sevin, 2003: 208).

Bu dönemlerde artık krallık ile ilgili fazla bir bilgi yoktur. Urartu devletinin yıkılmasında İskit ve Medlerin etkisinden bahsedilmektedir. Ayrıca MÖ 610'lu yıllara tarihlenen Babil Kroniklerde, Babil ordusunun Urartu topraklarına kadar ilerlediği anlatılmaktadır(Çilingiroğlu, 1994: 113; Sevin, 2012: 352). Urartular gerek iç ayaklanmalar gerekse İskit, Med ve Babil gibi güçlerin askeri seferleri sonucunda MÖ 7. yüzyılın sonlarına doğru yıkılmıştır(Salvini, 2011; Sevin, 2005: 73).

Hitit İmparatorluk Döneminin yıkılmasından sonra kurulan Hitit beylikleri, Hititlerin kültürel ve siyasi anlamda devamı niteliğindedir. Hitit beylikleri konumları nedeniyle hem Asur hem de Urartu Devleti için önemliydi.

Hitit beyliklerinin ilk izleri MÖ 12. yüzyıla ait Asur yazılı belgelerinde görülmektedir. Hitit beyliklerinin kurulması ve sonrasında, Asur kralları bu bölgeye sürekli seferler düzenlemiştir. Asur, beyliklerden vergiler alan, beyliklere zaman zaman vali atayan, zaman zaman da beyliklerin başına geçecek kralı belirleyen, aynı zamanda beylikler arasındaki sınır uyuşmazlıklarını çözen, bölge üzerinde hak sahibi güçlü bir devlet konumundadır.

II. Asurnasirpal Döneminde düzenlenen ziyafette Geç Hititli yöneticilerin yer alması diplomatik ilişkilerin de varlığını göstermektedir.

Geç Hitit Devletlerinin merkezi bir güç kuramamış olması sürekli denge politikası içerisinde yer almasına neden olmuştur. Zaman zaman Urartu, zaman zaman da Asur yönetimiyle yakın ilişkiler kurarak MÖ 7. yüzyıla kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Asur Devleti ile Urartu Devleti'nin Geç Hitit coğrafyasını önemsemesi üç uygarlığı karşı karşıya getirmiştir. Bu uygarlıkların bölgeyi önemseme nedenlerinin başında, beyliklere ait zengin maden yatakları ve beyliklerin önemli ticaret yolları üzerinde olmalarıdır.

Hemen hemen aynı dönem içerisinde yer alan bu üç uygarlık birbirleriyle savaş başta olmak üzere iletişim halinde bulunmuşlardır. Bundan dolayı sanatsal, askeri ve mimari anlamda birbirlerinden etkilenmişlerdir.

3.KATOLOG

Katalog No : 1

Adı : Zincirli Ortostatı

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Zincirli

Ölçüleri : Yük. 1,15; gen. 0.96

Nerede : İstanbul Ark. Müzesi (env. 7778)

Şekil No : -

Resim No : 1

Sahne : Ziyafet Sahnesi

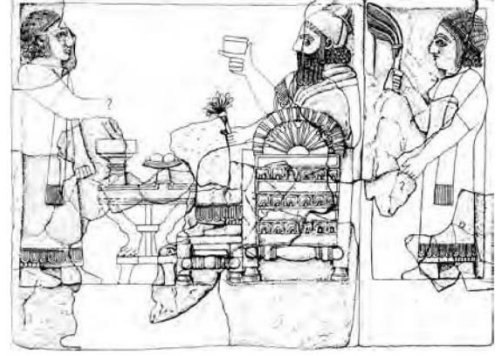
Yayınlar : (Akurgal, 1949: taf.22,a; Bossert, 1942: abb.911; Garstang, 1929: pl.44,41; Luschan, 1902: abb.105; Moortgat, 1932: taf. 60; Orthmann, 1971; Vieyra, 1955: pl. 78)

Tanımı :

Zincirli stadel/iç kalesi güney kapısında yer alan yemek sahnesidir. Karşılıklı oturmuş iki figürden soldaki sakallı erkek figürü bir elinde asa tutarken diğer eli ağız hizasında kadeh tutmaktadır(Orthmann, 1971: 376). Sağdaki kadın figürü ise bir elinde haşhaş demeti tutarken(Orthmann, 1971: 376) yukarı kaldırdığı diğer elinde de kadeh tutar. Zincirli'deki içinde kadın figürü olan az sayıda görülen ortostatlardan biridir(Darga, 1992: 256). Bu figürde kadın, etekleri püsküllerle süslü uzun elbiseyle gösterilmiştir (Darga: 1992: 257). Başındaki yuvarlak başlıktan eteklerine kadar uzanan kenarı bezemeli ince bir kumaş inmektedir (Darga, 1992: 258). Giydikleri ayakkabılar Hitit modeli ucu sivri ayakkabılardır. Muhtemel olarak kral ve kraliçe tasvirinin arasında çapraz ayaklı bir masa yer alır. Masanın üzerinde üst üste dizilmiş pideler ve pidelerin üzerinde bir balık bulunur.

Katalog No : 2
Adı : Zincirli Ortostat
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Bazalt
Buluntu Yeri : Zincirli(Hilani IV)

Ölçüleri : Yükseklik 1,14 m, genişlik 1,15
Nerede : Berlin. Müzesi (env. VA S 6587+)
Şekil No : 4, 5
Resim No :-
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayımlar : (Gilibert, 2011: Zincirli 69; Voos, 1985: abb. 104)
Tanımı :

Zincirli Hilani IV’de bulunan köşe ortostat parçasıdır. Oldukça tahrip olduğu için ilk çıkarıldığında yayımlanmamıştır. Voos’un ortostat parçasının rekonstrüksiyon çalışmasından sonra 1985 (Voos, 1985:65–86) yılında yayımlanmıştır.

Kral Barrakib sağda taht üzerinde oturmaktadır(Voos, 1985:71–86). Kral sol elinde çiçek sapı tutarken¹¹, ileri uzattığı sağ elinde kadeh tutmaktadır. Kralın önünde zengin yiyeceklerin olduğu yemek masası bulunmaktadır. Kralın arkasında, elinde sinek yelpazesi tutan ayakta duran bir hizmetli bulunmaktadır(Gilibert, 2011: 86; Voos 1985: 71–86). Kralın önünde yemekleri servis eden bir görevli vardır.

¹¹ Voos tarafından önerilmektedir, Voos 1985:71–86.

Katalog No : 3

Adı : Kargamış Ortostatı

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Kireç Taşı.

Buluntu Yeri : İnsutu değil.

Ölçüleri : Yükseklik 1,35 m; Genişlik 2,30 m

Nerede : Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi (env. 123)

Şekil No : -

Resim No : 2

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Akurgal, 1949: s.46.a; Bossert, 1942: abb. 833; Moortgat, 1932: pl. 57; Orthmann, 1971: Ab. 4; Vieyra, 1955: abb. 56; C. L. Woolley, 1921: pl.30)

Tanımı :

Kireç taşından yapılmış ortostat parçasıdır. Kargamış ziyafet sahnesinde çapraz bir iskemlede oturan erkek figürü görülür. Ağız hizasında kaldırdığı sol elinde bir fincan tutar. Erkek figürünün önünde ve arkasında hizmetkârlar yer alır. Arkasındaki hizmetkâr kaldırdığı sol eliyle (yaprak) yelpaze tutarken, önündeki hizmetkâr elinde kepçe ile yemek masası ile ilgilenmektedir. Kabartmanın sağ tarafında saz çalan bir müzisyen görülür. Yemek masasının üzerinde üçgen yiyecekler ve kap bulunur.

Katalog No : 4

Adı : Karatepe Ortostat

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Karatepe

Ölçüleri : Yükseklik 1,36 m; Genişlik

1,48 m

Nerede : Karatepe

Şekil No :

Resim No : 3

Sahne : Ziyafet Sahnesi

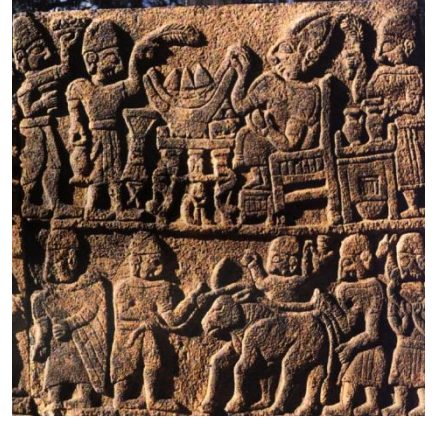
Yayınlar : (Akurgal, 1962: pl. 143; 1966: abb. 32; Alkım, 1948/49: fig. 7 b, c; Çambel, 1948: pl.3,a; 1949: lev. 8,1; H. Frankfort, 1970: pl. 360, 361; Orthmann, 1971: Karatepe B1,2; Vieyra, 1955: taf. 107)

Tanımı :

İki frizli ziyafet sahnesidir. Konik başlıklı figür ayağının altındaki alçak tabureye basar şekilde arkalıklı bir taht üzerinde oturmaktadır(Orthman 1971,s374).

Kral dirseği ile tahtına dayadığı sol elinde bir yemek parçası tutarken yukarı kaldırdığı sağ eli, önünde duran dikdörtgen biçimli, ayakları hayvan bacağı şeklinde üstü yiyecek dolu zengin masaya yönelmiştir. Masanın altında bir maymun yer almaktadır. Kralın arkasındaki servis masanın üzerinde içki testileri betimlenmiştir.

Kralın karşısında ve arkasında bir ellerinde hurma dalından yelpaze, diğer ellerinde içki testileri tutan iki hizmetkâr vardır. Kralın karşısından masaya doğru servis için yiyecek ve içecek taşıyan diğer görevliler gelmektedir.

Yemek sahnesinin altında kurban olarak getirilen bir boğa ve kuzu ile ilişkili dört erkek figürü yer alır. Figürlerden üçü boğa ile ilgilenirken biri omuzunda kuzu taşımaktadır.

Alt sol tarafta ellerinde flüt, lir, harp ve tef bulunan dört müzisyen kendilerine dönük ayakta bir erkek figürüne doğru ilerlemektedir.

Katalog No : 5

Adı : Malatya Ortostatı

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Kireçtaşı

Buluntu Yeri : Malatya

Ölçüleri : -

Nerede : Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi (12246)

Şekil No :

Resim No : 4

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Bossert, 1942: abb. 765; Delaporte, 1940: pl. 33; Moortgat, 1932: Taf. 58; Orthmann, 1971: Malatya b/3; Przeworski, 1928: Taf. 9,1)

Tanımı :

Kireçtaşından orta kısmı kırılmış yemek sahnesidir. Karşılıklı oturan kadın ve erkek figüründen, solda arkalı sandalyede oturan sakalsız erkek betimi, soldaki arkalıksız iskemlede oturan kadın betimlemesidir(Orthman: 1974: 374, Malatya b/3; Darga 1992: 242). Ortalarında bulunan yemek masası üzerinde üste dizilmiş pideler yer alır. Erkeğin alın üzerindeki bukleli saç, alçak iskemleye basan ayaklarındaki sivri uçlu ayakkabılar ve kadının taktığı polos, Sulumeli kabartmalarıyla benzerlik gösterir (Darga 1992: 242). Üstteki yazıtta: “iyi...Bu Zıtiz...Bu Lu...” yazmaktadır((Hawkins, 2000a: 327)

Diğer yemek sahnelerinden farklı olarak sağ tarafta arabalı erkek figürünün olduğu başka bir sahneyle birlikte gösterilmiştir (Darga, 1992: 242). Olasılıkla ikinci sahne av sahnesidir (Darga, 1992: 242).

Katalog No : 6

Adı : Tell Rıfaat Steli

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Kireç Taşı

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : Yükseklik 0,57 m; Genişlik 0,37 m.

Nerede : Halep Müzesi (env.4998).

Şekil No :

Resim No : 5

Sahne : Yemek Sahnesi

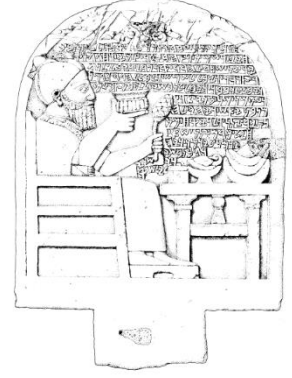
Yayımlar : (Orthmann, 1971: Tell Rıfaat 1; Williams, 1961: pl. 31,b)

Tanımı :

Halep'in 40 km. kuzeyinde Tell Rıfaat'da kazılar başlamadan önce köylüler tarafından bulunmuştur(Orthmann, 1971: 376). Yuvarlatılmış Stel parçası bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Sol tarafta oturan sakalsız erkek figürü yukarı kaldırdığı sağ elinde bir kase tutmaktadır. Sol eli dizi üzerinde durmaktadır. Önünde, ayakları çapraz şeklinde olan bir yemek masasının üzerinde yiyecekler yer alır.

Katalog No : 7
Adı : Kuttamuwa Steli
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Bazalt
Buluntu Yeri : Kahramanmaraş
Ölçüleri : Yükseklik 0,99 m., genişlik 0,72 m
Nerede : Gaziantep Müzesi
Şekil No : 6
Resim No : 6
Sahne : Yemek Sahnesi
Yayımlar : (V. R. Herrmann, 2014: c1)
Tanımı :

Zincirli'de Bulunmuş Bazalt mezar stelidir. Kuttamuwa iki elinide ileriye doğru uzatmaktadır. Sol elinde kozalak(?) ve sağ elinde, başparmağı ve işaret parmağı ile tuttuğu, geniş bir içki kadehi bulunmaktadır.

Kuttamuwa'nın önünde, üst üste farklı yiyecek çeşitlerinin sunulduğu bir masa vardır. Soldan sağa, pyxis olarak anılan kapaklı küçük bir kap ve onun önünde ayaklı bir tabak içinde başı geriye doğru dönük bir su kuşu (muhtemelen bir ördek) görülür. Yemek masasının en sağında üst üste yığılmış pideler üzerinde başka bir yiyecek görülür.

Stel Üzerinde *"Panamuwa kralının kulu Kuttamuwa, halen yaşarken kendim için bu stelin üretimini denetleyen benim. Onu ebedi bir odaya yerleştirdim ve bu odaya bir bayram hazırladım: [tanrı] Hadad için bir boğa, [tanrı] Şamaş için bir koç ve bu heykeldeki ruhum için bir koç."*(Pardee, 2014: 45) yazmaktadır.

Katalog No : 8

Adı : Maraş Steli 1

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 0,61 m., genişlik 0,31 m

Nerede : Adana Müzesi, (env. 1758)

Şekil No : 7

Resim No : 7

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayımlar : (Bonatz, 2000: Taf. 10, C/12; Bossert, 1942: Nr. 815;
Orthman, 1971: Maraş C/4)

Tanımı :

Kireçtaşından tek figürlü mezar stelidir. Sol tarafta arkalıklı bir sandalyede sakalsız bir erkek figürü oturur. Erkek figürü yuvarlak başlıklı kısa kollu uzun bir elbise ve ucu kıvrık ayakkabı giymektedir. İleri uzattığı sol elinde başak ve üzüm salkımı tutarken sağ elinde de asa tutmaktadır. Erkek figürünün ön tarafında üst üste pidelerin dizildiği yemek masası görülür.

Katalog No : 9

Adı : Maraş Stel II

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 0,46 m., genişlik 0,62

Nerede : Ankara And. Med. Müzesi

Şekil No : -

Resim No : 8

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayımlar : (Bonatz, 2000: Taf.X, C 13; Garstang, 1929: Taf. 42; Orthmann, 1971; Maraş D/1)

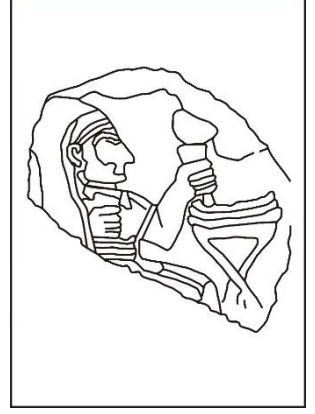
Tanımı :

Alt bölümü kırılmış bazaltdan mezar stelidir. Sol tarafta sakallı, yuvarlak başlıklı bir erkek figürü oturmaktadır. Erkek figürü geniş kemerli kısa kollu bir giysi giymekte, ileri uzattığı sol elinde kâse, sağ elinde de asa tutmaktadır.

Erkek figürünün önünde çapraz ayaklı yemek masası bulunur. Yemek masasının üzerine üst üste dizilmiş pideler ve ayaklı bir kadeh görülür.

Katalog No : 10
Adı : Maraş Steli III
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Kireçtaşı
Buluntu Yeri : Kahramanmaraş
Ölçüleri : Yükseklik 0,43 m. genişlik 0,34 m
Nerede : Kahramanmaraş Müzesi (env. 192)
Şekil No : 8
Resim No : 9
Sahne : Yemek Sahnesi
Yayınlar : (Bonatz, 2000: Taf. XI, C19)
Tanımı :

Kireçtaşından yapılmış, sağ tarafı tahrip olduğu için tek figürü görülen mezar taşı parçasıdır. Stelin solunda yüzü tahrip olmuş, oturan çarşafli bir kadın figürü görülür. Figürün sağ eli gövdeye yaslı, sol elinde de ayna tutmaktadır.

Kadın figürünün hemen önünde üstünde pideler bulunan katlanabilir, çapraz ayaklı bir yemek masası bulunmaktadır.

Katalog No : 11

Adı : Maraş Steli IV

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 0,56m; Genişlik 0.51m.

Nerede : New York Metropolitan Müzesi (env. 91.34.2)

Şekil No : 9

Resim No : 10

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayınlar : (Orthmann, 1971: taf. 46.d-B/19; G Perrot & Chipiez, 1887: abb.281 z)

Tanımı :

Alt tarafı kırılmış bazalt mezar taşında solda arkalıklı bir sandalyede oturmuş kadın figürü görülür. Kadın figürü polos tipi başlık ve çarşaf giymektedir. Kadın uzattığı sol elinde lir ve sağ elinde ayna tutar, lirin üzerinde kuş tasfiri görülür.

Kucağında kendisiyle benzer giyinmiş küçük kız çocuğu bulunur. Kadının hemen önünde yer alan çapraz bacaklı yemek masasının üzerinde pideler ve ayaklı bir kadeh bulunur.

Katalog No : 12

Adı : Sakçagözü steli

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Sakçagözü

Ölçüleri : Yükseklik 0,80 m; Genişlik 0,76 m.

Nerede : Ankara Anadolu med. Müzesi (env. 1806)

Şekil No : -

Resim No : 11

Yayımlar : (Garstang, 1908: pl. 35.31; Orthmann, 1971: Sakçagözü C/1)

Tanımı :

Gaziantep ilinin 45 km. kuzeybatısında, Sakçagöz Bucağı'nın 3 km uzağında Coba-Sakçagözü höyükte bulunmuştur. Sol tarafta oturan bir erkek figürü görülür. İki elini ileriye doğru uzatmaktadır. Figürün önündeki çapraz bacaklı yemek masasının üzerinde kâse görülmektedir. Figürün karşısında ona hizmet eden ayakta erkek hizmetli bulunmaktadır. Baş kısmı hasarlı olan figür elinde geniş bir kap tutmaktadır.

Katalog No : 13

Adı : Hama Steli

Dönemi : (?)

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : İnsutu değil,

Ölçüleri : Yükseklik 2.85

Nerede : Halep, Müze .

Şekil No : -

Resim No : 12

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Bossert, 1951: fig. 483; Orthmann, 1971: Hama B/4)

Tanımı :

Çift Başlı Kartalın üstünde ziyafet sahnesi görülmektedir. Sağ tarafta uzun elbiseli oturan bir erkek figürü ileri uzattığı sağ elinde bir kap tutmaktadır. Figürün karşısında ayakta duran başka bir figür de ileri uzattığı sol elinde kap tutmaktadır.

Figürlerin arasında yemek masası görülmektedir. Orthman Geç Hitit heykel stillerinden çok Suriye-Fenike eserlerine benzetmektedir(Orthman 1971,s374).

Katalog No : 14

Adı : apalı Steli

Dönemi : (?)

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : apalı

Ölçüleri : yükseklik 0,85; gen. 0.78

Nerede : Gaziantep, Müze (env. 306)

Şekil No : -

Resim No : 13

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Bossert, 1959: NS 28; Orthmann, 1971: apalı 1)

Tanımı :

Stelin sadece üst kısmı korunmuştur. Gaziantep Şahinbey ilçesi apalı köyünde bulunmuştur. Stelin sol tarafında oturan erkek figürü, sol elinde yere değen uzun bir sopa tutarken, yukarı kaldırdığı sağ elinde kadeh tutmaktadır.

Üzerinde kap bulunan yemek masasının önünde ayakta duran başka bir erkek figürü görülür. Figür yukarı kaldırdığı sol elinde yelpaze tutmaktadır.

Katalog No : 15

Adı : Maraş Steli V

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş.

Ölçüleri : Yükseklik 0,55 m., genişlik 0,40 m

Nerede : Kahramanmaraş Müzesi (env.nr. 412)

Şekil No : 10

Resim No : 14

Sahne : Yemek Sahnesi

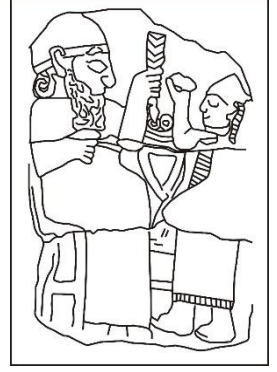
Yayımlar : (Bonatz, 2000; Taf.XVII C 50)

Tanımı :

Bazalttan yapılmış iki figürlü mezar stelidir (Bonatz 2000, C 50). Sol tarafta arkalıklı sandalyede oturan erkek figürü ileri uzattığı sol elinde başak tutmaktadır.

Erkek figürü, başında yuvarlak başlık, kısa kollu uzun bir elbise ile gösterilmiştir. Karşısında bulunan kadın ayakta durur şekildedir. İleri uzattığı sağ elinde kadeh göğüs hizasındaki sol elinde ip sarılı öreke(?) tutmaktadır. Muhtemelen karı koca çiftinin arasında çapraz bacaklı yemek masası bulunur. Masanın üzerinde üst üste dizilmiş pideler ve çeşitli yiyecekler görülür.

Erkek figürünün saçı ense üzerinde rulo topuz ve bukleli sakalları, kadın figürü de başı saran kenarları saçaklı örtü ile gösterilmesi açısından Maraş II biçem grubu içinde değerlendirilebilir.

Katalog No : 16

Adı : Maraş Steli VI

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Kireçtaşı

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 0,76 m. genişlik 0,56 m

Nerede : Kahramanmaraş Müzesi (env. 215)

Şekil No : 11

Resim No : 15

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayımlar : (Bonatz, 2000: C/42; Orthmann, 1971: Maraş B17)

Tanımı :

Kireçtaşından iki figürlü mezar taşıdır. Sağ tarafta arkalıklı sandalyede oturan sakallı bir erkek yer alır. Erkek figürünün arkasında elinde yelpaze ile duran sakalsız bir erkek figürü bulunmaktadır.

Oturan figür öne uzattığı sağ elinde kadeh, sol elinde başak ve üzüm salkımı tutmaktadır. Hemen ön kısmında üzerinde pideler ve simitler (?) bulunan bir yemek masası bulunmaktadır.

Katalog No : 17

Adı : Maraş Steli VII

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 0,84m; Genişlik 0.79m.

Nerede : Adana Müzesi, (env. 1723)

Şekil No :

Resim No : 16

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayımlar : (Bonatz, 2000: Taf. XIX (C 54); Orthmann, 1971: Maraş B/12)

Tanımı :

Bazalttan, yoğun tahribat ve aşınma görülen mezar taşıdır. Sağ tarafta başında polos bulunan bir kadın figürü oturmaktadır. Yukarı kaldırdığı sağ elinde ayna tutmaktadır. Karşısında ayakta duran omzunda yay ve ileri uzattığı sol elinde kuş bulunan bir erkek figürü yer alır. Aralarında çapraz bacaklı yemek masası bulunur.

Katalog No : 18

Adı : Maraş Steli VIII

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 1,02 m. genişlik 0,70 m

Nerede : Adana Müzesi (env. 1756)

Şekil No : -

Resim No : 17

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayımlar : (Dominik Bonatz, 2000: C 51; Darga, 1992: res. 304; Genge, 1979: abb. 49; Luschan, 1911: abb. 239)

Tanımı :

İki figürlü bazalttan mezar taşıdır. Sol tarafta arkalıklı bir sandalye de oturan bir kadın figürü yer almaktadır. Kenarları işlemeli çarşafı kadın figürü, elini uzattığı sol elinde iğ, sağ elinde de ip tutmaktadır. Hemen karşısında, stelin sağ tarafında, ayakta sakalsız bir erkek figürü bulunmaktadır. Erkek figürü kısa kollu, uzun elbiselidir. Bir elinde yazı tahtası bir elinde de yazı kalemi tutmaktadır.

İki figürün ortasında üzerinde pideler ve simitler(?) bulunan bir yemek masası bulunmaktadır.

Katalog No : 19
Adı : Maraş Steli IX
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Bazalt
Buluntu Yeri : Kahramanmaraş
Ölçüleri : -
Nerede : Ankara Müzesi
Şekil No : -
Resim No : 18
Sahne : Yemek Sahnesi
Yayınlar : (Dominik Bonatz, 2000: C53; Grothe, 1911: plt 13; Orthmann, 1971: B/14)
Tanımı :

Çok fazla tahribat geçirmiş bazalttan yapılmış iki figürlü mezar taşıdır. Stelin sol tarafında da platform üzerinde, oturan bir kadın figürü bulunur. Kadın figürünün yüz kısmını açıkta bırakan uzun bir çarşaf giyer. Figür ileri uzattığı sol elinde ayna tutar.

Sağ tarafta ayakta duran, sağ elinde kadeh tutan çarşafli bir başka kadın figürü yer alır. Önlerinde üzerinde pideler bulunan yemek masası bulunmaktadır.

Katalog No : 20

Adı : Ördekburnu Steli

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt.

Buluntu Yeri : Yüzeyde.

Ölçüleri : Yükseklik 1,20 m; Genişlik 0,54 m

Nerede : İstanbul Müzesi (Env. 7696)

Şekil No : -

Resim No : 19

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Bossert, 1942: abb. 857; Luschan, 1911: abb.239; Moortgat, 1932: taf. 55; Orthmann, 1971: Ördekburnu 1.)

Tanımı :

Zincirli'nin yaklaşık 12 km güneyinde yüzeyde bulunmuştur. Çok iyi korunamamış tek parçadan bazalt steldir. Orthman'a göre Zincirli II'deki erkek kabartmalarına benzemektedir(Orthmann, 1971: 77). Stelin sağında oturmuş muhtemelen kadın figürü yukarı kaldırdığı sağ elinde lotus çiçeği tutmaktadır. Önünde bir yemek masası bulunmaktadır. Masanın diğer tarafında duran erkek figürü, yukarı kaldırdığı sol elinde lotus çiçeği tutarken sağ elinde uzun saplı yuvarlak uçlu bir nesne tutmaktadır.

Katalog No : 21
Adı : Zincirli Mezar Steli
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Bazalt
Buluntu Yeri : Zincirli(Hilani doğu duvarı)
Ölçüleri : yük. 1,52 m.
Nerede : Berlin. Müzesi (env. VA 2995)
Şekil No : -
Resim No : 20
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayımlar : (Akurgal, 1962: fig. 130; 1966: abb. 13; Dominik Bonatz, 2000: c46; Luschan, 1911: abb.236; Meyer, 1965: taf. 84; Moortgat, 1932: taf. 56; Orthmann, 1971: Zincirli K/2)
Tanımı :

Zincirli içkaledeki Hilani I'in doğu duvarı dolaylarında gün ışığına çıkarılmış olan mezar steli Sam'al Arami biçimindedir (Darga, 1992: 283, Akurgal, 1961: res. 130). Stelin üst kısmı kemer gibi bir bordürle çevrilmiş ve iki yanda devam etmektedir (Dargai, 1992: 283). Tahta kraliçe ya da prenses otururken, karşısında sakalsız hizmetkârı bulunur (Darga, 1992: 283). Üst kısımda yer alan kanatlı güneş kursu ve kadın figürünün sol elinde tuttuğu kralsal çiçek goncası, rölyefin kraliçe ya da prensese ait olabileceğini gösterir(Darga, 1992: 283).

Kadın figürü göğsünün sol kenarında çağın popüler takılarından Frig fibulası bulunur (Darga, 1992: 283, Orthmann, 1971: 376). Soylu kadın figürü oldukça zengin takılarla betimlenmiştir (Darga 1992: 283, Orthmann, 1971: 376). Kraliçenin kıyafetinin üst kısmı sade, eteğinin ucu püsküllü, dikey kıvrımlarla Arami modasına uygun gösterilmiştir (Darga, 1992: 283). Kraliçe yüz hizasına kaldırdığı sağ elinde içki kabı tutmaktadır.

Solda yer alan hizmetkâr, sol elinde bıçak sağ elinde yelpaze tutmaktadır. Başı açık sakalsız görülen hizmetkâr ile kraliçenin spiral bukleli saç şekilleri Arami biçimindedir (Darga, 1992, s. 283).

Kraliçe ve hizmetkarın arasında çapraz ayaklı yemek masası görülür. Yemek masasının üzeri zengin bir sofrayı yansıtacak şekilde yiyeceklerle doludur. Üst üste dizilmiş pideler et, balık? ve küçük kaplarda başka yiyecekler masanın üzerinde görülmektedir(Darga, 1992: 283).

Katalog No : 22

Adı : Maraş Steli X

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 1,23 m, genişlik 0.87, derinlik 0,38 m.

Nerede : İstanbul Müzesi (env. 7694).

Şekil No : 12

Resim No : 21

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayınlar : (Dominik Bonatz, 2000: c 33; Genge, 1979: abb. 122; Hawkins, 2000b: pl. 124; Orthmann, 1971: B/7; G Perrot & Chipiez, 1887: abb. 280)

Tanımı :

Karşılıklı oturan iki figürün giydikleri Polos ve kıyafetlerden kadın oldukları anlaşılmaktadır. Solda yer alan figür havaya kaldırdığı elinde bardak ve diğer elinde nar ya da iğ tutarken, sağdaki figür havaya kaldırdığı elinde ayna ve diğer elinde nar ya da iğ tutmaktadır. Figürlerin arasında katlanabilir yemek masasında muhtemelen sağdaki figürün masaya bıraktığı tek kadeh ve ekmekler görülür.

Bu mezartaşı üzerinde karşılıklı oturan iki kadının başları arasına gelecek biçimde iki satırlık yazıt yer almaktadır. Hawkins'in okumalarına göre mezar taşını "Azinis" eşi "Tarhuntiwasatis" için yaptırmıştır (Hawkins, 2000: 273-Pl.124). Hawkins'e göre her iki kadında(sağdaki canlı soldaki ölü) aynı kişi olabilir(Hawkins 2000, 273).

Katalog No : 23

Adı : Maraş Steli XI(II)

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş/ Yörükselim.

Ölçüleri : Yükseklik 0,82 m, genişlik 0.94.

Nerede : Kahramanmaraş Müzesi (env. 229)

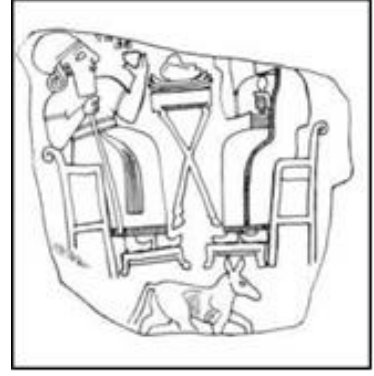
Şekil No : 13

Resim No : 22

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayınlar : (Dominik Bonatz, 2000; Hawkins, 2000b: pl. 126; Kalaç, 1964: pl. 9 a,b; Orthmann, 1971: A/2)

Tanımı :

Karşılıklı oturan, iki figür görülmektedir. Bazalttan yapılmış mezar taşının üst kısmı kısmen tahrip olmuştur. Karşılıklı oturan figürlerden soldaki erkek figürü sakallı, sağ elinde asa ve sol elinde içki kabı tutmaktadır (Orthmann, 1974: 374). Sağdaki çarşaf ve yivli kemerli, sağ elinde iğ ya da nar sol elinde ağız hizasında içki kabı tutmaktadır. Aşağıda hareket halinde at ya da katır. Erkek figürünün üst kısmında kısmen korunmuş Luvice yazıt da bulunmaktadır. Figürlerin arasında çapraz ayaklı yemek masası vardır. Masanın üzerinde üst üste dizilmiş pideler yer alır.

Katalog No : 24

Adı : Karaburçlu Steli

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : İnsutu değil,

Ölçüleri : Yükseklik 0.94 cm; Genişlik
0.91 cm

Nerede : İstanbul, Müze (Inv 7729)

Şekil No :

Resim No : 23

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Akurgal, 1949: taf 20; Luschan, 1911: abb 237; Moortgat, 1932: taf. 61; Orthmann, 1971: Karaburçlu 1)

Tanımı :

Zincirinin 5 km kuzeyinde Amanos dağının yamacında Karaburçlu Köyünde bir tepe üzerinde bulunmuştur (Alkım, 1965; Orthmann: 1971). Karşılıklı oturan iki figür ve aralarında yemek masası bulunur. Solda bulunan daha belirgin olan figür başlıksız ve sakalsız gösterilmiş. Sağ taraftaki figürün çenesinde sakal izleri seçilebilmektedir. İki figüründe kıyafetleri birbirine benzer şekilde uzundur. Bir ellerinde uzun sopa diğer ellerinde muhtemelen küçük bir bardak tutmaktadırlar. İki güçlü belirgin burun ve çene yapısı vardır. Zincirli ile karşılaştırıldığında Zincirli II ya da daha geç bir dönem olabilir(Orthman, 1971: 76).

Katalog No : 25
Adı : Maraş Steli XII(IX)
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Bazalt
Buluntu Yeri : Kahramanmaraş.
Ölçüleri : Yükseklik 0,94 m, genişlik 0,81 m
Nerede : Kudüs Müzesi (env.nr. 1060)
Şekil No : -
Resim No : 24
Sahne : Yemek Sahnesi
Yayımlar : (Bonatz, 2000: C 22)
Tanımı :

Bazalttan iki figürlü mezar stelidir. Karşılıklı sandalyede oturan çiftlerin arasında yemek masası bulunur. Solda oturan kadın figürü yivli kemerli başı örtülü uzun mantoludur. İleri uzattığı sol elinde kadeh sağ elinde öreke tutmaktadır. Sağda oturan erkek figürü ileri uzattığı sağ elinde üzüm ve başak, göğüs hizasındaki sol elinde uzun bir asa tutmaktadır. Erkek figürü bukleli sakallı ve ensesinin üstünde spiral topuzlu, kadında başı saran örtü ile gösterilir.

Çiftin ortasında üzerinde üst üste dizilmiş pideler bulunan katlanabilir çapraz bacaklı yemek masası bulunur.

Katalog No : 26

Adı : Maraş Steli XIII

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş.

Ölçüleri : Yükseklik 0,48 m.,genişlik 0,32 m

Nerede : Tiflis Müzesi (env. 89)

Şekil No : -

Resim No : 25

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayınlar : (Dominik Bonatz, 2000: C56; Bossert, 1942: nr 806; Orthmann, 1971: Maraş B/10; Przeworski & Zakharov, 1934: pl. 27,21)

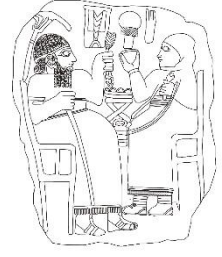
Tanımı :

Bazalt mezar stelinin parçasıdır. Mezar stelinde aşınmalar ve eksiklikler vardır. Solda ayakta duran bir erkek figürü görülür. Sakallı erkek figürü sağ elini göğüs hizasında tutarken ileri uzattığı sol elinde başak ve üzüm demeti tutar.

Erkek figürünün önünde yemek masası bulunur. Masanın üzerinde üst üste dizilmiş pideler vardır.

Katalog No : 27
Adı : Maraş Steli XIV
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş, Türkoğlu-Minehöyük köyünde temel hafriyatında.

Ölçüleri : Yükseklik 0,90 m. genişlik 0,43 m

Nerede : Kahramanmaraş Müzesi (env. 1040)

Şekil No : 14

Resim No : 26

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayınlar : (Darga,1992: şek. 306; Bonatz, 2000: C 21)

Tanımı :

Bazalttan iki figürlü mezar taşıdır. Sağ tarafta arkalıklı bir sandalyede oturan çarşafli bir kadın figürü bulunur. İleri uzattığı sağ elinde kadeh, sol elinde öreke tutmaktadır. Stelin sol tarafında güneşlikli bir sandalyede oturan sakallı bir erkek figürü bulunur. Elini uzattığı sol elinde başak ve üzüm salkımı, sağ elinde de asa tutmaktadır (Darga, 1992: 321).

Erkek figürünün sol elinin üst tarafında lir, kadın figürünün sağ elinin üst tarafında da ayna bulunur.

Erkek ve kadın figürünün ortasında katlanır bir yemek masanın üzerinde üst üste dizilmiş pideler ve yiyecekler görülür. Masanın alt kısmında ip kutusu vardır.

Katalog No : 28
Adı : Maraş Steli XV(XIV)
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Bazalt
Buluntu Yeri : Kahramanmaraş
Ölçüleri : Yükseklik 0,55 m. genişlik 0,53 m
Nerede : Gaziantep Müzesi (env. 1856)
Şekil No : -
Resim No : 27
Sahne : Yemek Sahnesi
Yayımlar : (Bonatz, 2000: C 24)
Tanımı :

İki figürlü bazalttan mezar taşıdır. Oldukça tahrip olmuş yüzeyinde de aşınmalar gözlemlenmektedir. Karşılıklı oturan iki figürden soldaki sakallı bir erkek figürüdür. Sağ tarafta çarşafli bir kadın figürü bulunmaktadır. Erkek figürü yukarı kaldırdığı sol elinde başak (?) tutarken, kadın figürü yukarı kaldırdığı sağ elinde kadeh tutmaktadır.

İki figürün ortasında üzerinde pideler bulunan bir yemek masası bulunmaktadır.

Katalog No : 29
Adı : Maraş Steli XVI
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Bazalt
Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 0,36 m., genişlik 0,45 m
Nerede : İstanbul Müzesi (env. 7715)

Şekil No : -

Resim No : 28

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayımlar : (Orthman, 1974: C 2; Bonatz, 2000: Taf. XIII, C 25.

Tanımı :

İki figürlü, bazalttan yapılmış mezar taşıdır. Sol tarafta baş ve ayak kısmı kırık sakallı bir erkek figürü görülür. Figür kısa kollu uzun bir giysi giyer, sol elinde başak demeti, sağ elinde de kadeh tutmaktadır.

Sağ tarafta gene baş ve ayaklarının büyük bir kısmı tahrip olan bir kadın figürü görülür. Kadın figürü çarşafı, ileri uzattığı sağ elinde kadeh, sol elinde iğ-öreke ya da haşhaş demeti tutmaktadır(Orthman, 1974: 376). Kadın ve erkek figürünün ortasında katlanabilir çapraz ayaklı bir yemek masası bulunmaktadır. Yemek masasının üzerinde üst üste dizilmiş pideler bulunur.

Katalog No : 30

Adı : Maraş Steli XVII

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 0,58 m., genişlik 0,57 m

Nerede : İstanbul Müzesi (env. 7785)

Şekil No : -

Resim No : 29

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayımlar : (Akurgal 1949, Taf.41 Abb.18; Darga, 1992: res. 301;
Orthman, 1974: C/1)

Tanımı :

Bazalttan yapılmış üç figürlü mezar taşıdır. Stelin sol tarafında oturan sakallı bir erkek figürü bulunur. Figür kısa kollu ve uzun giysilidir. İleri uzattığı sol elinde başak demeti, sağ elinde kadeh tutar. Sağ tarafta biri oturan biri ayakta giysileri birbirine benzer iki kadın figürü yer alır. Kadınlar işlemeli uzun çarşaf giyerler. Her iki kadın sol elinde iğ tutmaktadır. Oturan kadının önünde bulunan muhtemelen kızıdır ve ileri uzattığı sağ eliyle kucaklar. Önde duran kız figürü sağ eliyle de ayna tutmaktadır.

Figürlerin ortasında katlanabilir bir yemek masası bulunur. Yemek masasının üzerinde pideler ile ayaklı bir kadeh görülür. Masanın altında dörtgen bir ip sepeti vardır.

Katalog No : 31

Adı : Maraş Steli XVIII

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 0,94 m., genişlik 0,46 m

Nerede : Metropolitan Sanat Müzesi (env. 91.34.3)

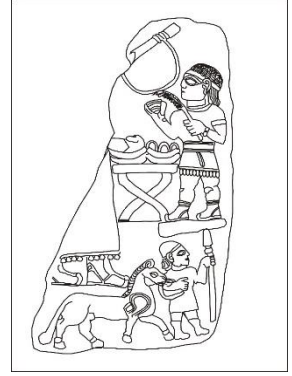
Şekil No : 15

Resim No : 30

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayınlar : (Orthmann, 1971: b/15; G Perrot & Chipiez, 1887: abb. 282)

Tanımı :

Oldukça tahrip olmuş üç figürlü mezar taşıdır. Sol kısımdaki figürün sadece ayak kısımları seçilebilmektedir. Sol tarafta ayakta duran sakalsız başka bir erkek kısa etekli sol elinde yelpaze sağ elinde kadeh tutmaktadır. İki figürün hemen önünde katlanabilir ayaklı yemek masası bulunur. Yemek masasının üzerinde pideler ve simitler(?) görülür.

Mezar taşının alt kısmında kısa giysili sakalsız bir erkek daha vardır. Bu figür sol elinde mızrak, sağ eliyle de arkasındaki atı tutmaktadır.

Katalog No : 32

Adı : Maraş Steli XIX

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 0,44 m., genişlik 0,45 m

Nerede : İstanbul Müzesi (env. 7773)

Şekil No : -

Resim No : 31

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayımlar : (Bonatz, 2000: C/6; Orthmann, 1971: Maraş B/21)

Tanımı :

Bazalttan sadece bir kısmı sağlam bulunabilmiş mezar taşı parçasıdır (Orthmann 1971: Maraş B/21; Bonatz 2000: C/6).

Sağ tarafta çarşafı, sol eli diz üzerinde bir kadın figürü yer alır. Kadın figürünün dizleri önünde uzun giysili, kadının çarşafını tutan bir erkek figürü yer alır. Uzun giysili erkek figürünün, sol elde kuş, ileri uzattığı sağ eliyle de kadının çarşafını tutmaktadır. Sol tarafta muhtemelen üzerinde pideler olan bir yemek masası seçilebilmektedir.

Katalog No : 33
Adı : Maraş Steli XX
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Bazalt
Buluntu Yeri : Kahramanmaraş

Ölçüleri : Yükseklik 0,24 m., genişlik 0,42 m
Nerede : Tiflis Müzesi (env. 90)

Şekil No : -

Resim No : 32

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayınlar : (Bonatz, 2000: C 61; Bossert 1942, Nr.807; Orthmann 1971:
Maraş B/18)

Tanımı :

Bazalttan yapılmış mezar taşının bir parçasıdır Üç figür bulunur. Solda sakallı bir erkek figürü, ileri uzattığı sol eliyle kadeh sağ eliyle de asa tutmaktadır. Sağ tarafta oturan figür (kadın?), sağ eliyle karşısındaki erkek çocuğunun omzunu tutmaktadır. Muhtemelen bu figürler yemek masasının etrafında oturmaktadır.

Katalog No : 34

Adı : Maraş Steli XXI

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Kahramanmaraş, Yörükselim

Ölçüleri : Yükseklik 0,60 m., genişlik 0,85 m

Nerede : Ankara And. Med. Müzesi

Şekil No : 16

Resim No : 33

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayınlar : (Bonatz, 2000: C 62: Kalaç, 1964: Taf. 10.A; Orthmann 1971, Maraş B/20)

Tanımı :

Kireçtaşından dörtgen mezar stelidir. Üç kişilik aileyi betimleyen bir yemek sahnesidir (Darga 1992: 313). Solda arkalıklı bir sandalyede oturan kadın, sol eliyle çocuğunu kucaklamaktadır. Karşısındaki sakallı erkek, olasılıkla babayı betimleyen figür, ileri uzattığı sağ elinde kâse tutmaktadır. Ortadaki alçak masanın üzerinde yemekler bulunur.

Maraş II biçem grubunun en iyi örneklerinden birisidir(Darga, 1992: 313). Bu gruba giren stellerde ayakların altında artık alçak tabure görülmez (Darga, 1992: 313). Giysilerde kadınların başında polos yerine başı saran kenarları saçaklı bir örtü mantoya bırakır (Darga, 1992: 313). Örtünün altından saç veya başka bir saç bandı görülmekte ve bu örtünün bir ucu aşağıya doğru serbest sarkmakta öteki ucu ise beldeki kuşağın içine sokulmaktadır(Darga, 1992: 313). Erkek figürünün saçları ense üzerinde rulo topuz, saç ve sakalı spiral bukleler halinde altı düz olarak gösterilmiştir (Darga, 1992: 313).

Katalog No : 35

Adı : Söğütlü Steli

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri :Kahramanmaraş/ Söğütlüköy.

Ölçüleri : Yükseklik 1.19m; Genişlik 0.56

Nerede : Adana Müzesi (env. 1983)

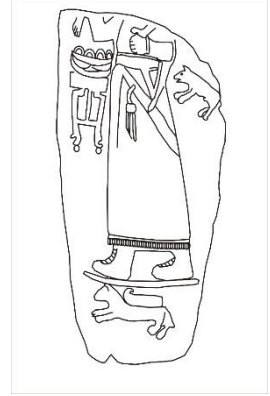
Şekil No : 17

Resim No : 34

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayımlar : (Bonatz, 2000: C8; Bossert 1942, Abb.813; Orthmann, 1971, Söğütlü 1)

Tanımı :

Kahramanmaraş yakınlarında Söğütlü Köyünde bulunmuştur(Orthmann, 1974: 89). Bazalttan yapılmış ve üst kısmı kırıktır. Ayakta duran uzun elbiseli erkek figürünün belinde silah ve omzunda yay vardır. Arkasında iki ayağı havada bir hayvan ve alt kısmında da hareketli bir başka hayvan bulunur. Ayaktaki erkek figürünün ön kısmında üzerinde yiyecekler bulunan yemek masası görülmektedir.

Katalog No : 36

Adı : Edirne'de Ele geçirilen Stel

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Edirne(Yurtdışına çıkartılmak istenirken)

Ölçüleri : Yükseklik 0,55 m., genişlik 0,48 m

Nerede : Edirne Müzesi

Şekil No : 18

Resim No : 35

Sahne : Yemek Sahnesi

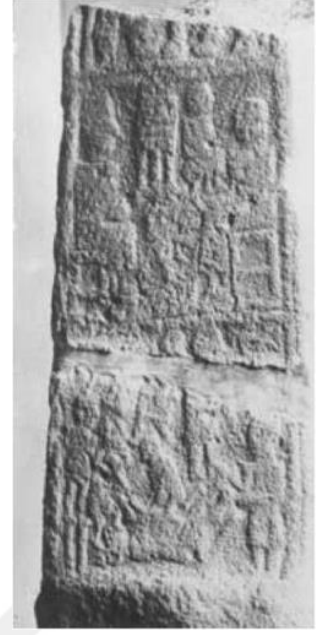
Yayınlar : (Aydıngün & Karakaya, 2010: res. 1, çiz. 1)

Tanımı :

Bazalttan yapılmış ortostat parçasıdır(Aydıngün, Karakaya 2010: 463). Ortostatın sağında başında yuvarlak bere bulunan ince dalgalı saçlara sahip bir kişi bulunmaktadır. Profilden gösterilen figürün, badem biçimli gözleri büyük burnu küçük dudakları ve belirgin çenesi vardır. Yarım kollu uzun giysili figür, ileri uzattığı sol elinde sepet kulplu geniş gövdeli bir kap tutmaktadır. Ortostatın alt kısmı kırık olduğundan ayaklar belirgin değildir. Diğer kolu göğüs hizasına doğru eli yukarı kalkmış yumruk şeklindedir. Ayrıca bu figürün arkasında sadece birleştirmiş avuçları gözüken bir figür bulunur.

Sunum yapan figürün önünde bir masa bulunur. Masasının üzerinde üst üste konulmuş pideler bulunmaktadır. Masasının solu, ortostat kırık olduğu için bilinmemektedir ancak içki sunulmanın önemli bir kişi olduğu düşünülmektedir(Aydıngün, Karakaya 2010: 464).

Katalog No : 37
Adı : Tell Freidje Steli
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Bazalt
Buluntu Yeri : Tell Freidje
Ölçüleri : Yükseklik 0.95 m; Genişlik 1,48 m
Nerede : Halep Müzesi
Şekil No : -
Resim No : 36
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Orthmann, 1971: Tell Fredje 1)
Tanımı :

Suriyenin İdlib eyaletine bağlı Han Şeyhun'un 20 km kuzeydoğusunda Tell Freidje'de bulunmuştur.

Solda yüksek başlıklı erkek figürü oturmakta karşısında oturan başka bir figür görülmektedir. Ortalarında üzerinde kap bulunan yemek masası bulunur. Ayrıca sağdaki figürün hemen önünde daha ufak resmedilmiş başka bir figür görülmektedir.

Bossert(Bossert, 1953: 109) Matthiae(Matthiae, 1965: 63) Geç Hitit dönemi sonrasına tarihlendirmektedir.

Katalog No : 38

Adı : Til Barsip Steli

Dönemi : -

Cinsi : Kireç Taşı

Buluntu Yeri : Sarayın Üstünde.

Ölçüleri : Yükseklik 0,31 m; Genişlik 0,18 m.

Nerede : -

Şekil No :

Resim No : 37

Yayınlar : (Orthmann, 1971: Til Barsip B/6; F. Thureau-Dangin & Dunand, 1936: pl. 14,13)

Tanımı :

Eser oldukça tahrip olmuştur. Solda oturmuş erkek figürü bir eli karnı hizasındayken diğer elini yukarı kaldırmaktadır. Erkek figürünün önünde yemek masası bulunmaktadır. Yemek masasının sağında ayakta başka bir erkek görülmektedir. Erkek figürü bir elinde kap tutarken, diğer eli de elbisesinin üzerindedir(Orthmann, 1971: 376).

Til Barsip'in Asurluların fethinden önceki zamanlarda yerinde korunmuş olması gereken bazı Geç Hitit eserleri, Til Barsip kazıları başlamadan önce çoğu yerinde bulunamamış eserlerdir¹².

¹² Yeni Asur ve Geç Hitit tartışmalar için bk. Thureau-Dangin 1936: 133. - Ussishkin, AnSt 17, 1967, 190; Orthmann 1971: 534

Katalog No : 39

Adı : İslâhiye Steli

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : Islahiye.

Ölçüleri : Yükseklik 0, 95 cm; Genişlik 0, 62 cm

Nerede : Gaziantep, Müze (Inv 2.1.82)

Şekil No : -

Resim No : 38

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayınlar : (Dominik Bonatz, 2000: c 30; Temizsoy, 1989: şekil 51)

Tanımı :

İki figürlü yemek sahnesidir. İki figürde birbirine oldukça benzer. Sağdaki figür daha küçük gösterilmiştir. İki figür de yukarı kaldırdıkları ellerinde kadeh tutarken diğer ellerinde çiçek tutmaktadır. Figürlerin üzerinde kanatlı güneş kursu yer alır. Figürlerin arasında çapraz ayaklı bir yemek masası bulunur. Masanın üzerinde ay biçimli pideler bulunur.

Katalog No : 40

Adı :Mezar Steli

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Bazalt

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : Yükseklik 0, 45 cm; Genişlik 0, 40 cm

Nerede : Kopenhag Carlsberg (env. 836 b)

Şekil No : -

Resim No : 39

Sahne : Yemek Sahnesi

Yayımlar : (Bonatz, 2000: c 31)

Tanımı :

İki figürlü yemek sahnesidir. Sakallı iki erkek figürü birbirine benzer şekilde tasvir edilmiştir. Arkalıksız tabure üstünde oturan figürler yukarı kaldırdıkları ellerinde kadeh tutmaktadır. Figürlerin arasında yemek masası bulunur. Masanın üzerinde ay biçimli pideler ve onunda üstünde yan yana iki farklı yiyecek bulunur.

Katalog No : 41

Adı : Kolye Ucu

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Altın

Buluntu Yeri : Zincirli(J binası 2 no'lu)

Ölçüleri : yükseklik 4 cm; Genişlik 4,4 cm.

Nerede : Berlin Müzesi (env. S3625)

Şekil No : -

Resim No : 40

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Luschan, 1943: taf. 46; Orthmann, 1971: Zincirli X/2)

Tanımı : Zincirli'de bulunmuş altından kolye ucunda tek bir sahne görülmektedir. Arkalıklı bir sandalyede oturan muhtemelen erkek figürü, tek başına gösterilmiştir (Orthmann, 1971: 377). Sağ elinde lotus çiçeği bulunur. Hemen önünde çapraz bacakları olan bir yemek masası görülür. Masanın üzerinde üst üste dizilmiş pideler seçilebilmektedir.

Katalog No : 42
Adı : Damga Mühür
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Serpentine
Buluntu Yeri : Hatay Çatalhöyük
Ölçüleri : 4.3 x 4.3 x 2.4 cm
Nerede : OIM (A12707)
Şekil No :
Resim No : 41-a, b
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Şekil : (Herrman, 2011: 25)
Tanımı :

Hatay Çatalhöyük'te bulunmuş üst sol tarafı kırık damga mühürdür. Mühür baskısının sağ kısmında erkek figürü, arkalıklı bir taht üzerinde görülür. Figür yukarı kaldırdığı sağ elinde kap tutarken sol eli masanın üzerinde yer alır.

Erkek figürünün hemen önünde dikey ayaklı yemek masası yer alır. Masanın üzerinde üst üste dizilmiş ay biçimli pideler ve onun üzerinde başka bir yiyecek daha görülür.

Katalog No : 43
Adı : Taş Kap (Pyxis)
Dönemi : Geç Hitit
Cinsi : Taş

Buluntu Yeri : Hatay Tell Ta'yinat

Ölçüleri : Yükseklik 7 cm.

Nerede : OIM (A17345)

Şekil No : 19

Resim No : 42

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Şekil : (V. R. Herrmann, 2014: fig. c8)

Tanımı :

Solda arkalıklı bir tahta, ayağını yüksek bir ayaklık üzerinde karnına doğru çekmiş bir figür yer alır. Figür sağ elinde bir kadeh tutmaktadır. Figürün önünde dikey ayaklı geniş bir ziyafet masası yer alır. Masanın sol tarafında üst üste ay biçimli pideler, sağ tarafın başka yiyecekler bulunur. Masanın sağ tarafında bir görevli vardır.

Oturan figürün hemen arkasında başka bir görevli bir elinde yelpaze tutarken diğer eli de servis masasının üzerindedir.

Sahnenin en sağında üzerinde ay biçimli pidelerin yer aldığı başka bir masa daha yer alır. İki masa arasında yere sırt üstü yatırılmış kurbanlık için iki kişi tarafından kesilmeye hazırlanan bir boğa görülür(Harrison & Osborne, 2012: 135).

Katalog No : 44

Adı : Duvar Kabartması, Dur Şarurukin 7 numaralı Salon
Komutanların Zafer Şöleni

Dönemi : Yeni Asur

Cinsi : Taş Levha

Buluntu Yeri : Dur Şarurukin Sarayı

Ölçüleri : Yükseklik 3 m.

Nerede : British Museum 118831; Oriental Institute Museum A 11254,
A 11255, A 11256; Iraq Museum 60971/1, 60971/2, 60971/3

Şekil No : 20-27

Resim No : -

Sahne : Av ve Zafer kutlaması

Yayımlar : (Albenda, 1986: pl. 84-90; Botta & Flandin, 1849: pl.107-114)

Tanımı :

Sahne Sargon(Dur-Şarurukin) Sarayı 7 numaralı salonda bulunur. İki frizi bulunan kabartmalardan üst frizinde arkalıksız sandalyelerde oturan zafer kutlaması için hazırlanmış yemekleri yiyen figürler görülür (Albenda 1986: pl. 84-90; Botta, Flandin 1849: lev.107-114; Sevin 2014: 60). Sahnede birden fazla yemek masasının olmasından kalabalık bir ziyafetin düzenlendiği anlaşılmaktadır. Figürlerin arkasında yelpazeli hizmetliler vardır. Alt frizde krali bir av sahnesi yer alır(Albenda, 1986: 81-82; Botta; Sevin, 2014: 135).

Katalog No : 45

Adı : Duvar Kabartması Dur Şarurukin 2 numaralı Salon Komutanların Zafer Şöleni

Dönemi : Yeni Asur

Cinsi : Taş Levha

Buluntu Yeri : Dur Şarurukin Sarayı

Ölçüleri : Yükseklik ortalama 3 m.

Nerede : Vatikan, Musei e Gallerie Pontificie (env 14995), Louvre Müzesi (env .AO 1435), Marsilya, Borely Müzesi (env. No 1521).

Şekil No : 28-42

Resim No :-

Sahne : Zafer ve Zaferin kutlaması

Yayımlar : (Albenda, 1986: pl. 110-122; Bonomi, 1853: pl. 90; Botta & Flandin, 1849: pl. 52, 55-67; Weidner, 1938: fig. 3)

Tanımı :

Sargon Sarayı 2 numaralı salonun kabartmalarında yer alan zafer kutlanması sahnesidir(Albenda 1986: pl.110-122, Bonomi, 1853: res. 90; Botta, Flandin, 1849: pl. 52, 55-67). Sakiler ve hizmetlilerden sonra ayakta duran askerler aslan başlı situlaları havaya kaldırmış ve yerde de yiyeceklerle görülmektedir. Sahnenin devamında aslan bacaklı masalar etrafında saraylılar vardır. Arka arkaya yedi masa etrafında boğa başlı arkalıksız sandalyelerde oturan figürler, havaya kaldırdıkları sağ ellerinde aslan başlı situlaları tutmaktadırlar(Sevin 2014: 131). Önlerinde duran masanın üzerinde yiyecekler vardır. Masaların arkasında yelpazeli hadımlar görülür. Frizlerin tamamına bakıldığında kral tasvirine rastlanmaz. Muhtemelen yüksek rütbeli olan askerlere zafer sonrası verilen ziyafet resmedilmiştir(Albenda 1986: 81-82).

Katalog No : 46
Adı : Duvar Kabartması
Dönemi : Yeni Asur
Cinsi : Taş Levha

Buluntu Yeri : Ninive Kuzey Sarayı
Ölçüleri : Yükseklik. 58.42 cm, genişlik. 139,7 cm.
Nerede : British Museum. (env. -124920)
Şekil No : 43-a, b

Resim No : 43

Sahne : Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Richard David Barnett, 1970: pl. 16; R. D. Barnett, 1976: pl. LXV-LXIII; P. Collins, Baylis, & Marshall, 2008: 137; Gadd, 1936: fig. 43; J. Reade, 1979: fig. 13)

Tanımı :

Ninive Kuzey Sarayı SI odasında Kral Asurbanipal ve eşi Aşşur-şarrat'ın görüldüğü kabartmada ziyafet sahnesi bulunur. Frizlere ayrılmış kabartmanın üst frizinde asma çardağı altında sedire uzanmış kral ve karşısında tahtta oturan kraliçe tasvir edilmiştir. Bacaklarının tamamı örtülü olan kral bir elinde içki kadehi diğer elinde çiçek tutmaktadır.

Kralın silahları hemen gerisinde bir masada durmaktadır. Sedirin arkalığında boncuklu bir kolye asılıdır. Kralın karşısında arkalıktaki tahtta oturan kraliçe sağ elinde içki kabı ve sol elinde çiçek tutmaktadır. Kral ve kraliçenin önünde üzerinde yiyecekler bulan yemek masası görülür. Masa oymalı ve masanın üzerinde masa örtüsü bulunmaktadır.

Kral ve kraliçenin hemen arkasında ikişer yelpazeci görülür. Çifte flüt, saz, davul ve arp çalan kadın müzisyenler eşlik eder. Müzisyenlerin arkasında soldan sağa doğru ilerleyen servis elemanları bulunur.

Kralın ağaçlık ve geniş bir bahçede yaptığı bu ziyafet de ağaçlardan birinde Elam kralı Teumman'ın kesik kafası asılıdır(Barnet, 1970: 33; Sevin 2014: 207).

Orta frizde yiyecek getiren ve üzüm toplayan görevliler görülür. En alt frizde de geyikler ve domuzlar bulunur. Bu kabartma Ulai savaşında kazanılan zaferin kutlanması için hazırlanan ziyafeti göstermektedir(Sevin 2014: 207).

Katalog No : 47

Adı : Duvar Kabartması

Dönemi : Yeni Asur

Cinsi :

Buluntu Yeri : Kalhu-Nimrud

Ölçüleri : Yükseklik 2,36 m.

Nerede : British Müzesi (env. 124565)

Şekil No : 44

Resim No : 44-a, b

Sahne : Kral İçki Sahnesi

Yayımlar : (Layard, 1849: pl. 5; McGovern, Fleming, & Katz, 2003: fig. 12.11; Parrot, 2005: fig. 22; Sevin, 2014: şekil 52)

Tanımı :

Kalhu Kuzeybatı Sarayı iç avlusunu kuşatan şölen ve tören dairelerinin birinin ön salonunda kral tahtında oturur şekilde gösterilmiştir (Sevin, 2014: şekil 52). Nakışlı giysiler giymiş olan kral elinde içki kabı tutmaktadır(McGovern et al., 2003). Kral II. Asurnasirpal tek kişilik koltukta oturmakta önünde ve arkasında iki görevli ellerinde sinek yelpazeleri ile durmaktadır. Önündeki görevli aynı zamanda içki sunumu yapmaktadır.

Katalog No :48
Adı : Duvar Kabartması
Dönemi : Yeni Asur
Cinsi : Taş Levha
Buluntu Yeri : Ninive Güneybatı Sarayı
Ölçüleri : -
Nerede : British Museum (env. -)
Şekil No : 45-48
Resim No :
Sahne : Ziyafet Taşıyan Hizmetliler
Yayımlar : (Richard David Barnett, Bleibtreu, & Turner, 1998: pl. 435;
Layard, 1853: pl. 8,9; Russell, 1991: pl. 87; Sevin, 2014:
res.205, 206)
Tanımı :

Ninive Güneybatı sarayında “LI” duvarında saraya doğru giren hizmetliler, bir ziyafet için yiyecek taşımaktadır. Hizmetliler çiçekler, meyveler, kuşlar, tavşanlar ile nar ve şişe geçirilmiş çekirge taşımaktadır.

Katalog No : 49

Adı : Duvar Kabartması, II.
Sargon(Şarrukin) Ordugahı

Dönemi : Yeni Asur

Cinsi : Taş Levha

Buluntu Yeri : Sargon(Dur Şarrukin) Sarayı

Ölçüleri : Yükseklik ort. 1,20

Nerede : Çeşitli Parçaları Louvre Müzesi (env. 1435,1)

Şekil No : 49

Resim No : -

Sahne : Asur ordugâhı ve esirler.

Yayımlar : (Albenda 1986: pl. 137; Botta, Flandin 1849: lev.146)

Tanımı :

Sahne Sargon(Dur-Şarrukin) Sarayı 14 numaralı odada bulunur. Oval planlı gösterilmiş kabartmada, Sargon(II.Şarrukin)'un ordugahı ve çadırı görülmektedir. Kabartmanın orta kısmında bulunan çivi yazılı epigrafta *Taklak-ana-Bel'in Ordugahı*¹³ yazmaktadır (Albenda, 1986: 111, El-Amin, 1953:Sumer 9: 216-219; Reade, 1976: Russel, 1999: 116;). İki sahneden oluşan kabartmanın üst sahnesinde uzun örtülü bir sunu masasının üzerinde yiyecekler ve ayaklı iki alem ile buhurdanlık görülmektedir. Masanın hemen sağında sakalsız iki kişi ellerinde bakraçlar tutmaktadır. Alt sahnede yemek hazırlığı yapan aşçılar görülür.

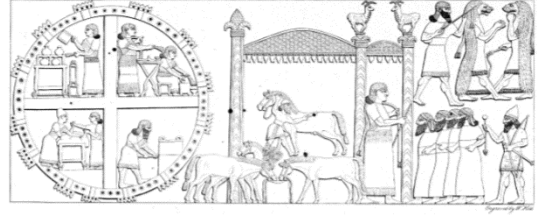
¹³ Taklak-ana-Bel, Sargon (II. Şarrukin)'un komutanlarından birisidir(Melville, 2016: 118). Veli Sevin yazıtı *Şarrukin'in Ordugahı* şeklinde aktarmaktadır(Sevin, 2014: 139). Yazıt, Tak'ın Kampı şeklinde okunmuş olsa da bazı tartışmalar vardır. Bununla ilgili bkz *Albenda, 1986: 111*El-Amin, Sumer 9 (1953), pp. 216-219; Reade, JNES 35 (1976), pp. 89-99; Russel, 1999: 116.

Katalog No : 50
Adı : Asur Ordugâhı, Duvar Kabartması

Dönemi : Geç Hitit

Cinsi : Taş Levha

Buluntu Yeri : Kalhu-Nimrud

Ölçüleri : -

Nerede : British Müzesi (env. 124548)

Şekil No : 50

Resim No : 45

Sahne : Ordugâh

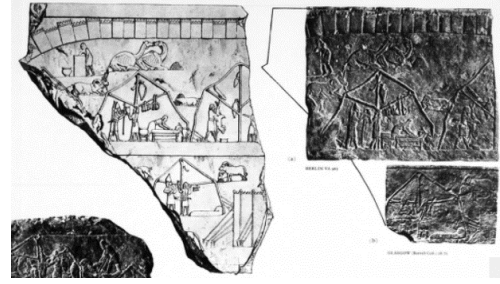
Yayınlar : (R. Barnett & Forman, 1959: pl. 21; Layard, 1849: pl. 30; Madhloom, 1970: pl. LII-2)

Tanımı :

Kalhu Kuzeybatı sarayı taht odasının güney duvar kabartmaları üzerinde ordugâh yer alır. Sarayın güney duvarında dokuz levhaya işlenmiş savaş sahnesi içindedir. Burada savaşı başarıyla kazanmış olan zafer alayı yuvarlak planlı olasılıkla hükümdarın çadırı da olan Asur ordugâhında son bulur(Sevin 2014: 41).

Çadırın içi dört bölüme ayrılarak gösterilmiştir. Ordugâhın farklı bölümlerinde yemek hazırlıkları yapılmaktadır. Sol alt tarafta görülen bir hayvan ölüsü üzerine eğilen figürün bir kasaptan çok kehanet amacıyla hayvanın karaciğerini arayan bir rahip olabileceği de söylenmektedir.

Katalog No : 51
Adı : Asur Ordugâhı
Dönemi : Yeni Asur
Cinsi : Taş Levha

Buluntu Yeri : Ninive Kuzey Sarayı

Ölçüleri : Üst 39x19 cm, alt 27.3x19 cm.

Nerede : Üst Berlin (env. VA 965), alt Glasgow Museum, Burrell Collection 28/70.

Şekil No : 51

Resim No : 46

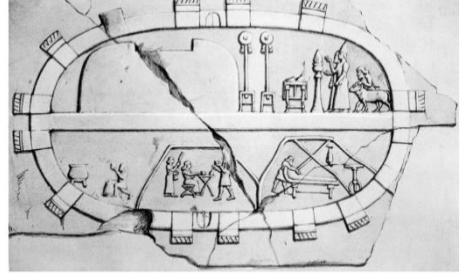
Sahne : Asur Ordugâhı

Yayımlar : (Barnett, 1976:lev. LXVIb; Gadd 1936: lev.29/9)

Tanımı :

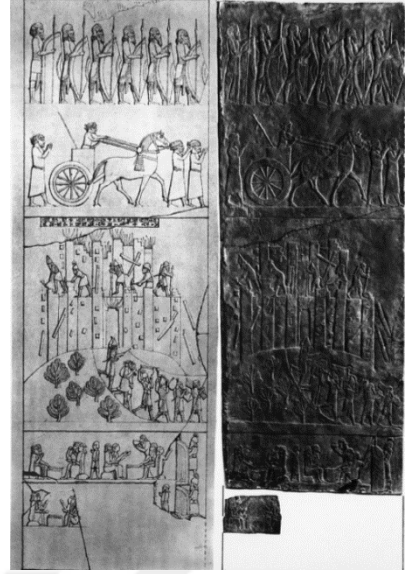
Ninive Kuzey Sarayında küçük parçalar halinde kalmış Asur ordugâhıdır. Ordugâhın tahrip olmamış üst kısmından oval bir sur duvarı ile çevrilmiş olduğu görülür. Kabartmada görülen iki servis çadırında komutanlara hizmet veren hizmetçiler görülür. Diğer bir servis çadırında ayaklarından asılmış bir koç yüzülmektedir. Çadırların dışında yemlenmiş koç, keçi ve develer resmedilmiştir.

Katalog No : 52
Adı : III. Tiglath-Pileser Ordugâhı
Dönemi : Yeni Asur
Cinsi : Taş Levha
Buluntu Yeri : Nimrud
Ölçüleri : -
Nerede : Orijinali kayıp, Şekli BM
Şekil No : 52
Resim No : -
Sahne : Asur Ordugâhı
Yayınlar : (Barnett, 1976:lev. LX; Gadd 1936: lev.29/9)
Tanımı :

Oval bir sur duvarı ile çevrelenmiş ordugâh iki bölüme ayrılmıştır. Üst sahnede iki alem önünde bir sunak ve üzerinde yiyecekler ile en sağda ayakta iki kişi ve bir koç getiren figür görülür. Alt sahnede iki çadır görülmektedir. Sağ taraftaki çadırda bir hizmetli yatak hazırlamaktadır. Sol çadırda bir yemek sahnesi yer alır.

Katalog No : 53
Adı : Duvar Kabartması
Dönemi : Yeni Asur
Cinsi : Taş Levha
Buluntu Yeri : Ninive Kuzey Sarayı
Ölçüleri : Yükseklik 172,8 cm, genişlik
68,6.
Nerede : British Museum (env.
124919-134386).
Şekil No : 53
Resim No : 47
Sahne : Elam Kentinin ele geçirilişi.
Yayınlar : Barnett, 1976: lev. LXVIa; Gadd 1936: lev.43
Tanımı :

Ninive Kuzey Sarayında Elam Kenti Hamanu'nun alınışı ile ilgili kabartmadır(Barnett, 1976: lev. LXVIa; Gadd 1936: lev.43). Kabartma üçe bölünmüş. Ortada yer alan kabartma tek bir sahneden oluşup yazıtlıdır. Yazıda “Elam’ın krali kentlerinden Hamannu’yu kuşattım zapt ettim, ganimetlerini taşıdım, harabeye çevirdim ve ateşle yaktım” yazmaktadır(Richard D. Barnett, 1976: 58; Luckenbill, 1926: 1037; Sevin, 2014: 204). Sahnede kalenin ele geçirilişi gösterilmiştir. En Üst iki frize ayrılmış, üst kısımda Asur askerleri ve alt kısmında savaş arabası ve tutsaklar görülmektedir.

Yemek sahnesinin olduğu en alt kabartma da iki frize ayrılmıştır. Alt ve üst iki frizde nöbetçiler eşliğinde masalarda arkalıksız taburelerde yemek yiyen Elamlı tutsaklar görülmektedir(Sevin 2014: 204).

Katalog No : 54
Adı : Duvar Kabartması
Dönemi : Yeni Asur
Cinsi : Taş Levha

Buluntu Yeri : Ninive Kuzey Sarayı

Ölçüleri : -

Nerede : Louvre müzesi (env. AO 19913)

Şekil No : -

Resim No : 48

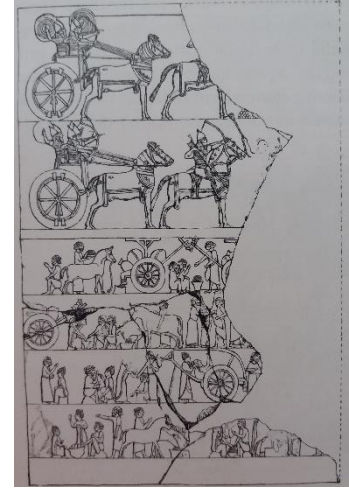
Sahne : Elamlı tutsakların yemeği

Yayınlar : (Brown, 2014: p. 531, fig. 536; Ermidoro, 2015: fig. 7)

Tanımı :

Kırık olan parça alt ve üst iki frizden oluşmaktadır. Üst tarafta üçgen büyük bir kap içerisinde eliyle yemek yiyen dört Elamlı tutsak görülmektedir. Biri ayakta, biri çömelmiş diğer ikisi bir yükselti üzerinde oturur şekilde gösterilmektedir

Katalog No : 55
Adı : Duvar Kabartması
Dönemi : Yeni Asur
Cinsi : Taş Levha
Buluntu Yeri : Ninive Kuzey Sarayı
Ölçüleri : -
Nerede : -
Şekil No : 54
Resim No : -
Sahne : Elamlı tutsakların yemeği
Şekil : (Gadd 1936: plt. 44; Sevin, 2014: res. 248)
Tanımı :

Üst iki sahnede Elam kentine saldırı yapan askerler. Kabartma levhanın sağı oldukça tahrip olmuştur.

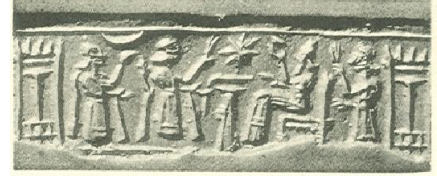
Alt dört frizde Elamlı tutsaklar at yemlerken ve yemek yerken gösterilir. En alt sahnede solda üç figür geniş bir kaptan, sağ tarafta iki figür soldakinden biraz daha ufak bir kaptan yemek yemektedir. Yemek yiyenlerin sağlarında yemlenen atlar yer alır.

Alttan ikinci frizin ortasında hasta bir tutsak görülür. Solda oturan ve ayakta figürler yer alır.

Alttan üçüncü frizin sol tarafında üç kişi kap içinden yemek yemektedir. Figürlerin sağında yemlenen atlar görülür. Sağda ayakları kelepçeli figürlerde görülür.

Alttan dördüncü frizde solda atla ilgilenen bir figür, sağda bir kap içinden yemek yiyen oturan ve ayakta duran figürler yer alır.

Katalog No : 56
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : Serpantin
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : 23,5x9,5.
Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi
Şekil No :-
Resim No : 49
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: fig. 676)
Tanımı :

Dört figürlü silindir mühür baskısıdır. Sahneni sağında taht üzerinde elinde kadeh tutan bir erkek figürü görülür. Figürün arkasında ve karşısında ellerinde sinek yelpazesi tutan hizmetliler yer alır. Mührün en solunda bir eli havada başka bir görevli daha yer alır. Erkek figürünün önünde ince bir ziyafet masası yer alır. Masanın örtüsü soldan aşağıya sarmaktadır. Sahnenin sınırlandığı yerde tapınak ya da bir kapı bulunur.

Katalog No : 57

Dönemi : Yeni Asur

Adı : Silindir Mühür

Cinsi : Kireçtaşı

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : 4,5x1,4 cm

Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi Müzesi

Şekil No :

Resim No :50

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: plt 674)

Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sağda arkalıksız bir taht üzerinde erkek figürü yukarı kaldırdığı elinde kadeh tutarken, diğer eli karnı hizasındadır. Figürün önünde üzerinde balık bulunan dörtgen ziyafet masası yer alır. Sahnenin solunda bir elini yukarı kaldırmış diğeri masanın üzerinde duran bir hizmetli yer alır. Yukarı kaldırdığı sağ elinde yelpaze tutarken, sol kolu üzerinden aşağıya doğru bir örtü sarkmaktadır.

Katalog No : 58

Dönemi : Yeni Asur

Adı : Silindir Mühür

Cinsi : Serpantin

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : 2,8x1,3 cm

Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi Müzesi

Şekil No :-

Resim No : 51

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: plt 675)

Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sağda arkalıksız bir taht üzerinde erkek figürü yukarı kaldırdığı elinde kadeh tutarken, diğer eli karnı hizasındadır. Figürün önünde üzerinde balık bulunan dörtgen ziyafet masası yer alır. Sahnenin solunda bir elini yukarı kaldırmış görevli bulunur. Görevlinin önünde başka bir stand masa daha bulunur. Bu masanın üzerinde de bir kap yer alır.

Katalog No : 59

Dönemi : Yeni Asur

Adı : Silindir Mühür

Cinsi : Serpantin

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : 2,6x1,3 cm

Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi Müzesi

Şekil No :

Resim No : 52

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Porada 1993: fig. 43; Porada & Buchanan, 1948: plt 673e)

Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sağda arkalıklı bir taht üzerinde erkek figürü bir elini yukarı kaldırırken diğer eli karnı hizasındadır. Figür yukarı kaldırdığı elinde kâse tutmaktadır. Figürün önünde ziyafet masası yer alır. Masanın örtüsü iki yandan aşağı doğru sarkmaktadır. Masanın üzerinde kase ve yiyecekler bulunmaktadır. Sahnenin solunda bir hizmetli yer alır. Yukarı kaldırdığı sağ elinde yelpaze tutarken, sol kolu üzerinden aşağıya doğru bir örtü sarkmaktadır.

Katalog No : 60

Dönemi : Yeni Asur

Adı : Silindir Mühür

Cinsi : Kalsedon

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : Yükseklik 2,7 cm., genişlik 1,2 cm.

Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi

Şekil No : -

Resim No : 53

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: 776)

Tanımı :

Üç figürlü silindir mühür baskısıdır. Mührün merkezinde sola doğru yüksek arkalı bir taht üzerinde oturan erkek figürü yer alır. Yükseltilmiş platforma basan kral, yukarı kaldırdığı sağ elinde kase tutarken, sol eli masaya doğru uzanmaktadır. Figürün önünde boğa ayaklı, çapraz bacaklı bir masa bulunur. Masa örtüsü aşağıya doğru sarkmaktadır. Masanın üzerinde kase ve pideler(?) görülmektedir. Figürün önünde yer alan hizmetli bir eliyle uzun palmiye yaprağı tutarken, diğer eli masanın üzerindedir. Tahtın arkasındaki görevli ise yelpaze ve bir havlu ile gösterilmiştir

Katalog No : 61
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : Serpantin
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : 3,2x1,2 cm.
Nerede : British Müzesi (env. 89465).
Şekil No : -
Resim No : 54
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayımlar : (Collon, 1987: 75, fig. 338)
Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Mührün solunda yüksek arkalıklı bir taht üzerinde oturan erkek figürü yer alır. Figür yukarı kaldırdığı sol elinde kâse tutarken, sağ eli masaya doğru uzanmaktadır. Erkek figürünün önündeki masanın üzerinde büyük bir çömlek yer alır. Figürün karşısında ayakta, elinde yelpaze tutan bir görevli görülmektedir.

Katalog No : 62

Dönemi : Yeni Asur

Adı : Silindir Mühür

Cinsi : Lapis lazuli

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : -

Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi Müzesi

Şekil No :

Resim No : 55

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Porada & Buchanan, 1948: plt 777)

Tanımı :

Üç figürlü silindir mühür baskısıdır. Sağda yüksek arkalıklı bir taht üzerinde erkek figürü(?) görülür. Figürün karşısında ayakta iki görevli bulunur. Figürün önünde çapraz ayaklı ziyafet masası yer alır.

Katalog No : 63
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : Serpantin
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : 3,65x1,15.
Nerede : British Müzesi (env. 89655)
Şekil No :
Resim No : 56
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayımlar : (Collon, 1987: 75, fig. 339)
Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sahnede ayakta duran iki figür arasında boğa bacaklı, dörtgen, üzerinde yiyecekler bulunan bir yemek masası bulunur. Masanın sağında, sakallı bir figür sağ elinde yere değen bir yay, yukarı kaldırdığı sol elinde bir kâse tutmaktadır. Figürün karşısında ayakta, yukarı kaldırdığı sağ elinde yelpaze tutan bir hizmetli vardır.

Katalog No : 64
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : Serpantin
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : 3,8x1 cm
Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi
Şekil No :
Resim No : 57
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: 665)
Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sahnede ayakta duran iki figür arasında dörtgen, üzerinde kap bulunan bir stand yemek masası bulunur. Masanın sağındaki figür sağ elinde yere değen bir yay, yukarı kaldırdığı sol elinde bir kâse tutmaktadır. Figürün karşısında yukarı kaldırdığı sağ elinde yelpaze tutan bir hizmetli vardır.

Katalog No : 65
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : Serpantin
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : 3,8x1,3.
Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi
Şekil No :
Resim No : 58
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: 666)
Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sahnede ayakta duran iki figür arasında dörtgen, üzerinde kap bulunan bir stand yemek masası bulunur. Masanın sağındaki figür sol elinde yere değen bir yay, yukarı kaldırdığı sağ elinde bir kâse tutmaktadır. Figürün karşısında yukarı kaldırdığı sağ elinde yelpaze tutan bir hizmetli vardır.

Katalog No : 66

Dönemi : Yeni Asur

Adı : Silindir Mühür

Cinsi : Serpantin

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : 3,7x1,2.

Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi

Şekil No :

Resim No : 59

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: pl 667)

Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sahnede ayakta duran iki figür arasında dörtgen, üzerinde kap bulunan bir stand yemek masası bulunur. Masanın sağındaki figür sol elinde yere değen bir yay, yukarı kaldırdığı sağ elinde bir kâse tutmaktadır. Figürün karşısında yukarı kaldırdığı sağ elinde yrlpaze tutan bir hizmetli vardır.

Katalog No : 67
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : Serpantin
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : 2,9x1,05 cm
Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi
Şekil No :
Resim No : 60
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: 668)
Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sahnede ayakta duran iki figür arasında dörtgen, üzerinde kap bulunan bir stand yemek masası bulunur. Masanın sağındaki figür sağ elinde yere değen bir yay, yukarı kaldırdığı sağ elinde bir kâse tutmaktadır. Figürün karşısında yukarı kaldırdığı sağ elinde sinek yelpazesini tutan bir hizmetli vardır.

Katalog No : 68
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : kireçtaşı
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : 2,35x0,95 cm
Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi
Şekil No :
Resim No : 61
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: 669)
Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sahnede ayakta duran iki figür arasında dörtgen, üzerinde kap bulunan bir stand yemek masası bulunur. Masanın sağındaki figür sol elinde yere değen bir yay, yukarı kaldırdığı sağ elinde bir kâse tutmaktadır. Figürün karşısında yukarı kaldırdığı sağ elinde sinek yelpazesini tutan bir hizmetli vardır.

Katalog No : 69
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : Serpantin
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : 3,3x1,1 cm
Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi
Şekil No :
Resim No : 62
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: 670)
Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sahnede ayakta duran iki figür arasında dörtgen, üzerinde kap bulunan bir stand yemek masası bulunur. Masanın solundaki figür sol elinde yere değen bir yay, yukarı kaldırdığı sağ elinde bir kâse tutmaktadır. Figürün karşısında yukarı kaldırdığı sağ elinde sinek yelpazesi tutan bir hizmetli vardır.

Katalog No : 70
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : Serpantin
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : 2,8x1,2 cm
Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi
Şekil No : -
Resim No : 63
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: 671)
Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sahnede ayakta duran iki figür arasında dörtgen, üzerinde kap bulunan bir stand yemek masası bulunur. Masanın sağındaki figür sağ elinde yere değen bir yay, yukarı kaldırdığı sol elinde bir kâse tutmaktadır. Figürün karşısında yukarı kaldırdığı sağ elinde yelpaze tutan bir hizmetli vardır.

Katalog No : 71
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : Serpantin
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : 2,7x1,2 cm
Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi
Şekil No : -
Resim No : 64
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: 672)
Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sahnede ayakta duran iki figür arasında dörtgen, üzerinde pideler bulunan bir yemek masası bulunur. Masanın sağındaki figür sağ elinde yere değen bir yay, yukarı kaldırdığı sol elinde bir kâse tutmaktadır. Figürün karşısında yukarı kaldırdığı sağ elinde yelpaze tutan bir hizmetli vardır.

Katalog No : 72

Dönemi : Yeni Asur

Adı : Silindir Mühür

Cinsi : Kalsedon

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : 2,3x1,3 cm

Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi Müzesi

Şekil No : -

Resim No : 65

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Porada & Buchanan, 1948: plt 699)

Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Solda arkalıklı bir taht üzerinde kadın figürü bir elini yukarı kaldırırken diğer elinde tespah tutmaktadır. Figürün önünde ziyafet masası yer alır. Masanın örtüsü sağdan aşağı doğru sarkmaktadır. Masanın üzerinde kanatlı güneş kursu bulunur. Masanın sağında bir tapıcı yer alır. Mührün sınırını üzerinde yıldız bulunan bel küreği oluşturur.

Katalog No : 73

Dönemi : Yeni Asur

Adı : Silindir Mühür

Cinsi : Kalsedon

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : 3,9x1,8 cm

Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi Müzesi

Şekil No : -

Resim No : 66

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: plt 700)

Tanımı :

İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Solda arkalıklı bir taht üzerinde kadın figürü bir elini yukarı kaldırırken diğer eli karnı hizasındadır. Figürün önünde, üzerinde kuş bulunan ziyafet masası yer alır. Masanın üst kısmında da kanatlı güneş kursu yer alır. Masanın sağında bir tapıcı yer alır. Gökyüzünde yedi gezegen simgesi görülür. Mührün sınırını üzerinde yıldız bulunan bel küreği oluşturur.

Katalog No : 74

Dönemi : Yeni Asur

Adı : Silindir Mühür

Cinsi : Kalsedon

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : 2x0,85 cm

Nerede : Pierpont Morgan Kütüphanesi Müzesi

Şekil No : -

Resim No : 67

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Porada & Buchanan, 1948: plt 701)

Tanımı :

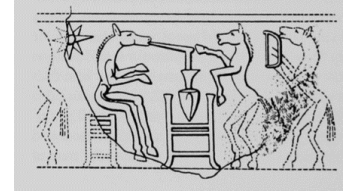
İki figürlü silindir mühür baskısıdır. Sağda yüksek arkalıklı bir taht üzerinde kadın figürü, bir elini yukarı kaldırırken diğer eli karnı hizasındadır. Figürün önünde, üzerinde ay biçimli pideler bulunan ziyafet masası yer alır. Masanın üst kısmında gökyüzünde yedi gezegen simgesi bulunur. Mührün solunda bir tapıcı görülür. Tapıcının önünde ateş sunağı bulunur.

Katalog No : 75
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : -
Buluntu Yeri : -
Ölçüleri : -
Nerede : Louvre Müzesi (env. AO 27916)
Şekil No : -
Resim No : 68
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayımlar : (Collon, 1987: 190, fig. 937)
Tanımı :

Silindir mühürde arkalıksız bir taburede oturan bir at önündeki masa üzerindeki kaptan bir kamyşla içki içmektedir. Karşısındaki iki ayak üzerine kalkmış hayvanlardan biri hizmet ederken diğeri lir çalmaktadır.

Katalog No : 76
Dönemi : Yeni Asur
Adı : Silindir Mühür
Cinsi : -
Buluntu Yeri : Nimrud
Ölçüleri : yükseklik 3 cm, genişlik 4,2 cm.
Nerede : -
Şekil No : 55
Resim No : -
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayımlar : (Oates&Oates, 2001: fig. 137)
Tanımı :

Silindir mühür baskısında, arkalıksız bir taburede oturan at önündeki masa üzerindeki kaptan kamışla içki içmektedir. Karşısında iki ayağı üzerinde iki at bulunur. Bunlardan biri servis yaparken diğeri lir çalmaktadır.

Katalog No : 77

Adı : Nimrud Fildişi Kap (Pyxis)

Dönemi : Yeni Asur-Geç Hitit

Cinsi : Fildişi

Buluntu Yeri : Saray

Ölçüleri : Yükseklik 6,4 cm; Kapağı ile 9,5 cm.

Nerede : Irak Müzesi (env. IM 79513)

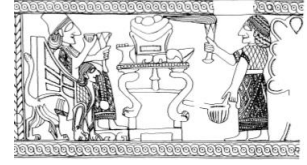
Şekil No : 56

Resim No : 69

Sahne :

Yayımlar : (G. Herrmann, 1989: pl.XI, XII; G. Herrmann, Laidlaw, & Coffey, 2009: pl. 47; Muyltermans, 1989; Scigliuzzo, 2004: pl 4,4)

Tanımı :

Sağ tarafında sfenks şeklinde ayakları olan bir tahtta oturan, kralın ziyafet sahnesidir. Kral sağ elinde kadeh, sol elinde lotus çiçeği tutmaktadır. Kralın karşısındaki görevli bir elinde içki kabı tutarken diğer elinde sinek yelpaze tutmaktadır. Kral ile görevli arasında aslan ayaklı bir masada, kase, yüksek ayaklı kap üzerinde ekmekler ve ekmeklerin üzerinde yuvarlak başka yiyecekler görülmektedir¹⁴.

¹⁴ Benzer sahne için bkz Byblos Kralı Ahiram'ın Lahiti, Beyrut Müzesi.

Katalog No : 78

Adı : Nimrud Fildişi Kap (Pyxis)

Dönemi : Yeni Asur-Geç Hitit

Cinsi : Fildişi

Buluntu Yeri : Nimrud

Ölçüleri : Yükseklik 6,7 cm; Genişlik 9,5 cm.

Nerede : Londra BM (env. 118179)

Şekil No : 57

Resim No : 70

Yayınlar : (R.D. Barnett, 1957: pl. 16, 17; De Mertzfeld, 1954: pl. 112; Orthmann, 1971: Nimrud s/3)

Tanımı :

Birçok parçası eksik fildişi kaptır. Oturan figürün sadece alt kısmı korunmuştur. Muhtemelen onun önünde bir yemek masası bulunmaktadır. Masanın diğer tarafında ayakta duran figürün sadece alt kısmı korunmuştur(Orthmann 1971: 376). Kabın diğer tarafında sağa doğru hizalanmış beş müzisyen görülmektedir.

Katalog No : 79
Adı : Herzfeld Kap (Pyxis)
Dönemi : Yeni Asur-Geç Hitit
Cinsi : Kırmızı Taş(Porfir)
Buluntu Yeri : Mahmudiye(?)
Ölçüleri : Yükseklik 5,6 cm; çapı 8,7-8,2 cm.
Nerede : -
Şekil No : -
Resim No : 71
Sahne : Yemek sahnesi
Yayımlar : (Orthmann, 1971: Herzfeld X / 1)
Tanımı :

Karşılıklı oturan iki figür görülmektedir. Solda üst kısmı hasar görmüş erkek figürü oturmaktadır. Sağdaki kadın figürü sağ elindeki kabı ağzına doğru kaldırmıştır. Ortalarında çapraz ayaklı ve üzerinde pideler olan yemek masası bulunmaktadır.

Katalog No : 80

Adı : Fildişi Plak

Dönemi : Yeni Asur

Cinsi : Fildişi

Buluntu Yeri : Nimrud

Ölçüleri : Uzunluk: 15,7 cm Yükseklik: 2,7 cm

Nerede : Londra Arkeoloji Enstitüsü, (env. -)

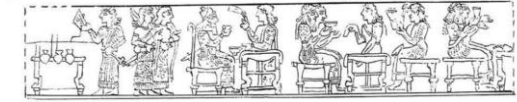
Şekil No : 58

Resim No : 72

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (M. Mallowan & Davies, 1970: pl. 7; Stronach, 1995: fig. 12.12a)

Tanımı :

Fildişinden yapılmış yerel Asur sanatı özellikleri gösteren ziyafet sahnesidir. Kral tek başına tahtta oturmuş ve önünde yemek masasıyla gösterilmiştir. Arkasında kralın muhafızları durmaktadır. Kral yukarı kaldırdığı sağ elinde kadeh tutmaktadır. Ön tarafında yelpaze ile bir hizmetçi görülür. Kralın masasının sağ tarafına doğru ziyafet için oturan yüksek rütbeli komutanlar görülür. Karşılıklı ikişer komutan ve ortalarında masa vardır. Komutanların da önünde yelpazeli hizmetçiler bulunur.

Katalog No : 81

Adı : Fildişi Plak

Dönemi : Yeni Asur

Cinsi : Fildişi

Buluntu Yeri : Nimrud, Nabu Tapınağı

Ölçüleri : Uzunluk: 68 cm Yükseklik: 8 cm

Nerede : Irak Müzesi, (env. -)

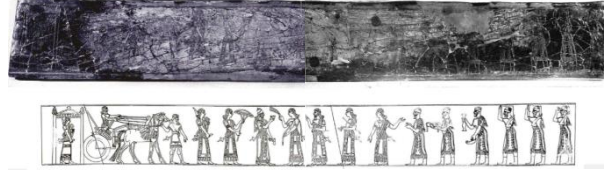
Şekil No : 59

Resim No : -

Sahne : Kralın Liderleri Karşılması

Yayınlar : (M. Mallowan & Davies, 1970: pl. 67)

Tanımı :

Yerel Asur sanatı özellikleri gösteren yanmış(siyah) restore edilmiş Fildişinden plaktır. Kral ayakta durmuş yukarı kaldırdığı sağ elinde içki kadehi sol elinde balta tutmaktadır. Kralın önünde yelpazeli arkasında şemsiyeli birer görevli görülmektedir. Sol tarafta kraliyet çadırı ve at arabası ile korumaları görülmektedir. Sağ tarafta haraçları getiren muhtemelen Suriyeli ve Medli liderler görülmektedir.

Katalog No : 82
Adı : Fildişi Plak

Dönemi : Yeni Asur

Cinsi : Fildişi

Buluntu Yeri : Nimrud, Nabu Tapınağı

Ölçüleri : Uzunluk: 20 cm Yükseklik: 8 cm.

Nerede : Irak Müzesi (env. -)

Şekil No : 60

Resim No : -

Sahne : Kralın Liderleri Karşılması

Yayınlar : (Mallowan & Davies, 1970: lev. 69)

Tanımı :

Yerel Asur sanatı özellikleri gösteren yanmış(siyah) restore edilmiş fildişinden plaktır. Ayakta duran kral yukarı kaldırdığı sağ elini kadeh tutarken, sol elinde yay tutmaktadır. Kralın önünde yelpazeli arkasında şemsiyeli birer görevli görülmektedir. Sağ tarafta haraçları getiren muhtemelen Suriyeli ve Medli liderler görülmektedir.

Katalog No : 83
Adı : Fildişi Mobilya Parçası
Dönemi : Yeni Asur
Cinsi : Fildişi
Buluntu Yeri : Nimrud
Ölçüleri : Uzunluk: 25 cm Yükseklik: 14 cm.
Nerede : Irak Müzesi, (env. IM60553)
Şekil No : -
Resim No : 73
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (M. E. Mallowan & Herrmann, 1974: fig. LVI; M. E. L. Mallowan, 1966: fig.403)
Tanımı :

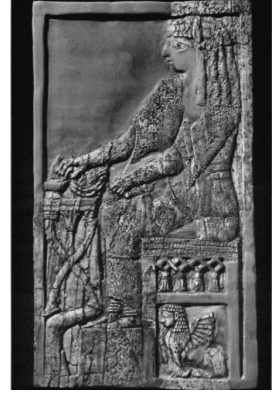
Dikdörtgen fildişinden paneldir(Mallowan, Herrmann, 1974: lev.LVI). Üst bölümünün çoğu kısmı eksiktir. Panelin sol tarafında, ayakları yükseltilmiş platforma basan bir kadın süslü bir taht üzerinde oturmaktadır(Mallowan, Herrmann, 1974: 90). Sol elinde çiçek tutarken öne uzattığı sağ eli de yemek masası üzerindedir. Oturduğu taht alt bölümünde bir sfenks oturmaktadır. Masada kadeh ve üst üste ekmekler görülmektedir.

Katalog No : 84
Adı : Fildişi Mobilya Parçası
Dönemi : Yeni Asur
Cinsi : Fildişi
Buluntu Yeri : Nimrud
Ölçüleri : Uzunluk: 23,9 cm Yükseklik: 12,8 cm.
Nerede : British Museum, (env. BM 132259)
Şekil No :
Resim No : 74
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (M. E. Mallowan & Herrmann, 1974: fig. LVIII; M. E. L. Mallowan, 1966: fig.405)
Tanımı :

Dikdörtgen fildişinden paneldir(Mallowan, Herrmann, 1974: lev.LVIII). Üç fildişi parçadan restore edilmiştir(Mallowan, Herrmann, 1974: 91). Panelin sol tarafında, ayakları yükseltilmiş platforma basan bir kadın süslü bir taht üzerinde oturmaktadır(Mallowan, Herrmann, 1974: 91). Sol elinde çiçek tutarken öne uzattığı sağ eli de yemek masası üzerindeki kadehe doğru uzatılmıştır. Oturduğu taht alt bölümünde çiçek motifi görülmektedir. Masada kadeh ve ekmekler bulunur.

Katalog No : 85
Adı : Fildişi Mobilya Parçası
Dönemi : Yeni Asur
Cinsi : Fildişi
Buluntu Yeri : Nimrud
Ölçüleri : Uzunluk: 24,2 cm Yükseklik: 14,2 cm.
Nerede : Ashmolean Museum, (env. 1957.220)
Şekil No :
Resim No : 75
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Şekil : (M. E. Mallowan & Herrmann, 1974: fig. LIX; M. E. L. Mallowan, 1966: fig.404)
Tanımı :

Dikdörtgen fildişinden paneldir. Üst sol kısmı balmumu ile restore edilmiştir(Mallowan & Herrmann, 1974: 91). Panelin sağ tarafında, ayakları yükseltilmiş platforma basan bir kadın süslü bir taht üzerinde oturmaktadır(Mallowan & Herrmann, 1974: 91). Kucağının üzerindeki sol eliyle bazı nesnelere tutmaktadır. İleri uzattığı sağ eli de yemek masası üzerinde durmaktadır. Oturduğu taht alt bölümünde bir sfenks oturmaktadır. Masada kadeh ve üst üste ekmekler görülmektedir.

Katalog No : 86

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor.

Ölçüleri : Uzunluk 74 cm., genişlik 6,6 cm

Nerede : Ancient Orient Museum, Tokyo (env. UH 91)

Şekil No : 61

Resim No : -

Sahne : Ziyafet Sahnesi

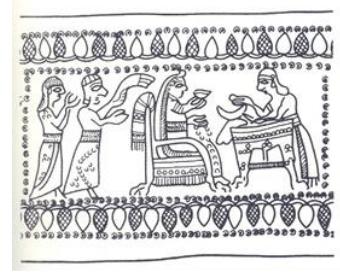
Yayınlar : (Kellner, 1991a: fig. 256; Seidl, 2004: abb 102, sm101; Tanabe, Hori, Hayashi, Miyashita, & Ishida, 1982: V-B 28)

Tanımı :

Bronz kemer üzerinde yer alan ziyafet sahnesinin merkezinde aslan ayaklı, arkalıklı bir taht üzerinde oturan kadın figürü görülmektedir. Tahtın arkasından bir örtü sarkmaktadır. Kadın figürü yukarı kaldırdığı sağ elinde bir kadeh tutarken, sol elinde tespih tutmaktadır. Kadın figürünün önünde aslan ayaklı bir masa görülmektedir. Masanın üzerinde yarım ay biçimli ekmek bulunmaktadır.

Masanın sağında bir erkek hizmetkâr, kadın figürüne servis yapmaktadır. Oturan kadın figürünün hemen arkasında yer alan hizmetkârlardan tahtta yakın olan yelpaze tutarken diğer hizmetkâr muhtemelen yemek servisi yapmaktadır.

Ziyafet sahnesinin sağında tomurcuk girdanlarla ayrılmış başka bir sahnede kúpün içinden içki alan karşılıklı iki figür görülür.

Katalog No : 87

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri :

Ölçüleri : Uzunluk 78 cm., genişlik 6,5 cm

Nerede : Bibelstiftung Jerusalem

Şekil No : 62

Resim No : -

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Kellner, 1991: 69, Çiz. 279. Seidl, 2004: abb 102, sm9)

Tanımı :

Buluntu yeri bilinmeyen bronz kemer parçasıdır. Sahnenin alt ve üst bordürleri çiçek motifleri ile sınırlanmaktadır. Sahnenin merkezinde, yüksek arkalı, aslan ayaklı bir taht üzerinde kadın figürü oturmaktadır. Başörtüsü beline kadar inen kadın figürü, dizlerini karnına doğru çeker vaziyette oturmakta ve çiçek ile halkalarla bezenmiş uzun bir giysi giymektedir. İki elinde kadeh tutan kadın figürü bir eli yukarı kaldırırken diğer eli masa hizasındadır.

Kadın figürünün önünde yer alan ziyafet masası aslan ayaklı, süslü metal levhalarla kaplanmıştır. Masanın üstünde iki adet kâse ve yarım daire biçimli bir nesne ve bunların üzerinde de bir masa örtüsü bulunmaktadır. Örtünün üzerinde yarım ay biçimli açık ekmek ve üzerinde daire biçimli muhtemel bir yiyecek bulunmaktadır.

Masanın sağında uzun saçlı, sakalsız iki erkek hizmetkâr görülmektedir. Figürlerinin ikisinin de saçları uzun ve başları örtülüdür. Öndeki hizmetçinin sol eli ileri doğru, sağ eli dua eder tarzdadır. Arkadaki hizmetçinin elleri ileri doğrudur ve bir

elinde kase tutmaktadır. Figürlerin üzerinde ayak bileklerine kadar uzanan iki parçalı üzerleri çiçek motifleri ile süslü giysiler bulunmaktadır. Öndekinin giysisi uzun arkadakinin kısa kolludur. Bellerinde kuşak vardır (Kellner, 1991: 69).

Tahtın arkasında bir erkek hizmetkâr yer almaktadır. Hizmetkar sağ elinde yelpaze ve sol elinde bir bakraç tutmaktadır.

Katalog No : 88

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor.

Ölçüleri : Yükseklik 6 cm., uzunluk 85 cm..

Nerede : Anadolu Medeniyetler Müzesi, Ankara

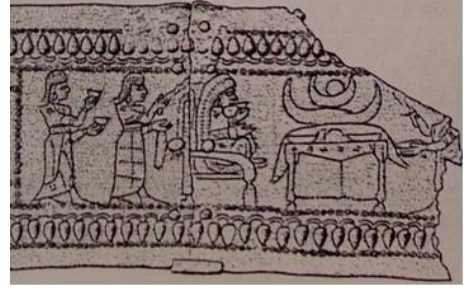
Şekil No : 63

Resim No :

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Kellner 1991: çiz. 269. Seidl, 2004: abb 102, sm 6)

Tanımı :

Sahnenin merkezinde taht üzerinde oturan kadın figürü görülür. Başlı örtülü kadın figürü ve ayak bileklerine kadar uzanan halka bezemeli bir giysi giymiştir. Yukarıya kaldırdığı sol elinde kase tutarken, sağ eli masaya doru uzanmaktadır. Kadın figürü dizleri karna çekik şekilde, yüksek arkalı boğa ayaklı bir taht üzerinde oturmaktadır.

Kadın figürünün önünde boğa ayaklı, kenarları bronz levhalarla kaplanmış ziyafet masası yer almaktadır. Masanın üzerinde iki adet içi dolu kase ve yarım ay biçimli iç içe iki ekmek bulunmaktadır. Ekmeklerin üzerinde daire biçimli bir yiyecek daha bulunmaktadır. Masanın sağında üst kısmı kırık olduğu için seçilemeyen bir servis elemanı görülmektedir. Kadın figürünün arkasında uzun saçlı iki hizmetli daha yer almaktadır. En arkada yer alan hizmetli her iki elinde birer kase tutmaktadır. Öndeki diğer hizmetçinin sol elinde tespih, yukarı kaldırdığı sağ elinde yelpaze(?) vardır. Hizmetlilerin bellerine kuşaklı, ayak bileklerine kadar uzanan halka bezemeli bir giysi giymişlerdir (Kellner 1991, 68, Çiz. 269).

Katalog No : 89

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri :

Ölçüleri : Yükseklik 6,4 cm., uzunluk 42,2 cm

Nerede : PS München (env. 1971, 1823).

Şekil No : 64

Resim No : -

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Kellner 1991, 67, Çiz. 261; Seidl, 2004: abb 102, sm 2)

Tanımı :

Kemer parçası alttan ve üstten tomurcuk gırland motifleri ile bezenmiş bordürlerle çevrilidir. Ziyafet sahnesi halka motiflerle pano içine alınmış taht üzerinde oturan tek figürden oluşmaktadır.

Kadın figürü yüksek arkalıklı taht üzerinde, dizleri karna çekik şekilde oturmaktadır. Başını örtülü olan kadın figürü yukarıya kaldırdığı sağ elinde kadeh tutarken, sol eli de masaya doğru uzanmaktadır.

Kadın figürünün önünde oldukça tahrip olmuş sol kısmı belirgin olan bir ziyafet masası yer almaktadır. Masanın üzerinde kâse ve üst üste dizilmiş açık ekmekler bulunmaktadır.

Katalog No : 90

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 6,8 cm., uzunluk 19,5 cm

Nerede : Adana

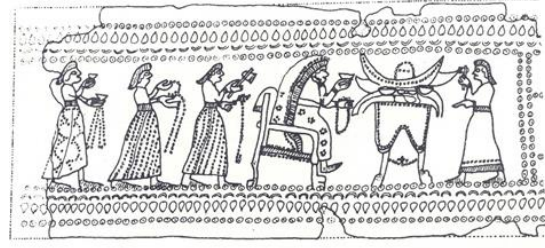
Şekil No : 65

Resim No : -

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Kellner 1991, 67, Çiz. 262.; Seidl, 2004: 135-143, Abb. 102 sm 13)

Tanımı :

Bronz kemer alttan ve üstten yuvarlak motifler arasında bulunan tomurcuk bordürlerle çevrilidir. Sahne halka motiflerle pano içine alınmıştır. Sahne arka arkaya üç hizmetli, önlerinde taht üzerinde oturan kadın, ziyafet masası ve masanın arkasında bulunan bir hizmetliden oluşmaktadır.

Sahnenin merkezinde arkalıklı taht üzerinde oturan kadın figürü bulunmaktadır. Figür başörtülüdür ve çiçek desenli uzun bir elbise giymektedir. Başı uzun, kenarı püsküllü bir başörtüsü ile örtülüdür. Yukarı kaldırdığı sağ elinde kadeh tutarken ileri uzattığı sol elinde tespah tutmaktadır. Sağ kolu dua eder tarzda yukarı doğrudur ve bir kase tutmaktadır. Kadın figürü boğa ayaklı bir taht üzerinde oturmaktadır. Tahtın arkasından kenarları püsküllü bir örtü sarmaktadır.

Tahtın önünde boğa(?) ayaklı, ziyafet masası bulunmaktadır. Masanın kenarları metal levhalarla kaplıdır ve üstü örtülüdür. Masanın üzerinde üç adet kase, kaselerin arasında yiyecekler ve üst üste konmuş iki adet ay biçimli ekmek

görülmektedir. Ekmeklerin üzerinde daire biçimli bir yiyecek daha bulunmaktadır.

Tahtın arkasında arka arkaya sıralanmış uzun saçlı hizmetliler vardır. En arkadaki figür yukarı kaldırdığı sağ elinde kadeh, ileri uzattığı sol elinde kadeh ve tespih tutmaktadır. Ortadaki diğer hizmetli iki elinde de tespih taşırken, tahtın hemen arkasındaki figür tespih ve yelpaze tutmaktadır. Hizmetçiler ayak bileklerine kadar uzanan halka bezemeli desenli bir giysi üzerine de bir kuşak giymişlerdir. El bileklerinde birer bilezik bulunmaktadır.

Masanın sağında diğer hizmetliler ile aynı özelliklerde ve elinde uzun saplı bir yelpaze tutan bir hizmetli daha bulunmaktadır.

Katalog No : 91

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Giyimli(Hırkanis)

Ölçüleri : Yükseklik 6,3 cm.

Nerede : -

Şekil No : 66

Resim No : -

Sahne : Ziyafet Sahnesi(?)

Yayımlar : (Kellner, 1991: çiz. 260,264; Seidl, 2004: abb 97)

Tanımı :

Seidl tarafından tamamlanan kırık dört kemer parçasından oluşur (Seidl, 2004: abb 97). En solda karşılıklı iki kadın müzisyen ve hemen sağlarında tahta doğru elinde yelpaze bulunan başka bir kadın hizmetli görülmektedir. Kemerin ortasında, büyük bir kazanın önünde yukarı kaldırdığı sol elinde kap tutan başka bir kadın figürü görülür.

Katalog No : 92

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Giyimli(Hırkanis)(?)

Ölçüleri : Yükseklik 6,1 cm., uzunluk 11 cm.

Nerede : -

Şekil No : 67

Resim No :

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Kellner, 1991: 263; Seidl, 2004: abb. 98)

Tanımı :

Kırık kemer parçasının altı ve üstü halka ve tomurcuk bezemelerle sınırlandırılmıştır. Sahne soldan sağa, bir tahtta oturan kadın figürü, ziyafet masası ve üç erkek hizmetliden oluşmaktadır.

En solda aslan ayaklı taht üzerinde oturan başörtülü kadın figürü, ayaklarına kadar inen uzun bir elbise giymektedir. Figür yukarı kaldırdığı sağ elinde kâse tutarken sol elinde lotus çiçeği(?) tutmaktadır.

Kadın figürünün önünde ziyafet masası yer alır. Masanın her iki yanında örtü sarkmaktadır. Masanın üzerinde hilal biçimli açık ekmekler ve çeşitli yiyecekler görülmektedir.

Masanın sağında saçları ensesi üzerinde uzun elbiseli ayakları gösterilmemiş üç erkek hizmetli bulunur. Üç figür bir elleri yukarı kaldırmışken diğer elleri karın hizasında durmaktadır. Ellerinde tuttıkları nesnelere tam anlayışlanmamaktadır.

Katalog No : 93

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 6,6 cm.

Nerede : Sadberk Hanım Müzesi

Şekil No : 68

Resim No :

Sahne : Eğlence Sahnesi

Yayımlar : (Anlagan, 1998; Seidl, 2004: abb 99, sm 14)

Tanımı :

İki kırık parçadan oluşan eğlence sahnesidir. Sahnenin ortasında tabura üzerinde yükseltilmiş boğa tutamaklı kazan içerisinde içki alan iki kadın figürü görülmektedir. Sahnenin sağ tarafında müzisyenler ve hokkabazlar görülür.

Katalog No : 94
Adı : Kemer
Dönemi : Urartu
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Bilinmiyor
Ölçüleri : Yükseklik 6,1 cm., uzunluk 78,6 cm
Nerede : -
Şekil No : 69
Resim No :
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Seidl, 2004: abb 102, sm 7)
Tanımı :

Sahnenin merkezinde taht üzerinde oturan kadın figürü görülür. Başlı örtülü kadın figürü, yukarıya kaldırdığı sağ elinde kase tutarken, sol eli masaya doğru uzanmaktadır. Kadın figürü dizleri karna çekik şekilde, yüksek arkalı boğa ayaklı bir taht üzerinde oturmaktadır.

Kadın figürünün önünde üzeri yiyeceklerle donatılmış, iki tarafından masa örtüsü sarkan boğa ayaklı ziyafet masası bulunmaktadır. Ziyafet masasının üzerinde ve bunların üzerinde ay biçimli pide ile başka bir yiyecek görülür.

Masanın sağında saçları ensesinde uzun elbiseli başka bir hizmetli görülür. Hizmetli yukarı kaldırdığı sağ elinde kase tutarken diğer eli masanın üzerindedir. Tahtın hemen arkasında elinde yelpaze tutan başka bir görevli daha vardır.

Kemerin diğer sahnelerinde kadın müzisyenler, karışık varlıklar ve kale resmedilmiştir.

Katalog No : 95

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 6,5 cm., uzunluk 76 cm

Nerede : -

Şekil No : 70

Resim No :

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Seidl, 2004: abb. 102, sm 8)

Tanımı :

Sahnenin merkezinde taht üzerinde oturan kadın figürü görülür. Başlı örtülü kadın figürü yukarıya kaldırdığı sağ elinde kase tutarken, sol eli masaya doğru uzanmaktadır. Kadın figürü dizleri karna çekik şekilde, yüksek arkalıklı boğa ayaklı bir taht üzerinde oturmaktadır.

Kadın figürünün önünde üzeri yiyeceklerle donatılmış, iki tarafından masa örtüsü sarkan boğa ayaklı ziyafet masası bulunmaktadır. Ziyafet masasının üzerinde kaplar ile ortada bir yiyecek ve bunların üzerinde ay biçimli iki pide ile başka bir yiyecek daha görülür.

Masanın sağında saçları ensesinde uzun elbiseli bir hizmetli görülür. Hizmetli yukarı kaldırdığı sağ elinde kase tutarken diğer eli masanın üzerindedir. Tahtın hemen arkasında elinde yelpaze tutan başka bir görevli daha vardır.

Katalog No : 96

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 6,7 cm., uzunluk 79,6 cm

Nerede : -

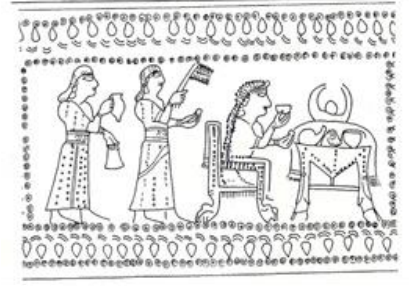
Şekil No : 71

Resim No :

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Seidl, 2004: abb 102, sm 10)

Tanımı :

Ziyafet sahnesi tahtta oturan bir kadın ve arkasındaki iki hizmetliden meydana gelir. Sahnenin merkezinde boğa ayaklı bir taht üzerinde oturan kadın figürü görülür. Baş örtülü kadın figürü yukarıya kaldırdığı sağ elinde kase tutarken, sol elini masaya doğru uzatmaktadır.

Tahtın önünde boğa ayaklı ziyafet masası bulunmaktadır. Masanın kenarları metal levhalarla kaplıdır ve üstü örtülüdür. Masanın üzerinde kaseler ve bu kapların arasında yiyecekler görülür. Bunların üstünde ay biçimli pide ve arasında başka bir yiyecek daha vardır.

Kadın figürünün arkasında ayakta iki hizmetli yer alır. Hizmetlilerin saçları omuz hizasında ve uzun elbiselidir. En arkadaki figür, yukarı kaldırdığı sağ elinde kap ve aşağıda duran sol elinde bakraç tutmaktadır. Tahtın arkasındaki diğer hizmetlinin yukarı kaldırdığı sağ elinde yelpaze, sol elinde de başka bir nesne vardır.

Katalog No : 97
Adı : Kemer
Dönemi : Urartu
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Bilinmiyor
Ölçüleri : Yükseklik 7,8 cm..
Nerede :
Şekil No : 72
Resim No :
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayımlar : (Seidl, 2004: abb 102, sm 11)
Tanımı :

Ziyafet sahnesi tahta oturan kadın ve karşısındaki hizmetliden oluşur. Sahnenin merkezinde dizleri karna çekik, başörtülü kadın figürü tahtta oturmaktadır. Figürün baş kısmı kemerin tahrip olmasından dolayı belirgin değildir. Taht boğa ayaklıdır ve arkasından örtü sarkmaktadır.

Kadın figürünün önünde boğa ayaklı ziyafet masası yer alır. Masanın üzerinde kaplar ve yiyecekler ile masa örtüsü vardır. Masa örtüsünün üzerinde ay biçimli pide ile arasında başka bir yiyecek görülmektedir.

Masanın karşısında saçı ensesi üzerinde, uzun elbiseli ayakta bir hizmetli resmedilmiştir. Hizmetli yukarı kaldırdığı sağ elinde bir kase tutarken diğer elinde başka bir nesne tutmaktadır.

Katalog No : 98

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 6,2 cm., uzunluk 78,7 cm

Nerede :

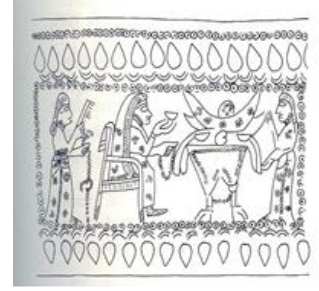
Şekil No : 73

Resim No :

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Seidl, 2004: abb 102, sm 12)

Tanımı :

Ziyafet sahnesi tahtta oturan bir kadın figürü ve iki hizmetliden oluşur. Sahnenin merkezinde tahtta oturan kadın figürü, yukarı kaldırdığı sağ elinde kadeh tutarken, sol elinde tespîh tutmaktadır.

Kadın figürünün önünde boğa ayaklı ziyafet masası yer alır. Masanın kenarları metal levhalarla kaplıdır ve üstü örtülüdür. Masanın üzerinde kaseler ve bu kapların arasında yiyecekler görülür. Bunların üstünde ay biçimli pideler ve arasında başka bir yiyecek daha vardır.

Hizmetliler saçları ensesinde uzun elbiseli resmedilmiştir. Masanın sağında yer alan hizmetli sol elini yukarı kaldırırken sağ eli karın hizasındadır. Ellerinde herhangi bir nesne tutup tutmadığı anlaşılmamaktadır. Tahtın arkasında yer alan diğer hizmetli yukarı kaldırdığı sol elinde yelpaze tutarken sağ elinde tespîh tutmaktadır.

Katalog No : 99

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 7,6 cm., uzunluk 8,5 cm

Nerede : -

Şekil No :

Resim No : 74

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Kellner, 1991: fig. no. 265)

Tanımı :

Oldukça tahrip olmuş kemer bordürlerle alt üst iki frize ayrılmıştı. Ziyafet sahnesi alt tarafta yer almaktadır. Boğa ayaklı tahtta oturan figür kemer tahrip olduğundan net olarak anlaşılmamaktadır. Tahtın önünde masa örtülü ziyafet masası yer almaktadır. Masanın üzerinde pide ve çeşitli yiyecekler görülmektedir. Fakat üst kısım çok tahrip olduğundan yiyecekler belirgin değildir.

Masanın sağında masa üzerine yönelmiş hizmetkâr görülür. Sahnenin en sağında bir eli yukarda bir eli karın hizasında olan her iki elinde kase tutan başka bir hizmetkar daha vardır.

Katalog No : 100
Adı : Kemer
Dönemi : Urartu
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Giyimli(?)
Ölçüleri : Yükseklik 9,5 cm., genişlik 28 cm
Nerede : PS Münih (1975, 3167).
Şekil No : 75-a, b, c
Resim No :
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Kellner, 1991: fig. 282. Seidl, 2004: sm 36)
Tanımı :

Bronz kemer üzerinde bordürlerle ayrılmış iki pano içinde altlı üstlü tören sahnesi anlatılmaktadır. Kemerin alt ve üst sahnelerinde kale tasvirleri ile ellerinde bakraçlar, testiler, yiyecek ve armağanlar taşıyan kişiler bulunmaktadır. Tören sahnesinde biri hariç figürlerin tamamı kadındır(Çilingiroğlu 1998, 238). Kadınlar bellerinde kemer bulunan uzun desenli giysiler giyerler. Dans eden kadınların yanında alt bantta dans eden bir akrobat yer alır.

Kemer üzerindeki iki ziyafet sahnesi altlı üstlü yer almaktadır. Alt alta olan iki ziyafet sahnesi hemen hemen birbirinin aynısıdır. İki sahnede de uzun giysili başörtülü kadın tasviri tahtta oturmaktadır. Kadın tasvirinin önünde üzerinde ay biçimli pideler olan ziyafet masası bulunmaktadır. Masanın sağında ayakta kadın hizmetli yer alır. Hizmetlinin arkasında büyük bir kazandan içki alan iki görevli ile devam eden sahnelerde müzisyenler resmedilmiştir.

Tahtta oturan figürün arkasında elinde yelpaze bulunan hizmetli görülür.

Tahtta oturan figüre doğru hareket halinde olan tüm figürlerin saçları ense üzerinde uzun elbiseli bir elleri havada bir eli karın hizasında gösterilmiştir. Hizmetlilerin ellerinde tespih bakraç kase gibi nesnelere bulunmaktadır. Alt sahnede kemerin tek erkek tasviri olan amuda kalkmış akrabot yürüyen figürlerin arasında yer alır. Alt sahnenin en başında bir fırının iki yanında muhtemelen ziyafetin hazırlığını yapan kadınlar bulunur. Yürüyen figürler arasında sadece alt sahnenin iki farklı yerinde dikdörtgen bir masa etrafında ellerinde örtü benzeri nesne tutan iki kadın görevli yer alır. Sadece üst friz üzerinde de iki farklı yerde dokuma ya da benzeri bir iş yapan kadın figürleri resmedilmiştir.

Ayrıca tahtta oturanlar gibi başörtülü kadınlar da frizler üzerinde görülür. Bunlardan dikdörtgen bir nesnenin iki yanında karşılıklı tabure üzerindeki kadınlar, yürüyen figürlerin arasında oturmaktadır. Yürüyen tek başörtülü kadın figürü alt frizde, gergin ahşap benzeri bir nesne ile iki kadın görevli tarafından üst kısmı kapatılmış şekilde gösterilmiştir.

Bu figürlerin dışında başörtülü karşılıklı arkalıksız tabure üzerinde oturan kadınlar yer alır. Uzun dikdörtgen masanın iki tarafında bulunan ile fırının iki yanında ziyafet hazırlığı yapan kadınlar görülür.

Katalog No : 101
Adı : Kemer
Dönemi : Urartu
Cinsi : Bronz
Buluntu Yeri : Giyimli(?)
Ölçüleri : Yükseklik 8,3-8,4 cm., uzunluk yaklaşık 86 cm
Nerede : Özel koleksiyon Münih
Şekil No : 76-a, b, c
Resim No : -
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Seidl, 2004: sm 37)
Tanımı :

Bronz kemer üzerinde bordürlerle ayrılmış iki pano içinde altlı üstlü tören sahnesi anlatılmaktadır. Kemerin alt ve üst sahnelerinde kale tasvirleri ile ellerinde bakraçlar, testiler, yiyecek ve armağanlar taşıyan kişiler bulunmaktadır. Kemer genel olarak kadın tasvirlerinden oluşur. Kadınlar bellerinde kemer bulunan uzun desenli giysiler giyerler. Alt bantta, müzik çalan kadınların arasında dans eden bir akrobat yer alır.

Kemer üzerindeki iki ziyafet sahnesi altlı üstlü yer almaktadır ve sahneler hemen hemen birbirinin aynısıdır. Sahnelerin ikisinde de uzun giysili başörtülü kadın tasviri tahtta oturmaktadır. Kemerde yer alan tek başörtülü figürdür. Kadın tasvirinin önünde üzerinde üst üste konmuş ay biçimli pideler olan ziyafet masası bulunmaktadır. Masanın üzerinde çeşitli kaplar ve örtü de görülmektedir. Masanın sağında ayakta kadın hizmetli yer alır. Hizmetlinin arkasında büyük bir kazanın her iki yanında görevliler resmedilmiştir.

Tahtta oturan figürün arkasında elinde yelpaze bulunan hizmetli görülür.

Tahtta oturan figüre doğru hareket halinde olan tüm figürlerin saçları ense üzerinde uzun elbiseli bir elleri havada bir eli karın hizasında gösterilmiştir. Hizmetlilerin ellerinde tespih, bakraç, kâse ve ne olduğu tam anlaşılmayan nesnelere bulunmaktadır.

Katalog No : 102

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 6,4 cm., uzunluk 9,1 cm

Nerede : Rezan Has Müzesi (env. 628 a-b).

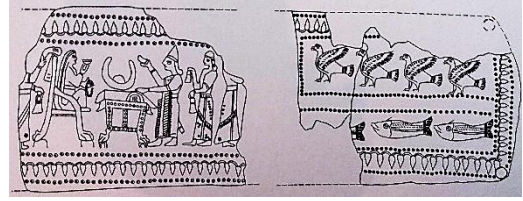
Şekil No : 77

Resim No : -

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Çavuşoğlu, 2014: kat 73, çiz. 73).

Tanımı :

Ziyafet sahnesi tahtta oturan bir kadın figürü ve hizmetlilerden oluşur. Sahnenin merkezinde aslan ayaklı arkalıklı taht üzerinde, başörtülü uzun elbiseli kadın figürü oturmaktadır. Figür, yukarı kaldırdığı sağ elinde kadeh tutarken, sol elinde tepsi tutmaktadır.

Kadın figürünün önünde aslan ayaklı ziyafet masası yer alır. Masanın kenarları metal levhalarla kaplıdır ve üstü örtülüdür. Masanın üzerinde ay biçimli pide ve arasında başka bir yiyecek daha vardır.

Masanın sağında miğferli belinde kılıcı bulunan erkek figürü bulunur(Çavuşoğlu, 2014: kat. 73). Figür yukarı kaldırdığı elinde kase tutarken diğer eli masanın üzerindedir. Figürün arkasında iki elinde bakraç tutan uzun elbiseli kadın figürü yer alır. Figürün arkasında sırtı kadın figürüne dönmüş bir kadın figürü daha görülür. Tahtın solunda uzun elbiseli sağ elinde bakraç, yukarı kaldırdığı sol elinde yelpaze tutan bir kadın hizmetli bulunur.

Katalog No : 103

Dönemi : Urartu

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 6 cm., uzunluk 20,9 cm.

Nerede : Rezan Has Müzesi (env. 633).

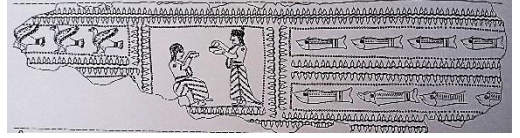
Şekil No : 78

Resim No :

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Çavuşoğlu, 2014: kat 72 çiz. 72)

Tanımı :

Ortadaki Panoda iki figürlü ziyafet sahnesi görülür. Sahnenin solunda uzun elbiseli iki eliyle bir nesneyi havaya kaldıran oturur vaziyette kadın figürü yer alır. Figürün karşısında uzun elbiseli kadın figürü iki eliyle tuttuğu kaseyi oturan figüre doğru uzatmaktadır(Çavuşoğlu, 2014: 136).

Kadın figürünün önünde boğa ayaklı ziyafet masası yer alır. Masanın kenarları metal levhalarla kaplıdır ve üstü örtülüdür. Masanın üzerinde kâseler ve bu kapların arasında yiyecekler görülür. Bunların üstünde ay biçimli pideler ve arasında başka bir yiyecek daha vardır.

Hizmetliler saçları ensesinde uzun elbiseli resmedilmiştir. Masanın sağında yer alan hizmetli sol elini yukarı kaldırırken sağ eli karın hizasındadır. Ellerinde herhangi bir nesne tutup tutmadığı anlaşılmamaktadır. Tahtın arkasında yer alan diğer hizmetli yukarı kaldırdığı sol elinde yelpaze tutarken sağ elinde tespih tutmaktadır.

Katalog No : 104

Dönemi : Urartu

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 8,5 cm., uzunluk(iki parçanın toplamı) 93,3 cm.

Nerede : Adana Müzesi (env. 1392)

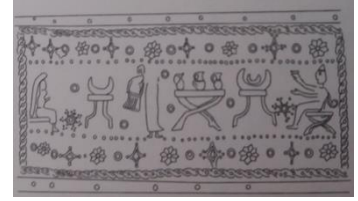
Şekil No :

Resim No : 79

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Taşyürek, 1975: fig. 4, res. 21).

Tanımı :

Üç figürlü ziyafet sahnesidir. Sahnenin solunda arkalıklı bir taht üzerinde kadın figürü görülür. Figürün önünde bir masa ve üzerinde ay biçimli pide bulunur. Masanın sağında ayakta servis yapan bir hizmetli yer alır. Hizmetlinin sağında ve sahnenin merkezinde üçayaklı bir masa görülür. Masanın üzerinde üç adet tek kulplu testi vardır.

Sahnenin en sağında çapraz ayaklı, arkalıksız bir taburede oturan sivri başlıklı bir erkek figürü yer alır. Figür yukarı kaldırdığı sağ elinde kâse tutarken, sol eli karın hizasındadır. Figürün önünde masa ve üst üste iki ay biçimli pide vardır.

Katalog No : 105

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : 1-Yükseklik 5,7 cm., uzunluk 26 cm. 2- Yükseklik 6 cm.,
uzunluk 13 cm.

Nerede : Elazığ Müzesi (env. 76.5.27 a, b).

Şekil No : -

Resim No : 76

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Çavuşoğlu, 2002: res. 304)

Tanımı :

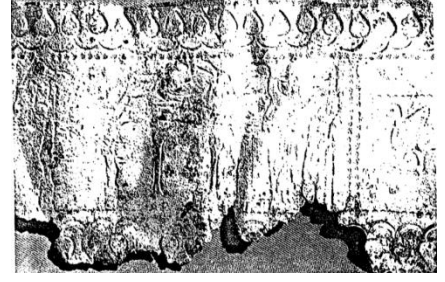
Kemer oldukça tahrip olmuş iki parçadan oluşur. Kemerin ortasında üç figürlü ziyafet sahnesi yer alır. Sahnenin merkezinde arkalıklı bir taht üzerinde, sağa dönük bir kadın figürü oturmaktadır. Figürün önünde ziyafet masası bulunur. Masanın sağında bir hizmetli masa üzerine yiyecek bırakmaktadır. Tahtın arkasındaki hizmetli yukarı kaldırdığı elinde yelpaze tutarken diğer eli karnı hizasındadır.

Katalog No : 106

Adı : Kemer

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : 1-Yükseklik 5,5-5,8 cm., uzunluk 76,2 cm(toplam parçalar).

Nerede : Elazığ Müzesi (env. 76.3.1 a, b, c, d, e, f, g).

Şekil No : -

Resim No : 77

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Çavuşoğlu, 2002: res. 300)

Tanımı :

Kemer oldukça tahrip olmuş yedi adet parçadan oluşur. Ziyafet sahnesinin olduğu panoda arkalıklı taht üzerinde bir kadın figürü yer alır. Figürün önünde ziyafet masası bulunur. Masanın sağında iki hizmetçi masaya yemek taşımaktadır. Tahtın arkasında uzun giysili bir hizmetçi daha bulunur.

Katalog No : 107
Adı : Kemer
Dönemi : Urartu
Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor
Ölçüleri : Yükseklik 28 cm., genişlik 9,5 cm.
Nerede : Van (env. 74.5.119).
Şekil No : 80
Resim No : -
Sahne : Ziyafet Sahnesi
Yayınlar : (Çilingiroğlu, 1991: şek. 1, 15-21)
Tanımı :

Bronz kemer parçası üzerindeki ziyafet sahnesi iki bölümden oluşmaktadır. Sağ bölümde dikdörtgen pano içinde kutsal ağaç ve üzerinde de güneş kursu bulunmaktadır. Ziyafet sahnesinin olduğu sol tarafta, tahtta oturan figür ile karşısında üç figür yer alır. Ayrıca birinde yiyecekler, diğerinde içecekler bulunan iki masa, üstte de boğa, kartal ve güneş kursu betimlenmiştir.

En solda yer alan figür yüksek arkalıklı, kolluklu ve ayak taburesi olan taht üzerinde oturmaktadır. Başında boynuzlu ve ponponlu taç vardır. Başını hale benzeri çevreleyen oval nesne, dışarı doğru uçları lale motifli süslerle bitmektedir. Ayak bileklerine kadar uzanan üzeri kare plakalarla süslü manto ve ayağına sivri uçlu ayakkabı giymiştir. Elinin biri dua eder tarzda yukarı diğeri ise ileri doğru uzanmıştır. Elleri boştur.

Tahtta oturan figüre hizmet eden figürler birbirlerinden farklı betimlenmişlerdir. Öndeki figür ayak bileklerine kadar uzanan üzerinde plakalar bulunan manto giymektedir. Başında boynuzlu ve ponponlu başlık vardır. Elinde

tuttuğu kase tutmaktadır. Diğer hizmetlilerin başları açıktır ve elleri dua eder tarzda yukarı doğrudur. Ortadaki figür süsleme plakaları ile bezeli kıyafeti ile olasılıkla kadındır(Çilingiroğlu, 1991: 17). En geride kısa boylu gösterilmiş bir hizmetli yer almaktadır.

Ziyafette ki adet masa vardır. Masalar üçayaklıdır ve uçları keçi ayağı motifi ile biter. Öndeki masa üzerinde üst üste ay biçimli ekmekler diğer masada ise farklı boyda iki içki kabı ve iki kâse bulunmaktadır.

Katalog No : 108

Adı : Adak levhası

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Giyimli(Hırkanis).

Ölçüleri : Yükseklik 12,3 cm., genişlik 21,5 cm..

Nerede : Münih

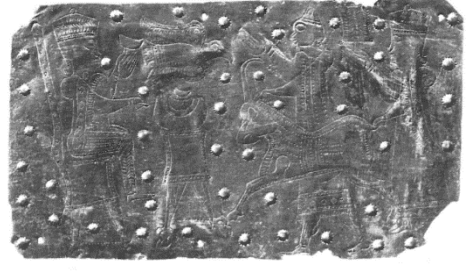
Şekil No : -

Resim No : 78

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Caner, 1998: lev.70, res. 405; Kellner, 1976: abb. 52)

Tanımı :

Dikdörtgen adak levhasının kenarlarında alışıla geldiği gibi delik yoktur. Sahne arkalıklı taht üzerinde oturan muhtemelen erkek tanrı figürü(Caner, 1998: 102), ziyafet masası ve üzerindeki kartal tasviri, iki erkek hizmetkâr ve bir keçiden oluşmaktadır.

Yüksek arkalıklı ve alçak ayaklı bir taht üzerinde oturan figürün, başında ucu ponponlu üzeri yatay çizgilerle bezeli bir başlık vardır. Saçları ensesinde toplanmıştır. Yukarı kaldırdığı sol elinde kadeh tutarken, sağ eli ileri doğru uzanmaktadır. Her iki bileğinde bilezik vardır. Üzerinde dizlerine kadar inen halka bezemeli bir giysi ile onun da üzerinde uçları püsküllü rozet bezemeli bir pelerin bulunmaktadır. Ayağında sivri uçlu ayakkabı bulunmaktadır. Üzerinde oturduğu taht, yüksek arkalıklı ve alçak ayaklıklıdır. Taht çiçek tomurcuğu levhalarla kaplıdır.

Ziyafet masası karedir ve çevresi levhalarla kaplanmış. Masada üst üste ay biçimli üç adet ekmek vardır. Masanın üzerinde kanatlarını açmış durumda bir kartal bulunmaktadır. Kartal taht üzerinde oturan tanrının kutsal hayvanı olmalıdır.

Masanın sağında üçgen biçimli başlık takan hizmetlinin yanında da bir keçi

bulunmaktadır. Hizmetli sağ elini yukarı kaldırırken, sol eliyle keçiyi tutmaktadır. Üzerinde dizlerine kadar uzanan, halka ve çiçek motifleriyle bezeli giysi bulunmaktadır.

En sağdaki figür tahtta oturan tanrı gibi başında ponponlu başlık bulunmaktadır. Saçları uzun ve taralıdır. Sağ kolu dua eder tarzda yukarı doğrudur ve elinde kare biçimli alem bulunmaktadır. Üzerinde ayak bileklerine kadar uzanan bir giysi ve tanrı figürü ile aynı desenli pelerin bulunmaktadır(Kellner 1976: 53 v.d., Abb. 52).

Katalog No : 109

Adı : Adak levhası

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri :

Ölçüleri : Yükseklik cm 13,7 genişlik 15,5 cm.

Nerede : Louvre Müzesi, (env. AO 26088)

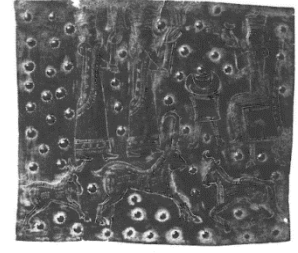
Şekil No :-

Resim No : 79

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Caner, 1998: le. 72, res. 407; Kellner, 1991b: 295, fig. 296)

Tanımı :

Dikdörtgen bronz adak levhası üzerinde, tanrısal figürler ile hayvanlar görülmektedir. Sahne arkalıklı taht üzerinde oturan muhtemel erkek tanrı(Caner, 1998: 102), karşısında ayakta duran iki tanrı, ziyafet masası boğa ve iki keçiden oluşmaktadır.

Tanrı yüksek arkalıklı bir taht üzerinde oturmakta ve ucu ponponlu üzeri yatay çizgilerle bezeli bir başlık takmaktadır. Saçları ensesinde toplanmıştır. Tanrı yukarı kaldırdığı sağ elinde kadeh tutarken, sol eli ileriye doğru uzanmaktadır. Üzerinde ayaklarına kadar inen çizgi bezemeli bir giysi ve onun da üzerinde uçları püsküllü rozet bezemeli bir pelerin bulunmaktadır. Taht çiçek tomurcuğu levhalarla kaplıdır.

Tanrı figürünün önünde yer alan ziyafet masası karedir ve boğa ayaklıdır. Üzerinde ay biçimli ekmekler vardır. Masanın arkasında tahtta oturan tanrı ile aynı kıyafet ve pozda, ayakta duran iki erkek hizmetçi altlarında da iki keçi bulunmaktadır

Katalog No : 110

Adı : Adak Levhası

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 9,8 cm, genişlik yaklaşık 14 cm.

Nerede : Münih Özel Koleksiyon

Şekil No : -

Resim No : 80

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Caner, 1998: lev. 71 res. 406)

Tanımı :

Oldukça tahrip olmuş bronz adak levhası üzerindeki sahne, erkek tanrı figürü, sembol taşıyan ayakta bir figür ve ziyafet masasından oluşur.

Taht üzerinde oturan figürün çok az kısmı korunmuştur. Üst kısmı tamamen tahrip olmuştur. Figür yukarı kaldırdığı sol elinde kase tutarken diğer eli karnı hizasındadır.

Tanrının karşısında başında ponponlu başlık bulunan elinde kare biçimli alem bulunan figürün sağ kolu dua eder tarzda yukarı kalkmıştır. Bu figürlerin arasında aslan ayaklı dörtgen bir ziyafet masası bulunur. Masanın üzerinde farklı boylarda üst üste konmuş ay biçimli pideler görülmektedir(Caner, 1998: 103).

Katalog No : 111

Adı : Adak levhası

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Giyimli(Hırkanis).

Ölçüleri : Yükseklik 11,3 cm, genişlik 10,3 cm.

Nerede : Gaziantep Müzesi (env. 44.54.73)

Şekil No : -

Resim No : 81

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Taşyürek, 1978: 210 v.d., res. 22)

Tanımı :

Bronz adak levhasının üst kısmı kale burcu şeklinde kesilmiş yatay-dikdörtgendir. Sahnede arkalıklı tahtta oturmuş bir figür karşısında ayakta duran bir figür ve aralarında küçük bir masa yer alır.

Uzun elbiseli muhtemel erkek tanrı figürü arkalıklı taht üzerinde oturmaktadır. Figür yukarı kaldırdığı sol elinde kase tutarken, sağ eli masaya doğru uzanmaktadır. Figürün karşısında ayakta duran, üzerinde ayak bileklerine kadar uzanan uzun bir giysi bulunan başka bir figür bulunmaktadır. Figür yukarı kaldırdığı sağ elinde kase taşırken, sol eli masaya doğru uzanmaktadır. İki figür arasındaki masa üzerinde üst üste dizilmiş pideler görülmektedir.

Adak levhasının sol üst köşesinde 7 şalı yıldız, sağ üst köşesinde iç içe hilal ve yıldız, ortasında da stilize hayat ağacı motifleri bulunmaktadır(Taşyürek, 1978: 211).

Katalog No : 112

Adı : Adak Levhası

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 9,8 cm., genişlik 11 cm.

Nerede : Münih Özel Koleksiyon

Şekil No : -

Resim No : 82

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Caner, 1998: lev. 73 res. 408)

Tanımı :

Oldukça tahrip olmuş bronz adak levhası üzerindeki sahnede sadece tahtta oturan figür ile ziyafet masasının bir kısmı görülmektedir(Caner, 1998: 102-105).

Taht üzerinde oturan muhtemel tanrı figürü ponponlu başlık ve uzun kıyafetlidir. Tahtın alt kısmı tahrip olmuştur. Önünde ziyafet masası görülür. Ziyafet masasının üzerinde ay biçimli pideler vardır.

Katalog No : 113

Adı : Adak Levhası

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : Bilinmiyor

Ölçüleri : Yükseklik 8,9 cm., genişlik 23,5 cm.

Nerede : -

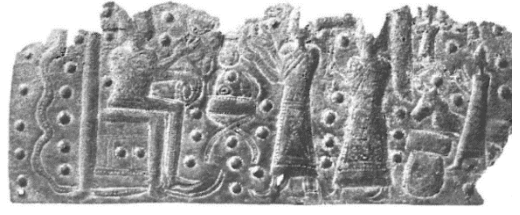
Şekil No : -

Resim No : 83

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Caner, 1998: lev. 73 res. 409)

Tanımı :

Dikdörtgen adak levhasıdır. Levhanın üst kısmı ve sağ alt kısmı kırıktır. Solda arkalıklı taht üzerinde muhtemel tanrı figürü görülür(Caner, 1998: 102-105). Tahtta oturan figür sağ elinde kâse tutarken, sol elinde tespih tutmaktadır. Tahtın altı ve solu yılan ile çevrelenmiştir. Tahtın ayakları pençe şeklindedir.

Tanrının önünde çapraz ayaklı ziyafet masası görülür. Masanın üzerinde ay biçimli ekmek ve üstünde de bir kap(?) görülmektedir. Masanın sağında ayakta uzun elbiseli iki eli de hava bir figür görülür. Figürün eteğinde çarpı biçimli desen bulunmaktadır. Bu figürün hemen arkasında benzer kıyafetli başka bir figür daha bulunmaktadır.

En sağda öndeki figürlerden daha küçük gösterilmiş, konik başlıklı uzun elbiseli, elleri selamlama şeklinde, bir erkek figürü görülür(Caner, 1998: 105). Figürün yanında bir dağ keçisi bulunur. Sağ üst kısımda tüm figürlerden küçük gösterilmiş bir hizmetli daha vardır.

Katalog No : 114

Adı : Adak Levhası

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : Yükseklik 11 cm., genişlik 17,5 cm.

Nerede : Ancient Orient Museum, Tokyo (env. UH 113)

Şekil No : 81

Resim No : 84

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Caner, 1998: lev. 71 res. 410)

Tanımı :

Dikdörtgen adak levhasıdır. Levhanın sol alt kısmı kırılmıştır. Levhanın solunda, arkalıklı taht üzerinde ponpon başlıklı, uzun elbiseli muhtemel tanrı figürü görülür(Caner, 1998: 102). Tanrı sağ elinde kâse tutarken, sol eli masaya doğru uzanmaktadır.

Tanrının önünde ziyafet masası yer alır. Masanın üzerinde üst üste konmuş ay biçimli ekmekler görülür.

Masanın sağında ayakta iki figür görülür. Figürler ponponlu başlıklı uzun elbiselidir. Elleri “v” şeklinde havaya kaldıran figürler dörtgen alem tutmaktadır. Ortadaki figürün yanında bir dağ keçisi yer alır(Caner, 1998: 106).

Katalog No : 115

Adı : Adak Levhası

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : Yükseklik 6 cm., genişlik 5,8 cm.

Nerede : -

Şekil No : -

Resim No : 85

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Caner, 1998: lev. 73 res. 411)

Tanımı :

Oldukça tahrip olmuş adak levhasıdır. Levhanın solunda, sadece elleri görülen muhtemel tanrı figürü vardır(Caner, 1998: 102). Figürün önündeki ziyafet masasında sürahi, bitki ve tam anlaşılamayan bir nesne daha yer alır. Masanın üst tarafında sola doğru uçan bir kartal tasviri görülür.

Masanın sağında ponpon başlıklı, kanatlı bir figür yer alır(Caner, 1998: 106). Figürün yukarı kaldırdığı sağ elinde küçük boyutlarda dörtgen alem tutarken sol eli de yanındaki boğanın üzerindedir. Boğanın başının üzerinden sola doğru uçar şekilde gösterilmiş bir kartal tasviri vardır.

Boğanın ve masanın arasında zeminde dikdörtgen bir nesne görülür. Nesnenin üst kısmından dışarıya dokuz çizgi gösterilmiştir.

Katalog No : 116

Adı : Adak Levhası

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : Yükseklik 9,7 cm, genişlik 10 cm.

Nerede : Berlin Müzesi (env. 89/367)

Şekil No : -

Resim No : 86

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Caner, 1998: lev. 73 res. 412)

Tanımı :

Tahrip olmuş dörtgen adak levhasıdır. Levhanın sağında yüksek arkalıklı bir taht üzerinde bir figür görülür(Caner, 1998: 106). Figür bir elini yukarı kaldırırken diğer elini masaya doğru uzatmaktadır.

Tanrının önünde ziyafet masası yer alır. Kenarlarından örtü sarkan ziyafet masasının üzerinde üst üste dizilmiş ay biçimli ekmekler yer alır(Caner, 1998: 106, 107).

Masanın solunda uzun elbiseli ellerini “v” biçimli havaya kaldırmış bir figür yer alır.

Katalog No : 117

Adı : Adak Levhası

Dönemi : Urartu

Cinsi : Bronz

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : Yükseklik 6,6 cm, genişlik 7,6 cm.

Nerede : -

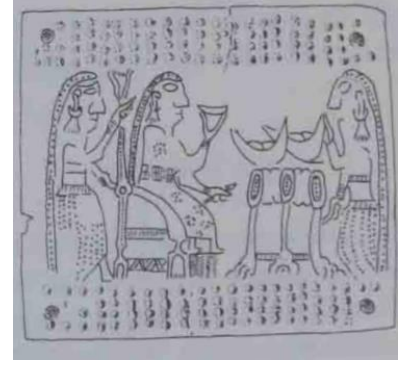
Şekil No : 82

Resim No : -

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Caner, 1998: lev. 76 res. 423; Seidl, 2004: abb 132, sm 2)

Tanımı :

Dikdörtgen adak levhasıdır. Sahne üç kişiden oluşan bir ziyafet sahnesini göstermektedir. Levhanın merkezinde arkalıklı bir taht üzerinde başörtülü, uzun elbiseli kadın figürü yer alır. Figür yukarı kaldırdığı sağ elinde kâse tutarken, sol elinde başka bir nesne tutmaktadır.

Kadın figürünün önünde aslan pençeli ziyafet masası yer alır(Caner, 1998: 110). Masanın sağında ve solunda ay biçimli birer ekmek ve üzerlerinde çeşitli yiyecekler görülür.

Masanın sağında ve tahtın arkasında başörtülü uzun etekli ellerinin biri havaya kaldıran diğeri kazın hizasında tutan birer kadın görevli yer alır. Tahtın arkasındaki görevli yukarı kaldırdığı elinde yelpaze(?) tutmaktadır. Tüm figürler küpeli ve bellerinde kuşakları ile resmedilmiştir.

Katalog No : 118

Adı : Damga Mühür Baskısı

Dönemi : Urartu

Cinsi : -

Buluntu Yeri : Toprakkale

Ölçüleri : -

Nerede : -

Şekil No : 83

Resim No : -

Sahne : -

Yayınlar (Ayvazian, 2006: 1011 TK 1008)

Tanımı :

İki figürlü damga mühür baskısıdır. Arkalıksız bir tabure üzerinde tanrı figürü bir elini yukarı kaldırırken diğer eli karnı hizasındadır. Elinin üst kısmında bir hilal motifi görülmektedir. Tanrının karşısında bir eli yukarda diğer karnı hizasında olan ayakta başka bir figür görülür. Sahnenin ziyafet ile ilişkisi açık değildir.

Katalog No : 119

Adı : Damga Mühür

Dönemi : Urartu

Cinsi : Kalsit

Buluntu Yeri : Patnos

Ölçüleri : Yükseklik 2 cm., genişlik 1,4 cm, baskı yüzü 1,8x1,3x1,1 cm.

Nerede : Anadolu Medeniyetler Müzesi (env. 102.62.64)

Şekil No : 84

Resim No : -

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Yağcı, 1996: levha 1)

Tanımı :

Poloslu genç kız başı biçiminde bir damga mühürdür. Mührün baskı yüzünde linear biçimde işlenmiş yemek sahnesi bulunmaktadır(Yağcı, 1996: 181). Mührün solunda başörtülü kadın figürü, dizleri karna çekerek, arkalıksız tahtta oturmaktadır. Figür uzun elbiselidir ve yukarı kaldırdığı sol elinde kâse tutarken sağ eli karın hizasındadır.

Kadın figürünün önünde dörtgen ziyafet masası görülür. Masanın üzerinde iki adet kase yan yana durmaktadır. Kaselerin üzeri masanın iki yanından sarkan örtüyle örtülüdür. Örtünün üzerinde ay biçimli ekmek yer alır. Masanın üst kısmında göksel bir simge betimlenmiştir(Yağcı, 1996: 182). Masanın ayakları arasında şişkin karınlı bir testi bulunur.

Masanın sağında ayakta uzun elbiseli hizmetli bir kadın yer alır. Kadın sağ elini yukarı kaldırırken sol eli masaya doğru uzanmaktadır.

Katalog No : 120

Adı : Amulet Mühür

Dönemi : Urartu

Cinsi : Altın

Buluntu Yeri : -

Ölçüleri : Yükseklik 1 cm., genişlik 1 cm.

Nerede : Van Müzesi (env. 73.7.30).

Şekil No :

Resim No : 87

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Kuvaç, 2014: res. 1)

Tanımı :

Ziyafet sahneli damga mühür baskısıdır. Sahnenin sağında arkalıklı bir taht üzerin bir eli havada diğer eli masaya doğru uzanan bir figür vardır. Figürün önünde üzerinde ay biçimli pide olan ziyafet masası yer alır.

Katalog No : 121

Adı : Silindir Damga Mühür

Dönemi : Urartu

Cinsi : Kemik

Buluntu Yeri : Patnos

Ölçüleri : Yükseklik 3,8 cm. Silindir Yük. 3 cm, taban çapı, 1,7 cm

Nerede : Anadolu Medeniyetler Müzesi (env. 121.150.76)

Şekil No : -

Resim No : 88

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayınlar : (Yağcı, 1996: 183 lev. II)

Tanımı :

Tutamak kısmı yumruk biçiminde silindir damga mühürdür. Silindir mühür baskısı üzerinde, ziyafet sahnesi resmedilmiştir. Sahnenin merkezinde yüksek arkalıklı bir taht üzerinde ayak taburesine basan bir tanrıça vardır(Yağcı, 1996: 183 lev. II). Uzun kıyafetli tanrıça, yukarı kaldırdığı elinde kadeh tutmaktadır.

Tanrıçanın önündeki masa üzerinde bir tabak ve içinde ay biçimli pide görülmektedir. Tanrıçanın karşısında uzun elbiseli, sakallı bir erkek figürü yer alır. Figür ellerini dua jesti şeklinde kaldırmış ve boynuzlu bir keçiyi tanrıçaya sunmaktadır.

Erkek figürünün arkasında stilize hayat ağacı ve bu ağaca sırtı dönük sakallı başka bir erkek figürü yer alır(Yağcı, 1996: 183).

Katalog No : 122

Adı : Silindir Damga mühür.

Dönemi : Urartu

Cinsi : Taş

Buluntu Yeri : Patnos

Ölçüleri : Yükseklik 2 cm., genişlik 1,3 cm, baskı uzunluğu 3,8; baskı genişliği 1,7 cm

Nerede : Van Müzesi (env. 71.3.2).

Şekil No : 85

Resim No : -

Sahne : Ziyafet Sahnesi

Yayımlar : (Zengin, 2000: levha XXIV, kat.81)

Tanımı :

Üç figürlü ziyafet sahnesidir. En solda kısa arkalıklı bir taht üzerinde, sivri başlıklı bir tanrı figürü görülür. Figür bir elini yukarı kaldırırken, diğer eli karnı hizasındadır. Tanrının önünde, üzerinde üst üste ay biçimli ekmekler olan ziyafet masası yer alır.

Masanın sağında uzun elbiseli, sivri başlıklı(?) bir elini yukarıya kaldırmış, bir eli karnı hizasında erkek figürü vardır. Erkek figürünün arkasında bir keçi (?) bulunur.

Sahnenin en sağında saçları ensesinde, uzun elbiseli bir elini yukarıya kaldırmış, bir eli karnı hizasında kadın figürü görülür.

4. GEÇ HİTİT, YENİ ASUR VE URARTU DÖNEMİ ZİYAFET/YEMEK SAHNELERİ

MÖ 1.binde Anadolu ve Mezopotamya sanatı açısından önemli olan üç uygarlığın ziyafet sahneleri, yazılı belgeler göz önüne alınarak, Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu özelinde incelenmiş ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

Konular anlatılırken kronolojik¹⁵ bir sıralama ile önce Geç Hitit, sonra Yeni Asur ve son olarak da Urartu Devleti'ne ait Ziyafet ve Yemek Sahneli eserler incelenmiştir.

4.1. Geç Hitit Ziyafet/Yemek Sahneleri

Geç Hitit Dönemi ziyafetlerini Hitit yazılı belgeleri ve tasvirli sanat eserlerinden tanımaktayız.

Hitit yazılı belgelerinde “EZEN” olarak ifade edilen bayram ritüellerinde birçok ziyafet verilmekteydi(Rüster & Neu, 1989: 143). Ayrıca “EZEN¹⁶” kelimesi ziyafeti belirtmek için de kullanılmıştır(Ardzinba & Uravelli, 2010: 97; Güterbock, 1970: 175; Otten, 1956: 101-105). Hitit Bayramlarında neler yapılacağı bazen gün gün ince ayrıntısına kadar anlatılmaktaydı(Dinçol, 1982: 86).

Hititlerde ziyafetlerin çokça verildiği bayramlardan biri Hassumas Bayramıdır(Güterbock, 1969: 99; Hoffner Jr, 1972: 33, 34). Hassumas Bayramında bilinen ilk dört gününde ayinleri prensler yönetmekteydi(Güterbock, 1969: 99-103).

¹⁵ Uygarlıkların Siyasi Tarihi İçin Bknz “MÖ 1.bin Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Dönemi Siyasi Coğrafyası”.

¹⁶ EZEN lologramının ziyafet ile tören, ayin ve bayram anlamları için bknz Ardzinba & Uravelli, 2010, p. 96-100; H. G. Güterbock, 1970, p. 175; Otten, 1956, pp. 101-105.

Prens aşçı evini, kraliçe tanrıçanın tapınağını, yıkanma mekânını ziyaret eder ve her ziyaret ettiği yerde de ziyafetler yapılırdı(Güterbock, 1969: 99-103). Prensın bayramı yaptığı sürece sürekli ziyafetler verdiğini, her mekânda uzun uzun yenilen yemeklerden bahsedildiği görülmektedir.(Ardzinba & Uravelli, 2010: 56). Dört gün boyunca yapılan ziyafetlerde aşçı evi olarak geçen mekân önemlidir. Prens burada gelecek yemekleri söyler ve çeşitli tanrılara kurbanlar sunulurdu(Güterbock, 1969: 99-103).

Bu ziyafetlerde hazırlanan masalara farklı çeşitte ekmeklerin konulduğunu görmekteyiz. Prensın masasına beş sıcak ekmek, on ıslak (yumuşatılmış) ekmek ve on arpa ekmeği, on iki tatlı ekmek, on somun tatlı ekmek, iki avuç irmik, iki ölçüm süt, kap içinde ekmek, kaplarla bira ve marnuva(Hitit içkisi) getirilirdi(Ardzinba & Uravelli, 2010: 56; Güterbock, 1969: 99-103). Katılanların masalarına birer meze ekmeği, otuz ıslak (yumuşatılmış) ekmek, on iki diğer tür ekmek, bira ve marnuva konurdu(Ardzinba & Uravelli, 2010: 56; Güterbock, 1969: 99-103).

Hitit kralının ziyaret ettiği yerlerle ilgili bir metinde kralın dans eşliğinde karşılanıp tören tahtına oturması tanrılar için ziyafet verilmesinden bahsedilmektedir. Ayrıca krala şaraplı ekmek yedirilip gelen misafirlere yemek, içki ve hediyeler verilmekteydi(Ardzinba & Uravelli, 2010: 98).

Hititlerde tanrılar için hazırlanan ziyafetler önemsenmekteydi. Tanrılar için hazırlanan bu ziyafetler, aynı zamanda krallar için hazırlanan ziyafetlerle de ilişkili olabilir(Ünal, 2007: 184).

Ullukimmu Efsanesinde tanrılar için yapılan büyük ziyafetlerle ilgili kayıtlar vardır.

“Deniz Tanrısı söz alarak buyurur: “Kumarbi’ye oturması için (hemen) bir taht getirsinler! İçmesi için bira getirsinler” (Bu emir üzerine) aşçılar yemekleri, sakiler de içecek olarak tatlı şarabı taşırlar. Bir kere içtiler, iki kere içtiler, üç kere içtiler, dört kere içtiler, beş kere içtiler, altı kere içtiler, yedi kere içtiler”(Ünal, 2007: 184).

Yeraltının Güneş Tanrıçasının, Fırtına Tanrısına verdiği bir ziyafette 10 000 sığır ve 30 000 kuyruklu koyun ve sayısız oğlak, kuzu, keçi kestirdiği şeklinde bir kayıt vardır.

“Bir zamanlar Fırtına Tanrısı bir geziye çıkmıştı ve Yerin Güneş Tanrıçasının sarayına vardı. Tahtı (yanında)[olmadığından], Fırtına Tanrısı aynı bir kral gibi içeri girdi ve bir kilometre(?) uzunluğundaki yüksek sandalyenin üzerine oturdu. Ayaklarını(ise) bir kilometre 7 tawallaşma uzunluğundaki sedyeye uzattı. Fırtına Tanrısı ve Şuvaliyatta aşağıya karanlık dünyaya indiler.(işte orada) Güneş Tanrıçası onları sıkıca bağladı. Yeraltı eşiğinin ve Yeraltının Güneş Tanrıçası Fırtına Tanrısına dönerek cazip bir parti düzenledi. 10000 sığır kestirdi;(evet) Fırtına Tanrısı huzurunda (tam) 10000 sığır kestirdi. Buna (ilaveten) 30000 yağlı kuyruklu koyun (da) kestirdi; sayısız oğlak, kuzu ve keçi (de) kestirdi. Fırtınacılar ekmek yaptılar, hizmetçiler hazır beklediler, aşçılar göğüs etlerini hazırladılar ve tepsiler içinde sundular; her biri çok sayıda yemeği içeri taşıdı ve ziyafet başladı. Fırtına Tanrısı, kral, yemeğe oturdu. Eski tanrılar Fırtına Tanrısının sağ tarafında yer aldılar. Yeraltının Güneş Tanrıçası Fırtına Tanrısının huzurunda hizmetçi olarak görev yaptı...”(Ünal, 2007: 184; Kbo 032.013)

Tanrıların yemesinin ve içmesinin refah ve gelişim ile ilişkisi olduğu metinlerden anlaşılmaktadır.

Fırtına Tanrısı ile ilgili bir metinde : *“...Tüm tanrılar Fırtına Tanrısı'nın evinde bir araya geldiler. Öfkelenerek gelmiş olanlar öfkelerini bir yana bıraksınlar! (Ey tanrılar) bu ziyafette yiyin için, susuzluğunuzu giderin ve memnun olun! Kral ve kraliçenin adlarını (iyilikle) ağızınıza alın, gök ve yerin hayatını (iyilikle) ağızınıza alın, [hububat] bolluğunu da (iyilikle) ağızınıza alın...”* şeklinde yazmaktadır(Ardzinba & Uravelli, 2010: 98)(KUB 36.97 Öy. 6-19).

Hasta birinin tanrılarla birlikte ziyafete katılmasının nasıl bir iyileştirici etkisi olduğu bir metinde anlatılmaktadır. Ziyafete çağrılmadığı halde tesadüfen ziyafete katılan hastanın iyileşebileceğine inanılmaktadır. Bu iyileştirme büyücüler aracılığıyla yapılmaktadır(Ünal, 2003: 115).

“...Büyü uzmanı [büyücülüğün] Güneş Tanrısına [şöyle söyler]: “Ey Güneş Tanrısı, sen bir ziyafet verdin. Tüm tanrıları davet ettin.[tüm insanları da] davet ettin. Ama (benim şu) hastam (çağrılmadı sadece), [tesadüfen oraya gitti]. Tanrılar yediler, içtiler ve sen Güneş Tanrısı tanrıların kalbine [şu sözleri] soktun, sen Güneş Tanrısı (onlara) dedin ki: [ben] ne yaptım ne eyledim? Tüm tanrıları davet ettim, tüm insanları da [davet ettim, ama hasta adam] unutuldu gitti? [büyücü] onu [saklamış?]. tanrıların hepsi de ayağa kalkarak Güneş Tanrısına [dediler ki]: Sen (o) hasta adamı [niye] çağır[ma]dın ki? Güneş Tanrısı yanıtladı: [o bir yerlere gizlenmişti, onu bulup çağ]ıramadım. [ama] şimdi[o (tesadüfen) partimize katılmış, içimizdedir.]” Tanrılar şöyle dediler: [O(hasta) sen Güneş Tanrısını] baş tanrısı yapmıştır. Lütfen bırak onu partiye katılsın; bırak yesin içsin! Bırak onu gitsin. Sen baş tanrısına gelsin! Bırak hastaya gelsin, [bizimle birlikte yesin içsin! Sağlığına tekrar kavuşsun!] Bırak o gelsin [sana], Güneş Tanrısına [baş tanrısına gerçek bir köle olsun! Bırak da sana hep kurbanlar getirsin!] ...” (KUB 58.94 I 3 vd).

Hititlere ait Appu ve iki oğlu hikâyesinde, belli zamanlarda düzenlenen ziyafetlerde Appu'nun oğlu olmadığı için verilen yemeklerden mutlu olmaması anlatılır(Karauğuz, 2001: 203). Appu için bir ziyafette mutlu olmanın yolu oğlunun olmasıdır(Ay & Şahin, 2014: 344).

Ortaköy/Şapinuwa'da bulunan Kizzuvatna kökenli bir metinde çeşitli nedenlerden dolayı sinirlenip ülkeden ayrılan tanrıların tekrardan çağrılması için bir ziyafet düzenlendiği yazmaktadır(Ay & Şahin, 2014: 350). Tanrıları sofraya çağırmak ve öfkelerini dindirmek için bal, yağ, üzüm ve meyveler kansız kurban olarak seçilmiştir(Ay & Şahin, 2014: 350).

Tanrılar için yapılan hayvan kurbanlarından sonra, ciğer, yürek gibi değerli kısımların tanrılar için ayrıldığı, diğer temiz ve kıymetli kısımların başta kral olmak üzere ritüellere katılanlar tarafından yenildiği bilinmektedir(Ünal, 2007: 183).

Hitit kült yemeğinin ritüelleri belirlenmiştir. Bu ritüelin aşamaları, hazırlık, kurbanın kesilmesi ve parçalanması, masaya oturma, yemek için tanrıların çağrılması, ziyafetin yapılması ve ziyafetten ayrılmadan oluşur(B. J. Collins, 1995: 78).

Hazırlanan ziyafetlere katılacakların sayılarının azlığı ve çokluğuna bakarak alınacak tahıl, ekmek, un ve biranın miktarları belirlenmekteydi(Ünal, 2007: 183).

Ekmeğin Hititlerde çok fazla tüketildiği bilinmektedir. Özellikle halkın ana besin kaynağını ekmek oluşturmaktadır(Ünal, 2007: 141, 142).

“NINDA-an azzatenni watar-ma ekutenni”

“Ekmeği yiyeceksiniz, suyu da içeceksiniz!” (HAB III 48).

Hattuşili askerlerine verdiği bu öğütün benzerini tapınak çalışanlarına da söylemektedir(Ünal, 2007: 97). Bir başka metinde Labarna'nın ekmeğini yiyoruz suyunu içiyoruz diyerek Kralın otoritesinin kabul edildiği anlaşılmaktadır(Ünal, 2007: 142).

Hitit Devleti'nin siyasi ve kültürel anlamda devamı niteliğinde olan Geç Hitit Şehir Devletlerinin inanç sistemi ve bunların sanata yansımaları da benzer olabilir. Hititler'in yıkılması ile birlikte ortostat kullanımı gelişip yaygınlaşmıştır. Hitit İmparatorluğu'nun tekelinde olan görsel üretim, Geç Hitit Dönemi'nde yerel güçlerin söylemlerini yansıtır(Özyar, 2011: 382).

Geç Hitit Döneminin tasvirli sanat eserlerinden ortostatlar ve steller¹⁷ ile bir kolye, mühür ve pyxis üzerinde ziyafet sahneleri incelenmiştir.

¹⁷ Steller üzerindeki ziyafet sahneleri, ölü ziyafeti başlığa altında incelenecektir.

4.1.1. Bayram Törenlerinde Ziyafet Sahneleri

Törensel ziyafet sahneleri Zincirli, Karkamış, Karatepe ve Tell Tayinat'ta bulunmuştur.

Törensel ortostat, Zincirli'deki Hilani yapısında bulunmuştur. Oldukça tahrip olduğu için ilk çıkarıldığında yayınlanmamıştır¹⁸(Voos 1985:65–86, abb. 14)(Şekil 4, 5).

Törensel ortostatın sağında Kral Barrakib(?) taht üzerinde oturmaktadır(Voos 1985: 71–86). Voos'a göre (1985: 84) kral, sol elinde çiçek sapı tutarken, ileri uzattığı sağ elinde kadeh tutmaktadır. Kralın önünde yemek masası bulunmaktadır. Kralın arkasında, elinde yelpaze tutan ayakta duran bir hizmetli görülmektedir(Gilibert 2011: 86; Voos 1985: 82). Kralın önünde yemekleri servis eden bir görevli vardır. Yemek masasının üzerindeki yiyecekler tahribattan dolayı seçilememektedir.

Kargamış'ta buluntu yeri tespit edilemeyen kireç taşından yapılmış ortostat parçası üzerinde müzikli ziyafet sahnesi vardır(Orthmann, 1971: Ab/4)(kat. 3, res. 2). Kargamış ziyafet sahnesinde çapraz bir sandalyede oturan erkek figürü görülür. Ağız hizasında kaldırdığı sol elinde bir fincan tutar(Orthmann, 1971: 374). Erkek figürünün önünde ve arkasında hizmetkârlar yer alır. Arkasındaki hizmetkâr kaldırdığı sol eliyle yelpaze tutarken, önündeki hizmetkâr elinde kepçe ile yemek masasıyla ilgilenmektedir. Kabartmanın sağ tarafında saz çalan bir müzisyen görülür (Orthmann, 1971: 374). Yemek masasında, üst üste dizilmiş pideler ve pidelerin üzerinde üçgen köfteler(?) veya peynirler(?) ve bir kap görülür.

Karatepe Kalesinin güneybatı kapısından girenlerin karşılaştıkları ziyafetin üst bölümündeki yemek sahnesinde, muhtemelen tahtta oturan Kral Azativata'dır(Darga, 1992: 338; Sevin, 2003: 193). Konik başlıklı Kral, ayağının altındaki alçak tabureye

¹⁸ Oldukça tahrip olan parça Voos'un ortostat parçasının rekonstrüksiyon çalışmasından sonra 1985 yılında yayımlanmıştır.(Voos 1985:65–86).

basar şekilde arkalıklı bir taht üzerinde oturmaktadır(Çambel, 2002: 130; Orthmann, 1971: 374)(Kat.4, Resim 3).

Kral, dirseği ile tahtına dayadığı sol elinde bir yemek parçası tutarken, yukarı kaldırdığı sağ eli, önünde duran dikdörtgen biçimli, ayakları hayvan bacağı şeklinde üstü yiyecek dolu zengin masaya yönelmiştir. Masanın altında bir maymun yer almaktadır. Kralın arkasındaki servis masasının üzerinde içki testileri betimlenmiştir.

Kralın karşısında ve arkasında bir ellerinde hurma dalından yelpaze, diğer ellerinde içki testileri tutan iki hizmetkâr vardır. Kralın karşısından masaya doğru servis için yiyecek ve içecek taşıyan diğer görevliler gelmektedir.

Yemek sahnesinin altında kurban olarak getirilen bir boğa ve kuzu ile ilişkili dört erkek figürü yer alır. Figürlerden üçü boğa ile ilgilenirken, biri omuzunda kuzu taşımaktadır.

Alt frizin sol tarafında ellerinde flüt, lir, harp ve tef bulunan dört müzisyen kendilerine dönük ayakta bir erkek figürüne doğru ilerlemektedir.

Karatepe ziyafet sahnesine benzeyen Tell Tayinat'ta bulunmuş taş pyxis üzerinde törensel ziyafet sahnesi görülür(kat 43). Taş pyxis'in sol tarafında arkalıklı bir taht üzerinde, yüksek bir ayaklığa basar şekilde, muhtemelen bir kral oturmaktadır. Kral, yukarı kaldırdığı sağ elinde kadeh tutmaktadır. Önündeki ziyafet masasının bir tarafından üst üste ay biçimli pideler diğer tarafında farklı yiyecekler görülür. Kralın önünde ve arkasında hizmetliler bulunur.

Sahnenin en sağında, üzerinde ay biçimli pideler olan başka bir masa daha yer alır. İki masa arasında getirilen boğanın sırtüstü yatırılıp, iki kişi tarafından kurban edilme sahnesi görülür(Harrison & Osborne, 2012: 135). Bir kişi kurbanın ayaklarından tutarken, diğer kişi elinde bıçakla kurbanı kesme hamlesi yapmaktadır.

4.1.2 Av Sonrası Ziyafet Sahnesi

Malatya'daki tek bir ortostat üzerinde ziyafet ve av sahnesi birlikte gösterilmektedir(kat 5, res. 4).

Ortostat parçası oldukça tahrip olmuş ve iki sahnedan oluşmaktadır(Orthmann, 1974: 374). Karşılıklı oturan kadın ve erkek figürü muhtemelen kral ve kraliçeyi göstermektedir. Solda arkalıklı sandalyede oturan sakalsız erkek betimi, soldaki arkalıksız iskemlede oturan kadın betimlemesidir(Orthman, 1974: 374, Malatya b/3; Darga, 1992: 242). Bu iki figür Malatya Geleneksel Hitit Biçemi kabartmalarına benzemektedir (Darga, 1992: 242). Erkeğin alın üzerindeki bukleli saçı, alçak iskemleye basan ayaklarındaki sivri uçlu ayakkabılar ve kadının taktığı polos, Sulumeli kabartmalarıyla benzerlik gösterir (Darga, 1992: 242). Üstteki çok tahrip olmuş okunabilen bölümünde yazıtta:

“a)iyi...b)Bu Zitiz...Bu Lu... c)Bu” yazmaktadır(Hawkins, 2000: 327).

Hawkins'e (2000: 327) göre yazı, karı ve kocanın isimlerini gösteriyor ve “Lu” karısının adının ilk hecesi olabilir.

Diğer yemek sahnelerinden farklı olarak sağ tarafta arabalı erkek figürünün olduğu başka bir sahneyle birlikte gösterilmiştir (Darga, 1992: 242). Olasılıkla ikinci sahne av sahnesidir (Darga, 1992: 242).

4.1.3 Diğer Sahneler

Bayram törenleri ve av sonrası ziyafet sahnelerine uymayan sahnelerden oluşur. Zincirli’de bulunan bir ortostat, bir kolye ucu ve damga mühür üzerinde görülür.

Zincirli’de stadel/iç kalesi güney kapısında yer alan yemek sahnesinde, karşılıklı oturmuş figürler, muhtemelen kral ve kraliçedir(Darga, 1992: 256; Orthmann 1971: 376),(Kat.1, resim 1). Ortostatın solundaki sakallı erkek figürü bir elinde asa tutarken diğer eli ağız hizasında kadeh tutmaktadır. Sağdaki kadın figürü ise bir elinde haşhaş demeti tutarken(Orthmann, 1971: 376) yukarı kaldırdığı diğer elinde de kadeh tutar.

Kraliçe figürü, etekleri püsküllerle süslü uzun elbiseyle gösterilmiştir (Darga, 1992: 257). Başındaki yuvarlak başlıktan eteklerine kadar uzanan kenarı bezemeli ince bir kumaş inmektedir (Darga, 1992: 258).

Giydikleri ayakkabılar Hitit modeli ucu sivri, kıvrık ayakkabılardır. Kral ve kraliçenin arasında, çapraz bacaklı üzeri yiyeceklerle dolu bir yemek masası bulunur. Yemek masasının üzerinde üst üste dizilmiş pideler ve pidelerin üzerine balık ya da et konularak zengin bir görünüm sağlanmıştır.

Zincirli kolye ucunda ve Hatay Çatalhöyük’te bulunan damga mühürde tek başına oturan figürlerin ziyafet sahneleri bulunur(Kat 41, 42). Zincirli kolye ucunda bir elinde lotus çiçeği bulunan erkek figürü çapraz ayaklı ziyafet masasının önünde oturmaktadır. Masanın üzerinde üst üste dizilmiş pideler bulunur. Hatay Çatalhöyük’te bulunan damga mühürde de benzer sahne görülür. Elinde kâse tutan erkek figürü ziyafet masasının önünde oturmaktadır. Masada st üste dizilmiş ay biçimli pideler yer alır.

4.1.4 Değerlendirme

Geç Hitit Dönemi ziyafet ve yemek sahneli eserler, dönemin mezar stellerindeki ölü yemeklerine göre çok az görülür. Görülen eserler ortostatlar, mühür, kolye ucu ve pyxis kaplarında bulunur.

Üzerinde müzisyenler bulunan Karatepe, Karkamış ve Zincirli Ortostatları ile Tell Tayinat taş pyxis, bayram kutlamaları olarak değerlendirilmiştir(Kat. 2, 3, 4, 43).

Eski Hitit ve İmparatorluk Dönemlerinden beri, müzisyenler tasvirli sanat eserlerinde görülmektedir. İnandık (Akurgal, 1995: şek. 26b.) ve Hüseyinde Vazosu (Sipahi, 2005: fig. 1.) ile Yumruk Biçimli Törensel İçki Kabı (Güterbock, Kendall, 1995: fig. 3.7.) üzerinde birçok müzisyen bir arada gösterilmiştir.

Hitit Döneminde, hemen hemen tüm ayınlar müzikli olmaktadır. Ancak kral ve kraliçenin kurban kestirdikleri törenlerde daha fazla müzik çalınmaktadır(Ardzinba & Uravelli, 2010: 92). Hititlerin, Antahşum ve Kılam bayramlarında müziğin bayramın birçok kısmında kullanıldığı görülür(Ardzinba & Uravelli, 2010: 40, 62) Kılam Bayramında müzik eşliğinde dans yapılır, Hatti Dilinde şarkılar söylenirdi(Ardzinba & Uravelli, 2010: 40-42). Antahşum Bayramında, kral ya da prens içki içerken de müzik çalındığı yazılmaktadır(Ardzinba & Uravelli, 2010: 62).

Kral, Kılam Bayramındayken, ambardan bira çıkarılması ve kurbanlık olarak sırasıyla boğa ve koyun getirilmesi ve hamur toplarının kralın ayaklarına bırakılmasından bahsedilir. Ayrıca bayramın başka bir metninde, Hititlerin farklı şehirlerinden gelen görevlilerin ve katılımcıların adak verdiklerinden bahsedilir.

Kral, bayramın farklı zamanlarında üç kez oturur ve adaklar getirilirdi(Ardzinba & Uravelli, 2010: 40, 62) Adaklar, sırasıyla bir boğa ve sekiz koyun, üç boğa ve on beş koyun ve sekiz koyundan oluşurdu(Ardzinba & Uravelli, 2010: 40, 62).

Karatepe Ortostatı'nda görülen ziyafet sahnesinin alt sahnesinde boğanın getirilmesi ve Tell Tayinat taş pyxis'ta boğanın kurban edilmesi, bu bayramlardaki adak törenleriyle benzeşir.

Av sonrası ziyafet olarak incelenen sahne, Malatya'da bulunan tek ziyafet sahnesidir(kat. 5). Ortostat, iki sahnelidir. Sol tarafta, karı kocanın karşılıklı yaptığı ziyafet, sağ tarafta ise at arabasının bir kısmı korunabilmiştir. Sahne, Darga'ya göre (1992: 242) olasılıkla av sahnesidir. At arabasının benzerlerine Malatya'da aslan ve geyik avı sahnelerinde rastlanır(Orthmann, 1971: Malatya B/1,2).

Kargamış ve Karatepe Ortostatları üzerindeki yemek masasında, üçgen şekilde gösterilmiş yiyecekler görülür(res.2, 3). Bu tarz yiyecekleri Akurgal(1998: 480), köfte olarak yorumlarken, Ünal(2007: 135), Hitit Hiyerogliflerinde geçen EDERE (yemek) anlamındaki piktograma benzeterek, bunların bir yemeği simgelediğini söyler. Ekmeklerin üzerinde bulunan üçgen nesnelere ise günümüzde Hatay ve Çukurova bölgelerinde görülen yumru biçimli¹⁹ peynirler olabilir.

Zincirli Ortostatı (kat. 1) ve kolye ucu(kat. 41) ile Hatay Çatalhöyük damga mühründe(kat. 42) ziyafetin ne amaçla yapıldığı belli olmayan sahneler de vardır. Sahnelerin genel yapıları, Geç Hitit Mezar Stellerine benzemektedir. Ancak bunların ölü yemeği ile ilişkili olup olmadıkları bilinmemektedir.

Ziyafet sahnelerinin tamamında oturan figürlerin önündeki masa da ekmek bulunur. Yalnız, Kral Barrakib'e ait ortostat tahrip olduğu için masanın üzerindeki yiyecekler seçilememektedir. Oturan figürlerin hepsi ellerindeki içki kadehlerini yukarı kaldırmaktadır.

Malatya ve Zincirli(kat. 1) Ortostatında kral ve kraliçe olabilecek figürler karşılıklı oturur. İki sahnede de kral tasvirleri, arkalıklı sandalyede otururken, kraliçeler iskemlede oturmaktadır. İki sahnede de yer alan yemek masası çapraz ayaklıdır ve üzerinde üst üste dizilmiş pideler bulunur. Malatya Ortostatındaki erkek figürü sakalsız, Zincirli erkek figürü sakallı gösterilmiştir. Sakalsız Kral tasviri,

¹⁹ Ayrıntı için bkz (Sagdıç, Simşek, Gürsoy, & Padem, 2005)

Malatya, Geleneksel Hitit Stilinde görülen Kral Sulumeli tasvirlerine benzemektedir. Kral, elinde Hitit krallık alameti olan ucu kıvrık asa tutmaktadır.

Malatya Ortostatındaki kralın alın üzerinde bukleli ve ensede helozon topuzlu saçları, Geleneksel Hitit Stili özellikleri taşımaktadır(Darga, 1992: 242). Zincirli Ortostatı(kat. 1) üzerindeki figürlerin yüzleri daha ayrıntılı, ince işlenmiş, alınları basık ve iri burunları vurgulanmıştır. Yanakları dolgun, gözler büyük ve kabarıktır. Geç Hitit II²⁰ stil grubunda yer alan figürlerin en ayırt edici özelliği, saçların ve sakalın gösterilişidir. Kraliçe figüründe, saçlar ince paralel çizgilerle betimlenmiş, sırta inen ve volüt gibi sona eren kısmı da örgü şeklindedir. Kral tasvirinin saçları yuvarlak topuzlu, bıyiksız, sakalının altı düz kesilmiştir. Figürler geleneksel ucu sivri Hitit ayakkabıları giymektedir. Ayrıca erkek figürü, elinde hafif kıvrımlı krallık asası tutmaktadır.

Tek oturan figürlerin hepsi, erkektir. Zincirli kolye ucu ve Hatay Çatalhöyük Damga Mührü üzerinde erkek figürleri tek başına yemek masasının önünde gösterilir. İki figür de yükseltilmiş platforma basar. Kolye ucundaki sahnede çapraz ayaklı masa bulunurken, mühür üzerinde dikey ve yatay kayıtlı dörtgen bir masa bulunur.

Ortostatlar üzerinde görülen, tek oturan Kral figürleri, Kargamış, Zincirli(kat 2) ve Karatepe'de bulunmaktadır. Bunların en erken örneği Geç Hitit II özelliği gösteren Kargamış Ziyafet Sahnesidir. Geç Hitit II özelliği olarak, ortostat üzerinde görülen dört figürün de saçları, omuzların arasından aşağı sarkarak sırt üstünde yuvarlak bukle şeklinde durmaktadır. Kral, çapraz ayaklı masanın önünde, çapraz ayaklı bir taburede oturmaktadır.

Zincirli Ortostatı(kat. 2) üzerinde görülen Voos'a göre Kral Barrakib'dir(MÖ 733-713). Kısmen görülebilen saç ve sakalının spiral buklelerden oluşması ve kulağın önünden sarkan bir tutam saç, tipik Geç Hitit IIIb özelliğidir.

Oturarak gösterilen bir diğer kabartma, Karatepe Ziyafet Sahnesidir. Adanuwa Kralı Awarikku'dan(MÖ 738-709) yetkisini alan Azatiwata arkalıklı bir taht üzerinde görülür. Kralın önündeki masa, Kargamış Ortostatı'ndaki gibi çapraz değil, dikey ve

²⁰Yerel isimlendirme Zincirli II(Darga, 1992: 256).

yatay kayıtlı dörtgen bir masadır. Kralın giydiği sivri Arami²¹ biçimli başlık, Geç Hitit IIIb özelliği göstermektedir.

Stil özelliklerine göre Geç Hitit'te en erken ziyafet sahnesi örneği, Geleneksel Hitit özelliği gösteren Malatya Ortostatıdır(kat. 5). Malatya Ortostatı, diğerlerine göre daha özensiz bir işçilik göstermektedir. Asur Devletinin bölgedeki artan siyasi gücü ile birlikte, Kargamış ve Zincirli(kat. 1) Ortostatlarında, artık Asur etkisi artmaya başlamıştır. Son olarak, Zincirli(kat. 2) ve Karatepe Ortostatında sanatsal açıdan Geleneksel Hitit özelliklerinin çoğundan vazgeçildiği, Asur ve Arami etkilerinin arttığı görülmektedir. Artık karşılıklı oturan çiftler yerine, krallar tek başına, zengin bir masa önünde gösterilmektedir.

Geç Hitit Ortostatları üzerinde görülen masa örneklerinde de kronolojik olarak farklılıklar görmekteyiz. Geleneksel Hitit özelliği gösteren Malatya Ortostatı ve Geç Hitit II özelliği gösteren Kargamış ve Zincirli (kat. 1) Ortostatlarında çapraz bacaklı masalar görülürken, Geç Hitit IIIb özelliği gösteren Zincirli(kat. 2) ve Karatepe ziyafet sahnelerinde Asur etkili masa örnekleri görülür.

²¹ Akurgal'a göre Fenike başlığıdır (Akurgal, 1998: 149)

4.2 Yeni Asur Dönemi Ziyafet Sahneleri

Yeni Asur Dönemi ziyafetlerini, yazılı belgeler ve tasvirli sanat eserlerinden tanımaktayız.

Yeni Asur Döneminde birçok ziyafetin verildiği bilinmektedir. Bu ziyafetleri ayrıntılı bir şekilde anlatan Kalhu(Nimrud) Kuzebatı Sarayı'nda(MÖ 879) resmi açılış töreni için yapılmış olan II. Asurnasirpal(MÖ 883-859) Steli, yazıtında geçen şölen bilgileri nedeniyle, “Ziyafet Steli” olarak adlandırılmıştır(Grayson, 1991: 288; Calmayer, 1984: res. 5; Sevin 2014: res. 62)(res. 90). Stel üzerinde herhangi bir ziyafet sahnesi yoktur. Üzerinde, Kralın tasviri yer alır. Stel üzerindeki yazıtta, uzunca verilen ikramların ardından Kral, ülkesine gelen konuklara 10 gün boyunca verdiği büyük bir ziyafetten bahseder²². Stelin son bölümünde:

“... Asur Ülkesi Kralı Asurnasirpal, Kalhu Kentinin sevinç kaynağı, bilgelik dolu sarayının açılışını yaptığı zaman, oraya Büyük Efendi Tanrı Asur ile ülkenin tüm tanrılarını çağırdı. 1000 yağlı sığır, krallık hayvan çiftliklerinden 1000 dana ve koyun, soylu hanımefendim Tanrıça İstar'a ait olan, satın alınmış 14.000 koyun, soylu hanımefendim Tanrıça İstar'a ait 200 sığır, 1000 ... koyunu, 1000 ilkbahar kuzusu, 500 dişi geyik, 500 ceylan, 1000 büyük ördek, 500 ördek, 500 kaz, 1000 yaban kazı, 1000 qaribu-kuşu, 10.000 güvercin, 10.000 kumru, 10.000 küçük kuş, 10.000 balık, 10.000 Arap tavşanı, 10.000 (adet) yumurta, 10.000 (tane) ekmek, 10.000 (testi) bira, 10.000 tulum şarap, 10.000 kap bezelye ve susam, 10.000 kap sıcak..., 1000 kasa sebze, 300 kap yağ, 300 kap malt, 300 kap baharatlı ot çeşidi, 100 kap kudummu, 100 kap..., 100 kap kavrulmuş arpa, 100 kap abahšinnu-tahılı, 100 testi iyi kalite şıra, 100 (adet) nar, 100 (kap) üzüm, 100 (kap) karışık meyve, 100 (kâse) fıstık, 100..., 100 (adet) sarımsak, 100 (kap) soğan, 100 (kap) mercimek, 100 şalgam demeti, 100 hinhinu tohumu, 100 giddu, 100 (kap) bal, 100 (kap) tereyağ (ve) kavrulmuş mercimek, 100 (kap) kavrulmuş bezelye, 100 (kap) karkartu bitkisi,

²² Yazıtın tamamı için bkz, Grayson 1991: Ashurnasirpal II A. 0.101.30; Wiseman, 1952: 29.

100 (kap) tiyatu bitkisi, 100 (kap) hardal, 100 (kap) st, 100 (kap) peynir, 100 testi mizzu içeceği, 100 (kap) tuzlanmış sığır, 10 imēru²³ kabuksuz badem, 10 imēru kabuksuz fıstık, 10 imēru ..., 10 imēru habbaququ, 10 imēru hurma, 10 imēru incir, 10 imēru kimyon, 10 imēru saħunu baharatı, 10 imēru rezene, 10 imēru küçük soğan, 10 imēru ŐŐanabu biberi, 10 imēru sedef otu, 10 imēru kekik, 10 imēru iyi kalite yağ, 10 imēru ıtrlı bitki, 10 imēru adamotu, 10 imēru nasebe, 10 imēru kırmızı soğan, 10 imēru zeytin. Kalah sarayının açılışını yaptığım̐da, memleketimin her bölgesinden 47.074 bayan ve erkek davet ettim. Suhu, Hindanu, Patinu, Hatti, Tire, Sidon, Gurgum, Malidu, HubuŐkia, Gilzanu, Kummuh ve Musasir memleketinin elçileri ve din adamlarından oluşan 5000 kiŐiyi; Kalah kenti halkından 16.000 kiŐiyi ve sarayımın 1500 zarıqu'sunu davet ettim. (Orada) toplam 69.574 konuk vardı. On gün boyunca onları besledim, onlara içecek verdim, onlara hamam sundum, onları yağla ovdum. Onları onurlandırdım, barıŐ ve sevinç içinde onları topraklarına geri gönderdim.”.

Büyük bir organizasyon gerektiren ziyafete evre ülke yöneticileri ve din adamları özel konuk olarak çaęırılmıŐtır. Yazıttan anlaşıldığı gibi, Asur'un her bölgesinden ve Kalhu(Nimrud) Şehrinde yaşayan toplam 63.074 kişi katılmıştır. Ziyafete katılanlarının çoğunluğunu halk oluşturur.

Halkın bu tarz ziyafetleri beklediklerini yazan belgeler de vardır. Nippur'da yaşayan bir fakir ile ilgili bir metinde adamın et ve bira bulabilmek için Şölenleri beklemesi yazılmaktadır(Bottéro, 2004: 97-98).

II.Asurnasirpal'in(M 883-859) “Monolit” denilen abidesi üzerindeki yazıtta yaptığı seferler sırasında verdiği ziyafetten bahseder(Memiş, 2012: 197).

“Hattenalı Lubarna'nın Şehri Aribua'ya yürüdüm. Şehir, bana teslim oldu. Luhuti Memleketinin otunu ve zahiresini toplattım ve yığdım. Onun sarayında bir ziyafet verdim. Asurlular'ı bu Őehirde yerleştirdim. Aribua'daki ikametim esnasında, Luhuti memleketinin Şehirlerini zaptettim. Halkını katlettim. Şehri yaktım. SavaŐılarını Şehrin önünde kazıklara aktım.”

²³ İmeru eŐek yükü anlamındaki ölçüdür(CAD İ, s. 114 ve CDA, s. 128).

Yeni Asur kralları özellikle askeri başarılar sırasında ziyafetler vermektedir. Kral III.Salmanasar(MÖ 858-824), Borsippa'yı aldıktan sonra verdiği büyük ziyafeti anlatır. Tanrılar, için şişman koyunlar ve güçlü öküzler sunmuştur. Kral, Babil ve Borsippa Halkı için de ekmek ve şarap ile birlikte renkli kıyafetler ikram ettiğini anlatır.(Rima 3, Shalmaneser III A.0.102). Kral, yedinci yılında yaptığı bir başka seferde, Habinu kentlerinden, Ti1-abnian ve çevresini aldığını anlatır. Bu zafer sonrasında silahlarını Dicle'nin kaynağında yıkayıp burada güzel bir ziyafet düzenlediğinden bahseder(Rima 3, Shalmaneser III A.0.102 J 2). Ziyafetten sonra da burada büyük bir heykelini diktirdiğini belirtir.

II. Sargon(MÖ 721-705), 8. seferinde kendisine sadakat yemini eden kent krallarına Asur halkı ile birlikte verdiği büyük ziyafetten bahsetmektedir.

“...Onların Kralı Ullusu'nun önünde büyük bir ziyafet sofrası donattım ve tahtını Onu yaratan babası İranzu'nunkinden daha yükseklere çıkardım. Ülkesinin insanlarını Asur halkıyla birlikte neşeli bir ziyafet sofrasına oturttum. Asur ve ülkelerinin tanrıları önünde benim krallığıma sadakat yemini ettiler...”(Altan Çilingiroğlu, 1984: 6,7; Luckenbill, 1926-1927: LAR II: 73-99)

Ayrıca, gene bu seferde, kralın aldığı kentlerde askerlerini ödüllendirmek için yağmalanan yiyecek ve içecekleri özgürce yemeleri ve içmeleri için serbest bırakmasından bahsetmektedir(Luckenbill, 1926-1927: LAR II: 73-99).

Khorsabad Sarayındaki II. Sargon'a ait başka bir yazıtta kralın vergi aldığı ülkelerden gelen hediyeleri davetlileri karşılama ve verdiği ziyafet anlatılmaktadır. Yazıtta:

“Hâkimiyetimi kabul etmiş olan cihanın dört bölgesinin prensleri, memleketimin valileri, kâtipler, müfettişler, soylular, memurlar ve kentin yaşlıları, onların değerli hediyelerini haraç olarak kabul ettim. Onları, bir şölene davet ettim ve müzik eşliğinde bir ziyafet verdim.” (Franklin, 2007: 196).

Yeni Asur Dönemi Kâhinlik Metinlerinde, güven içinde yemek yemeleri ile ilgili bilgiler yazmaktadır(Nissinen, 1998: 54).

Ona de ki “Her nereye gidersen, ben seninle gideceğim!” ama hanımefendilerin hanımefendisi seni yanıtladı: “Sen yerinde kal! Yemeği ye, birayı iç, mutlu ol ve tanrılara dua et, ben bu görevi yerine getirinceye, senin kalbinin isteğine kavuşuncaya kadar. O seni tatlı kucığında korudu, tüm vücudunu korudu.”

Bu bilgilerden, yemek yemenin, bira içmenin verdiği bir mutluluğun olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca II. Sargon’a ait bir Asur kraliyet mektubunda, kralın koruması altında yemenin içmenin insanı mutlu ettiği de yazılmaktadır.

“Neden korkuyorsun? Şimdi, Efendim, Kralın koruması altında suyunu iç, ekmeğini ye, mutlu ol” (SAA 01 001 31).

Yeni Asur Döneminde²⁴ düzenlenen büyük ziyafetler için gerekli olacak ihtiyaçların listeleri de yazılmıştır

“(i 110): [...], [...] ördekler, [...] kazlar, [...], [...], [...], [...], Ninive [...], (ii 1-20): [...] Akkullanu, [...] veliaht prensin başkâhyası, [...] aslanlar, [...], yağlı (öküzün) omuz kısmı, 10 (adet) büyük (kesilmiş) koyun uyluğu, 10 adet fırında pişirilmiş [balık]. Toplam: 6 öküz, yemeğin eti içindir. 6 (parça) [...] tuzlanmış et, , 8 (parça) et, [...] ev, 1 yürek, 3 sağlam öküz semt içinde, 4 aynı şekilde 14 Şarru-lu-dari’nin ilgisine, 1 ditto/aynı şekilde. Merkez Kentin, 9 (parça) et Teftiş Sarayının, 9 (parça) et Yeni Sarayın, 6 aynı şekilde. Sonraki Sarayın, 6 aynı şekilde Merkez kentin Yeni Sarayı, 5 aynı şekilde Arkadaki Sarayın, 1 öküz [...].....(Satırların bir bölümü yine kıraktır). (iii 1-21): [hayvanların ciğerleri, yürekleri], gece nöbeti/geceleme? 15 10 kaz, 10 (adet) sıcak servis edilen aynı şekilde.; 10 ördek, [...], 10 aynı şekilde [hallam], 10 [...], [gece nöbeti?] 100 kumru [sıcak servis edilen], 100 aynı şekilde [hallam], 100 ...[gece nöbeti], 300 marrutu-kuşu aynı şekilde., kirrutu öğününden 100 gri keklik, 50 aynı şekilde yemekten, 50 Arap tavşanı, 10 [... öğünün], 200 aynı şekilde [kirrutu öğünü], 10 koyun [...], 100 [...], 2000 [...], 100 [...], [100...]. Kırık satırlar.... (iv 2-5): 1 [...], Toplam: 7 [...], 1 [...], Kırık satırlar... (i 1-5):

²⁴ Ninive arşivlerinde bulunmuş dönemi tam olarak bilinmemektedir.

1 [...], Toplam: 8 [...], 3 [...], toplam [...], 1 [...]. Kırık satırlar... (ii 3-7): 1 haremağası, 1 eğitilen kişi (acemi kişi), veliaht prensin yüksek dereceli memuru, 1 (kişi) sokakların denetleyicisi, 1 (kişi) muhafızın emrindeki üçlü adamların 16 komutanı. [Hepsi 7 (kişidir)]...” (Öz, 2016: 121)(SAA 07, 148).

Ninive²⁵ arşivinde geçen bir başka metinde şölenin müzikli olduğunun kanıtı da olabilecek şekilde 6 şarkıcının katıldığı yazmaktadır. Davetliler listesinde yöneticiler, çobanlar, askerler, âlimler ve kâhinler yer alır.

“(ii 1-19): [1] sol taraftaki komutanın bölüğü, [1] savaş arabası sürücüsü, üçlü adamın ... sürekli, serbest savaş arabasının ditto/aynı şekilde si, 2 veliaht prensin savaş arabası atı eğiticisi, 1 Nabû-nadin-şumi, 1 (kişi) üçlü adamların arasından 50 komutan, Marduk [...], 6 şarkıcı, baş hadım, [...] valiler, [...] hadımlar, 1 (kişi) süvarilerin başı, [...] hadımlar, eğiticiler, veliaht prensin başı, caddelerin denetleyicisi, üçlü adamların arasında 50 kişinin idarecisi. (iii 3-21): Muhafızların emri altındaki üçlü adamlar [...], [hepsi] 7, onların koruması. 1 (kişi) temsilci, âlimler, kâhinler. 1 Sîn-şarru-uşur, [...] Nikkal-iddin, 10 merkez [...], 1 (kişi) kralın hizmetindeki âlimler, [1] ... Asur'da, 1 [...], Arbela'da. Toplam: 7 depo, toplam: 1 [...]. Toplam 22, evde. Toplam 85 [...], [x] çobanlar [...], [x + 7], [...], [x] + 4, 32 [...]. Kırık satırlar... .” (Öz, 2016: 121)(SAA 07, 150).

Bu metinde ziyafetin yapılma sebebi anlatılmamaktadır. Ancak katılanlar arasında çok fazla askeri personel bulunmaktadır.

²⁵ Dönemi tam olarak bilinmemektedir. Arşivin tamamı için bkz (Fales & Postgate, 1992).

4.2.1 Zafer Sonrası Ziyafet Sahneleri

Yeni Asur Döneminde zafer sonrası verilmiş ziyafet sahneleri özellikle II. Sargon Sarayında görülür. Bu Saray II. Sargon(MÖ 721-705) tarafından, Musul'un 20 km kuzeydoğusunda modern Khorsabad şehrinde kendi adıyla(Dur-Şarrukin) kurduğu başkentte yer alır(J. E. Reade, 1981: 161; Sevin, 1991: 32; 2014: 116). 209 odalı olan Saray, kentte yapay bir tepe üzerinde bulunur(Sevin, 2014: 116). Zafer sahneleri sarayın 2 ve 7 numaralı odalarının duvarlarında görülmektedir. Ayrıca Asurbanipal(MÖ 668-627) Kuzey Sarayı ve fildişi eserler üzerinde savaş sonrası ziyafet ile ilgili olabilecek sahneler görülür.

3.2.1.1 Sargon Sarayı 7 numaralı Salon Kabartmaları

Sargon Sarayı'nın en küçük odalarından biri olan dörtgen şekilli 7 numaralı odada çift frizli kabartmaların üst sahnelerinin tamamı ziyafet sahneleri ve ziyafete hazırlıkla ilgili sahneler yer almaktadır(Şekil 20)(Albenda, 1986: 80, 81). Odaya girer girmez sol tarafta yer alan kabartmaların ilk iki sahnesinde sadece ayakları görülen üç figür(şekil 21, kabartma 1, 2) bulunmaktadır. Sandaletli olan bu figürlerden ikisi sola biri sağa bakacak şekilde karşılıklı durmaktadırlar. Diğer sahne bulunamamıştır.

Kabartma dört, beş ve altıda yer alan sahnelerin en solunda ayakta duran bir figür ile karşısındaki bir sandalyenin sadece konik ayakuçları belirgindir(şekil 22, 23). Beş numaralı kabartmada bir masanın aslan pençeli konik uçlu ayakları görülmektedir(şekil 22). Bir görevli masaya doğru sola dönük şekilde ayakta durmaktadır. Diğer görevli sağa dönüktür. Bu görevliler muhtemelen yemek hazırlığı yapmaktadır. Kabartma altıda sağa ilerleyen iki kişinin ayakları ve kıyafetlerinin bir kısmı seçilebilmektedir. Sahnenin devamı belirgin değildir(şekil 23).

Kabartma yedideki sahne tamamen tahrip olmuştur(şekil 24). Kabartma sekizin en sağında çapraz bacaklı, boğa ayaklı üzerinde yiyecekler bulunan bir masa bulunmaktadır(şekil 24). Masanın hemen sağında, yemek hazırlayan bir görevli görülmektedir. Görevlinin sağında sağa doğru dönmüş ayakta başka bir görevli daha bulunmaktadır. Görevlinin önünde konik ayaklı bir masa ve onun önünde aslan pençeli konik uçlu ayakları olan bir sandalyenin alt kısımları seçilebilmektedir. Sandalyenin hemen sağında ayakta başka bir hizmetli görülmektedir. Kabartma dokuz, tahrip olmuştur.

Büyük bir bölümü sağlam olarak kalmış kabartma on üzerinde, ziyafet sahnesi tüm hatları ile anlaşılabilir(şekil 25). En sağda, sola doğru (muhtemelen tahrip olan kabartma dokuzda yer alan yemek masasına) oturmuş sakallı iki figür görülmektedir. Figürlerin hemen arkasında ayakta duran bir hizmetli bulunur. Sahnenin merkezinde, üzerinden örtü sarkan aslan pençeli konik ayaklı yemek masası yer alır. Masanın her iki tarafında ziyafete katılan kişiler ikişerli şekilde oturmaktadır. Yukarı kaldırdıkları ellerinde aslan başlı²⁶ situlalar bulunmaktadır. Yemek masasının üzerindeki yiyecekler seçilememektedir. Sağ tarafta biri sağa, biri sola dönük iki hizmetli bulunur. Sahnede oturan figürlerin koltuklarının her üst köşesinde boğa başları bulunmaktadır. Koltukların ayaklarını bağlayan destekler üzerinde volütler görülmektedir.

Kabartma, onun devamı olan on bir ve on iki üzerinde ziyafet sahneleri devam etmektedir(şekil 26, 27). Kabartma on bir, oldukça tahrip olmuştur. Kabartmanın sağında masanın iki tarafındaki sandalyelerde ikişerli gruplar şeklinde oturmuş dört kişi bulunmaktadır(şekil 26). Sağ tarafta da, bu sahnenin bir tekrarına benzer şekilde dört kişinin masanın etrafında oturduğu başka bir sahne görülmektedir. Figürler, yukarı kaldırdıkları ellerinde aslan başlı situlalar tutmaktadır. Sahnenin devamı olan kabartma on ikide oturan figürlere dönük üç hizmetlinin ayakları ve giysilerinin alt kısımları görülmektedir. Girişin hemen sağında yer alan kabartma on üç, tahrip olmuştur(şekil 27).

²⁶ Çizimden tam olarak anlaşılmasa da Albenda bunların Aslan başlı situla olduğunu söylemektedir(Albenda, 1986: 81, 82).

Komutanların ziyafetinin anlatıldığı bu sahnelerin alt frizlerinde II. Sargon'un (MÖ 721-705), krali av sahnesi yer almaktadır.

3.2.1.2 Sargon Sarayı 2 numaralı Salon Kabartmaları

Altı kapısı olan ince uzun dikdörtgen şekilli iki numaralı odanın, üst sahneleri ziyafet ile ilgilidir(şekil 28). Ziyafet Sahneleri, güneydoğu ve kuzeybatı duvarının bir kısmı, güneybatı duvarının tamamı ve kapı H'de bir yan duvar arasında uzanır(Albenda, 1986: 81).

Kabartmalardan 2,3,4,5 ya eksik ya da tamamen kaybolmuştur. Kabartma 6'da sol tarafa doğru ilerleyen sadece ayakları görülen üç kişi seçilebilmektedir(şekil 29). Kabartma 7, 8 tamamen eksiktir. Büyük bir kısmı eksik olan kabartma 9'un üzerinde sola dönük oturmuş kişilerin yemek sahnesi vardır(Albenda, 1986: 81)(şekil 30). Masa ve sandalyelerin sadece ayakları seçilebilmektedir. Ayakta bir görevli durmaktadır.

Kabartma 10'un en solunda aslan pençeli konik uçlu masaya doğru oturmuş eli havaya kalkmış iki(?) kişi görülmektedir(şekil 31). Bu kişilerin arkasında ayakta bir görevli bulunmaktadır. Kabartmanın merkezinde bir masanın iki yanında ikişerli şekilde oturan dört kişi görülmektedir. Aslan pençeli konik uçlu masanın üzerinde muhtemelen et olabilecek yemekler ve aşağı sarkan uzun bir örtü vardır. Sahnede oturan figürlerin koltukları 7 numaralı salondakine benzer biçimde, her üst köşesinde boğa başları bulunmaktadır. Oturan figürlerin arkasında hizmetli görülmektedir.

Birçok parçası eksik olan Kabartma 11'in en solunda birbirine bakan iki askerin alt tarafları görülmektedir(şekil 32). İki kişinin arasında muhtemelen üzerinde kask olan bir kalkan, yatay bir şekilde durmaktadır (Albenda, 1986: 81, 82).

Kabartma 12, tamamen eksiktir. Kabartma 13'ün büyük bir kısmı hasar görse de ziyafet sahnesi belirgindir(şekil 34). Kabartmanın ortasında masa ve iki yanında

sandalyede karşılıklı ikişerli şekilde oturan dört kişi bulunur. Her sandalyenin arkasında bir görevli bulunmaktadır.

Kabartma 14-15 oldukça hasar görmüştür(şekil 35, 36). Belirgin olan kısımlarından en solda masa ve etrafında oturmuş kişilerle bir ziyafet sahnesi vardır. Oturan kişilerin arkasında bir tane görevli seçilebilmektedir. Kabartma 14 ve 15'in tamamında bu şekilde 3 grup ziyafet masası ve karşılıklı oturanlar olmalıdır(Albenda, 1986: 81, 82).

Kabartma 16-17 diğer ziyafet sahnesi gruplarına benzer şekilde iki sahne bulunur(şekil 37, 38). Birbirinin benzeri olan 16 ve 17'deki sahnelerden, kabartma 17 daha iyi korunmuştur(şekil 38). İkişerli şekilde karşılıklı oturan sakallı dört kişinin arasında yemek masası bulunmaktadır. Yemek masasının üzerinde muhtemelen et ve masa örtüsü seçilebilmektedir. Sandalyelerin her köşesi boğa başları ile süslenmiştir. Ziyafete katılan dört kişi birbirine benzer şekilde sakallı ve yukarı kaldırdıkları ellerinde aslan başlı situlalar ile gösterilmiştir. Masanın üzerinde meyveler ve yiyecekler(üst üste dizilmiş pideler) görülmektedir(Albenda, 1986: 81, 82).

Kabartma 18, 19 üzerindeki ziyafet sahneleri devam etmektedir(Şekil 39, 40). Kabartma 18'in solunda, elinde aslan başlı situlalar tutan oturan sakallı iki erkek figürü bulunur(şekil 38-a, b). Önlerinde, üzerinde ekmeklerin ve meyvelerin (?) bulunduğu bir yemek masası bulunur. Oturan figürlerin arkasında elinde sinek yelpazesi tutan bir hizmetli görülmektedir(Albenda, 1986: 81, 82). Kabartma 18'in sağ ve Kabartma 19'un tamamındaki figürler ayakta durmaktadır. Ayakta ziyafete katılan erkek figürlerinin hepsinin ellerinde aslan başlı situlalar ve kısa asalar vardır. Kabartma 18'in sağındaki karşılıklı duran iki erkek figürünün arasında üst üste konulmuş ekmekler ile kâseler ve meyveler(?) bulunmaktadır. Bu figürlerin arkasında kabartma 19'da yer alan iki erkek figürü ziyafete sadece kaldırdıkları aslan başlı situla ile katılmıştır(şekil 40). Aralarında yemek görülmemektedir. Bu figürlerin arkasında elinde sinek yelpazesi tutan bir hizmetli bulunur(Albenda, 1986: 81, 82). En sağda ise sağa doğru dönmüş bir başka görevli daha vardır.

Kabartma 20-21 oldukça tahrip olmuştur(şekil 41). Kabartma 20 tamamen yok olmuştur. Kapı H'nin solundaki 6 numaralı odaya giden kabartma 21'dir(Albenda, 1986: 81-82). Kabartma 21'de iki müzisyen ve üçüncü bir kişinin ayakları vardır.

Figürler uzun adım atar şekilde sola doğru ilerlemektedir. Erkek müzisyenler kısa sivri sakalları ve kısa saçları ile diğer erkek figürlerinden ayrılır(Albenda, 1986: 81-82). Müzisyenler yalınayaktır ve ellerinde tuttıkları lirler, boyun ve vücutlarına ince iplerle asılıdır.

Salonun H girişinde 1 no'lu kabartma üzerinde yazıtlı bir taş levha bulunur(şekil 42). Burada yer alan yazıtta “*Bit Bagai*” adını taşıyan bir kentin zapt edildiği anlatılmaktadır(Albenda, 1986: 147; El-Amin, 1953: 56; Winckler & Abel, 1889: pl 49, n 20). Üst kabartmada yüksek ayaklı büyük kazandan, aslan başlı situlalarla alınan içkileri taşıyan sakiler görülmektedir (Sevin, 2014: 130). Alt frizde doğu seferleriyle ilgili bir savaş sahnesi yer almaktadır.

3.2.1.3. Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi

Ninive Kuzey Sarayı SI odasında Kral Asurbanipal (Aşşur-ban-apli; MÖ 668-630) ve eşi Aşşur-şarrat'ın görüldüğü kabartmada ziyafet sahnesi bulunur(Gadd 1936: lev.43; Collins 2008: 137; Ragozin, 1898: lev. 72,73)(kat. 46, şekil 43-a, b, c; res. 43).

Frizlere ayrılmış kabartmanın üst frizinde asma çardağı altında sedire uzanmış kral ve karşısında tahtta oturan kraliçe tasvir edilmiştir. Bacaklarının tamamı örtülü olan kral, bir elinde içki kadehi diğer elinde çiçek tutmaktadır.

Kralın silahları, hemen gerisinde bir masada durmaktadır. Sedirin arkalığında boncuklu bir kolye asılıdır. Kralın karşısında arkalıklı tahtta oturan kraliçe sağ elinde içki kabı ve sol elinde çiçek tutmaktadır. Kral ve kraliçenin önünde, üzerinde pyxis, kap ve et(?) bulunan yemek masası görülür. İşlemeli masanın üzerinde, masa örtüsü bulunmaktadır.

Kral ve kraliçenin hemen arkasında ikişer yelpazeci görülür. Çifte flüt, saz, davul ve arp çalan kadın müzisyenler eşlik eder. Müzisyenlerin arkasında, soldan sağa doğru ilerleyen servis elemanları bulunur.

Kralın, asma, hurma ve çam ağaçları ile donatılmış, geniş bir bahçe içerisinde yaptığı bu ziyafette ağaçlardan birinde Elam Kralı Teumman'ın kesik kafası asılıdır(Barnet, 1970: 33; Sevin 2014: 207)(resim 43-b).

Bu kabartma Elam Savaşında kazanılan zaferin kutlanması için hazırlanan ziyafeti gösteriyor olmalıdır.

3.2.1.4 Nimrud Fildişi Ziyafet Sahnesi

Zafer sonrası görülen ziyafet sahneleri, kabartmaların dışında Nimrud'ta bulunmuş fildişi plak üzerinde başarılı bir şekilde verilmiştir.

MÖ 9. yüzyıla tarihlenen, fildişinden yapılmış yerel Asur Sanatı özellikleri gösteren ziyafet sahnesidir (Mallowan, Davies, 1970: lev V-. 7; Stronach, 1995: fig. 12.2a)(kat. 80; şekil 58; resim 72). Kral, tek başına arkalıklı bir tahtta oturmuş ve önünde yemek masasıyla gösterilmiştir (Mallowan, Davies, 1970: 18). Kral yukarı kaldırdığı sağ elinde kadeh tutarken, sol eli dizi üzerindedir(Mallowan, Davies, 1970: 18). Yemek masasının üzerinden masa örtüsü sarkmaktadır. Ön tarafında masanın sağında duran bir hizmetli görülür. Hizmetli, sağ elinde sinek yelpazesi, sol elinde bir kap tutar. Kralın arkasındaki iki kraliyet muhafızı, kılıç ve yayları ile ayakta durmaktadır.

Kralın masasının sağ tarafına doğru ziyafet için oturan yüksek rütbeli komutanlar görülür(Mallowan, Davies, 1970: 18). Karşılıklı ikişerli guruplar şeklinde arkalıksız sandalyelerde oturan komutanların, yan yana oturanlardan biri sakallı, biri sakalsız gösterilmiştir. Ortalarında, üzerinde örtü bulunan masa yer alır. Hizmetli masanın sağ tarafında, elinde sinek yelpazesi ile ayakta yer alır. Önlerindeki yemek masasında kısmen yiyecekler seçilebilmektedir. Komutanların hepsi, kral tasvirinde olduğu gibi, yukarı kaldırdıkları ellerinde içki kabı tutmaktadır. Sahnenin en solunda masa başında yemek hazırlayan bir görevli bulunmaktadır.

4.2.2 Diğer Sahneler

Zafer törenleri dışında kalan kabul törenleri, içki sahneleri ve olası bayram törenleridir. Direk ziyafet ile ilgili olmayıp, kutlama ya da içerisinde yemek bulunan sahnelerde bu grupta incelenmiştir.

4.2.2.1 II. Asurnasirpal İçki Sahnesi

Kral II. Asurnasirpal(MÖ 883-859) tahtında oturur şekilde Kalhu Kuzeybatı Sarayı iç avlusunu kuşatan şölen ve tören dairelerinin birinin ön salonunda gösterilmiştir (Sevin, 2014: şekil 52)(kat. 47; Şekil 44; resim 44). Nakışlı giysiler giymiş olan kral, boğa başlarıyla süslü arkalıksız bir taht üzerinde oturmaktadır(resim 44-b). Kral yukarı kaldırdığı sağ elinde kutsal içki kadehi tutarken, sol eli dizinin üzerindedir(Layard, 1849: 2).

Kral II. Asurnasirpal'ın önünde sağ elinde sinek yelpazesini tutan, sol elinde kralın kâsesinin kapağını ya da altlığını tutan sakalsız bir hadım ağa bulunur(Layard, 1849: 2). Bu hadım ağa diğerlerinden farklı gösterilmiştir. Omzunda ok ve yay taşımayan bu hadım ağa belki de diğer hadım ağaların başıdır. Kralın arkasında yer alan hadım ağalar kralın silahlarını taşımaktadır. Ayrıca kralın hemen arkasında bulunan hadım ağa, bir elinde sinek yelpazesini tutar.

Sahnenin solunda ve sağında birer kanatlı cin olan Apkallular görülür. Elllerinde bakraç ve kozalak tutmaktadır. Apkallular sağ ellerinde bir "arındırıcı" (mullilu) olan kozalak tutarken ve sol ellerinde bir kova (banoluddu) taşımaktadır(Black & Green, 2003: 16).

4.2.2.2 Ziyafet Taşıyan Hizmetliler

Sanherib(MÖ 704-681) Dönemine ait, Ninive Güneybatı sarayında “LI” duvarında saraya doğru giren hizmetliler, bir ziyafet için yiyecek taşımaktadır(Layard, 1853: pl. 8, 9; Russel, 1991: lev.87).

Kabartmada sağa doğru ilerleyen görevlilerden tamamı sakallıdır ve görevlilerden bazıları farklı boyutlardadır. İlerleyen grubun en arkasında küp içerisinde çiçek taşıyan hizmetliler görülmektedir(Şekil 45). Çiçek taşıyanların önünde ikişerli olarak birbirlerinin omuzları üzerinde özenli bir şekilde yerleştirilmiş meyveleri taşıyan diğer hizmetliler vardır(Şekil 46).

Bu grubun önünde ipe geçirilmiş narlar ve şişe geçirilmiş çekirge taşıyanlar ile iki kuş ve iki tavşan taşıyan hizmetliler görülür(şekil 47). Önlere doğru çeşitli meyveler ve düzenli bir şekilde tabaklara yerleştirilmiş yiyecekler taşıyan başka görevliler de bulunur(şekil 48).

Bu görevliler, yapılacak büyük bir ziyafetin hazırlığını yapıyor olmalıdır. Ziyafette yer alan yiyeceklerin yanı sıra, etrafın süslenmesi için getirilen çiçekler de önemlidir.

4.2.2.3 Asur Ordugâhları

II. Sargon(MÖ 721-705) Ordugâhı, Sargon Sarayı, 14 numaralı odada bulunur(kat. 49; şekil 49). Oval planlı gösterilmiş kabartmada, II. Sargon’un ordugâhı ve çadırı görülmektedir(Botta, Flandin 1849: lev.146; Sevin 2014: 139, res.165.). Kabartmanın orta kısmında bulunan çivi yazılı epigrafta “Taklak-ana-Bel’in Ordugahi” yazmaktadır (Albenda, 1986: 111, El-Amin, 1953:Sumer 9: 216-219;

Reade, 1976: JNES 35: 89-99; Russel, 1999: 116;). İki sahneden oluşan kabartmanın üst sahnesinde uzun örtülü bir sunu masasının üzerinde yiyecekler ve ayaklı iki alem ile buhurdanlık görülmektedir. Masanın hemen sağında sakalsız iki kişi ellerinde bakraçlar tutmaktadır. Alt sahnede yemek hazırlığı yapan aşçılar görülür. İki farklı çadır içerisinde hazırlık yapan hizmetlilerden biri, ayakta masanın önünde durmaktadır. Sağdaki diğer çadır içerisindeki hizmetli de yere çömelmiş, küçük bir masa önünde yemek hazırlığı yapmaktadır.

Kalhu-Nimrud Kuzeybatı sarayında taht odasının güney duvar kabartmaları üzerinde bulunan başka bir Asur ordugâhı yer alır(kat. 50; resim 45). Sarayın güney duvarında dokuz levhaya işlenmiş savaş sahnesi içindedir (Barnett, Forman: 1959, pl. 21, Layard, 1853: lev. 30). Burada savaşı başarıyla kazanmış olan zafer alayı yuvarlak planlı, olasılıkla hükümdarın çadırı da olan Asur ordugâhında son bulur.

Çadırın içi dört bölüme ayrılarak gösterilmiştir(şekil 50). Ordugâhın farklı bölümlerinde yemek hazırlıkları yapılmaktadır. Sol alt tarafta görülen bir hayvan ölüsü üzerine eğilen figürün bir kasaptan çok, fal amacıyla hayvanın karaciğerini arayan bir rahip olabileceği de söylenmektedir(Collon & Sevinç, 2017: 88, 89).

Üst sol taraftaki figür, Asur Fildişi yemek sahnesinin en solunda yer alan kapların önünde, yemek hazırlama sahnesine benzetilmektedir(şekil 58). Bir masanın üzerinde yer alan üst üste bulunan dört kap görülmektedir. Masanın hemen sağında elinde yelpaze bulunan bir hizmetli bulunmaktadır. Sağ üst sahnede çapraz bacaklı boğa ayaklı bir yemek masasını ve iki yanında biri ayakta biri taburede oturan iki görevli vardır. Oturan görevli, yemek masasına sırtı dönük bir şekilde yemek hazırlığı yapmaktadır. Diğer görevli de elindeki yelpaze ile üzeri yiyecek dolu masasının üzerine gelebilecek böcekleri kaçırmaktadır. Alt sağ sahnede sakallı erkek bir görevli muhtemelen fırında yemek ya da ekmek pişirmektedir.

Ninive Kuzey Sarayında küçük parçalar halinde kalmış Asur ordugâhı oldukça tahrip olmuştur(Barnett, 1976:lev. LXVIb; Gadd, 1936: lev.29/9)(şekil 51; resim 46). Ordugâhın tahrip olmamış üst kısmından oval bir sur duvarı ile çevrilmiş olduğu görülür. Kabartmada görülen iki servis çadırında komutanlara hizmet veren hizmetçiler görülür. Diğer bir servis çadırında ayaklarından asılmış bir koç yüzülmektedir. Çadırların dışında yemlenmiş koç, keçi ve develer resmedilmiştir.

İçinde belki de yemek yeme sahnesi olan tek Asur ordugâh tasviri III. Tiglatpileser'e(MÖ 745-727) aittir (Barnett, Falkner 1962, Pl. LX; Dentzer 1982, fig. 81)(şekil 52). Oval bir sur duvarı ile çevrelenmiş ordugâh iki bölüme ayrılmıştır. Üst sahnede iki alem önünde bir sunak ve üzerinde yiyecekler ile en sağda ayakta iki kişi ve bir koç getiren figür görülür. Alt sahnede iki çadır görülmektedir. Sağ taraftaki çadırda bir hizmetli yatak hazırlamaktadır. Ortada bulunan diğer çadır da kralın yemek sahnesidir(Ermidoro, 2015: 233). Masa ve sandalye çapraz bacaklıdır. Kral, üzeri yemek dolu olan masanın hemen solunda oturmaktadır. Kralın arkasında elinde yelpaze bulunan bir hizmetli ve masanın sağında da yemek servisi yapan başka bir hizmetli görülmektedir.

Ordugâhlarda yemek sahnelerinin yer aldığı görülmektedir. Kralın yemek sahnesi Yeni Asur silindir mühürler üzerinde oturan kralların ziyafet sahnelerine benzemektedir(kat. 57-61).

4.2.2.4. Esirlerin Yemek Sahneleri

Yeni Asur Döneminde, esirler için hazırlanan yemekleri gösteren sahneler de bulunmaktadır. Kabartmaların hepsi Ninive Kuzey Sarayı Asurbanipal(MÖ 668-635) Dönemine tarihlenmektedir.

Kabartmalar, genel olarak tutsak ya da sürgün edilen Elam halkının yolculuk esnasında yedikleri yemekleri kapsamaktadır.

Taş levhalardan birinde, kırık olan parça, alt ve üst iki frizden oluşmaktadır(Brown, 2014: 531, Fig. 6)(resim 48). Üst tarafta üçgen büyük bir kap içerisinden eliyle yemek yiyen dört Elamlı tutsak görülmektedir. Biri ayakta, biri çömelerek, diğer ikisi bir yükselti üzerinde oturur şekilde gösterilmiştir. Frizin ortasında yemlenen atlar bulunur. Alt frizde çocuklarına içecek veren tutsak kadınlar yer alır.

Başka bir levhada, benzer şekilde yemlenen atların arasında yemek yiyen Elamlı tutsaklar görülür(Gadd, 1936: lev. 44)(şekil 54). Tutsaklar, belli yerlerde birlikte aynı kaptan yemek yemektedirler. Bazı figürlerin ayakları kelepçeliyken bazıları kelepçesizdir.

Elam Kenti Hamannu'nun ele geçirilmesini anlatan sahnenin alt kısmında bu konu anlatılmaktadır(Barnett, 1976: lev. LXVIa; Gadd, 1936: lev.43)(Şekil 53; resim 47). Kabartmanın ortasında yer alan sahne yazıtlıdır. Yazıda “*Elam'ın krali kentlerinden Hamannu'yu kuşattım, zapt ettim, ganimetlerini taşıdım, harabeye çevirdim ve ateşle yaktım*” yazmaktadır(Barnett, 1976: 58; Sevin, 2014: 204). Yemek sahnesinin olduğu en alt kabartma, iki frize ayrılmıştır. Sahnelerde, nöbetçiler eşliğinde masalarda arkalıksız taburelerde yemek yiyen Elamlı tutsaklar yer alır. Diğer sahnelerin aksine tutsaklar, daha düzenli bir oturma düzeninde görülür ve yedikleri yerde atlar yer almaz.

4.2.2.5. Yeni Asur Dönemi Mühürler Üzerindeki Ziyafet Sahneleri

Yeni Asur Dönemi Mühürleri üzerinde krallar ve tanrıçalar için verilen ziyafetler görülmektedir. Porada'ya göre linear stil özelliği gösteren mühürler, MÖ 9. yüzyıla tarihlenmektedir(Porada, 1993: 578, 579).

Krallar, bazen oturarak bazen de ayakta gösterilmiştir. Ayakta görülen figürleri Porada(1948: 79), II. Asurnasirpal'ın(MÖ 883-859) aslan üzerine yaptığı libasyon sahnesine benzetmektedir(Schäfer & Andrae, 1925: 559).

Ayakta görülen figürlerin hemen hemen hepsi birbirinin tekrarı şeklindedir(kat. 63-71; resim 56-64). Ayakta duran kral, yukarı kaldırdığı elinde kâse tutarken, diğer elinde yay tutmaktadır. Karşısında mutlaka yelpaze ya da sinek yelpazesi tutan görevli yer alır. Ortalarında yüksek ayaklı dar stand masalar yer alır. Masanın üzerinde,

genellikle büyük bir kap bulunur(kat. 64-70; resim 57-63). Bazı masalar üzerinde, pide ya da masa örtüsü görülür(kat 63, 71; resim 56, 64).

Kralların taht üzerinde oturarak gösterildiği sahnelerin genel yapısı birbirine benzer(kat 57-62). Masanın önünde oturan kral tasvirleri yukarı kaldırdıkları ellerinde kâse tutmaktadır. Figürlerin karşısındaki görevliler, genellikle yelpaze veya sinek yelpazesi tutarlar(kat 59-61). Bazen de yukarı kaldırdıkları elleri boştur(kat 57, 58). Görevliler, tek gösterilirken, bir örnekte iki görevli krala doğru ilerlemektedir(kat 62).

Bazı masaların masa örtüleri, kenarlardan aşağı sarkmaktadır(kat. 57, 58, 59, 60, 62; resim 50, 51, 52, 53, 55). Oturdukları tahtlardan bir örnek(kat 57; resim 50) dışında tamamı arkalıklıdır(kat 58-62). Masalardan bazılarının üzerinde yemekler seçilebilmektedir. İki masa üzerinde balık görülür(kat 57- 58). Oturan kralla görevli arasında, stant masanın olduğu bir örnek daha vardır. Masa üzerinde büyük bir kap yer alır.

Kralın olduğu sahneler, genellikle, iki figürlü olmasına rağmen, bir silindir mühür üzerinde üç görevli ile birlikte gösterilir(kat. 56; resim 49). Sahnede kral, arkalıklı bir taht üzerinde otururken yukarı kaldırdığı elinde kadeh tutmaktadır. Kralın arkasında ve karşısında ellerinde sinek yelpazesi bulunan figürler yer alır. En solda elini yukarı kaldırmış bir görevli daha bulunur. Kralın önünde, dar, uzun bir masa yer alır.

Kralların yer aldığı ziyafet masalarının dışında, üzerinde tanrıçaların bulunduğu sahneler de görülür(Porada & Buchanan, 1948: 84)(kat. 72, 73, 74; resim 65, 66, 67). İncelenen mühürlerin hepsinde bir tanrıça ve karşısında tapıcı görülür(Porada & Buchanan, 1948: 84). Mühürlerde, arkalıklı bir taht üzerinde oturan tanrıçanın önünde masa yer alır. Masanın üzerinde kuş(kat. 73; resim 66) ve ay biçimli ekmekler(kat. 74; resim 67) görülür. Tanrıçanın karşısında, dua jesti şekliyle bir eli havada olan tapıcılar görülür. Bir mühür üzerinde masanın dışında tapıcının önünde ateş sunağı da görülür(kat. 74). Kanatlı güneş kursları(kat. 72, 73) ve gökyüzünde yedi gezegen simgesi(kat. 73, 74) mühürlerin ortak özelliklerindedir.

Birbirine çok benzeyen iki silindir mühür baskısı üzerinde hayvanların ziyafet sahneleri bulunmaktadır(Collon, 1987: fig. 937; Oates & Oates, 2001: fig. 137)(kat. 75, 76).

Louvre Müzesinde bulunan silindir mühürde, arkalıksız bir taburede oturan bir at, önündeki masa üzerindeki kaptan bir kamışla içki içmektedir. Karşısındaki iki ayak üzerine kalkmış hayvanlardan biri hizmet ederken, diğeri lir çalmaktadır(kat 75; resim 68).

III. Salmanasar(III. Şulmanu-aşerid-858-824) Sarayında, taht odasında bulunan mühür baskısında, arkalıksız bir taburede oturan at, önündeki masa üzerindeki kaptan kamışla içki içmektedir. Karşısında iki ayağı üzerinde iki at bulunur. Bunlardan biri servis yaparken, diğeri lir çalmaktadır(kat. 76; şekil 55).

4.2.2.6. Yeni Asur Dönemi İthal Pyxis Kapları Üzerindeki Ziyafet Sahneleri

Pyxis kapların hepsi ithal yolla ya da hediye olarak Asur Devletine gelmiş Geç Hitit tarzı eserlerdir²⁷. Fenike ve Arami etkili Geç Hitit IIIb stiline benzeyen kaplar, MÖ 8. yüzyıl sonuna tarihlenebilir.

Nimrud'ta bulunmuş iki fildişi kap üzerinde, ziyafet sahneleri görülmektedir. Nimrud Sarayında bulunan kaptaki ziyafet sahnesinin solunda kral, sfenks şeklinde ayakları olan bir tahtta oturmaktadır (Heirrmann, Laidlaw, 2009: pl. 47)²⁸(kat. 77; şekil 56; resim 69). Kral, sağ elinde kadeh, sol elinde lotus çiçeği tutmaktadır. Kralın karşısındaki görevli bir elinde içki kabı tutarken, diğeri elinde sinek kovmak için yelpaze tutmaktadır. Kral ile görevli arasında aslan ayaklı bir masada zengin bir sofr

²⁷ Bonatz 2004, 391-393, Abb. 6-7 on 404; Herrmann 1989, 90, pls. xi-xii; Herrmann 2005, 14, pl. V; Heirrmann, Laidlaw, 2009; Muyltermans 1989, 393-407; Scigliuzzo, 2004: pls. 4,4 & 53,5; Wicke, 2008, Nim. 19.

²⁸ Benzer sahne için bkz Byblos Kralı Ahiiram'ın Lahiti, Beyrut Müzesi: Herrmann, 1989; Muyltermans 1989; Porada 1973,Rehm, 2004; Sass, 2005: 75-82.

görülmektedir. Ayaklar çıplaktır ve yan yana yerleştirilmiş desteklerle Fenike tarzı ayak tabanına dayanmaktadır (Gubel, 1996: 144-145, 149, Tıp VIIa).

Nimrud'ta bulunan diğer fildişi kabın birçok parçası eksiktir (Barnet, 1957: fig. 16)(kat. 78). Oturan figürün sadece alt kısım korunmuştur; Muhtemelen önünde bir yemek masası bulunmaktadır. Masanın diğer tarafında, ayakta duran figürün sadece alt kısmı korunmuştur(Orthmann, 1971: 376). Kabın diğer tarafında, sağa doğru hizalanmış dört kadın müzisyen görülmektedir.

Fırat Nehri üzerinde Mahmudiye (?) bulunmuş kırmızı taştan kaptır(Orthmann 1971: 376, Herzfeld X / 1)(kat. 79). Karşılıklı oturan iki figür görülmektedir. Solda, üst kısmı hasar görmüş erkek figürü oturmaktadır. Sağdaki kadın figürü sağ elindeki kabı, ağzına doğru kaldırmıştır. Ortalarında çapraz ayaklı ve üzerinde yiyecekler olan yemek masası bulunmaktadır(Orthmann, 1971: 376).

4.2.2.7. Fildişinden Mobilya Parçalarındaki Ziyafet Sahneleri

Ziyafet Sahneli Mobilya Parçalarının üçü de Nimrud'ta bulunmuştur. Bu sahnelerde kadın figürü, çapraz ayaklı ziyafet masasının önünde tek başına görülmektedir (Mallowan, Herrmann, 1974: lev. LVI, LVI, LIX)(kat. 83, 84, 85).

Irak Müzesinde bulunan fildişi mobilya parçasında kadın figürü, sol elinde çiçek tutarken, öne uzattığı sağ eli de yemek masası üzerindedir. Oturduğu tahtın alt bölümünde bir sfenks oturmaktadır. Masada kadeh ve üst üste ekmekler görülmektedir(kat. 83; resim 73).

İngiliz Müzesinde bulunan parçada kadın figürü, sol elinde çiçek tutarken, öne uzattığı sağ eli de yemek masası üzerindeki kadehe ve ekmeğe doğru uzatılmıştır. Oturduğu tahtın alt bölümünde çiçek motifi görülmektedir(kat. 84; resim 74).

Ashmolean Müzesinde bulunan fildişi mobilya parçasında kadın figürü, kucağının üzerindeki sol eliyle bazı nesnelere tutmaktadır. İleri uzattığı sağ eli de

yemek masasındaki kadeh ve ekmekler üzerinde durmaktadır. Oturduğu tahtın alt bölümünde bir sfenks oturmaktadır(kat. 85; resim 75).

Ziyafet sahnelerinin dışında, kralın elinde kadeh ile elçileri karşıladığı sahneler de vardır(Kat. 81, 82; şekil 59, 60). Kralın önünde yelpazeli, arkasında şemsiyeli birer görevli görülmektedir. Sağ tarafta yiyecek ve hediyeleri getiren muhtemelen Suriyeli ve Medli liderler görülmektedir (Mallowan, Davies, 1970: 30).

4.2.3 Değerlendirme

Yeni Asur dönemi zafer sonrası ziyafet sahneleri Mezopotamya'da erken dönemlerden beri görülmektedir. Erken Hanedanlık Dönemi'ne ait (III- MÖ 2600–2350) "Ur Standardı" diye adlandırılan eser üzerinde ziyafet şöleni ile askeri zafer ilişkisi görülür. (C. L. Woolley, 1934: pl 91)(resim 89). Eserin arka ve ön sahnelerinde farklı olaylar anlatılmaktadır. Bir tarafında, kralın askerî başarısı gösterilirken, eserin diğer tarafında bu askeri başarının sonucu olarak ziyafet şöleni gösterilmektedir. Gösterilen ziyafet şöleni, Kral Asurbanipal(MÖ 668-635) ve eşinin olduğu sahnede ki gibi müzik eşliğinde yapılmaktadır(kat 46).

Geç Tunç Çağı'nda Megiddo'da bulunan fildişi mobilya parçalarında zafer ve zafer sonrası ziyafete ilişkin sahneler yer alır(Green, 2014: 137)(şekil 1, 2). Genel hatlarıyla, Yeni Asur Dönemi zafer sonrası ziyafet sahnelerine benzemektedir. Eserlerden birinde tahtta oturan kral, müzik eşliğinde yemek sunularını kabul ederken sağ taraftan köleler getirilmektedir(Loud, 1939: pl 4:2b)(şekil 1). Diğer eserin sağ tarafında komutanların ziyafet sahnesi yer alır(Loud, 1939: pl. 32: 160b–c)(şekil 2).

Zafer sonrası verilen ziyafetler, yazılı belgelerde de görülmektedir. II. Sargon(MÖ 721-705) 8. Seferinde, kralın aldığı kentlerde askerleri ödüllendirmek için yağmalanan yiyecekleri, yemekleri özgürce yemelerinden bahsedilir(Luckenbill, 1926-1927: LAR II: 73-99).

Yeni Asur Döneminde askerlere verilen büyük ziyafetlerin yazıldığı metinler de bulunmuştur. Bu metinlerden ziyafetlere katılanların önemli yüksek derece askeri görevliler oldukları anlaşılmaktadır. Ziyafette yenecek olan uzunca yiyecek listesinden sonra katılan görevliler belirtilmiştir²⁹. Katılanların çoğunluğuna bakıldığında savaş arabası sürücüleri, at eğiticileri, birliklerin komutanı, savaş arabası muhafızları gibi askerî rütbeli ve ordu çalışanlarıdır(Öz, 2016: 122). Yazıtlardan birinde katılanların yazıldığı bölümde:

...Elamlı üçlü adamlar, lejyon (birlik) komutanı, 1 savaş arabası eğiticisi, 3 savaş arabası muhafızlarının emrindeki korumalar, 1 serbest savaş arabalı. Toplam: 8 . 1 personel hamiline, 1 savaş arabası sürücüsü, veliaht prensin (Dani) savaş arabası, 1 veliaht prensin ikinci masasında, 2 a.ş. düzenli askeri birlikler, 2 a.ş. nin lejyon komutanı, [x] kişi veliaht prensin savaş arabası atı eğiticileri, [x kişi] a.ş. savaş arabası sürücüsü.,,,,... (ii 1-8): [x...], [x], [x], onun meslektaşları, [x kişi Bel'in rahibi], [x]kişi, ona eşlik eden savaş arabası sürücüsü, [x ...] Kal[] in valisi, [x], bilgin, [x]...(SAA 07 152).

Bu nedenle, bu ziyafetler askeri zaferler sonucu verilmiş olabilir(Öz, 2016: 120, 121).

Asurbanipal ve eşine ait ziyafet, Elam'la yapılan savaşın kazanılmasından sonra verilmiş olmalıdır. Asurbanipal Dönemine ait bir metinde Elam Kralı Teumman'ın düşmanlık yapmasından ve bunun sonucu olarak yenilgiye uğratılıp ailesiyle yakalanıp öldürülmesinden bahseder (SAA 03, 031).

Elam Kralı Teumman'ın öldürülmesi, Asurbanipal için önemli bir zafer olmalıdır. Savaşın ayrıntıları Ninive Güneybatı Sarayında anlatılmaktadır(Collins, 2008: 100, 101; Sevin, 2014: res. 217, 218). Yazıtlı kabartmaların bir sahnesinde okla vurulmuş Elam prensi görülür. Üzerindeki yazıtta bir prensin öldürülmesi anlatılmaktadır.

Teumman'ın damadı Urtaku bir okla yaralanmış fakat ölmemiştir. Kafasını kesmesi için bir Asurlu'ya şöyle seslenir: “*Gel, kafamı kes. Efendin*

²⁹Hangi Krala ait olduğu tam olarak bilinmeyen metinlerin tamamı için bkz SAA 07, 148; SAA 07, 150; SAA 07, 152

Kraldan önce al, ve kendin için iyi bir isim(şöhret) yap.” (Gerardi, 1988: 30; Russell, 1999: 172).

Kabartmanın biraz üst kısmında, savaşta yenilip ormana kaçmaya çalışan Elam Kralı Teumman ve oğlunun öldürülme sahneleri yer alır. Babasını korumaya çalışan oğlunun üzerinde bir yazıt bulunmaktadır.

“Teumman, çaresizlik içinde oğluna şöyle dedi: “Yayını al.”(Gerardi, 1988: 30; Russell, 1999: 170).

Kabartmanın sağ tarafında Teumman’ın kafasının kesilişi yer alır. Bu sahne ile ilgili de altı satırlık bir yazıt bulunmaktadır.

“Şiddetli savaşta yaralanan Elam kralı Teumman’ın en büyük oğlu Tammaritu onu elleriyle aldı, (ve) hayatlarını kurtarmak için kaçtılar. Bir ormanın ortasında saklandılar. Assur ve İştar’ın cesaretlendirmesiyle onları öldürdüm. Onların kafalarını birbirlerinin önünde kestim.”(Gerardi, 1988: 31; Russell, 1999: 171).

Yazıtlarla ve kabartmalarla anlatılan uzunca hikâyenin sonucunda, Teumman’ın kafası, Kral Asurbanipal’ın ve karısının huzurunda bir ağaca asılarak büyük bir zafer kutlaması düzenlenmiştir(kat. 46; şekil 43-a, b; res. 43). Kutlama müzik eşliğinde yapılmıştır. Kralın önünde kadın müzisyenler görülürken, kabartmanın tahrip olmuş kısımlarının en sağında da erkek müzisyenler yer alır(Sevin, 2014: 207).

Asurbanipal ve eşine ait bu ziyafet sahnesi birçok yönden ilkleri barındırır. Elam Kralının savaşta yenildikten sonra kafasının kesilip ağaca asılması ve düşman prenslerinin servise zorlanarak ziyafet yapılması bir ilktir(R.D. Barnett & Museum, 1976: 19, 20). Ayrıca ziyafet sahnesi tasvirleri içinde ilk defa bir insanın uzanarak yemek yediğı görülür.

Kralın bir klinede uzanması ve eşinin yanında yer alması bazı farklılıklarla birlikte Yunan ve Batı Anadolu Sanatına geçmiştir(Bruns-Özgan, 1987: 237 vd.). Asur örneğindeki ziyafet sahnesi, zafer sonrası olmasına rağmen, Yunan, Hellenistik ve Roma Döneminde ölü yemeğı ile ilgilidir(Fıratlı, 1965: 283 vd). Yunan ve Roma

kültürlerinin yayıldığı her bölgede klineli ölü yemeği sahnelerine rastlanır³⁰ (resim 91).

Kral ve eşinin birlikte bir ziyafette içinde yer alması, Yeni Asur Dönemi için çok fazla görülen bir özellik değildir. Geç Babil Dönemi'ne ait bir silindir mühür üzerinde kral ve eşi olabilecek iki kişinin ziyafet sahneleri görülür(Collon, 1987: lev. 823). Fakat bu mühürde iki figür de oturarak yemek yemektedir.

Kralın zafer sonrası komutanlarla birlikte ziyafete katıldığı ender örneklerden biri Nimrud Fildişi Plak üzerinde görülür(Kat. 80; şekil 58; resim 72). Burada yer alan ziyafet sahnesi genel hatları ile Sargon(Dur-Şarrukin) Sarayı 2 ve 7 numaralı odadaki komutanların ziyafet sahnelerine benzemektedir. Yalnız Sargon Sarayı Ziyafet Sahnelerinde, kral komutanlarla birlikte resmedilmezken, Nimrud Fildişi Ziyafet Sahnesinde, kral tasviri ziyafette yer alır.

Sargon Sarayı 2 numaralı ve 7 numaralı odalara ait kabartmaların üst frizleri tamamen ziyafet sahnelerine ayrılmıştır(şekil 20-42). Ziyafette yer alan komutanlar ve genel olarak masaların dizilmesi ve oturma düzeni birbirine benzemektedir. Sargon Sarayı, 2 numaralı salonun kabartması MÖ 715 yılında yapılmış doğu seferleriyle ilgilidir(Albenda, 1986: 109,147; Falkner, 1953: 251-252, Sevin 2014: 130). İki frize ayrılmış kabartmada alt frizde, çivi yazılı notta "Bit Bagaia" adını taşıdığı anlaşılan kent zapt edilmesinin anlatıldığı bir sahne yer alır(Albenda, 1986: 147; Winckler, Sargon, 2: pl 49, n 20; El-Amin, 1953: p. 56)(şekil 42). Burada Asur savaş arabası ile zapt edilmiş olan şehir ve arkada bıraktığı çıplak düşman askerleri gösterilir.

II.Asurnasirpal(MÖ 883-859) Dönemine ait ziyafet stelinde, Kalhu-Nimrud Sarayı için düzenlenen şölene katılımcılar ve ziyafette yenecek yiyecekler belirtilmiştir. Asur şehirlerine bağlı 47.074 kişi ve ayrıca elçiler, din adamları gibi özel konuklar ve Nimrud halkının oluşturduğu 22.500 kişi ile birlikte toplamda 69.574 kişi ziyafete katılmıştır.

Lion ve Micheal (2003: 28, 29), ziyafete katılanların bu kadar çok olmasının gerçek olamayacağını söylerken, Finet (1992: 38) ise ziyafette verilen yemek listesinin

³⁰ Batı Anadolu'da yayılımı ve Anadolu, Yunan ve Roma kültüründeki örnekleri için bkz(Fıratlı, 1965: 283 vd).

çokluğuna bakarak bu katılımın gerçek olabileceğini söyler. Eğer bu sayı gerçekse, katılımcıların bu kadar fazla olması, ziyafetin, tüm şehri içine alan büyük bir alanda verilmiş olduğunu gösterir.

Ziyafette yer alan yiyecekler anlatılırken, ilk sırayı özel yağlı sığır etleri, kraliyetin özel yetiştirilmiş dana ve koyunları sayılmaktadır. Birçok et çeşidi sayıldıktan sonra gelen yumurta, ekmek, bira ve şarap ziyafetin diğer önemli ikramları içerisinde. Bunların dışında birçok sebze, meyve, baharat, bakliyat, kuruyemiş, süt ürünleri, bal gibi zengin bir menü yazıtta yer almaktadır. Bu yemeklerin çokluğu ve hazırlığı düşünüldüğünde çok büyük ve masraflı bir organizasyon olmalıdır.

Buna benzer büyük ziyafetler için yiyecek taşıyan hizmetliler Ninive Güneybatı Sarayında resmedilmiştir(şekil 45-48). Hizmetliler meyveler, kuşlar, tavşanlar ve şişe geçirilmiş çekirgeler taşırlar. Ayrıca yiyecek dışında taşınan çiçekler ziyafet yapılacak yerin süslenmesi için kullanılmış olmalıydı.

Yeni Asur Gıptik Sanatı içerisinde çok fazla ziyafet sahnesi olabilecek mühür bulunmaktadır. Bu mühürlerde genellikle krallar görülür. Ayakta ve oturarak görülen bu kral tasvirlerinin önünde masalar bulunur(kat. 56-71). Ayakta görülen figürleri II. Asumasirpal'ın aslan ve boğa üzerine yaptığı libasyon sahnesine benzetmektedir(Layard, 1849: pl. 12; Schäfer & Andrae, 1925: 559)(kat. 63-68). Bu sahneler av veya savaş sonrası yapılan ritüellerle ilgili olabilir. Kralın askeri ve otoriter gücünü gösterir nitelikte, kral mutlaka bir yay ile gösterilmiştir.

Oturan kral figürlerinin karşısında daima bir görevli yer alır(kat. 56-62; resim 49-42). Görevliler genellikle yelpazeli gösterilmiştir. Kral figürleri, yukarı kaldırdıkları ellerinde bir kadeh ile gösterilir. Kralın arkasında genellikle kimse bulunmazken bir mühürde, hem önünde hem arkasında yelpaze tutan görevliler görülür. Bu mührün en solunda bulunan figür II. Asumasirpal içki sahnesindeki Apkalluların tuttuğu, kozalağa benzer bir nesne tutmaktadır(Şekil 43; resim 44).

Tanrıçaların yemek masalarının önünde oturduğu mühürlerde, mutlaka karşılarında birer tapıcı bulunur(kat. 72-74; resim 65-67). Tanrıçalardan biri elinde

tespih tutmaktadır. Bu mühürler, gökyüzünde yedi küre³¹ simgesi, yıldız ve kanatlı güneş kursları ve bel küreği³² gibi tanrısal motiflerle bezelidir.

MÖ III. binden beri görülen hayvanların müzik çalması³³ ve insan gibi gösterilerek bir şölenin parçaları olmaları Yeni Asur Döneminde de silindir mühürler üzerinde görülmektedir(kat. 75, 76; resim 68, şekil 55). Er Hanedanlar Döneminde görülen figürlerin aynı kaptan kamaşa içki içmesine benzer şekilde hayvan figürleri de kamaşa içki içerken gösterilmiştir(Collon, 1987: pl. 89-92, 94; Porada & Buchanan, 1948: pl. 107, 111, 112, 115).

Fildişi mobilya parçaları üzerinde yer alan ziyafet sahneleri birbirlerine çok benzemektedir(kat. 83-85; resim 73-75). Tek başına oturan bir kadın figürü ve ziyafet masasından oluşur. Yeni Asur Kabartma Sanatında görülmeyen bir özellik olan kadınların ziyafet sahnesinde tek başına gösterilmesi, fildişi mobilya parçalarında kullanılmıştır.

Asur ordugâhlarında yemeklerin hazırlanışı da görülebilmektedir(kat 49-52). Hayvanların kesilmesi, yemeklerin hazırlanması ve fırınlarda pişirilmesi ordugâhtaki çadırların belirli bölümlerinde yapılmaktadır. Ordugâhlardaki çadırlardan birinde kral III. Tiglatpileser(MÖ 745-727 yemek yemektir(Ermidoro, 2015: 233)(kat. 52). Kral çapraz bacaklı arkalıksız bir sandalyede oturur ve önünde çapraz bacaklı yemek masası bulunur. Kralın arkasında ve önünde hizmetliler görülür. Kralın günlük otağında yediği yemek sırasında da arkasında ve önünde hizmetliler görüldüğü anlaşılmaktadır. Ziyafet sahnesinin benzer örnekleri, Yeni Asur Dönemi Silindir Mühürleri üzerindeki kralın yemek sahnelerinde görülür(kat. 57-61). Bu sahnelerde de kral, tek başına otururken, görevliler yelpaze tutmaktadır.

Yeni Asur Sanatında, esirlere verilen yemekler de resmedilmiştir. Kabartmaların tamamı, Asurbanipal(MÖ 668-635) dönemine aittir ve Ninive Kuzey Sarayında bulunmaktadır. Sahneler, genel olarak tutsak ya da sürgün edilen Elam

³¹ Orta Asur devrinden beri yedi küre, yıldızlarla ilişkin güneş diski ve hilal gibi simgelerle yakından bağlantılı olup tanrı simgesidir(Black & Green, 2003: 228, 229).

³² Genelde Babil'in ulusal tanrısı ve aynı zamanda bir tarım tanrısı olan tanrı Marduk'un küreği ya da çapası (marru) olarak kullanılmıştır(Black & Green, 2003: 140, 141)

³³ Ur kraliyet mezarında çıkan bir lir üzerindeki tasvirde ve III. bine tarihlenen mühürler üzerinde görülmektedir(Collon, 1987: fig. 935, 936; Parrot, 2005: fig. 208).

halkının yolculuk esnasında yedikleri yemekleri gösterir. Çoğunluğu kadın ve çocukların olduğu tutsaklar oturarak ya da ayakta, bazen hayvanların arasında, bazen de asker gözetiminde yemek yemekteler.

Sahnelerden ikisinde(kat. 54, 55) at arabaları ve eşyaları arasında yemek yiyen kadın, erkek ve çocuklardan oluşan grup, zorunlu göçe zorlanan halk olmalıdır. Sahne, bu halkın kamp kurduğu alanda yediği yemeği göstermektedir. Sonuncu kabartmada, askerlerin gözetiminde yemek yiyen tutsaklar belki de yönetici ve ailesini göstermektedir(kat. 53). Bu grup, zorunlu göçe zorlanan halktan daha sert bir uygulama görmektedir.

Yeni Asur'da en erken ziyafet sahnesi örnekleri silindir mühürler üzerinde görülür. Kadın figürlerinin tek başlarına oturarak bir ziyafette yer alması sadece mühürler ve fildişi mobilya parçalarında yer alır.

Duvar kabartmaları üzerinde görülen en erken ziyafet sahnesi örneği, Kral II. Asumasirpal'a(MÖ 883-859) aittir. Kral süslü, törensel bir kıyafet giymiştir. Kralın sakalı, dikine dalgalı tutamlardan iki kat spiral buklelidir ve düz kesilmiştir. Saçları dalgalı tutamlar halinde ve omuzda diagonal bir bukle kümesiyle gösterilir. Bıyıkların uç kısımları kıvrılmıştır. Kral, konik tepeli polos türü bir başlık takar. Sahneyi sınırlayan iki kanatlı cin tasvirlerinin saç, sakal ve takıları hemen hemen birbirinin aynısıdır. Kral, elinde içki tası tutmaktadır. Kralın önündeki muhtemelen baş hadım ağası, kralın elinde tuttuğu tasın altlığını ya da kapağını tutar. Kralın oturduğu boğa başları ile süslü taht, daha sonra II. Sargon(MÖ 721-705) Sarayı Ziyafet Sahnelerinde de görülmektedir. Bu dönemin genel özelliklerinden olan kanatlı cin ve dinsel konular bu sahnede de ön plandadır(Sevin: 2014: 71). Kralın benzer bir tarzda ayakta gösterildiği kabartma da vardır(Gadd, 1936: 235f). Burada da Kralın önünde ve arkasında hadım ağalar ile kanatlı cin yer alır.

II. Sargon(MÖ 721-705) Dönemine ait duvar kabartmalarında görülen ziyafet sahnelerinde kral görülmez. Kralın 2 ve 7 numaralı odalarının duvarlarında bulunan kabartmalarda, komutanların yer aldığı ziyafet sahneleri görülür. Bu sahnelerde görülen sakallı figürler, ellerinde aslan başlı situlaları yukarı kaldırmaktadır. Burada yer alan bazı figürler ayakta ziyafete katılır, kıyafetleri diz üzerinde kısa tunik şeklinde asker kıyafetidir. Yemekleri kalkanlarının üzerine koymuşlardır. Saçlarda ve sakal

görünüşünde belirgin bir farklılık yoktur. Saç ve sakallarda yer alan bukleler ve omuz üzerine bukle kümesi gösterimi hemen hemen önceki dönemlerle aynıdır³⁴.

Kabartmalar içerisinde son görülen ziyafet sahnesi Asurbanipal ve eşine ait sahnedir. İlk defa bir kral, eşiyile birlikte bir ziyafete katılmıştır. Saç ve sakal gösteriminde büyük farklılıklar yoktur. Törende görülen, İnsanların saçlarındaki bukle demeti, omuzlarda daha yatay gösterilmektedir.

Yeni Asur Dönemi Kabartma Sanatı Kral Asurbanipal Dönemine gelene kadar sanatsal anlamda çok büyük farklılıklar olmasa da Kralın koruyucu cinler ve hadım ağaları ile içki içtiği sahnelerden, önce sadece komutanların olduğu daha sonra Kralın eşiyile birlikte kutladığı zafer şölenlerine dönüşmüştür.

Yeni Asur ziyafet masaları tasvirli sanat eserlerine göre genellikle dikey ve çapraz bacalıdır.

Asur duvar kabartmalarında görülen ziyafet masaları Genellikle dikey bacalı ve ayak uçları çam kozalağı şeklindedir(şekil 22, 24, 25, 26, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 43). Dikey bacalı masalar ayrıca Fildişi plaklar ve silindir mühürler üzerinde görülür.

Çapraz bacalı masalar duvar kabartmalarında sadece Sargon Sarayı 7 numaralı odada servis masası olarak(şekil 24) ve Asur ordugâhlarında(kat. 50, 52) görülmektedir. Bu tip masa örnekleri Fildişi mobilya parçaları(kat. 83, 84, 85) ve bazı silindir mühürler üzerinde bulunur(kat. 60, 62, 84).

Silindir mühürler üzerinde farklı iki tipte masa da görülür. Bunlar ayakları ortaya kadar paralel inip daha sonra iç kısma doğru kıvrılan masalar(kat. 57, 58, 59, 63, 71, 72, 73) ile masanın tablası üstte değil, daha aşağıda olan stand masalardır(kat. 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 75, 76).

³⁴ Sevin'e göre yatay bukle demetinin omuzlarda yatay gösterilmesi farklılıktır(Sevin: 2014: 145)

4.3. Urartu Dönemi Ziyafet Sahneleri

Urartu Dönemi Ziyafetlerini yazılı belgeler ve tasvirli sanat eserlerinden öğrenmekteyiz.

Urartu Kralları Asur kralları gibi, tahta geçtiği zaman ziyafet vermekteydi. Asur kaynaklarındaki II. Sargon'un(MÖ 721-705) sekizinci seferiyle ilgili olan Tanrı Asur'a mektubunda Urartu Kralının tüm şehir için bir ziyafet hazırlaması ve Tanrı Haldi'nin huzurunda tacı ve asayı alması anlatılmaktadır.

“... onun önünde saltanat asası almamış, taç giymemiş, nişanlar ... prens, çoban, Urartu halkı ... onu getirdiler ve tahtının varisi olan oğullarından biri, altın ve gümüşle birlikte sarayından her türlü değerli hazineyi Musaşir Kenti'ne, Tanrı Haldi'nin huzuruna getirdiler ve hediye olarak sundular. Sayısız besili sığırı, şişman koyunu onun (Haldi'nin) huzurunda kurban ettiler. Şehrinin tümü için bir ziyafet sofrası kurdular. Haldi'nin, onun tanrısının önünde ona krâli tacı giydirdiler ve ona Urartu'nun saltanat asasını verdiler...” (Altan Çilingiroğlu, 1984: 20, 21; Luckenbill, 1926-1927: LAR II: 73-99).

Meherkapı Yazıtı gibi birçok yazılı belgede kurbanlardan bahsedilmektedir. (UKN I: 27). Farklı törenlerde tanrılara sunulan kurbanların ardından büyük ziyafetlerin verilmesi olağandır(Diakonoff, 1991: 17).

Karmir-Blur Tapınağı'nın ön cephesindeki kurban ile ilgili bir metinde ziyafet ile ilgili olabilecek bir yazı bulunmaktadır.

“Haldi'nin Tapınağı'na oğulları getirdiklerinde Haldi'ye zorunlu olarak bir adak adansın. Tapınakta her kim görevini yerine getirmek istemezse, bunun için yemine uygun olarak, toprakta ne yaptığına bakılmaksızın kıraç topraktan taş toplatılsın. ... Koç, Haldi kapılarından çıktığı için biri ... onu Haldi'nin Tapınağı'na koysun ... biri koçu Haldi'nin ve Arubani'nin önüne koyduktan sonra gitsin ve mare-adamlarına ait olan serhane-evinden bir kurban adasın, ama şurale-adamları diğer adağı talep

edince serhane-evinden onu tapınağın önüne koysun, onu yere uzatsın, Haldi için adağını adasın, [ziyafet...] ve sonra gitsin ve Haldi kapılarının önünde adak adasın. Yönetici bir hesap yapsın, gitsin ve Haldi kapılarının önünde sayılandan ...”(Diakonoff, 1991: 13-21)(UKN II, 448).

II. Sarduri Dönemine ait Hazine Kapı ve Analıkız olarak bilinen yazıt üzerinde, kralın tahta çıktıktan sonra verdiği bazı kurbanlardan bahsedilir. Hayvan kurbanlarının dışında tereyağı, şarap, arpa gibi besinlerde vardır.

Anakayaya oyulmuş nişin güney (arka) duvarı: “*Tanrı Haldi'nin büyüklüğüyle Argiști oğlu Sarduri der ki: Tanrı Haldi bana krallığı verdiği ve atalarımın ait krallık tahtına çıktığım zaman, bu kurbanı(?)... Şurili Ülkesi için; 92 savaş arabası, 3.600 binek ve 352.011 savaşçı hem süvari hem de piyade sürüp yok ettim. Bu kurbanı(?) ordular için; 121 kişi: 10.408 at; 132 katır, 12.321 inek ve 9.036 boğa toplam 21.357 büyükbaş hayvan; 35.467 küçükbaş hayvan, 2.114 savaş silahı; 1.332 yay; 47.970 ok: 1.022.133 kapi (ölçüsü) arpa; 111 aqarqi (hacmi) şarap; 86 aqarqi 7 terusi (hacmi)... tereyağı ve 7.079 mina bakır sunup yok ettim. Her ne ... ise (onu) bertaraf ettim. ... halkı için 336 esir yok ettim. Argiști oğlu Sarduri, güçlü kral, büyük kral, Şurili Ülkesi'nin kralı, Biainili Ülkesi'nin kralı, kralların kralı ve Tuspa Şehri'nin kahramanıdır.”(Marr & Orbeli, 1922: 55, 56; Payne, 2006: 230, 231; Sayce, 1929: no. 99).*

I. Rusa Dönemindeki çift dilli bir yazıtta³⁵, kralın Muşaşir kentinde kaldığı 14-15 gün ziyafete katıldığından bahsetmektedir.

“... Atalarımın krallar bunlardan Muşaşir³⁶'e getirmemişlerdi. Ben bir seferde tüm krallardan daha fazla getirdim. Muşaşir'e geldim; ve kral, tanrının evinin kapısını kapatarak Asurya'ya kaçtı. Efendi Haldi kapısını tekrar açtı; tapınağın ortasında ayin gerçekleştirdim. Urzana'ya karşı ben Urzana bana karşı savaşmak için ordularını hazırladı. Haldi'nin emriyle ben, Rusa, Andarutu Dağı'na gittim ve onu yendim. Urzana'yı ellerimle yakaladım ve zararsız hale getirdim. Krallığına devam etmesi için onu önceki makamına

³⁵ Movana steli, İran Urmiye yakınlarında Movana köyünde bulunmuştur.

³⁶ Asurca çevirisinde Muşaşir, Urartuca Metinlerde Ardini olarak geçmektedir(Payne 2006: dipnot 1).

yerleştirdim. 14/15 gün Musaşir’de kaldım ve tüm kurbanları Musaşir’e sundum. Musaşir halkı için ... her gün ziyafete katıldım. Ben Rusa, Tanrı Haldi’nin hizmetkârı, halkın gerçek obanı, Haldi’nin Evi’ne yaklaşan kişi, savaştan korkmayan kişi...”(Andre-Salvini & Salvini, 2002: 21-23)

I. Rusa, seferlerini anlatıldığı Topzava’nın 1 km. dışında bulunan Keli Gavur ve kopyası olan Mergeh Kervan yazıtlarında, Muşaşir Kenti Kralının, huzuruna çıkmasından ve ordusuna verdiği ziyafetten bahsetmektedir.

“Sarduri oğlu Rusa der ki: Ardini şehri’nin Kralı Urzana önüme ıktı. Onun bütün ordusunu yedirdim iirdim. Bu (yaptığım) iyilik sebebiyle, tanrı Haldi’nin buyruğuyla ve Rusa’nın başarılılığı için anayol üzerinde tapınaklar yaptırdım. Urzana’yı vali atadım ve Ardini şehri’ne yerleştirdim”(Belck, 1899: 99-132; Payne, 2006: 267, 268)(UKN: no 264; Hchl: no. 122).

Urartu Dönemi ziyafet sahneleri kemerler, adak levhaları ve mühürler üzerinde görülmektedir. Urartu ziyafet sahnelerini kadınlar için hazırlanan, erkekler için hazırlanan³⁷ ve her ikisi için hazırlanan ziyafetler şeklinde incelenmiştir.

4.3.1. Kadınlar İçin Hazırlanan Ziyafet Sahneleri

Urartu tasvirli sanat eserlerinde en çok görülen grubu oluşturur. Genelde ziyafet sahneleri dar kemerler üzerinde görülmektedir. avuşoğlu’na göre(2014: 30, 53) kemerler geniş, orta ve dar olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Bunlardan geniş ve orta genişlikteki kemerleri erkekler kullanmaktayken, dar kemerleri kadınlar kullanmaktadır(avuşoğlu, 2014: 53). Ayrıca bazı orta genişlikteki kemerler, hem kadınlar hem de erkekler tarafından kullanılmaktaydı(avuşoğlu, 2014: 53).

³⁷ Erkekler için hazırlanan ziyafet sahneleri daha çok tanrılar için hazırlanan ziyafetlerle ilişkilidir.

Kadın tasvirli olan bu kemerler, aynı zamanda kadınlar tarafından da kullanılmaktaydı. Ziyafet sahnelerinde kadınlar, taht üzerinde otururken karşısında ve arkasında hizmetkârlar görülür(kat. 86-102). Bir örneğinde kadın tasviri yere çömelmiş(kat. 103) ve karşısında hizmetkârla görülürken, bir örnekte de tahtta oturan kadın hizmetkârlar olmadan tek başına ziyafet masasının önündedir(kat. 89).

Ziyafet sahnelerinde kadın figürleri, bir elinde kâse tutarken, diğer elleri masaya doğru uzanır. Bazı figürler, masaya uzattıkları ellerinde tespih ya da çiçek tutmaktadır(kat. 86, 88, 90, 92, 94, 95, 97, 98, 102).

Figürlerin taht üzerinde oturuş şekillerinde farklılıklar vardır. Bazı kadınlar dizlerini karınlarına çekerek oturmaktadır(kat. 87, 88, 94, 95, 97, 102).

Büyük bir törenin parçası olarak kemerin tamamına yayılmış ziyafetler de görülmektedir(Kellner, 1991a: şek. 282; Seidl, 2004: sm 37)(kat. 100, şekil 75-a, b, c). Kemerin alt ve üst sahnelerinde kale tasvirleri ile ellerinde bakraçlar, testiler, yiyecek ve armağanlar taşıyan kişiler bulunmaktadır. Tören sahnesinde biri hariç figürlerin tamamı kadındır(Çilingiroğlu 1998, 238). Kadınlar bellerinde kemer bulunan uzun desenli giysiler giyerler.

Kadınların kendi arasında yaptığı bir töreni sahneleyen kemer üzerinde³⁸(Çevik, 2000: 87; Konyar, 2013: 249-251), sol alt sahnede ve sağ alt sahnede kaleye yakın bir konumda, fırında yemek hazırlayan kadınlar görülmektedir³⁹(Çevik, 2000: 87; Çilingiroğlu, 1998: 238). Solda fırının sağından dokuz kadın ellerinde hediyeler ya da çeyizlerle ilerlemektedir(Konyar, 2013: 249 vd.). Takip eden sahnede karşılıklı iki kadın bir yatak üzerindeki çarşafı düzeltmektedir. Sonraki sahnede hediye taşıyan kadınlar ve karşılıklı oturmuş başı kapalı, dokuma yapan kadınlar görülür(Çavuşoğlu, Işık, & Gökce, 2014: 252; Konyar, 2013: 249 vd.). Sahnenin devamında hediye taşıyan kadınlardan sonra, bir örtünün altında başörtülü belki bir kadın tasvir edilmiştir. Devam eden sahnede, sunu taşıyan bir kadından sonra müzisyenlerin arasında akrobasi yapan bir erkek figürü görülür(Çilingiroğlu, 1998: 238). Sonra, sunu veya hediye taşıyan kadınlar tekrar eder.

³⁸ Çilingiroğlu'na göre ölü merasimi(Çilingiroğlu 1998, 238).

³⁹ Konyar'a göre toz silkeleyen temizlik yapan kadınlardır(Konyar, 2013: 249vd).

Kemerin aşağı yukarı merkezinde bulunan iki ziyafet sahnesi altlı üstlü yer almaktadır. Alt alta olan iki ziyafet sahnesi hemen hemen birbirinin aynısıdır. İki sahnede de uzun giysili başörtülü kadın tasviri tahtta oturmaktadır. Kadın tasvirinin önünde, üzerinde ay biçimli pideler olan üçayaklı ziyafet masası bulunmaktadır. Masanın sağında, ayakta kadın hizmetli yer alır. Hizmetlinin arkasında büyük bir kazandan içki alan iki görevli ile devam eden sahnelerde müzisyenler resmedilmiştir.

Tahtta oturan figürün arkasında, elinde yelpaze bulunan hizmetli görülür. Sadece üst friz üzerinde de iki farklı yerde halı dokuma ya da benzeri bir iş yapan kadın figürleri resmedilmiştir.

Benzer tören, başka bir kemer üzerinde daha görülmektedir(Seidl, 2004: sm 37)(kat. 101, şekil 76-a, b, c). Sol altta, kalenin tasvirinin sağından ilerleyen on üç kadın figürü, ellerinde çeyiz ya da hediye taşımaktadır.

Kemerin hemen hemen ortasında birbirinin benzeri iki ziyafet sahnesi altlı üstlü yer almaktadır. Sahnelerin ikisinde de uzun giysili başörtülü kadın tasviri tahtta oturmaktadır. Kemerde yer alan tek başörtülü figürdür. Kadın tasvirinin önünde üzerinde üst üste konmuş ay biçimli pideler olan ziyafet masası bulunmaktadır. Masanın üzerinde çeşitli kaplar ve örtü de görülmektedir. Masanın sağında ayakta kadın hizmetli yer alır. Hizmetlinin arkasında büyük bir kazanın her iki yanında görevliler resmedilmiştir.

Alt frizde devam eden sahnede müzisyenler arasında bir akrobat görülür. Üst frizdeki olaylar bazı farklılıkların dışında alt frizdeki aynısıdır. Bu tür bir eğlenceye benzer başka kırık kemer parçaları daha bulunmuştur(kat. 91, 93).

Kemerlerin daha sonra bazı parçalarının tekrar kullanılması ile yapılan adak levhalarından birinde kemerler üzerindeki sahnelerin benzeri bir ziyafet sahnesi görülür. Adak levhası, özellikle ziyafetin olduğu sahnenin kemerden kesilmesi ile tekrardan kullanılmış olmalıdır. Sahnenin merkezinde arkalıklı bir taht üzerindeki başörtülü, uzun elbiseli bir kadın figürü görülür. Figür, yukarı kaldırdığı sağ elinde kâse tutarken, sol elinde muhtemelen lotus çiçeği tutmaktadır. Kadın figürünün önünde ay biçimli pidelerin olduğu bir ziyafet masası vardır. Masanın sağında ve tahtın arkasında kadın hizmetkârlar görülür.

Ayrıca mühürler üzerinde de tanrıça ya da kraliçe-prenses olabilecek figürlerin ziyafet sahneleri vardır(kat. 119-121).

Genel olarak, kemerler üzerindeki sahnelere benzemektedir. Sahnelerde oturan bir kadın figürü karşısında ziyafet masası görülür. Bazen tek başına(kat. 120), bazen karşısında tapıcı ya da hizmetkârı ile gösterilir(kat. 119).

4.3.2. Erkekler İçin Hazırlanan Ziyafet Sahneleri

Erkekler için hazırlanan ziyafetleri gösteren sahneler çoğunlukla adak levhaları üzerinde görülür. Erkek figürleri, tanrı tasvirlerine uyar biçimde genellikle ponponlu başlık takar, uzun elbise giyer ve yüksek arkalı taht üzerinde otururlar(kat. 108, 109, 110, 113(?), 114, 115). Tanrının önünde, üzerinde genellikle ay biçimli pidelerin olduğu ziyafet masası görülür. Sadece bir masa üzerinde ekmek yoktur(kat. 115).

Oturan tanrı figürlerinin hiçbirinin arkasında elinde yelpaze tutan bir görevli yoktur. Bir örnekte masanın altından arkasına doğru uzanan bir yılan görülür(kat. 113).

Tanrı figürlerinin karşılarında, mutlaka hizmetkârlar ya da sunu yapacak başka figürler bulunur. Figürler bazen adak hayvanı ve bazen de ellerinde dörtgen alem taşırlar(kat. 108, 109, 110, 113, 114, 115). Ayrıca bir levhada Tanrıya doğru, elinde alem ve boğa taşıyan kanatlı bir figür görülür. Bu levhada alışageldiği gibi masa üzerinde ay biçimli pideler bulunmaz. Bunun yerine masada sürahi, bitki ve tam anlaşılamayan bir nesne yer alır(kat. 115).

Levhaların dışında, orta genişlikte kemer üzerinde, tahtta oturan bir tanrı figürünün ziyafet sahnesi vardır(kat. 107). Sahne iki bölümden oluşmaktadır. Sağ bölümde dikdörtgen pano içinde kutsal ağaç ve üzerinde de güneş kursu bulunmaktadır. Ziyafet sahnesinin olduğu sol tarafta, tahtta oturan figür ile karşısında üç figür yer alır. Ayrıca birinde yiyecekler, diğerinde içecekler bulunan iki masa, üstte de boğa, kartal ve güneş kursu betimlenmiştir.

En solda yer alan figür, yüksek arkalı, kollu ve ayak taburesi olan taht üzerinde oturmaktadır. Başında boynuzlu ve ponponlu tacı vardır. Başını hale benzeri çevreleyen oval nesne, dışarı doğru uçları lale motifli süslerle bitmektedir. Ayak bileklerine kadar uzanan üzeri kare plakalarla süslü manto ve ayağına sivri uçlu ayakkabı giymiştir. Elinin birini dua eder tarzda yukarı kaldırırken, diğer elini ise ileri doğru uzatmıştır. Elleri boştur. Süslü tahtı, ponponlu tacı ve başını çevreleyen nesneden dolayı, bu figür büyük olasılıkla tanrıdır (Çavuşoğlu, 2002: 118; Çilingiroğlu, 1991: 17).

Tahtta oturan tanrıya hizmet eden figürler, birbirlerinden farklı betimlenmişlerdir. Önem ve boy sırasına göre arka arkaya sıralanmışlardır. Önde bulunan, daha uzun boyludur. Bu figür, ayak bileklerine kadar uzanan, üzerinde plakalar bulunan manto giymektedir(Çilingiroğlu, 1991: 17). Başında boynuzlu ve ponponlu başlık vardır. Elinde tuttuğu kâse ile tanrıya sunu yapmaktadır. Bu figür de özellikleri itibariyle tanrı olmalıdır(Çilingiroğlu, 1991: 17). Diğer hizmetlilerin başları açıktır ve elleri dua eder tarzda yukarı doğrudur. Ortadaki figür, olasılıkla bir kadını tasvir etmektedir(Çilingiroğlu, 1991: 17). En geride, kısa boylu gösterilmiş bir hizmetli yer almaktadır.

Ziyafette iki adet masa işlenmiştir. Masalar üçayaklıdır ve uçları keçi ayağı motifli ile biter. Öndeki masa üzerinde üst üste ay biçimli ekmekler, diğer masada ise farklı boyda iki içki kabı ve iki kâse bulunmaktadır.

Çilingiroğlu'na göre, oturan Tanrı Haldi ve bu tanrıya hizmet eden tanrı figürünün üzerinde bulunan boğa hayvanı ile Teişeba olabilir (Çilingiroğlu 1991, 19).

Van Müzesinde bulunan bir silindir damga mühür üzerindeki ziyafet sahnesi, diğer ziyafet sahnelerine de benzemektedir(kat. 122). En solda, kısa arkalı bir taht üzerinde, sivri başlıklı bir tanrı figürü görülür. Figür, bir elini yukarı kaldırırken, diğer eli karnı hizasındadır. Tanrının önünde, üzerinde üst üste ay biçimli ekmekler olan ziyafet masası yer alır.

Masanın sağında, uzun elbiseli, sivri başlıklı(?) bir elini yukarıya kaldırmış, bir eli karnı hizasında erkek figürü vardır. Erkek figürünün arkasında bir keçi (?) bulunur.

Sahnenin en sağında, saçları ensesinde, uzun elbiseli bir elini yukarıya kaldırmış, bir eli karnı hizasında kadın figürü görülür.

4.3.3. Erkekler ve Kadınlar İçin Hazırlanan Ziyafet Sahneleri

Erkekler ve kadınlar için hazırlanan ziyafet sahneleri, Urartu tasvirli sanat eserleri arasında çok fazla rastlanılmaz. İncelenen eserler arasında tek bir örnek vardır(Taşyürek, 1975: fig. 4, res. 21)(kat. 104). Kemer üzerindeki sahenin solunda arkalıklı bir taht üzerinde kadın figürü görülür. Figürün önünde bir masa ve üzerinde ay biçimli pide bulunur. Masanın sağında, ayakta servis yapan bir hizmetli yer alır. Hizmetlinin sağında ve sahenin merkezinde üç ayaklı bir masa görülür. Masanın üzerinde üç adet tek kulplu testi vardır.

Sahnenin en sağında, çapraz ayaklı, arkalıksız bir taburede, sivri başlıklı bir erkek figürü oturmaktadır. Figür, yukarı kaldırdığı sağ elinde kâse tutarken, sol eli karnı hizasındadır. Figürün önünde masa ve üst üste iki ay biçimli pide vardır.

4.3.4 Değerlendirme

Urartu Dönemi'nde ziyafet sahneli eserler, çoğunlukla kemerler ve adak levhalarında görölmektedir. Kadınlar ve erkekler için hazırlanan ziyafet sahnelerinde farklılıklar vardır. Genellikle, kemerler üzerinde kadınlar için, adak levhaları üzerinde erkekler için hazırlanan ziyafetler görölmektedir.

Urartu kemerleri üzerinde müzikli ziyafet sahneleri bulunmaktadır. Bu sahnelerin, Belli, Konyar ve Çevik, bir düğün ile ilgili olduğunu söylemektedir(Belli,

2011: 56; 2012a: 76vd; Çevik, 2000: 87; Konyar, 2013: 249-251)(şekil 75, 76). Konyar bir kemer üzerinde (şekil 75) örtünün altında yürüyen kadın tasvirinin gelin, Belli de bir şarkıcı olduğunu söyler(Belli, 2011: 59; 2012a: 80; Konyar, 2013: 249-251). Çavuşoğlu (2014: 43, 44), kadınlar tarafından, kraliçenin yönetiminde açık alanlarda belirli zamanlarda yapılan törenler olduğunu düşünmektedir. Seidl (2004: 149), birçok hediyein taşınması ve yatağın hazırlanmasından dolayı bir düğün hazırlığı olabileceğini söyler. Çilingiroğlu da(1998: 238), kemerde bulunan masanın üzerinde bir ölü olduğu ve bu sahnenin de ölü gömme merasimi ile ilgili olabileceğini söyler. Aynı kemer üzerinde fırın olabilecek yerler de vardır. Kalelerin dışında, açık havada yapıldığı anlaşılan ziyafetin yemekleri de, tasvir edilen fırınlarda pişirilmiş olmalıdır. Ziyafet esnasında, erken örneklerini Hitit Sanatında gördüğümüz akrobatlar, müzik eşliğinde gösteriler yapmaktadır(Akurgal, 1995: şek. 26; Sipahi, 2005: fig. 1). Açık havada yapılan bu ziyafet ve kutlamalarda, akrobatlar hariç, katılımcıların tamamı kadınlardan oluşmaktadır. Kalelerden çıkan hediye taşıyan kadınlar ziyafet sahnesine doğru ilerler. Ayrıca bu sahneler arasında dokuma tezgâhları ve dokuma yapan kadınlar da görülür(Çavuşoğlu, 2017: 149).

Oturan kadın figürleri ellerindeki kâseyi yukarı kaldırırken, genellikle, diğer ellerinde tespih tutmaktadır(kat. 86, 90, 94, 97, 98, 102). Elleri tespih olmayan kadınlar da, bir elinde lotus çiçeği ya da kâse tutarken(kat. 87, 92), bazılarının da elleri boştur(kat. 88, 89, 95, şekil 76-b). Kadınlardan, ayaklarını karınlarına çeker şekilde taht üzerinde oturanları da vardır(kat. 87, 88, 94, 95, 97, 102).

Erkek figürleri, tanrı tasvirlerine uyar biçimde ponponlu başlıkla gösterilmiştir(Çavuşoğlu, 2014: 29). Tanrı tasvirlerinin hiçbirinin arkasında yelpazeci yoktur. Ancak, ön tarafında sunu hazırlığı yapan ya da kurban getiren figürler yer alır(kat. 108, 109, 110, 113, 114, 115).

Tanrısal figürlerle ilişkili olan erkek tasvirli sahnelerin bazılarında adakların tanrıya sunulduğu görülür. Bu tür sahneler, Urartu kurban törenlerinde tanrılara sunulan adaklardan sonra hazırlanan büyük ziyafetlerle ilişkili olabilir.

Karşılıklı oturarak ziyafet yapma sahneleri Urartu Sanatında çok görülmez. Sadece bir ziyafet sahnesinde sahnenin solunda kadın ve sağında bir erkek figürü oturur şekilde görülmektedir(kat. 104). Kadın ve erkek figürünün ayrı ziyafet masaları

vardır. Erkek figürünün önündeki masa, hem biraz daha büyüktür, hem de masada, ay biçimli pideler daha fazladır. Bu masaların dışında, sahnenin merkezinde bir hizmetli ile başka bir çapraz ayaklı masa bulunur. Bu masanın üzerinde üç testi yer alır. Hizmetli tarafından masanın üzerinde bulunan testilerden içki servisi yapılıyor olmalıdır. Tasvirde anlaşılan, ziyafetin geniş bir alanda yapıldığı ve kadın ile erkeğin birbirlerinden bağımsız yemek yedikleridir.

Urartu tasvirli sanat eserlerinde görülen ziyafet masaları dikey ve çapraz ayaklı olarak iki tiptir(kat. 104, 113). En çok görülen masalar, dikey ayaklı olanlardır. Masalar genellikle boğa ve aslan ayakları ile biter. Çoğunlukla masaların kenarları tunç levhalarla kaplıdır(kat. 86, 87, 88, 89, 90, 96, 98, 100, 101, 110, 115).

Kemerler üzerinde görülen ziyafet sahnelerinde oturan kadınlar ile hizmet edenler arasında bir ayrım vardır. Oturan kadın figürlerinin başlarında örtü bulunurken, hizmet eden diğer kadınların başları örtüsüzdür. Sadece bir adak levhasında oturan kadın ile hizmet eden görevlilerin başörtüleri vardır(kat. 117). Başları açık görevli kadınların saçları, sırt üzerinde küme şeklinde biter. Kadınların ayak bileklerine kadar inen elbiseleri, geriye doğru çekik(kat. 86, 87, 88, 97, 99, 100, 103) veya düzdür(kat. 90, 91, 93, 94, 95, 96, 98, 101, 102). Kıyafetler kısa kollu, kemerli, rozet ve daire bezemelidir.

Ziyafet sahnelerinde görülen, erkek figürleri ve Tanrı tasvirlerinin başlıkları farklıdır. Tanrılar, ponponlu başlık ile gösterilirken, erkek figürleri miğfer ile gösterilir. Bu figürlerin tamamı sakalsızdır ve uzun elbise giyerler.

Urartu tasvirli sanat eserlerinde görülen ziyafet masaları incelendiğinde kendi içlerinde farklılıklar gösterse de masaları, çapraz bacaklı ve dikey bacaklı şeklinde ayırmak mümkündür.

Çapraz ayaklı masalar Urartu ziyafet masası olarak çok fazla görülmez. Adana Müzesinde bulunan bronz kemerin ortasında servis masası olarak boğa ayaklı çapraz bacaklı bir masa görülür(kat. 104). Ayrıca bir bronz adak levhada tanrının önünde çapraz bacaklı bir masa daha görülür(kat. 113).

Dikey ayaklı masalar Urartu Ziyafet sahnelerinde en çok görülen masa tipleridir(kat. 86, -90, 92, 94-102, 108, 109, 110, 114, 115, 116, 119, 120, 122).

Masalar boğa(kat. 88, 94, 95, 96) veya aslan ayaklı(kat. 86, 87, 97, 98, 99, 101, 102) olabilmektedir. Bazılarının da kenarları tunç levhalar ile kaplanmaktadır(kat. 86, 87, 88, 101, 108, 109, 110). Bu masaların dışında yuvarlak tablalı üç ayaklı olabilecek masa örnekleri de vardır(kat. 104, 107, 117).

Kadınlar için hazırlanan ziyafetlerde genellikle hizmet eden figürler de kadınlardan oluşur. Sadece bir kemer üzerinde oturan kadın figürünün karşısında, belinde kılıcı bulunan, miğferli bir erkek(hadımağası(Çavuşoğlu, 2014: 44)) yer alır(kat. 102).

5. ÖLÜ YEMEĞİ

Cenaze törenleri ve daha sonrasında belirli günlerde yenilen “Ölü Yemeği”, ölü ile canlıların birlikte yaptıkları düşünülen ortak yemeklere denmektedir(Glassner, 1987: 264; Ökse, 2005: 2; Tsukimoto, 1985: 231).

Eski Önasya’da ölü ruhların, ölüler ülkesinde yaşadığı düşünülerek, ölülere yiyecek ve içecek bırakılmıştır(Ökse, 2005: 1; Tsukimoto, 1985: 51). Eski Çağda ölülerin eşyaları ile gömülmesi ve krallara bırakılacak hediyelerin varlığı da öteki dünya inancını pekiştirmektedir(Deimel, 1920: 32; Pope, 1981: 160).

Ölüler de bakıma ihtiyaç duymaktaydı. Ölülerin bakımlarının en önemli bölümünü de mezarlara bırakılan yiyecek ve içecekler oluşturmaktaydı(Ökse, 2005: 1). İnsanların yaşamlarındaki önem durumlarını, öldükten sonra devam ettirdikleri görülmektedir. En iyi sandalyeler ölmüş krallara, Urnamnu gibi kralların kurbanlarının bakımlarıyla ilgilenen yüksek rütbeli rahiplere ayrılmıştır(Sevinç, 2008: 236).

Urnamnu’nun yeraltı dünyasına inişini anlatan bir metinde, yeraltı dünyasındaki ölülerin pis sular ve acı yiyeceklerle beslendikleri anlaşılmaktadır(Kramer, 1967: 111). Buna benzer Eski Hitit Metinlerinden birinde insanların öteki dünyada birbirini tanımamasından ve çamur yemesinden bahsedilir.

“İnsanlar, birbirini tanımaz. Aynı anadan doğan kız kardeşler birbirini tanımaz. Aynı babanın oğulları birbirini tanımaz. Anne, kendi çocuklarını tanımaz. Çocuk, kendi annesini tanımaz. (...) Güzel bir masada yemek yemezler. Güzel bir taburede yemek yemezler. Güzel bir fincandan içmezler. İyi yiyecekler yemezler. İyi içkiler içmezler. Çamur yerler. Çamurlu sular (?) içerler”(Bryce, 2003: 198; Ünal, 1994: 859, 860; 2003) (KBo 22.178 4; KUB 48.109 ii 4–8, iii 1–7).

Anadolu’da ve Mezopotamya’da ölülerin ruhlarının rahat etmesi için, mezarlara belirli aralıklarla temiz su bırakılması gerekmektedir(Heimpel, 1987: 1). Bunlar libasyon sunakları olabildiği gibi, mezar yakınına açılmış çukurlar şeklinde de olabilmektedir(Çevik, 2000: 56, 57; Michalowski, 1977: 17).

Su verilmesinin önemi, Tanrıça İnanna'nın Yeraltına İnişi Mitosunda görülmektedir(Hooke, 1993: 21-24; Kınal, 1967; Kramer, 1937). Burada Tanrıça İnanna, yeraltına inip Anunnaki'ler tarafından öldürülüp çiviye asıldıktan sonra, Enki'nin verdiği hayat suyu ile İnanna'nın tekrardan yaşama döndürülmesi anlatılmaktadır.

Mezarlığa su bırakılması geleneğinin, yazılı anlatılardan ve Arkeolojik buluntulardan dolayı, Eski Yunan ve Roma'da da devam ettiği anlaşılmaktadır(Andronikos, 1968: 94-96; Gray, 1982: 37).

Mezarlara ve mezar dışındaki mekânlara bırakılan çok sayıda pişmiş toprak kap, ölü yemeği ile ilişkilidir(Ökse, 2005: 2). III. Ur Sülalesi'ne(MÖ 2112-2004) ait bir kurbanlık hayvan listesine göre Kral Shulgi'ye ait libasyon yerinin mutfağı da vardır(Michalowski, 1977: 223-225). Ayrıca Şanlıurfa Gre Virike'de açığa çıkartılan oda mezara bağlı mutfak kalıntıları, bu geleneğin Anadolu'da da olduğunu göstermektedir(Ökse, 2002: 58; 2005: 2, 3).

Ur Kraliyet Mezarları'nda ölü hediyeleri olarak birtakım eşyalar ve yiyecekler bulunmuştur. Mezarlarda bulunan koyun, inek ve balık kemikleri, tahıl ve hurma gibi kalıntılar, hazırlanan ölü yemekleri ile ilgili bilgi vermektedir(C. L. Woolley, 1934). Bazı mezarlarda da yemek tabaklarının üzerinde koyun ve keçi kemikleri, hurma çekirdekleri ve kurutulmuş elma dilimleri bulunmuştur(Ellison, 1984: 96). Bu dönemde ölüler, baş hizalarında sanki bir şey yiyecek ya da içecek gibi bir kâse tutar gibi gömülmüşlerdir(Black & Green, 2003: 174). Kâse tutmasalar bile eller, genellikle yine bu pozisyonda durmaktadır(Black & Green, 2003: 174).

Ayrıca Sümerler, ölümden sonraki yaşamın kötü koşullarını hafifletmenin müzik yoluyla olabileceğine inanırlardı(Black & Green, 2003: 21). Bunun için Erken Hanedanlık Dönemi Ur Kraliyet Mezarlığı'na müzik aletleri gömmüşlerdir(Black & Green, 2003: 21).

Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait cenaze törenleri ile ilgili metinler bulunmaktadır⁴⁰. Bu metinlerde 14 gün kadar sürdüğü düşünülen bir cenaze töreninden bahsedilir(Kassian, Korolöv, & Sidel'tsev, 2002: 610 vd; Otten, 1958: 48 vd)(KUB 39. 6).

Cenaze töreninin ilk günü, törene katılanların yemeden içmeden kesildiği, sığır ve şarap kurbanlarının yapıldığı, matem havasında geçmektedir(Kassian et al., 2002: 46 vd; Otten, 1958: 18 vd). Sonraki gün, yakılmış ve söndürülmüş cenazeden bahsedilir. Yanan cesetten kalan kemik parçaları, gümüş bir kaba batırılarak beze sarılır. Beze sarılan parçalar bir sandalyeye oturtularak sakin bir ortamda cenaze yemeği verilir. Daha sonra ölen kralın tasviri yapılır ve bundan sonra da törenlerde bu tasvir yer alır. Ölünün kemikleri *taş eve* götürülür ve oradaki bir yatağın üzerine bırakılıp, kurbanlar kesilir.

Sonraki günlerde, “*tanrıları içme*” adı altında birçok tanrıya içki ve ekmek kurbanları yapılmaktadır(Kassian et al., 2002: 610 vd; Otten, 1958: 72 vd).

Cenazenin belirli günlerinde matem havasında lir ile müzik yapıldığından ve ölünün tasvirine su ve hayvan kurbanları yapıldığından bahsedilir. Son günlere doğru canlı ve tasvirleri yapılmış kuşlardan bir ritüel gerçekleştirilir(Kassian et al., 2002: 514; Otten, 1958: 44 vd) (KUB 34.66+39.7+KBo 34.57+38.173+39.148+40.22).

Ekmek, peynir ve meyvelerle bir sunu sepeti hazırlanır. Kuşlar, ölüyü simgeleyen heykelin başının üzerinde yakılır ve gümüşle kaplı ahşap kuşlardan birinin, gümüşü sökülerek *taş eve* mezar hediyesi olarak bırakılır. Kuşlarla yapılan bu törenin sonunda büyük bir cenaze yemeği daha verilir.

Cenaze töreninin on üçüncü günü kurban sunuları devam eder. Sığır, koyun, içki ve ekmek kurbanları yapılır(Sevinç, 2012: 2785).

Ölünün heykelinin dizlerine ekmek sunusu bırakılarak ölüyle konuşulur. Yapılan tüm sunuların kusursuz olduğu, ölünün kızmaması gerektiği söylenir. Bundan sonra da düzenli bir şekilde kurbanlar kesileceği ve ihtiyaçlarının eksik

⁴⁰ Benzer cenaze törenlerinin yazılı anlatılışını Homeros'un İlyadası'nda anlatılan Patraklos ve Hektor'un cenaze törenlerinde de görmekteyiz.(Patriklos'un cenaze töreni için bkz.: İlyada, XXII 1-107; Hektor'un cenaze töreni için bkz.: İlyada, XXIV 782-804).

edilmeyeceğine dair yemin edilir(Sevinç, 2012: 2785). Son olarak da ölünün heykeline içki ve ekmek kurbanı, müzik eşliğinde yapılır ve su verilir. Bu tüm gece devam eder ve törene katılanlar ağlarlar(Sevinç, 2012: 2785).

Bu törenler bittikten sonra ölünün *taş evinde* belli aralıklarla kurban kesimleri ve dizlerine ekmek konulması devam edecektir(Sevinç, 2012: 2786).

Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Yağrı Steli'nde yemek sahnesi görülmektedir(Dominik Bonatz, 2000: abb. 8; Darga, 1992: plt. 195). Karşılıklı oturan çifte ait stel, ölü yemeği ile ilişkili olabilir(Darga, 1992: 198).

Hitit İmparatorluk Dönemi ile çağdaş olan Ugarit Kökenli Kispum Ritüeli'nde, hayattaki krallar ve ölmüş atalar törene davet edilmektedir(Healey, 1978: 98). Muhtemelen Hititlerde olduğu gibi ölmüş olan ataların heykelleri törende yer almaktaydı(Bayliss, 1973: 124). Ölmüş krallar için yapılan törende rahipler, su dökme ve isim çağırma ritüeli uygulamaktaydı(Bayliss, 1973: 116). Kispum Ritüeller'i, ölü kralların anılmasının yanı sıra mevcut idarecilerin de halka meşruluklarını gösterdikleri bir ziyafet törenidir(Porter, 2002: 5).

Ugarit kökenli bir efsane olan *Keret Efsanesi'inde* (Margalit, 1999: 225) ve Ammurapi'nin oğlu (Wyatt, 1999: 557) için düzenlediği ritüellerde ölü kralların anılması için ziyafetler düzenlenmiştir.

Amurrappi'nin oğlu Nigmaddu için yaptığı büyük törene, yaşayan kralların dışında ölmüş ataları olan krallar da çağrılarak, diğer dünyaya geçerken rahat etmesi düşünülmüştür.

Ayrıca Ugarit kazılarında ölü kültüne adandığı düşünülen yazılı belgelerde yas evi bt'ikl (Akk. İkillu)olarak adlandırılan yemek odaları bulunmuştur(Healey, 1995: 189).

Mezopotamya'da krallar ve ölen aile büyükleri için de ziyafetler verilirdi. Sümerce KI.Sİ.GA, Akadca kispu/kipsu (CAD K, s. 425; CDA, s. 161) kelimeleri ölüler için verilen yemekler anlamındadır. Düzenli aralıklarla bu yemeklerin verilmesi dinsel bir zorunluluk taşımaktaydı(Bottero, 2004: 97). Ölülerin mutlu kılınması gerekmektedir. Ölü bir insanın yeraltı dünyasındaki ruhuna verilen isim Gidim'dir(Akad dilinde etemmu)(Black & Green, 2003: 84). Bu ruhlar, mutlu

değillerdir. Gidimlere belli zamanlarda beslenmesi için ziyafetler hazırlanması gerekmektedir(Black & Green, 2003: 84). Eğer bu ruhlara gerekli özen gösterilmez ise yaşayanları rahatsız edebilirlerdi(Black & Green, 2003: 84).

Gılgamış Destanı'nda ölen kişilerin diğer dünyadaki kaderlerinin ne olduğu ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Ölen kişinin oğul sayısına göre diğer dünyadaki ziyafeti de değişmektedir. Eğer tek oğlu varsa ağlayıp mutsuz oluyor. İki çocuğu varsa yemek yiyor. Yedi çocuğu varsa tanrılarla birlikte müzik dinleyecek kadar mutlu bir ölü ruh oluyor(Bottero, 2005: 218-221).

Gene aynı metinde, ölüm şekline göre de yiyeceği yemek değişiyor. Kimsesi olmayan bir kişi ölmüşse, o kişi ancak yemek artıkları ve sokağa atılmış kırıntılar ile beslenmektedir(Bottero, 2005: 218-221). Ancak vaktinden önce ölenler ile ölü doğan çocuklar altın ve gümüş bir masada ziyafet çekmekte ve oynamaktadır(Black & Green, 2003: 176; Bottero, 2005: 218-221). Ölmüş birisi, düzgün bir şekilde gömülmemişse ruhu da cehennemde rahat etmeyecektir(Bottero, 2005: 218-221).

I. Babil Hanedanlığı Krallarından Ammi-Şaduqa(MÖ 1646-1626) Dönemine ait bir tablette ölen ataları ve askerler için, hanedanlığın ölmüş üyelerinin ruhlarından bahsedilmektedir(Bottero, 2004: 97).

Tabletin son satırlarında, *“Ey Amurru, Hane kentinin ve Kuta kentinin hanedanlarının ölmüş üyelerinin ruhları, Doğu'dan Batı'ya kadar hükümdarlarının prens ve prenseslerinin hizmetinde korkunç savaşlarda hayatını kaybeden sizler ve bütün askerlerin ruhları, artık bakacak kimsesi olmayan sizler, gelin bu yemekten payınızı alın ve bu yemeği size sunan kralınız Ammi-Şaduqa'yı şükranla anın”* yazmaktadır(Bottero, 2004: 97; Öz, 2016: 120).

Bu tablettten anlaşıldığı gibi hanedan üyeleri ve askerler için, hatta kimsenin hatırlamadığı ölümler için de ziyafetler hazırlanmaktadır.

Yeni Asur Dönemi Kralı Asurbanipal(MÖ 668-630), kraliyetin ölmüş büyüklerine verilen yemeklerden bahseder. Metinden kralın saltanatından önce, ölmüş ataların ruhlarının anma törenlerine uzun bir süre ara verildiği ve ritüellerin kral tarafından tekrar yapıldığı anlaşılmaktadır.

Metinde: “1)a-di ki-is-pi na-ak mēmeš a-na ešimmēmeššarrânimeš alik-ut m[ah-ri-ia] 2) ša šub-šu-lu ar-ku-us...” “Kraliyet atalarımın ruhları için, devam etmeyen su içme ve ölü adına sunulan kurbanları tekrar canlandırdım.” denmektedir(Streck, 1916: 249-250).

Bira ve ekmeğin kötü ruhları kovmada kullanıldığı Asur tapınak ihtiyaç listesinde yazmaktadır.

“Kötü ruh kovucu için iki litre ekme ve iki litre bira...” (SAA 01 128 r6).

Urartu Dönemi’nde Ölü yemeği ile ilgili yazılı belgeler olmasa da yemeklerin verildiğine dair arkeolojik kanıtlar bulunmaktadır. Van Karagündüz, Dilkaya ve Elazığ Kaleköy Urartu mezarlık alanlarında, kurban etinin pişirmesinde kullanılmış olabilecek ocak ve tandırlar bulunmuştur(Çilingiroğlu, 1998: 236). Karagündüz yedi nolu mezarda içerisinde ölü yemeği olarak koyun ve oğlak eti konulmuş bir kap bulunmuştur(Sevin & Kavaklı, 1996a: 25).

Mezarlık alanlarında bulunan koyun ve keçi gibi hayvanların kemikleri ölü yemeğinin burada yendiğini göstermektedir(Çilingiroğlu, 1998: 236). Mezarlık alanlarında masa, sehpa ve sandalye aksamları ile kalıntıları bulunmuştur(Burney, 1966: 55; Çilingiroğlu, 1998: 236). Genellikle, mezarlarda bulunan mobilyalar masalara ait parçalardır. Kayalidere insutu olmayan ve “A” mezarında olmak üzere aslan ve boğa ayakları ile birçok mobilya parçası ve aksamları bulunmuştur(Burney, 1966: fig 20.1,2,3; fig 21 1-6; fig 23 1-5).

Adilcevaz H kayalığı, 1 no’lu mezarda masa ayakları olabilecek, boğa ayakları bulunmuştur(Öğün, 1978b: abb. 18,19.; 1982: lev. 26a, b.). Ayrıca göreceli olarak iyi durumda olan, ikiye ayrılmış üç ayaklı küçük bir ahşap masa bulunmuş ve restore edilmiştir(Öğün, 1978a: fig. 47; 1978b: abb. 21; 1982: lev. 26 c.).

Altıntepe üç numaralı mezarın kapısı ile tunç kazan arasındaki kısımda ayakları gümüş kaplı iki sandalye ve odanın batısında ağaçtan masa bulunmuştur(Özgüç, 1969: 20). Aynı mezarın ikinci odasında ceviz ağacından yapılmış iki masa ve ağaçtan mobilya parçaları ile üçüncü odasında, dört ayaklı masa daha ortaya çıkartılmıştır(Özgüç, 1969: 22, 24).

Altıntepe’de bulunan mobilya ayaklarının madeni kısımlarla kaplandığı anlaşılmaktadır(Özgüç, 1969: 24). Mobilya bacakları genellikle boğa ayağı veya aslan pençesi şeklindedir(Özgüç, 1969: lev.XXII, 1-3; lev. XXIII, 1-4.). Bu ayaklar, ağır tunç döküm şeklinde ve farklı boyutlardadır. Bazı mobilya parçalarının ayakları da gümüşten yapılmıştır(Özgüç, 1969: lev.XXIV, 5). Ayrıca Altıntepe’de büyük kazanları taşımak için kullanılmış üç ayaklı bronz masa da bulunmuştur(R. D. Barnett & Gökce, 1953: plt. 13, 14).

Mezarlarda bulunan bu masaların üzerine yiyecekler bırakılmış olabilir. Derin, mezarlarda bulunan bu masa, sandalye ve sehpa'nın ölü yemekleri ile ilişkili olduğunu söylemektedir(Derin, 1996: 140). Ayrıca mezar odalarında bulunan çanak ve çömlekler de muhtemelen ölü yemeği ile ilişkilidir(Sevin & Kavaklı, 1996b: 25).

Geç Hitit Döneminde Zincirli’de bulunmuş Kuttamuwa’ya ait bir mezar siteli (kat. 7) üzerindeki yazıt, Hitit geleneklerinin devam ettiğini gösterir niteliktedir.

Bu stel üzerinde "*Panamuwa Kralının kulu Kuttamuwa, halen yaşarken kendim için bu stelin üretimini denetleyen benim. Onu ebedi bir odaya yerleştirdim ve bu odaya bir bayram hazırladım: [tanrı] Hadad için bir boğa, [tanrı] Şamaş için bir koç ve bu heykeldeki ruhum için bir koç.*" yazmaktadır(Pardee, 2014: 45).

5.1 Geç Hitit Dönemi

Geç Hitit Dönemi l ziyafeti ile ilişkilendirilebilecek sahneler mezar stellerinden oluşur. Geç Hitit Dönemi Mezar Stelleri'ndeki tüm yemek sahneleri, muhtemelen l yemekleri ile ilişkilidir.

Sahneleri tam olarak seçilebilen 35 stel üzerinde l ritüelleri ile ilgili yemek sahneleri görülmektedir(kat. 6-40). Bu ziyafet sahneleri, kendi aralarında tek oturanlar(kat. 6-21, 34, 38) ve karşılıklı oturanlar olarak iki gruba ayrılabilir(kat. 22-30, 37, 39, 40).

5.1.1 Tek Oturan Figürler

Tek bir sandalye ve masa ile gösterilen bu steller, tek figürlü ve çok figürlü sahnelerden oluşur.

Tek figürlü sahnelerde yemek masasının önünde oturan bir kişi görülmektedir (Tell Rıfat, kat. 6; Kuttamuwa, kat. 7; Maraş 1, kat. 8; Maraş 2, kat. 9; Maraş 3, kat. 10). Maraş III, dışındaki figürler, erkektir. Maraş III, kırık bir stel olduğu için sağ tarafında herhangi bir figür olup olmadığı da bilinmemektedir. Kadın figürü ileri uzattığı sol elinde ayna tutmaktadır.

Figürlerin hepsi solda oturur, hemen önlerinde yemek masası bulunur. Kuttamuwa, Maraş II ve Tell Rıfat'ta figürler ileri uzattıkları ellerinde kadeh tutmaktadır. Maraş I'deki figürün ileri uzattığı sol elinde başak ve üzüm demeti görülür.

Zincirli'de bulunan Kuttamuwa'ya ait olan steldeki yazıta göre Kuttamuwa, steli yaşarken hazırlatmıŐtır(kat.7, resim 7, Şekil 7). Steldeki yazıttan anlaşılan Hitit

İmparatorluk Dönemi'ndeki ölü gömme geleneklerinden bazılarının halen devam ettiği'dir. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde görülen taş evin benzeri olarak bir odanın yer aldığı görülmektedir. Bu odada yapılacak olan ölü ritüelinin nasıl yapılacağı da anlatılmaktadır.

Kuttamuwa, iki elini de ileriye doğru uzatmaktadır. Sol elinde kozalak(?) ve sağ elinde, başparmağı ve işaret parmağı ile tuttuğu, geniş bir içki kadehi bulunmaktadır(Dominik Bonatz, 2015: 39; Struble & Herrmann, 2009: fig. 3).

Kuttamuwa'nın önünde, üst üste farklı yiyecek çeşitlerinin sunulduğu bir masa vardır. Soldan sağa, pyxis olarak anılan kapaklı küçük bir kap ve onun önünde ayaklı bir tabak içinde, başı geriye doğru dönük bir su kuşu (muhtemelen bir ördek) görülür. Yemek masasının en sağında üst üste yığılmış pideler üzerinde başka bir yiyecek görülür.

Çok figürlü sahnelerde oturan bir kişinin önünde ya da arkasında ayakta figürler görülmektedir(kat. 11-21, 34, 38). Sadece Maraş IV(kat. 11) yemek sahnesinde, kadın figürünün kucagında kendisiyle benzer giyinmiş bir küçük kız bulunmaktadır. Bu stelde, kadın figürü ileri uzattığı sol elinde lir ve sağ elinde ayna tutar(Orthmann, 1971: 375). Lirin üzerinde kuş görülmektedir.

İyi korunmuş olan Zincirli Mezar Steli'nin(kat. 21), sağ tarafında bir kadın arkalıklı bir sandalyede oturmaktadır. Stelin üst kısmı, benzerini Kuttamuwa stelinde gördüğümüz şekilde, kemer gibi bir bordürle çevrilmiştir(Darga, 1992: 283). Üst kısımda yer alan kanatlı güneş kursu ve kadın figürünün sol elinde tuttuğu çiçek goncası, rölyefin kraliçe ya da prensese ait olabileceğini gösterir(Darga, 1992: 283).

Kadın figürünün göğsünün sol kenarında çağın popüler takılarından Frig fibulası bulunur (Darga, 1992: 283; Orthmann, 1971: 376). Soylu kadın figürü oldukça zengin takılarla betimlenmiştir (Darga, 1992: 283; Orthmann, 1971: 376). Kraliçenin kıyafetinin üst kısmı sade, eteğinin ucu püsküllü, dikey kıvrımlarla Arami Modasına uygun gösterilmiştir (Darga, 1992: 283). Kraliçe, yüz hizasına kaldırdığı sağ elinde içki kabı tutmaktadır.

Kraliçenin karşısında yer alan hizmetkâr, sol elinde bıçak, sağ elinde yelpaze tutmaktadır. Kraliçe ve hizmetkârın arasında çapraz ayaklı yemek masası bulunur.

Yemek masasının üzeri, zengin bir sofrayı yansıtacak şekilde yiyeceklerle doludur. Üst üste dizilmiş pideler et, balık(?) ve küçük kaplarda başka yiyecekler masanın üzerinde görülmektedir(Darga 1992, s. 283).

Genelde, tek oturan figürlerin karşısında hizmetliler yer alırken, Maraş steli VI'da, hizmetli oturan figürün arkasında yer almaktadır(Orthmann, 1971: 375)(kat. 16). Sakalsız gösterilen erkek hizmetli, ileri uzattığı sağ elinde sinek yelpazesi tutmaktadır. Oturan figür, öne uzattığı sağ elinde kadeh, sol elinde başak ve üzüm salkımı tutmaktadır. Hemen ön kısmında, üzerinde pideler ve simitler(?) ya da köfteler (?) bulunan bir yemek masası bulunmaktadır.

Ayrıca bu grup içinde yer alan, üç figürlü sahne de vardır(kat. 34). Burada üç kişilik aileyi betimleyen bir ziyafet sahnesi görülmektedir (Darga 1992, s. 313). Solda arkalıklı bir sandalyede oturan kadın, sol eliyle çocuğunu kucaklamaktadır. Karşısındaki sakallı erkek, olasılıkla babayı betimleyen figür, ileri uzattığı sağ elinde kâse tutmaktadır (Orthmann 1971, s. 375). Ortadaki alçak masanın üzerinde üst üste yığılmış pideler bulunur.

5.1.2. Karşılıklı Oturan Figürler

Genel olarak, karşılıklı oturan erkek ve kadın figürlerden oluşur. Sadece bir sahnede iki kadın karşılıklı otururken(kat. 22), iki sahnede de erkek figürleri karşılıklı oturmaktadır(kat. 39, 40).

Maraş Steli 10'da, karşılıklı oturan iki figür de kadındır(Orthmann, 1971: 374)(kat. 22). Birbirinin aynısı gibi giyinmiş iki figürden solda yer alan figür, havaya kaldırdığı elinde bardak ve diğer elinde nar ya da iğ tutarken, sağdaki figür havaya kaldırdığı elinde ayna ve diğer elinde nar ya da iğ tutmaktadır(Orthman 1971; B/7, Genge 1979, 99, a/ Nr. 2); Bonatz 2000; 36 ;Taf. XIV C33).

İki kadın arasında katlanabilir yemek masası bulunmaktadır. Yemek masasının üzerinde üst üste dizilmiş ekmekler ve ekmeklerin üzerinde tek bir kadeh vardır.

Bu mezartaşı üzerinde karşılıklı oturan iki kadının başları arasına gelecek biçimde iki satırlık yazıt yer almaktadır. Hawkins'in okumalarına göre mezar taşını "Azinis" eşi "Tarhuntiwasatis" için yaptırmıştır (Hawkins 2000, 273-Pl.124). Ayrıca Hawkins'e göre her iki kadın da(sağdaki canlı soldaki ölü) aynı kişi olabilir(Hawkins, 2000a: 273). Bunun dışındaki yazıtlı stellerden Karaburçlu(kat. 24) ve Maraş II'de(kat. 10) bulunan yazılar, net bir şekilde okunamamaktadır(Hawkins, 2000a: 276).

Karşılıklı oturan erkek ve kadın figürleri Karaburçlu(kat. 24), Maraş 12(kat. 25), 14 (kat. 27), 15(kat. 28) 16(kat. 29), 17(kat. 30) karı koca olarak yorumlanabilir. Bu stellerde, karşılıklı oturan figürlerinin arasında mutlaka yemek masası bulunmaktadır. Figürlerin arkalarında ya da önlerinde herhangi bir hizmetli görülmemektedir.

Maraş Steli 17'de(kat.30) üçlü bir sahne yer alır⁴¹(Akurgal, 1949: taf.41; Darga, 1992: 314, res.301; Orthmann, 1971: C1). Sahne olasılıkla baba, anne ve çocuktan oluşan üç kişilik bir aileyi göstermektedir(Darga, 1992: 314). Stelin sol tarafında oturan sakallı baba figürü, kısa kollu ve uzun giysilidir. İleri uzattığı sol

⁴¹ Maraş Yemek Sahnesi 20' de üçlü bir sahne olabilir(kat. 33). Stel kırık olduğu için sahnenin tamamı anlaşılammaktadır.

elinde başak demeti, sağ elinde kadeh tutar. Sağ tarafta, biri oturan biri ayakta giysileri birbirine benzer iki kadın figüründen oturan anne, ayakta duran da kızı olabilir. Kadınlar, işlemeli uzun çarşaf giyerler. Her iki kadın, sol elinde iğ tutmaktadır. Oturan kadının önünde bulunan kızını sağ eliyle kucaklar. Önde duran kız figürü, sağ eliyle de ayna tutmaktadır. Figürlerin ortasında katlanabilir bir yemek masası bulunur. Yemek masasının üzerinde üst üste konulmuş ekmekler ile ayaklı bir kadeh görülür. Masanın altında dörtgen sepet vardır.

Maraş Steli 14’de erkek figürü şemsiyeli bir sandalyede oturmaktadır(kat. 27). Bu şemsiye motifi Geç Hitit Sanatında, bu güne kadar bilinen tek örnektir(Darga, 1992: 321). Erkek figürü, sağ elinde asa, sol elinde başak ve üzüm salkımı tutarken, karşısındaki kadın figürü, sağ elinde kadeh, sol elinde öreke tutmaktadır. Darga’ya göre karı kocayı tasvir eden bu sahnede erkek figürü, yerel bir beyi gösteriyor olabilir(Darga, 1992: 321). İki figür arasında yemek masası görülmektedir. Yemek masasının üzerinde üst üste dizilmiş ekmekler ve simitler(?) veya köfteler(?) bulunmaktadır.

5.2 Yeni Asur Dönemi

Yeni Asur Dönemi Sanat Eserleri üzerinde bugüne kadar ölü ziyafeti ile ilişkilendirilebilecek sahne bulunamamıştır. Yazılı metinlerde cenaze törenleri ve ölü yemekleri ile ilgili bilgiler olsa da bunun sanata yansımaları görmemekteyiz.

Fildişinden bulunan üç mobilya parçasında(kat.83, 84, 85) görülen kadın figürü ve önünde bulunan yemek masası Geç Hitit tek figürlü ölü ziyafet sahnelerine benzese de bu sahnelerin ölü ritüeli ile ilişkili olup olmadıkları bilinmemektedir.

5.3 Urartu Dönemi

Urartu Dönemi, kemerler ve adak levhaları üzerinde görülen ziyafet sahnelerini Ayman(2005: 26, 27), Erzincan-Altıntepe, Bitlis-Adilcevaz, Varto-Kayalıdere mezarlarında rastlanılmış olan dağılmış durumdaki boğa ayaklıkları parçalar, ayaklıkları gümüş kaplamalı masa ve sandalyeler ile kâse parçalarının ziyafet sahnesi betimlemelerinde kullanılan örneklere benzemesi nedeniyle, kemerler üzerindeki sahneleri, ölü ziyafeti olarak yorumlar.

Çilingiroğlu(1998: 238), içinde ziyafet sahnesi de olan, bir bronz kemerde(kat. 100, şekil 75) bulunan masanın üzerinde bir ölü olduğu ve bu sahnenin de ölü gömme merasimi ile ilgili olabileceğini söyler. Ayrıca, kemer üzerindeki ocakların da kremasyonla ilgili olabileceğini belirtir(Çilingiroğlu, 1998: 238). Ancak, Çevik(2000), Belli(2011: 56; 2012: 77vd) ve Konyar(2013: 249-251) bu sahneleri düğün sahnesi, yemeği de düğün yemeği olarak yorumlamıştır. Seidl (2004: 149), birçok hediyenin taşınması ve yatağın hazırlanmasından dolayı bir düğün hazırlığı olabileceğini söyler. Çavuşoğlu da (2014: 43, 44), kadınlar tarafından, kraliçenin yönetiminde açık alanlarda belirli zamanlarda yapılan törenler olduğunu düşünmektedir⁴².

Urartu Dönemi kemerler ve adak levhaları üzerinde görülen ziyafet sahnelerinin ölü yemeği ile ilişkisi kesin değildir. Bu nedenle Urartular'da görülen ziyafet sahneleri, ölü yemekleri ile ilişkilendirilmemiştir.

⁴² Çavuşoğlu bu törenleri Van Akköprü Deresi'nin kenarında kadınlar tarafından her yıl 6 Mayıs günü kutlanan Hıdırellez törenleri ile ilişkisini sorgulamaktadır. Ayrıntı için bkz (Çavuşoğlu, 2014: 43, 44, dipnot 163).

5.4. Değerlendirme

Anadolu ve Mezopotamya’da bulunan metinlerden ve arkeolojik kalıntılardan anlaşıldığı gibi söz konusu coğrafyada yaşamış toplumlarda, cenaze törenleri düzenlenmekteydi.

Geç Hitit Dönemi ziyafet sahneli eserlerin çoğunluğunu mezar stelleri oluşturur. Bu mezar stellerinde görülen yemek sahneleri de ölü yemeği ile ilgili olmalıdır. Geç Hitit Döneminde bulunan steller ile ilgili hemen hemen tüm araştırmacılar, bunların mezar steli olduğunu söylemektedir(Humann ve Puchstein 1890: 387; Luschan ve Jacoby 1911: 325). -30; Meyer 1914; Moortgat 1932; Akurgal 1949; Naumann 1950: 395).

Geç Hitit Dönemi ölü yemeği konulu mezar stelleri, Hitit Dönemi geleneğinin bir devamı niteliğindedir. Hitit Dönemi yazılı ve görsel sanat eserlerinden ölü yemeğinin varlığı anlaşılmaktadır.

Hitit İmparatorluk Dönemi’ne ait Eskişehir’in batısında Yağrı Mevkinde bulunan andezit stel üzerinde ölü yemeği konulu ziyafet sahnesi görülmektedir(Darga, 1992: 192, res. 195). Stelin sol tarafında, uzun elbiseli bir kadın figürü elinde kadehle görülür(Darga, 1992: 192). Karşısında, çapraz bacaklı taburede bir erkek figürü oturur(Darga, 1992: 192). Figürlerin arasında ziyafet masası yer alır. Bu yönü ile Geç Hitit Dönemi Mezar Stelleri’ne benzemektedir.

Hitit Dönemi Yazılı Belgeleri, özellikle krallar için düzenlenecek cenaze törenlerini belirli kurallara bağlamıştır. On dört gün süren ölü yakma merasimlerinde ziyafetlerin verildiği anlaşılmaktadır.

Bu cenaze töreni esnasında birçok gün müzik eşliğinde kurban törenleri düzenlenir ve cenaze yemekleri verilirdi. Ölmüş kralın heykelinin yapılarak taş eve taşındığı ve burada da bu törenlerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Kralın heykeline içki ve ekmek kurbanı yapıp heykele konuşularak, bundan sonraki ihtiyaçlarının da giderileceği söylenir. Böylece ölünün ruhunun, yaşayanları rahatsız etmeyeceğine inanılırdı.

Bu geleneğin devamı Geç Hitit'te de görülmektedir. Geç Hitit Dönemine ait ölü ritüelleri ile ilişkili olabilecek yazıtlı stel sayesinde dönemin ölü ziyafeti ile ilgili bilgi edinilir. Kuttamuwa Steli olarak adlandırılan ve Gaziantep Zincirli'de kazı yoluyla bulunmuş mezar steli üzerindeki yazıtlarda ölü için yapılması gerekenler yazmaktadır.

Kuttamuwa, kendisi için bir ölü evi yaptığından ve şölen düzenlediğinden bahseder. Yazıtta Kuttamuwa, oğulları ya da torunları tarafından kendisi ve tanrılar için adaklar yapmalarını ister. Çocuklarından yaptırdığı bu ölü evine sahip çıkarak, kurban adaklarının burada her yıl tekrarlanması gerektiğini belirtir.

Hititlerin ölü evi geleneği ve ölünün ruhunun hoşnut edilmesinin gerekliliği bu yazıttan anlaşılmaktadır. Kuttamuwa'nın da buradaki ziyafeti de bu ölü yemeği ile ilişki olmalıdır.

Ölülerin ruhlarının hoşnut edilmesi aynı zamanda bir Mezopotamya geleneğidir. Gidim denilen ölünün ruhuna, belirli zamanlarda ziyafetler verilerek onların yapacağı kötülüklerden de korunulurdu.

Yeni Asur Döneminde de krallar atalarının ruhlarını, hazırladığı ziyafetlere davet ederek onları mutlu etmek istemişlerdir.

Geç Hititlerin çağdaşı Arami(MÖ 7yy) mezar steli⁴³ üzerindeki yazıttaki kişilerin öldüğü ve mezar stellerinin dikildiğinden bahsedilir(Struble & Herrmann, 2009: 29). Stel üzerinde ziyafet masası üzerinde oturan bir kadın figürü ile karşısında hizmetçisi görülmektedir. Steldeki figürlerin tekrarı gibi de görülen sahnenin oldukça benzeri, Zincirli Mezar Stelinde görülür(resim 20).

Mezar Stellerinde, tek başına ziyafet masasının önünde görülen tüm figürler sahnenin solunda oturmaktadır(kat. 6, 7, 8, 9, 10).

Steller üzerinde ziyafet masasında ve ellerinde kuş tutan figürler Hitit İmparatorluk Dönemi Ritüellerinin tekrarı olabilir (kat. 7, 11, 17, 32). Maraş Steli 4 üzerinde kuş tasviri, lirin üzerinde yer alır(kat. 7). Bu da cenazenin belirli zamanında lirle yapılan müzik ve kuşlarla yapılan tören ile ilgili olabilir. Törende hazırlanan

⁴³ Bu stel, Louvre Müzesinde korunmaktadır(ao3026). Halep yakınındaki Neirab'da bulunmuştur.

yemek sepeti ve kuşlarla bir ritüel hazırlanır. Taş evde yapılan kuş hediyelerinin ardından da büyük bir cenaze yemeği verilirdi. Ayrıca kazlar, Mısır Mezar Sanatında yaygındır ve cenaze ritüelleri ile ilgili metinlerde ölümlere verilmektedir(Dominik Bonatz, 2015: 38).

Bazı Mezopotamya Metinlerinde kuşun pençe ve kanatları, ölüm ve yeraltı dünyası ile ilgilidir(Black & Green, 2003: 137). Babil Şiirlerinden bazıları da ölüyü kuş tüylerine bürünmüş şekilde tasvir eder(Black & Green, 2003: 137).

Karşılıklı oturan figürlerin hemen hemen hepsi erkek ve kadın çiftinden oluşur. Bu çiftler, karı ve kocadan oluşan bir aileyi tasvir ediyor olmalıdır. Sadece iki stel üzerinde karşılıklı oturan figürler erkekler(kat. 40) ve kadınlardan oluşur(kat. 22). Hawkins'e göre karşılıklı oturan kadın figürlerin ikisi de aynı kadını göstermektedir(Hawkins, 2000a: 273).

Karşılıklı oturan kişilerin hiçbirinin arkasında ya da önünde yelpazeli bir hizmetli yer almaz. Karşılıklı oturan figürler, aynı tarz sandalyelere otururken, sadece bir stel üzerinde şemsiyeli bir sandalyeye oturan erkek figürü görülmektedir(kat. 27). Karı koca tasvirlerinin öldükten sonra yaptıkları ziyafetlerde, bazen çocukları da görülür.

Geç Hitit Dönemi Mezar Stelleri arasında en erken örneği Maraş Steli X oluşturur(Darga, 1992: 309)(kat. 22). Karşılıklı oturmuş iki kadın figürü, aynı giysilerle giyinmiş, başlarına silindirik polos takmaktadır. Kadınlar, uzun saçaklı mantolu ve Hitit tipi ucu kıvrık ayakkabılıdır. Ayakları alçak tabura üzerinde ve orantısız biçimde ufaktır. Stel, Geç Hitit Sanatı II evresinde, geleneksel Hitit stili özelliği gösterir(Darga, 1992: 310).

Hemen hemen aynı döneme denk gelen Maraş XI steli üzerinde bir karı-koca çift yer alır. İkisi de arkalıklı sandalyede oturmaktadır. Erkek figüründe saçın omuzda kümelenmesi ve düz kesilmiş sakal Asur etkilidir. Çift, Hitit tarzı ucu kıvrık ayakkabılar ile alçak tabure üzerine basmaktadır. Geç Hitit II Stili olan stel, MÖ 9. yüzyılın sonuna tarihlenebilir.

Geç Hitit II Stilindeki başka bir stel üzerinde anne ve kızı görülür(kat. 11). Silindirik polos başlıklı anne ve kızın kıyafetleri Maraş Steli X'a benzer. Karaburçlu

Stelinde yer alan erkek ve kadının kıyafetleri ve çiftin giydiği geleneksel Hitit tarzı ayakkabıları ile aynı dönem içinde değerlendirilebilir.

Anne, baba ve çocuktan oluşan Maraş Steli XXI üzerinde betimlenen yemek sahnesi daha geç bir evreye tarihlenebilir(kat. 34). Figürlerin ayaklarının altında alçak iskemle görülmez. Çocuğun masaya basar gibi görülmesi, sanatçının perspektif bilmemesi ile ilgilidir(Darga, 1992: 313). Daha erken dönem ziyafet sahnelerinde görülen kadınlara ait polos tipi başlık bu stelde görülmez. Polosun yerine kenarları süslü başı saran bir örtü giyilir. Arami etkili kenarları işlemeli başı saran örtünün benzerleri Maraş Steli VIII(kat. 18), Maraş Steli XIV(kat. 27) üzerinde yer alır.

Erkek figürü, saçları ense üzerinde rulo topuz biçiminde, sakalları spiral bukleler halinde Arami tarzındadır. Bu özellikleri nedeniyle Geç Hitit IIIa stil grubuna tarihlenebilir.

Söğütlü Steli, yine aynı grupta yer alır. Üst kısmı kırılmış stelde ayaktaki erkek figürünün giydiği uzun saçaklı giysi ve sapında saçak görülen kılıcı, Arami etkilidir(Darga, 1992: 314).

Arami stilinin daha da belirginleştiği Geç Hitit IIIa-b döneminde üçlü aile tabloları, iki kişiden oluşan ve tek kişiden oluşan sahneler devam eder. Asur ve Arami etkisinin görüldüğü Maraş Stel XVII bu grup içerisinde yer alır(Kat. 30). Karşılıklı oturan çiftlerde erkeğin solda yer alması da bu dönemin özelliğidir.

Maraş Steli VI üzerinde arkalıklı bir sandalyede oturan erkek figürün bukleli saçları ve ense üzerinde rulo topuz şeklinde gösterilen saç ve sakalları buklelidir. Arami tarzındaki eserde yer alan erkeğin dudak üzerinde bıyıkları da yoktur.

Maraş Steli XIV'de karı koca çiftinden sol tarafta oturan erkek figürü, şemsiyeli sandalyede oturmaktadır(kat. 27). Bu şemsiye, Geç Hitit Sanatı içinde tek örnektir. Erkek figürünün saç ve sakallarının bukleli olması ve saçların rulo biçimde topuzlu olması Geç Hitit IIIa-b Stil grubu özelliğini göstermektedir.

Mezar Stelleri arasında kenarları kemer gibi bir bordürle sınırlandırılmış Geç Hitit IIIb özelliği gösteren eserler de vardır. Bunlardan Zincirli'de bulunmuş mezar Steli, Arami biçimindedir(kat. 21). Tahtta yer alan prenses ya da kraliçe, çağın popüler takılarından Frig fibulası takar. Karşısında yer alan görevlinin spiral bukleli saçları

Arami tarzındadır. Bu stelin benzeri, Kattumuwa Stelinde yer alır(kat. 7). Stelin üzerinde yer alan yazıttan Kral II. Panamuwa(MÖ 740-733) Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Onun için bu iki stelde, MÖ 8. yüzyılın sonlarına tarihlenebilir.

Geç Hitit Mezar Stelleri saray sanatının dışında, varlıklı yönetici ve soylu ailelerin istek ve beğenileri ile şekillenmiş olmalıdır. Geç Hitit Ortostatları'nın ilk örneklerinde karşılıklı oturan figürlerden tek oturan figürlere doğru olan gelişme, ölü yemeği sahnelerinde görülmez. Ölü yemeği sahneli stellerin hazırlanması, bu steli yaptıracak soyluların istekleri ve sanatçının yetkinliği ile doğru orantılıdır. Soylular ölmüş ataları, çocukları ya da ölmeden kendileri için bu sahneleri tasarlamıştır.

Asur yazılı belgelerine göre Mezopotamya geleneği olan ölmüş atalara yemek verme geleneğinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Asurbanipal Dönemi'nde uzun süredir ataların ruhlarına verilmeyen yemeklerin tekrardan verildiği anlaşılmaktadır.

Ancak Yeni Asur Dönemi görsel sanat eserleri üzerinde ölü yemeği ile ilişkili bir sahne bulunmamıştır.

Urartu Dönemi'nde, ölü yemeği ile ilgili herhangi bir yazılı belge bulunamamıştır. Dönem içerisinde görülen ziyafet sahneli eserlerin de ölü yemeği ile ilişkisi kesin değildir. Ancak, Urartu Dönemi mezar buluntularında ölü yemeği ile ilişkili olabilecek buluntular vardır. Mezar alanlarının yanında kurbanların pişirilmesinde kullanılan ocak ve tandırlar bulunmuştur(Çilingiroğlu, 1998: 236). Ölüler için bırakılan kaplarda yiyecek kalıntıları yemeklerin ölümlere de verildiğinin kanıtını oluşturur.

Van Karagündüz, Dilkaya, Elazığ Kaleköy de bulunan ocak ve tandırlar ile Karagündüzde bulunan koyun ve oğlak eti konulmuş kap ve ayrıca Kayalıdere, Adilcevaz ile Altıntepe mezarlarında bulunan masa ve sandalyeler Urartu inanç sistemi içerisindeki ölü yemeklerine işaret etmektedir.

6. GENEL DEĞERLENDİRME

MÖ 1.bin yılın önemli uygarlıklarından olan Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Devleti sanatsal açıdan birbirlerinden etkilenmiş ve birbirlerini etkilemişlerdir.

İncelenen toplam yüz yirmi iki eser üzerindeki ziyafet/yemek sahnesi ve yemek ile ilişkili olabilecek sahnelerde, en çok görülen yiyecek ekmektir(Tablo 1).

Hititlerde bilinen 180 ekmek çeşidi bulunmaktadır(Ünal, 2007: 142). Bu ekmek türleri çok gözüke de Mezopotamya'da 300'den fazla ekmek türü vardır(Curtis, 2001: 193). Bu türler hamurla yapılan her türlü besini kapsamaktadır. İncelenen 68 sahnede ekmek olması, ekmeğin önemini vurgular niteliktedir. Eski Babil Dönemi, Mari Sarayında bulunan ekmek kalıpları ekmeklerin istenen kalıplarda şekillendiğini gösterir(Bober, 2003: 93). Burada balık şekilli, hayvan motifli, geometrik motifli kalıplar görülür(Bober, 2003: res. 36, 37). Hititlerde ekmek isimlendirmeleri ağırlığı, şekilleri, büyüklüğü, ait olduğu bölge, içeriği ve yapılarına göre yapılırdı(Hoffner, 1974: 121 vd.). Benzer isimlendirmeler Yeni Asur'da da görülür(SAA 7 /Ch 14). Urartu yazılı metinlerinde de ekmekçilerden bahseden metinler yer alır(Diakonoff, 1963: yazıt no.3, sayfa 33,34, 51-57). Yalnız bu metinlerde ekmek türleri ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur.

Geç Hitit Dönemi, görsel sanat eserlerinde görülen diğer yiyecek türleri balık, üçgen peynir(sürk-kurut?) veya köfte(?), kuş, et, tavşan, üzüm veya yuvarlak halka ekmek(simit)'ten oluştuğu anlaşılmaktadır(tablo 1).

Yeni Asur görsel sanat eserlerinde ekmeğin dışında balık, kuş, et, meyve(nar), çekirge ve tavşan görülmektedir(tablo 2).

Urartu görsel sanat eserlerindeki ziyafet masalarının üzerinde ekmek dışında anlaşılabilen yiyecek yoktur. Ekmeklerin üzerinde yuvarlak şekilli bazı yiyecekler görülür(tablo 3)⁴⁴.

⁴⁴ Belli, ekmeklerin üzerindeki yuvarlak şekilli yiyeceklerin yumurta olduğunu söylemektedir(Belli, 2011: 56vd; 2012a: 79vd).

Yiyecekler dışında figürlerin ellerinde içki kadehleri ve masalarda çok fazla kâse görülür. Aynı zamanda Asur ve Urartu eserlerinde büyük bir kazandan içki alınma sahneleri vardır(şekil 42, 66, 68, 75-b, 76-b).

İncelenen üç uygarlıkta ellerinde kadeh tutan figürler bulunur. Bu kadehlerin içinde bira ya da şarap olma olasılığı yüksektir. Yalnız, Yeni Asur'da görülen hayvanların ziyafet sahnesinde bir kaptan kamışla içilen içki, bira olmalıdır(şekil 55). Birayı bir çubuktan çekerek içtikleri, böylece biranın içindeki arpa kalıntıları ya da mayaları süzdükleri görülmektedir. Bir Hitit metninde, bir rahibin gittiği meyhaneden bira içtiği kamışları çaldığı ve bu kamışlarla tanrılara içki sunduğu anlatılır (Ünal, 2007: 160, 162). Başka bir ziyafette tanrıların içki içtikten sonra biraların tortularını attığı yazılmaktadır⁴⁵(Kramer, 2000: 161). Ayrıca bira içmede kullanıldığı düşünülen altın ve gümüş kamışların Sümer örnekleri Ur kazılarında bulunmuştur(C. L. Woolley, 1934: 81). Buradan filtrelenmemiş biraların içiminde kamışların kullanılmış olduğu anlaşılır. Filtrelenmemiş biraların yanında, filtre biralar da Mezopotamya'da kullanılmıştır(Curtis, 2001: 217). Biranın kadehlerde içilebilmesi için filtrelenmesi gerekmektedir(Curtis, 2001: 217).

Tüketilen diğer bir içki olan şarabın hammaddesi üzüm, Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'nda Anadolu'dan Filistin'e kadar yayılmıştır(Gorny, 1996: 133 vd.).

Şarap birçok Yeni Asur yazılı metnin de geçmektedir. Bu metinlerden birinde krala ait olan şaraplardan bir kısmının askerlere ayrılmasından bahseder.

“Efendimiz Kralın şarabına gelince, bana yazdırdı: 200 homer⁴⁶ askeri birlik için bir kenara koyun” ... (SAA 05 203 4)

Askerlerle ilgili başka bir metinde: *“Onları nasıl besleyeceğiz? Onlar yemek isteyecekler! Sarhoş olana kadar şarap içecekler!”*(SAA 03 05 23) demektedir.

Bazı şarap kadehlerinin de gümüş olduğu yazılı tapınak listelerinden anlaşılmaktadır(SAA 07 060 ii11).

⁴⁵ Bknz Eski Çağda Yemek Sahneleri bölümü.

⁴⁶ Homer yaklaşık 220 litreye denk gelmektedir(Scott, 1959: 31).

Kral Asurbanipal'ın bir metninde tanrılara layık bir tatlı şaraptan ve krallar için alkol oranı yüksek bir biradan bahseder.

“Kral temiz giysiler içinde, muhteşem bir elbise giydi. Asurbanipal kutsal, saf adaklar arasında girer. Tanrısallığa layık, tatlı şarap, krallar için çok sert bira!”

Bu tatlı şarap gibi farklı şarap türleri de metinlerde geçmektedir.

“Bir sepet içinde (karışık) meyve . Bir şişe içinde mēzu -şarap; Bir şişe içinde lā'u – şarap”(SAA 07 210 r 12).

Zenginlerin tapınağa verdiği adak listesinde tüm yılda verilen şaraplar yazılmıştır. Bu metinde, Başkomutan için ve bayram kutlamaları için verilecek şarap ayrıca yazılmıştır.

“...Toplam 140 homer 8 seah⁴⁷, 12 testi, bu tüm yıl için...” (SAA12 080 08). ...[+x]20 homer, Başkomutana...”(SAA12 080 12). “...Toplam 7 seah 2 litre festivaller için şarap...” (SAA12 080 r12).

Urartu yazılı metinlerinde de üzüm bahçelerinden bahsedilmektedir.

Tanrı Haldi tarafından, bütün tanrılar tarafından, Sarduri oğlu İşpuini, İşpuini oğlu Minua 'ya yaşam verilsin. Sarduri oğlu İşpuini, İşpuini oğlu Minua bir üzüm bağı kurdular. Orada hiçbir şey yapılmamıştı. Sarduri oğlu İşpuini, İşpuini oğlu Minua kalenin bahçesine meyve ağaçları, diktirdiler, ferman çıkardılar. Bağlar ...üzüm bağı...olduğu zaman, tanrı Haldi 'ye 3 koyun, bütün diğer tanrılara 3 koyun kurban edilsin.’ (Payne 2006: 42-46 UKN: no. 27; Hchl: no. 10.).

Urartu'da çok fazla bulunan bu üzüm bağlarından şarap imal edilmektedir(Çavuşoğlu, Gökce, & Işık, 2014: 32, 33). Urartuların çeşitli merkezlerinde bulunan erzak depolarının bir kısmı, üretilen şarapların saklanması için kullanılmıştır(Belli, 2012b: 52-73; Çilingiroğlu, 2011: 354; Martirosyan, 1974: 138; Piotrovsky, 1969: 140 vd).

⁴⁷ Seah yaklaşık olarak 7,3 litreye denk gelmektedir(Scott, 1959: 31).

Ziyafet Sahneli eserler arasında ortak olan tek materyal mühürlerdir. Mühürler içinde en fazla ziyafet/yemek sahneli eserler Yeni Asur Döneminde vardır. Bu dönem mühürlerinde hizmetli ya da tapıcı mutlaka görülmektedir. Ancak Geç Hitit (kat. 42) ve Urartu (kat. 120) mühürlerinde hizmetli veya tapıcının olmadığı tek figürlü yemek sahneleri de bulunmaktadır.

Asur ve Geç Hitit Dönemi'ne ait incelenen tüm pyxis kaplar, Geç Hitit sanatı özellikleri gösterir. Yeni Asur Dönemi buluntuları içerisinde yer alan üç pyxis kabı(kat 77, 78, 79), Asurlular tarafından, Geç Hitit Şehir Devletlerinden hediye ya da haraç olarak alınmış olabilir.

Asurbanipal ve eşinin ziyafet sahnesinde(şekil 43, resim 43), Kuttamuwa(şekil 6) ve Zincirli(resim 20) mezar stellerinde, masanın üzerinde pyxis kaplar görülür. Asur kralının masasında görülen bu ithal kap, olasılıkla sadece yüksek zümreye ait değerli bir sanat eseri olmalıydı. Bu pyxis kapların içerisine kuru tüketim malzemesi konulmuş olabilir. Bazı pyxis kaplarının içlerinin farklı bölümlere ayrılması bunu destekler niteliktedir(V. Herrmann, 2011: 114, 115).

Geç Hitit Döneminde Karatepe(resim 3), Zincirli(şekil 4) ve Kargamış(resim 2) ortostatlarında müzikli törensel ziyafet sahnelerinin benzerlerini, Yeni Asur ve Urartu sanat eserlerinde de görmekteyiz. Yeni Asur'da Asurbanipal ve eşi Aşşur-şarrat'ın yer aldığı ziyafet sahnelerinin(Şekil 43-a, b, c) iki tarafında müzisyenler yer alır. Farklı olarak sol tarafta yer alan müzisyenler krala doğru ilerlemektedir. Aynı şekilde Sargon Sarayı iki numaralı odada ziyafet yapanlara doğru gelen müzisyenler görülür(şekil 41). Bir diğer örnek olan Nimrud Fildişi Kap üzerinde de oturan figürün arkasında beş müzisyen yer alır(şekil 57).

Urartu döneminde müzisyenler ve ziyafetin bir arada olduğu sahneler iki bronz kemer parçası üzerinde görülür(şekil 75, 76).

Karatepe Ortostatı'nda görülen ziyafet sahnesinde boğanın getirilmesi ve Tell Tayinat taş pyxis'ta boğanın kurban edilmesine benzer şekilde bir sahne Nimrud Fildişi kap(şekil 56) üzerinde görülmektedir. Ayrıca Oturan figüre kurbanlık hayvan getirilmesi Urartu sanatında bazı adak levhaları ve bir silindir mühür üzerinde yer alır(Kat.108, 114, 115, 122).

Yeni Asur Sanatında kadınlar için ziyafetin hazırlandığı sahneler fildişi mobilya parçaları(kat. 83, 84, 85) ve silindir mühürler üzerinde(kat 72, 73, 74) görülür. Kadınların tek gösterildiği Fildişi mobilya parçalarındaki ziyafetler, Geç Hitit dönemi mezar stellerindeki tek oturan kadın figürlerine benzemektedir(kat. 10). Ancak bu figürlerin ölü yemeği ile ilişkisi kesin değildir. Urartu Sanatında kadınlar için hazırlanan ziyafet sahneleri oldukça fazladır. Kadın figürlerinin bazıları ellerinde tespihle gösterilir. Yeni Asur mühürlerinden birinde de buna benzer elinde tespihle gösterilmiş tanrıça yer alır(kat. 72).

Kral Asurbanipal Dönemine ait üç kabartmada tutsaklar için hazırlanmış yemekler görülür. Hayati bir gereksinim olan yemek yemenin önemini gösteren bu sahnelerden ikisi zorunlu göçe zorlanan halkları göstermektedir(kat. 54, 55). Sonuncu kabartmada, kalkanlı askerlerin arasında yemek yiyen tutsaklar belki de üst düzey yöneticiler ve ailelerini göstermektedir(kat. 53).

Geç Hitit döneminde incelenen 35 mezar steli dönemin ölü yemeği geleneğinin belli bir zümre için önemsendiğini gösterir niteliktedir. Ölü yemeklerinin olduğu sahneler bazen ailecek bazen karı koca bazen de tek başlarına gösterilmiştir. Sadece Kraliyet ailesine ait olmadığı anlaşılan bu tür mezar stelleri, Hitit Devleti ölü gömme geleneklerinin bir devamı olmalıdır. Urartu ve Yeni Asur inanç sisteminde de ölü yemeği geleneği olsa da bu tür mezar stelleri henüz bulunamamıştır.

Geç Hitit sanat üslubunda görülen Ziyafet sahneleri, Fenike, Arami ve Asur sanatından etkilenmiştir. Aramiler, Asur Devleti ile komşu olmasına rağmen, Asur Sanatını etkilememiş, Geç Hitit Sanatını etkilemiştir. Bu etkilenmenin nedeni, belki de Geç Hititlerin şehir devletlerinden oluşması ve merkezi bir güç olamamalarıdır. Asur Devletinin etkilenmemesi nedeni ise, Asur Devletinin köklü bir kültürel geçmişe sahip olması ve geleneksel sanatlarına bağlı olmalarıdır.

7. SONUÇ

Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Uygarlıklarında görülen ziyafet sahnelerinin arkeolojik verilerden dolayı benzer amaçlar için hazırlanıp hazırlanmadıkları tam olarak bilinememektedir.

Geç Hitit Dönemine ait ortostat, stel, mühür, kolye ucu ve pyxis üzerindeki sahnelerin tamamında görülen yemek sofraları benzer nedenlerle kurulmamıştır. Buna rağmen bazı materyaller ile yemek sahneleri arasında ilişki vardır. Ortostatların çoğu müzikli bayram eğlenceleri, steller ise ölü yemekleri ile ilgilidir.

Geç Hititlerin inanç sistemi içerisinde görülen bayram ve ölü yemeği törenlerinin sanata yansması, Hitit Devleti Dönemi(MÖ 1650-1200) geleneklerinin devamı şeklinde olmalıdır.

Geç Hitit sanatında görülen müzikli ziyafet sahneleri, Hitit Devleti Dönemi (MÖ 1650-1200) yazılı metinlerinde anlatılan bayramlarla paralellik gösterir. Antahşum ve Kılam bayramlarında müzik, törenlerin birçok aşamasında kullanılmaktaydı. Antahşum bayramında kralın içki içmesine müzik eşlik ederdi. Kılam bayramında kralın oturduğu sırada, sırasıyla boğa ve koyun adak olarak getirilmektedir. Bu yazılı metinlere paralel olarak, Karatepe Ortostatının alt sahnesinde boğanın ve kuzunun sırasıyla getirilmesi(resim 3) ile Tell Tayinat taş pyxis'ta(şekil 19) boğanın kurban edilmesi benzeşmektedir. Bu yazılı ve arkeolojik verilere dayanarak bu törenlerin genel hatlarıyla bir Hitit Bayramı olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca oturanların da tanrı değil kral olduğu anlaşılmaktadır.

Büyük ölçüde tahrip olmuş Malatya Ortostatı üzerinde, muhtemelen bir karı kocayı gösteren ziyafet sahnesinin sağında, anlaşılabilirdiği kadarıyla bir at arabası yer almaktadır. Darga'ya göre(1992:242) bu sahne, bir av sahnesidir. Sahnede yer alan at arabasının benzerleri Malatya'da ki aslan ve geyik avlarında görülmektedir(Orthmann, 1971: Malatya B/1,2). Şayet sahne düşünüldüğü gibi bir av sahnesi ise, başarılı bir avın sonrasında yapılmış ziyafeti gösteriyor olabilir.

Yeni Asur yazılı belgelerinde askerler için ziyafetler verildiği ve onlara içkiler ayrıldığı anlaşılmaktadır. Sargon sarayı 2 ve 7 numaralı odalar bu tür bir ziyafeti anlatmaktadır. Komutanlar topluca bir ziyafetin içerisinde yer alır. Savaş ekonomisinin çok önemli olduğu Asur'da bu ziyafetler, sadece kralının askerlerine verdiği önemi göstermez, aynı zamanda sarayı ziyaret eden kişiler için bir propaganda niteliği taşır.

Asur kralı ve eşinin birlikte yer aldığı kabartma, başlangıç hikâyesi en iyi bilinen ziyafet sahnesidir. Ağaçta kafası asılı şekilde duran Elam Kralı Teumman'ın, savaş sırasında öldürülüp, kafasının kesilmesi hem görsel sanat eserlerinde hem de yazılı metinlerde anlatılmaktadır. Bu yazılı metinlerin birinde Kral Teumman'a atfedilen bir sözde, "*Ninive'nin merkezine geleceğim*"(SAA 3 31 12,13), ifadesi yer almaktadır. Asur Kralının Teumman'a reva gördüğü olayın temeli bu ifadeyle ilgili olabilir. Ayrıca Asur Kralı, ülkesine bu şekilde yaklaşan kral ve halklara bu davranışıyla gözdağı vermektedir. Kralın, silahlarının hemen arkasında gösterilmesi, Teumman karşısında kazandığı zaferi vurgular niteliktedir.

Bu sahnenin üst katta ve özel bir odada yer alması(Ermidoro, 2015) nedeniyle sahneyi görebilecek kişiler, sadece kralın izin verdiği özel kişilerle sınırlı olmalıdır.

Yeni Asur dönemi mühürlerinde görülen yemek sahnelerinde ayakta duran kral tasvirleri mutlaka bir elinde yay ve diğer elinde içki kadehi ile gösterilir. Bu sahneler de zafer sonrası bir kutlama ya da libasyonu gösteriyor olabilir.

Urartu görsel sanat eserlerinde görülen Kadınlar için yapılan ziyafet sahneleri ile erkekler için hazırlanan sahneler birbirlerinden ayrılır. Kadınların birlikte yaptıkları bir eylem olan bu törenler, Urartu kadınlarının dinsel yaşam ve kutlama tarzındaki farklı bir uygulamadan kaynaklanıyor olmalıdır. Urartu yazılı belgeleri bu kutlamaların nedenleri ile ilgili bilgiler vermez. Genellikle ziyafet sahnelerinde görülen kadın tasvirleri kemerler üzerinde yer alır. Bu kemerleri takan kişilerin de aynı zamanda kadınlar olması dönemin inanç sistemi ile ilişkili olarak, sadece kadınların kutladığı bir tören ile ilişkili olabilir.

Yemek sahneli mezar stelleri, incelenen uygarlıklar içerisinde sadece Geç Hititlerde görülmektedir. Kuttamuwa mezar steli üzerindeki yazıtlardan anlaşıldığı

gibi steli, Kuttamuwa ölmeden yaptırtmıştır. Oğullarına mezarlarda kurban kesilmesi öğüdünü de ölmeden yazdırtmıştır. Bu stelden anlaşıldığı gibi bazı mezar stelleri, sahibi tarafından ölmeden tasarlanmıştır. Stel üzerinde görülen ziyafet masası da, arzulanan ölü yemeği olmalıdır. Öldükten sonra ruhlarının rahat etmesi, temiz yiyecek ve içecek bulmaları belki hazırlanacak bu ölü yemeği sayesinde giderilmiş olacaktır. Mezar stellerinde görülen yemek sahnelerinin hepsi, Hitit ölü gömme ritüellerinde görülen ölü yemeği inancıyla ilgili olmalıdır.

Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartular'daki bazı ziyafet sahneleri, birden fazla müzik aletinin olduğu orkestra eşliğinde yapılmıştır⁴⁸. Bayram, zafer ve Urartu kadınlarının birlikte yaptıkları törenleri gösteren bu sahneler, yapılan bu törenlerin yemek ve müzik eşliğinde açık havada gerçekleştiğini göstermektedir. Müziğin ve yemeğin keyif verici etkisini yansıtan bu eserler, ziyafeti düzenleyen de gücüne ve zenginliğine vurgu yapmaktadır.

İncelenen eserler içerisinde tanrılar ve tanrıçalar için hazırlanmış olabilecek ziyafet sahneleri de görülmektedir. Yeni Asur Dönemi mühürlerinde bir masanın önünde görülen kadın tasvirleri, mühür üzerinde yer alan gökyüzünde yedi küre simgesi, yıldız ve kanatlı güneş kursları ve bel küreği gibi tanrısal motifler nedeniyle muhtemelen tanrıçalar olmalıdır(kat. 72-74; resim 65-67). Yeni Asur mühürlerinde görülen tanrıçaların karşılarında da mutlaka tapıcı bulunur.

Urartu Dönemi kemer ve adak levhaları üzerinde yer alan, tanrı tasvirlerine uyar biçimde ponponlu başlıkla gösterilen figürler tanrı olmalıdır. Taht üzerinde oturan tanrıların ön tarafında sunu hazırlığı yapan ya da kurban getiren figürler yer alır(kat. 108, 109, 110, 113, 114, 115). Bu tür sahneler, Urartu kurban törenlerinde tanrılara sunulan adaklardan sonra hazırlanan büyük ziyafetlerle ilişkili olabilir. Tanrı ve tanrıça tasvirlerinin hiçbirinin arkasında yelpazeci yoktur.

Tanrısallıklar dışında insanlar için hazırlanan ziyafet sahneleri genellikle yönetici sınıf ile ilişkilidir. Kadın ve erkekler için hazırlanan ziyafet sahnelerinde

⁴⁸ Bu sahneler, Geç Hitit Dönemi'nde Karatepe(resim 3), Zincirli(şekil 4) ve Kargamış(resim 2) ortostatlarında, Yeni Asur'da Asurbanipal ve eşi Aşşur-şarrat'ın yer aldığı ziyafet sahnesi(Şekil 43-a, b, c) ve Sargon Sarayı iki numaralı odadaki kabartma(şekil 41) ile Nimrud Fildişi Kap üzerinde, Urartu Dönemi'nde bronz kemer parçaları üzerinde görülür(şekil 66, 68, 75, 76).

hizmet eden figürler kadınlar, erkekler ve hadımağalarından oluşmaktadır. Yönetici sınıf dışında askerler ve tutsaklar için de yemek sahneleri görülmektedir.

İncelenen Geç Hitit ve Urartu Sanat eserleri özellikle Asur Sanatı'ndan etkilenmiştir. Geç Hitit ortostatlarından Kargamış ve Zincirli'de(kat. 1) Asur etkisi artmaya başlamış, son olarak, Zincirli(kat. 2) ve Karatepe Ortostatu'nda sanatsal açıdan Geleneksel Hitit özelliklerinin çoğundan vazgeçildiği, Asur etkisinin arttığı görülmüştür. Bu etkiyi ziyafet masalarında da görmekteyiz. İşlemeli masaların bacakları daha kalın, dikey ve yatay kayıtlı Asur masalarına benzemektedir. Bu etkileşmenin artmasının ana nedenlerinden biri Asur'un bölge üzerinde artan siyasi ve kültürel üstünlüğü olmalıdır.

Urartu Sanatında görülen insan figürlerinin gözler ve vücudun cepheden, baş, kol ve ayaklarının profilden gösterilmesi, tüm Yakındoğu ile Asur ve Hitit Sanatının genel özelliklerindedir. Urartu ziyafet masalarının üzerinde görülen üstüste konulmuş pidelerin ay biçimli şekil alması, Geç Hitit Sanatı etkisi olabilir. Urartu tanrılarının giydiği ponponlu başlığın benzerleri Asur Sanatında görülmektedir(kat. 47). Urartu bronz kemerinde(kat. 107) görülen kanatlı güneş kursu ve genel olarak erkeklerin sakalsız gösterilmesi, Geleneksel Hitit Sanatı özelliklerindedir. Yine aynı kemer ve adak levhası ile mühür(kat. 111, 121) üzerinde görülen hayat ağacı motifi, Mezopotamya'nın erken dönemlerinden(Henri Frankfort, 1939a: levha IV-j, XVII-h) ve Yeni Asur Sanatından bilinen bir özelliktir⁴⁹.

Bu bağlamda incelenen uygarlıkların sanatları içerisinde, özellikle Asur Sanatı, Geç Hitit ve Urartu Sanatında daha etkili olmuştur. Geç Hitit ziyafet sahneli eserler, Arami ve Fenike ile birlikte özellikle Asur Sanatından etkilenmiştir. Urartu Sanatı ise başta Asur Sanatı olmak üzere, Hitit Sanat özelliklerinden etkilenmiştir.

Her üç uygarlıkta ziyafet sahneleri yönetici sınıf veya tanrı-tanrıça ziyafetlerini göstermektedir. Bunların dışında köleler ve tutsakların yemeklerini gösteren sahneler de vardır. Bu sahneler ile diğer yemek sahneleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Burada yer alan tutsaklar alçak tabureler veya taşlar üzerinde oturur biçimde gösterilmiştir.

⁴⁹ Urartu ve Asur Hayat ağacı örnekleri için bkz.(Albenda, 1994; Belli, 1982; Çevik, 1999)

Ölü yemekleri ile ilgili sahneler yönetici sınıf ile ilgili olarak ele geçmiş ise de muhtemelen sıradan halklar da kendi güçleri nispetinde bu uygulamayı, inançları gereği yapıyor olmalıdırlar.

Sonuç olarak Geç Hitit, Yeni Asur ve Urartu Dönemi ziyafet/yemek sahnelerinin şekilsel ve sanatsal anlamda birbirine benzeyen yönleri vardır. Ancak ziyafetlerin ya da yemeklerin düzenlenme amaçları arasında farklılıklar görülür. İncelenen her uygarlık, kendi inanç sistemi içerisinde önem verdiği, sosyal, politik ve kültürel yaşam tarzının izlerini ziyafet/yemek sahnelerinde göstermiştir.

8. KAYNAKÇA

- Akurgal, E. (1949). *Späthethitische Bildkunst*: Archaeologisches Institut der Universitaet Ankara.
- Akurgal, E. (1962). *The Art of the Hittites*. London: Thames and Hudson.
- Akurgal, E. (1966). Orient und Okzident. *Kunsts der Welt, Holle Verlag, Baden Baden*.
- Akurgal, E. (1995). *Hatti ve Hitit uygarlıkları*: Net Turistik Yayınlar Sanayi ve Ticaret AŞ.
- Akurgal, E. (1998). *Anadolu uygarlıkları*: Net Turistik Yayınları.
- Albenda, P. (1986). *The Palace of Sargon King of Assyria*. Paris: Ed. Recherche sur les civilisations.
- Albenda, P. (1994). Assyrian Sacred Trees in the Brooklyn Museum. *Iraq, LVI*(Journal Article), 123-134.
- Alkım, U. B. (1948/49). Les Resultatis Archaeologiques des Foilles de Karatepe. *Revue hittite et asianique, IX*, 1-29.
- Alparslan, M. (2011). Gurgum Krallığı. In N. Karul (Ed.), *ArkeoAtlas(Özel Basım)* (Vol. 375). İstanbul.
- Alparslan, M. (2011). Pattin (Unqi) Krallığı. In N. Karul (Ed.), *Arkeo Atlas(Özel Basım)* (pp. 387).
- Andre-Salvini, B., & Salvini, M. (2002). The Bilingual Stela of Rusa I from Movana. *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici, 44*(1), 5-66.
- Andronikos, M. (1968). *Totenkult [by] Manolis Andronikos* (Vol. 3): Vandenhoeck & Ruprecht.
- Anlagan, T. (1998). Sadberk Hanım Müzesin'deki Bir Urartu Kemer. In (pp. 51-74): *Palmet II*.
- Ardzinba, V., & Uravelli, O. (2010). *Eskiçağ Anadolu ayinleri ve mitleri*: Kafdav Yayınları.
- Ay, Ş., & Şahin, K. (2014). Eski Yakındoğu'da Yemek Simgeselliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Pursuit of History*(12).
- Aydingün, Ş., & Karakaya, H. (2010). Edirne Müzesi'nden Geç Hitit Hitit Dönemi Ortostatları. 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 463-473.
- Ayvazian, A. (2006). *Urartian Glyptic: New Perspectives*. (PhD), University of California, Berkeley.
- Barnett, R., & Forman, W. (1959). Assyrian Palace Reliefs (London). *Barnett Assyrian Palace Reliefs 1959*.
- Barnett, R. D. (1957). *A Catalogue of the Nimrud Ivories: With Other Examples of Ancient Near Eastern Ivories in the British Museum*: Trustees of the British Museum.
- Barnett, R. D. (1970). *Assyrian palace reliefs in the British Museum*: British Museum.
- Barnett, R. D. (1976). *Assyrian Palace Reliefs in the British Museum*. Londra.
- Barnett, R. D. (1976). *Sculptures from the north palace of Ashurbanipal at Nineveh (668-627 BC)*. : British Museum Press
- Barnett, R. D., Bleibtreu, E., & Turner, G. E. (1998). *Sculptures from the Southwest Palace of Sennacherib at Nineveh*: British Museum Press.

- Barnett, R. D., & Gökce, N. (1953). The Find of Urartian Bronzes at Altın Tepe, Near Erzincan. *Anatolian Studies*, 3, 121-129. doi:10.2307/3642389
- Barnett, R. D., & Museum, B. (1976). *Sculptures from the North Palace of Ashurbanipal at Nineveh (668-627 B.C.)*: Trustees of the British Museum.
- Bayliss, M. (1973). The Cult of Dead Kin in Assyria and Babylonia. *Iraq*, 35(2), 115-125.
- Bedford, P. (2001). Empire and Exploitation: The Neo-Assyrian Empire.
- Bedford, P. R. (2009). The Neo-Assyrian Empire. *The dynamics of ancient empires: state power from Assyria to Byzantium*, 30-65.
- Belck, W. (1899). Die Rusas-Stele in Topsauã (Sidikan). *Zeitschrift für Ethnologie*, 31, 99-132.
- Belli, O. (1982). Urartular'da Hayat Ağacı İnancı. *Anadolu Araştırmaları*, 8(Journal Article), 237-247.
- Belli, O. (2011). Urartuların Düğün ve Ziyafet Şölenleri. *Yemek ve Kültür Dergisi*(24), 54-94.
- Belli, O. (2012a). Urartuların Tunç Kadın Kemerleri Üzerindeki Düğün ve Ziyafet Sahneleri. In O. Belli (Ed.), *II. Uluslararası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu 24-26 Kasım 2010-Van* (pp. 76-106): TC Van Valiliği.
- Belli, O. (2012b). Van Gölü Havzası'nda Urartu Krallığı Döneminde Meyve Bahçeleri, Üzüm Bağları ve Şarap Üretimi. In O. Belli (Ed.), *II. Uluslararası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu 24-26 Kasım 2010-Van* (pp. 52-73): TC Van Valiliği.
- Black, J., & Green, A. (2003). *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia: An Illustrated Dictionary*. London: British Museum Press.
- Bober, P. (2003). Antik ve Ortaçağda Yemek Kültürü: Sanat, Kültür ve Mutfak. In: Çeviren: Ülkün Tansel, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bonatz, D. (2000). *Das syro-hethitische Grabdenkmal*. Mainz.
- Bonatz, D. (2015). In Remembrance of Me: Feasting with the Dead in the Ancient Middle East. *Katumuwa's Banquet Scene*.
- Bonomi, J. (1853). Nineveh and its Palaces. In: London.
- Bordreuil, P., Briquel-Chatonnet, F., & Michel, C. (2015). *Tarihin başlangıçları: eski yakındoğu kültür ve uygarlıkları*: Alfa.
- Bossert, H. T. (1942). *Altanatolien*. Berlin.
- Bossert, H. T. (1949). Karatepe. *Die Welt des Orients*(H. 3), 250-251.
- Bossert, H. T. (1951). *Altsyrien*.
- Bossert, H. T. (1959). Reisebericht aus Anatolien. *Orientalia*, 28(3), 271-291.
- Botta, P. E., & Flandin, M. E. (1849). *Monument de Ninive découvert et décrit par M.P.E. Botta; mesuré et dessiné par M.E. Flandin*. Paris: Imprimerie Nationale.
- Bottero, J. (1987). The culinary tablets at Yale. *Journal of the American Oriental Society*, 107(1), 11-19.
- Bottero, J. (2004). *The oldest cuisine in the world: Cooking in Mesopotamia*: University of Chicago Press.
- Bottero, J. (2005). *Gilgams Destanı-Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*, Çev. Orhan Suda, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Brown, B. A. (2014). Culture on display: representations of ethnicity in the art of the Late Assyrian State. *Critical Approaches to Ancient Near Eastern Art*. Berlin: De Gruyter, 515-542.
- Bruns-Özgan, C. (1987). *Lykische Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr* (Vol. 33): Ernst Wasmuth.
- Bryce, T. (2003). Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum, çev. Müfit Günay, Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Bryce, T. (2012). *The World of The Neo-Hittite Kingdoms: A Political and Military History*. Oxford Oxford University Press.
- Burney, C. A. (1966). A First Season of Excavations on the Urartian Citadel of Kayalidere. *Anatolian Studies*, 16, 55 - 111.
- Cancik-Kirschbaum, E. (2004). *Asurlular: Tarih*. İzmir: İzmir Yayınevi.
- Caner, E. (1998). *Bronzene Motivbleche von Giyimli*: Verlag Marie Leidorf.
- Collins, B. J. (1995). Ritual Meals in the Hittite Cult. *Ancient magic and ritual power*, 77-92.
- Collins, B. J. (2007). *The Hittites and Their World*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Collins, P., Baylis, L., & Marshall, S. (2008). *Assyrian palace sculptures*: British Museum Press.
- Collon, D. (1987). *First impressions: cylinder seals in the ancient Near East*: British Museum Publications Limited.
- Collon, D., & Sevinç, F. (2017). Eski Yakındoğu'da Rahip ve Rahibe Tasvirleri. *DTCF Dergisi*, 44(2).
- Coşkun, Y. (1989). Hitit Çivi Yazılı Belgelerin Işığı Altında İlk Çağda Tuwanuwa. *Belleten*, 53, 207-208.
- Curtis, R. I. (2001). *Ancient Food Technology*: Brill Academic Pub.
- Çambel, H. (1948). Karatepe: An Archeological Introduction to a Recently Discovered Hittite Site in Southern Anatolia. *Oriens*, 1(2), 147-162.
- Çambel, H. (1949). Karatepe Heykeltraşlık Eserleri Hakkında Bazı Mülâhazalar. *Belleten*, 13(52), 21-36.
- Çambel, H. (2002). Karatepe-Aslantaş Öyküsü. *Boğazköy'den Karatepe'ye Hititbilim ve Hitit Dünyasının Keşfi*, 122-143.
- Çambel, H., & Özyar, A. (2003). *Karatepe- Aslantaş, Azatiwataya*. Mainz.
- Çavuşoğlu, R. (2002). *Urartu Kemerleri(Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Çavuşoğlu, R. (2014). *Urartu Kemerleri/Urartu Belts. İstanbul: Mas Matbaası*.
- Çavuşoğlu, R. (2017). Urartu Krallığı'nda Dokuma Tezgahları. In *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu "Yazmalardaki El İzleri"* (pp. 147-155). Trabzon.
- Çavuşoğlu, R., Gökce, B., & Işık, K. (2010). Urartu Krallığı'nda Harem. *Colloquium Anatolicum*, IX.
- Çavuşoğlu, R., Gökce, B., & Işık, K. (2014). The Craftsmen and Manufacturers in the Urartian Civilization. *Anatolica XL*, 23-45.
- Çavuşoğlu, R., Işık, K., & Gökce, B. (2014). Women and Their Status in Urartu. *Ancient Near Eastern Studies*, 51, 235-261.
- Çevik, N. (1999). Hayat Ağacının Urartu Kült Törenlerindeki Yeri ve Kullanım Biçimi. *Anadolu Araştırmaları*, 15, 335-367.

- Çevik, N. (2000). *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları No: VI-58.
- Çilingiroğlu, A. (1976-77). Sargon'un Sekizinci Seferi ve Bazı Öneriler. *Anadolu Araştırmaları*, 4-5, 235-271.
- Çilingiroğlu, A. (1984). Tanrı Assur'a Bir Mektup. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, II, 1-25.
- Çilingiroğlu, A. (1984). *Urartu ve Kuzey Suriye—Siyasal ve kültürel ilişkiler* (Vol. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No. 35.). Bornova-Izmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Çilingiroğlu, A. (1991). Bir Urartu Kemer Parçası Üzerindeki Ziyafet Sahnesi. *Erol Atalay Memorial, Arkeoloji Dergisi Özel Sayı*, (Ed.H.Malay), 15-20.
- Çilingiroğlu, A. (1994). *Urartu Tarihi*. Bornova - İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Çilingiroğlu, A. (1998). Urartu'da Tapınma ve Tapınma Yerleri. In G. Arsebük, M. J. Mellink, & W. Schirmer (Eds.), *Light on Top of the Black Hill: Studies presented to Halet Çambel* (pp. 230-239). İstanbul: Ege Yayınları.
- Çilingiroğlu, A. (2011). Ayanis Kalesi / Ayanis Fortress. In K. Köroğlu & E. Konyar (Eds.), *Urartu: Doğu'da Değişim / Transformation in the East* (pp. 336-359). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Darga, M. (1992). *Hitit sanatı*: na.
- De Mertzfeld, C. D. (1954). *Inventaire commenté des ivoires phéniciens et apparentés découverts dans le Proche-Orient* (Vol. 1): E. de Boccard.
- Deimel, P. (1920). Die Listen über den Ahnenkult aus der Zeit Lugalandas und Urukaginas. *Orientalia*(2), 32-51.
- Delaporte, L. (1936). *Les hittites* (Vol. 8): La Renaissance du livre.
- Delaporte, L. (1940). *Malatya, Arslantepe I*. Paris.
- Derin, Z. (1996). Van Müzesi'ndeki bir grup tunç mobilya aksami ve bunların Urartu gömü geleneği ile ilişkisi. *Arkeoloji Dergisi*, IV, 135-142.
- Diakonoff, I. M. (1963). *Urartskie pis'ma i dokumenty*. Leningrad-Moscow: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR. .
- Diakonoff, I. M. (1991). Sacrifices in the city of Teisebâ (UKN 448) - Lights on the Social History of Urartu. *Archäologische Mitteilungen aus Iran*, 24, 13-21.
- Dinçol, A. (1982). Hititler. *Anadolu Uygurlukları Ansiklopedisi*, 1, 18-136.
- El-Amin, M. (1953). Die Reliefs mit Beischriften von Sargon II in Dur-Sharrukin. *Sumer*, 9(35-59), 214-228.
- Ellison, R. (1984). Methods of food preparation in Mesopotamia (c. 3000-600 BC). *Journal of the Economic and Social History of the Orient/Journal de l'histoire économique et sociale de l'Orient*, 89-98.
- Engin, E. (2014). Ege Göçleri ve M. Ö I. Binde Anadolu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1).
- Ermidoro, S. (2015). *Commensality and ceremonial meals in the Neo-Assyrian period*: Edizioni Ca'Foscari-Digital Publishing.
- Fales, F. M., & Postgate, J. N. (1992). Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration. *State Archives of Assyria VII*(SAA VII).
- Feldman, M. H. (2015). In Remembrance of Me: Feasting with the Dead in the Ancient Middle East. *Religious, Communal, and Political Feasting in the Ancient Middle East*.
- Finet, A. (1992). Le Banquet de Kalah offert par le roi d'Assyrie Ašurnazirpal II (883-859). In (pp. 31-44): Bures-sur-Yvette.

- Fıratlı, N. (1965). *İstanbulun Yunan ve Roma mezar stelleri*: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Frankfort, H. (1939a). *Cylinder seals*: Gregg Press.
- Frankfort, H. (1939b). *Sculpture of the third millenium BC from Tell Asmar and Khafājah*: University of Chicago Press.
- Frankfort, H. (1970). *The art and architecture of the ancient Orient*: Penguin Books.
- Gadd, C. J. (1936). The stones of Assyria. *London: Chatto and Windus*, 127.
- Garstang, J. (1908). Excavations at Sakje-Geuzi, in north Syria: preliminary report for 1908. *Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology*, 1, 97-110.
- Garstang, J. (1929). *The Hittite Empire*. London.
- Genge, H. (1979). *Nordsyrisch-südanatolische Reliefs: eine archäologisch-historische Untersuchung: Datierung und Bestimmung* (Vol. 49): I kommission hos E. Munksgaard.
- Gerardi, P. (1988). Epigraphs and Assyrian Palace Reliefs: The Development of the Epigraphic Text. *Journal of Cuneiform studies*, Vol. 40 - No. 1, 1 - 35.
- Gilibert, A. (2011). *Syro-Hittite monumental art and the archaeology of performance: the stone reliefs at Carchemish and Zincirli in the earlier first millennium BCE* (Vol. 2): Walter de Gruyter.
- Glassner, J. (1987). Mahlzeit. A. In Mesopotamien. *Reallexikon der Assyriologie*, 7, 259-267.
- Gorny, R. L. (1996). Viticulture and ancient Anatolia. *The origins and ancient history of wine*, 139.
- Gray, J. (1982). *Near eastern mythology*: Hamlyn.
- Grayson, A. K. (1993). Assyrian Officials and Power in the Ninth and Eighth Centuries. *State Archives of Assyria Bulletin*, 7(I), 19-52.
- Grayson, A. K., Frame, G., Franye, D., & Maidman, M. P. (1987). *Assyrian rulers of the third and second millennia BC (to 1115 BC)* (Vol. 1): Univ of Toronto Pr.
- Grayson, K. A. (1996). *Assyrian Rulers of the Early First Millenium B.C. II (858-745 B.C.): The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods. Vol.3*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto.
- Green, J. (2014). *In remembrance of me: feasting with the dead in the ancient Middle East*: Oriental Institute.
- Grothe, H. (1911). *Meine Vorderasienexpedition, 1906 und 1907* (Vol. 1): KW Hiersemann.
- Gurney, O. R. (2001). Hititler,(çev. Pınar Arpaçay). *Ankara: Dost Kitabevi*.
- Günaltay, M. Ş. (1987). *Türk Tarihinin ilk devirlerinden: Yakın Şark: Elâm ve Mezopotamya*: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Güterbock, H. G. (1969). An Initiation Rite for a Hittite Prince. *D. Sinor (éd.), American Oriental Society Middle West Branch. Semi-Centennial Volume, Bloomington—Londres*, 99-103.
- Güterbock, H. G. (1970). Some aspects of Hittite festivals. *Actes de la xvii Rencontre Assyriologique Internationale*, 175-180.
- Hallo, W. W., & Younger Jr, K. L. (2000). Monumental Inscriptions from the Biblical World. Vol. 2 of *The Context of Scripture*. In: Leiden: EJ Brill.
- Harrison, T. P., & Osborne, J. F. (2012). Building XVI and the Neo-Assyrian sacred precinct at Tell Tayinat. *Journal of Cuneiform studies*, 64, 125-143.
- Hawkins, J. D. (1989). Maraş, Margas *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, 7.

- Hawkins, J. D. (2000a). *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions Vol. I, Inscription of the Iron Age, Part 1*: Walter de Gurey.
- Hawkins, J. D. (2000b). *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions Vol. I, Inscription of the Iron Age, Part 3: Plates*: Walter de Gurey.
- Healey, J. F. (1978). MLKM/RPUM and the KISPUM. *Ugarit-Forschungen. Internationales Jahrbuch für die Altertumskunde Syrien-Palästinas Neukirchen-Vluyn*, 10, 89-91.
- Healey, J. F. (1995). Death in West Semitic Texts: Ugarit and Nabataea. *OXBOW MONOGRAPH*, 186-191.
- Heimpel, W. (1987). 90, Libation. *AI Reallexikon der Assyriologie und vorderasiatischen Archäologie*. Siebter Band. In: Walter de Gruyter, Berlin.
- Herrmann, G. (1989). The Nimrud Ivories, 1: The Flame and Frond School. *Iraq*, 51, 85-109.
- Herrmann, G., Laidlaw, S., & Coffey, H. (2009). *Ivories from Nimrud VI, Ivories from the North West Palace (1845-1992)*: British Institute for the Study of Iraq.
- Herrmann, V. (2011). *Society and economy under empire at Iron Age Sam'al (Zincirli Hoyuk, Turkey)*. (The University of Chicago Ph.D.), The University of Chicago, United States -- Illinois. ProQuest Dissertations & Theses (PQDT) database.
- Herrmann, V. R. (2014). *In remembrance of me: feasting with the dead in the ancient Middle East*: Oriental Institute.
- Hoffner, H. A. (1974). Alimenta hethaeorum. In.
- Hoffner Jr, H. A. (1972). The Records of the Early Hittite Empire (c. 1450-1380 BC). In: JSTOR.
- Hooke, S. H. (1993). Ortadoğu Mitolojisi, çev. *Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara, 189s.*
- Jackson, D. P. (2005). *Gilgamiş destanı* (A. Antmen, Trans.): Arkadaş.
- Jensen, P. C. A. (1893). Zu den zvevi Inschriften Sarduri's des Ersten. *Zeitschrift für Assyriologie*, 8, 375-381.
- Kalaç, M. (1964). Eine Wettergottstele und drei Reliefs im Museum zu Maras. *Jaarbericht Ex Oriente Lux*, 18, 280-283.
- Karağuz, G. (2001). *Hittit mitolojisi*. Konya Çizgi Kitabevi.
- Kassian, A., Korolëv, A., & Sidel'tsev, A. (2002). *Hittite funerary ritual: šalliš waštaiš* (Vol. 288): Ugarit Verlag.
- Kataja, L., & Whiting, R. (1995). Grants, Decrees and Gifts of the Neo-Assyrian Period. *State Archives of Assyria Volume XII*.
- Kellner, H.-J. (1976). Bronzene Weihe-und Votivgaben. In H.-J. Kellner (Ed.), *Urartu: Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens* (pp. 53-60.). Munich: Prahistorische Staatssammlung München.
- Kellner, H.-J. (1991a). *Gürtelbleche aus Urartu*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Kellner, H.-J. (1991b). Votive Plaques. In R. Merhav (Ed.), *Urartu: A Metalworking Center in the First Millenium B.C.E* (pp. 286-299). Jerusalem: Israel Museum.
- Kınal, F. (1967). Inanna'nın Cehenneme İnişi Efsanesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, III, 1-21.
- Konyar, E. (2013). Demir Çağı'nda Anadolu'da Kadın: Urartu, Frig ve Lidya. *Anadolu'da Kadın. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları*.
- Köroğlu, K.-K., Erkan (2011). Urartu: Doğu'da Değişim / Transformation in the East

- Köroğlu, K., & Dinçol, A. (1989). Palu Yazıtı Üzerine Bir Not. *Anadolu Araştırmaları*, 11, 123-129.
- Kramer, S. N. (1937). Inanna's Descent to the Nether World. The Sumerian Version of "İştar's Descent". *Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale*, 34(3), 93-134.
- Kramer, S. N. (1967). The death of Ur-Nammu and his descent to the Netherworld. *Journal of Cuneiform studies*, 21, 104-122.
- Kramer, S. N. (2000). Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki, çev. In: Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Kramer, S. N. (2001). *Sümer mitolojisi*: Kabalcı Yayınevi.
- Kramer, S. N. (2009). Tarih Sümerde Başlar,(çev. Hamide Koyukan). *İstanbul: Kabalcı Yay.*
- Kuvaç, R. (2014). Van Müzesi'nden Ziyafet Sahneli Bir Urartu Amuleti. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 145, 45-48.
- Lambert, W. G. (1957). Two Texts from the Early Part of the Reign of Ashurbanipal. *Archiv für Orientforschung*, 18, 382-387.
- Lanfranchi, G. B., & Parpola, S. (1990). The correspondence of Sargon II, Part II. Letters from the Northern and Northeastern Provinces. *State Archives of Assyria V*.
- Layard, A. H. (1849). *The Monuments of Nineveh: First & Second Series*: Murray.
- Layard, A. H. (1853). *Monuments of Niniveh* (Vol. 2). London: John Murray.
- Lion, B., & Michel, C. (2003). Les images du banquet. *Les Dossiers d'archéologie*(280), 32-37.
- Lipiński, E. (2000). *The Aramaeans: their ancient history, culture, religion*: Peeters Publishers.
- Livingstone, A. (1989). Court poetry and literary miscellanea. *State Archives of Assyria*, V, 3.
- Loud, G. (1939). *The Megiddo Ivories*: University of Chicago Press.
- Luckenbill, D. D. (1926). ARAB, II, Ancient Records of Assyria and Babylonia II. In: Chicago.
- Luckenbill, D. D. (1926-1927). Ancient Records of Assyria and Babylonia I-II. In *ARAB I-II*. Chicago.
- Luschan, F. v. (1902). Ausgrabungen in Sendschirli III: Thorsculpturen. In: Berlin.
- Luschan, F. v. (1911). Bildwerke und Inschriften. *Ausgrabungen in Sendschirli*, 4, 325-380.
- Luschan, F. v. (1943). *Ausgrabungen in Sendschirli V: Die Kleinfunde von Sendschirli*. Berlin.
- Madhloom, T. A. (1970). *The chronology of Neo-Assyrian art*: Burns & Oates.
- Mallowan, M., & Davies, L. (1970). Ivories from Nimrud II. *Ivories in Assyrian Style*.
- Mallowan, M. E., & Herrmann, G. (1974). *Ivories from Nimrud:(1949-1963)*. 3. *Furniture from SW. 7 Fort Shalmaneser: commentary, catalogue and plates*: British Inst. for the Study of Iraq.
- Mallowan, M. E. L. (1966). *Nimrud and Its Remains*. New York: Dodd, Mead & Company.
- Margalit, B. (1999). The legend of Keret. *Handbook of Ugaritic Studies*, 203-233.
- Marr, N. J., & Orbeli, I. A. (1922). *Archeologiceskaja ekspedicija 1916 goda v Van. Raskopki dvuch nis na Vanskoj skale i nadpisi Sardura vtorogo iz raskopok zapadnoj nisi*. St. Petersburg: Russkoe Archeologiöeskoe Obscestvo.

- Martirosyan, A. A. (1974). *Argistichinili*. Erevan: Akademija Nauk Armjanskoj SSR.
- Matthiae, P. (1965). Missione archeologica italiana in Siria. *Rapporto preli minare della campagna*, 104-113.
- Mayer, W. (1983). Sargons Feldzug gegen Urartu-714 v. Chr. Text und Übersetzung. *Mitteilungen Der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin 115*, 65-132.
- McGovern, P. E., Fleming, S. J., & Katz, S. H. (2003). *The origins and ancient history of wine: food and nutrition in history and antropology*: Routledge.
- McIntosh, J. (2005). *Ancient Mesopotamia: New Perspectives*: ABC-CLIO.
- Melikishvili, G. A. (1960). *Urartskie Klinoobraznye Nadpisi*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.
- Memiş, E. (2012). *Eskiçağda Mezopotamya:(en eski çağlardan Asur İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar)*: Ekin Yayınevi.
- Merhav, R. (Ed.) (1991). *Urartu-A Metal working Center in the First Millennium B.C.E*. Jerusalem: Israel Museum.
- Meyer, G. R. (1965). *Altorientalische Denkmäler im Vorderasiatischen Museum zu Berlin*: Buch-und Kunstverl.
- Michalowski, P. (1977). The death of Šulgi. *Orientalia*, 46(2), 220-225.
- Moortgat, A. (1932). *Die bildende Kunst des alten Orients und die Bergvölker* (Vol. 8): H. Schoetz.
- Mordtmann, A. D. (1872). Entziffemng und Erklärung der armenisehen Keilschriften von Van und Umgegend. *Zeitschrift der Deutschen Morganländischen Gesellschaft*, 26, 465-696.
- Muyldermans, R. (1989). Two Banquet Scenes in the Levant. *Archaeologia Iranica et Orientalis*, 393-407.
- Nissinen, M. (1998). *References to prophecy in Neo-Assyrian sources*: Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- Oates, J. (2004). *Babil* (F. Çizmeli, Trans.). Ankara: Arkadaş.
- Oates, J., & Oates, D. (2001). *Nimrud An Assyrian Imperial City Revealed*. London: British School of Archaeology in Iraq.
- Olmstead, A. T. E. (1923). *History of Assyria*: University of Chicago Press.
- Orthmann, W. (1971). *Untersuchungen zur späthethitischen Kunst*: Habelt.
- Otten, H. (1956). Ein Text zum Neujahrsfest aus Bogazköy. *Orientalistische Literaturzeitung*, 51, 101.
- Otten, H. (1958). *Hethitische Totenrituale*: Akademie-Verlag.
- Öğün, B. (1978a). Die urartäischen Bestattungsbräuche. In S. Şahin, E. Schwertheim, & J. Wagner (Eds.), *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens: Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976* (pp. 639-678.). Leiden: E. J. Brill.
- Öğün, B. (1978b). *Die urartäischen Gräber in der Gegend von Adilcevaz und Patnos*. Paper presented at the Proceedings of the Tenth International Congress of Classical Archaeology, Ankara.
- Öğün, B. (1982). Die urartäischen Paläste und die Bestattungsbräuche der Urartäer. In D. Papenfuss & V. M. Strocka (Eds.), *Palast und Hütte* (pp. 217-236.). Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.
- Ökse, A. T. (2002). Gre Virike: Fırat kenarında bir MÖ 3. bin kutsal alanı. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2).
- Ökse, A. T. (2005). Eski Çağdan Günümüze Ölü Gömme ve Anma Gelenekleri. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 5, 1-8.

- Öz, E. (2016). Çivi Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya'da Kral Sofraları ve Şölenler. *Electronic Turkish Studies*, 11(1).
- Özgüç, T. (1969). *Altıntepe II Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özyar, A. (2011). Geç Hitit Krallıkları. In *Arkeoatlas(Özel Basım)* (pp. 370-389).
- Pardee, D. (2014). In Remembrance of Me: Feasting with the Dead in the Ancient Middle East. *The Katumuwa inscription*, 45.
- Parpola, S. (1987). The Correspondence of Sargon II: Letters from Assyria and the West. *State Archives of Assyria, Volume I*.
- Parpola, S. (1988). The Neo-Assyrian Word for "Queen". *State Archives of Assyria, Volume II*, 2(II), 73-76.
- Parrot, A. (2005). *Assiri: i conquistatori della Mesopotamia*: Milano.
- Payne, M. R. (2006). *Urartu Çiviyazılı Belgeler Katalogu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Peker, H. (2011). Karkamış Krallığı. In N. Karul (Ed.), *Arkeo Atlas(Özel Koleksiyon)* (pp. 392-401).
- Perrot, G. (1884). *A History of Art in Chaldea & Assyria: From French of Georges Perrot... and Charles Chipiez* (Vol. 1): Chapman and Hall.
- Perrot, G., & Chipiez, C. (1887). Histoire de l'Art dans l'Antiquité, vol. IV. In: Paris.
- Petty, A. A. (2014). A Feast for the Eyes: Depiction and Performance of Ritual within the Sacred Space of Middle Bronze Age Ebla. In B. A. Brown & M. H. Feldman (Eds.), *Critical Approaches to Ancient Near Eastern Art* (pp. 669-687): De Gruyter.
- Pınarcık, P. (2012). Urartu Krallığı'nın Tarihi Coğrafyası Hakkında Yeni Öneriler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII(2), 459-482.
- Piotrovsky, B. B. (1969). *The Ancient Civilization of Urartu*. Geneva: Nagel.
- Pope, M. H. (1981). The cult of the dead at Ugarit. *Ugarit in Retrospect: Fifty Years of Ugarit and Ugaritic*, 159-179.
- Porada, E. (1993). Why cylinder seals? Engraved cylindrical seal stones of the ancient Near East, fourth to first millennium BC. *The Art Bulletin*, 75(4), 563-582.
- Porada, E., & Buchanan, B. (1948). *Corpus of Ancient Near East Seals in North American Collections: the collection of the Pierpont Morgan Library*: Pantheon books.
- Porter, A. (2002). Communities in Conflict: Death and the Contest for Social Order in the Euphrates River Valley. *Near Eastern Archaeology*, Vol. 65 - No. 3, 156 - 173.
- Postgate, J. N. (1979). The economic structure of the Assyrian Empire. In M. T. Larsen (Ed.), *Power and propaganda: A symposium on Ancient Empire* (pp. 193-221). Copenhagen.
- Pritchard, J. B. (1969). *Ancient Near Eastern texts : relating to the Old Testament*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Przeworski, S. (1928). Die Rennwagen-Darstellungen in der nordsyrischen Kunst. *Archiv für Orientforschung*, 5, 20-24.
- Przeworski, S., & Zakharov, A. A. (1934). Antiquités de Marash a Moscou et a Tiflis. *Syria*, 222-225.
- Rassam, H. (1897). *Asshur and the Land of Nimrod*: Curts & Jennings.
- Reade, J. (1979). *Ideology and propaganda in Assyrian art*. Paper presented at the Power and propaganda: A symposium on ancient empires.

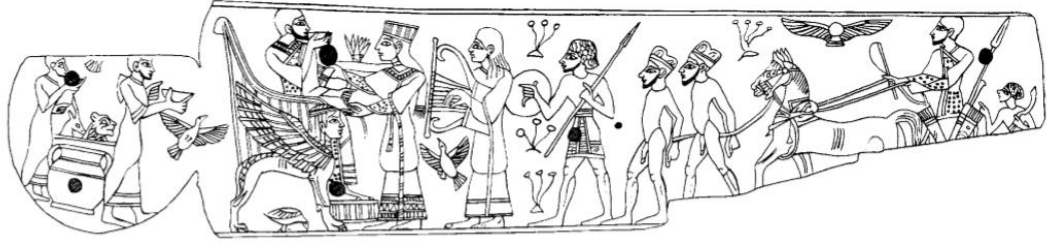
- Reade, J. (1994). *Campaigning Around Musasir*. Paper presented at the Anatolian Iron Ages III. Anadolu Demir Çağları 3. The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-12 August 1990/ III. Anadolu Demir Çağları Sempozyumu Bildirileri Van, 6-12 Ağustos 1990, Ankara.
- Reade, J. E. (1975). Aššurnaširpal I and the White Obelisk. *Iraq*, 37(2), 129-150.
- Reade, J. E. (1981). Neo-Assyrian monuments in their historical context. *Assyrian royal inscriptions: New horizons in literary, ideological, and historical analysis*, 143-167.
- Röllig, W. (1999). Appendix I. The Phoenician inscriptions.
- Russell, J. M. (1991). *Sennacherib's "Palace Without Rival" at Nineveh*: University of Chicago Press.
- Russell, J. M. (1999). *The Writing on the Wall: Studies in the architectural context of Late Assyrian palace inscriptions* (Vol. 9): Eisenbrauns.
- Rüster, C., & Neu, E. (1989). *Hethitisches Zeichenlexikon: Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Boğazköy-Texten* (Vol. 2): Otto Harrassowitz Verlag.
- Sader, H. (1987). Les états araméens de Syrie depuis leur fondation jusqu'à leur transformation en provinces araméennes. *Beiruter Texte und Studien*, 36, 127.
- Sagdıç, O., Simşek, B., Gürsoy, O. V., & Padem, H. (2005). Some characteristics of surk, a traditional Turkish cheese. *Archiv für Lebensmittelhygiene*, 56(1), 13-15.
- Saggs, H. W. F. (1969). The greatness that was Babylonia. In: London.
- Saggs, H. W. F. (1984). *The might that was Assyria*: Sidgwick & Jackson.
- Sağır, A. (2016). Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Yemek, Cenaze ve Ölümün Sofra Pratikleri Üzerine. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*(1), 271-298.
- Salvini, M. (2006). *Urartu Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Salvini, M. (2011). Urartu Tarihine Genel Bir Bakış / An Overview of Urartian History. In K. Köroğlu & E. Konyar (Eds.), *Urartu: Doğu'da Değişim / Transformation in the East* (pp. 72-99). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sandalgian, J. (1900). *Les inscriptions cuneiformes urartiques: transcrites avec une triple traduction interlinéaire en arménien classique, en latin et en français, suivies d'un glossaire et d'une grammaire*. Venice: Imprimerie des P. P. Mékhitaristes.
- Sayce, A. H. (1882). The Cuneiform Inscriptions of Van. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 14, 377-732.
- Sayce, A. H. (1894). The Cuneiform Inscriptions of Van. Part V. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 26, 691-732.
- Sayce, A. H. (1929). Some New Vannic Inscriptions. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 297-336.
- Schäfer, H., & Andrae, W. (1925). *Die kunst des alten Orients* (Vol. 2): Im Propyläen-Verlag.
- Schulz, F. É. (1840). Memoir sur le lac Van et ses environs. *Journal Asiatique Ser.3*, 9, 257-323.
- Scigliuzzo, E. (2004). Ivory hand bowls. *Egitto e Vicino Oriente*, 27, 109-120.
- Scott, R. B. (1959). Weights and Measures of the Bible. *The Biblical Archaeologist*, 22(2), 22-40.
- Seidl, U. (2004). *Bronzekunst Urartus*: Von Zabern.

- Seidl, U. (2009). Musik Und Tanz in Urartu. *Altan Çilingiroğlu'na Armağan. Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı'na Adanmış Bir Hayat / Studies in Honour of Altan Çilingiroğlu. A Life Dedicated to Urartu on the Shores of the Upper Sea.*
- Sever, H. (1987). Asur Siyasi Tarihinin Ana Devreleri. *DTCF Dergisi*, 31(1-2).
- Sevin, V. (1991). *Yeni Assur Sanatı I: Mimarlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sevin, V. (2003). *Eski Anadolu ve Trakya*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sevin, V. (2005). Urartu Devleti. *Arkeo-Atlas Dergisi*, 4, 64-78.
- Sevin, V. (2011a). Assur İmparatorluğu. In N. Karul (Ed.), *Arkeo Atlas (Özel Sayı)* (pp. 404-415).
- Sevin, V. (2011b). Urartu Devleti. In N. Karul (Ed.), *Arkeo-Atlas (Özel Basım)* (pp. 422-469). İstanbul.
- Sevin, V. (2012). Van Bölgesinde Post-Urartu Dönemi: Yıkıntılar Üzerinde Yeni Bir Yaşam. *Belleten*, 276(LXXVI), 351-368.
- Sevin, V. (2014). Yeni Asur Sanatı II-Assur Resim Sanatı. In: TTK Yay., Ankara.
- Sevin, V., & Kavaklı, E. (1996a). *Bir Erken Demir Çağ Nekropolü Van/Karagündüz*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sevin, V., & Kavaklı, E. (1996b). *Van/Karagündüz: Bir Erken Demir Çağ Nekropolü - An Early Iron Age Cemetery*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sevinç, F. (2008). Hititlerde Yeraltı Dünyası. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 232-247.
- Sevinç, F. (2012). Hitit Krallarının/Kraliçelerinin Cenaze Törenleri ve Eski Yakın Doğu'da Kremasyon (Ölüyü Yakarak Defnetme) Geleneği. 38. *ICANAS, VI*, 2777-2796.
- Sipahi, T. (2005). Hüseyinded'e'den Hitit Tasvir Sanatı İçin Yeni Bir Sahne. V. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 661-678.
- Sollberger, E. (1974). The White Obelisk. *Iraq*, 36(1-2), 231-238.
- Sommer, F., & Falkenstein, A. (1938). *Die hethitisch-akkadische Bilingue des Hattuşili I: Verlag d. Bay. Akad. d. Wiss.*
- Streck, M. (1916). *Assurbanipal und die letzten assyrischen Könige bis zum Untergange Niniveh's: Рипол Классик*.
- Stronach, D. (1995). The imagery of the wine bowl: wine in Assyria in the early first millennium BC. *The origins and ancient history of wine*, 175-196.
- Struble, E. J., & Herrmann, V. R. (2009). An Eternal Feast at Sam'al: The New Iron Age Mortuary Stele from Zincirli in Context. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 15-49.
- Summers, G. (2011). Kummuhu Krallığı. In N. Karul (Ed.), *Arkeo Atlas(Özel Basım)* (pp. 381).
- Tanabe, K., Hori, A., Hayashi, T., Miyashita, S., & Ishida, K. (1982). Studies in Urartian Bronze Objects from Japanese Collections (1). *Bulletin of the Ancient Orient Museum (Tokyo)* 4.
- Tarhan, M. T. (1980). Urartu Devleti'nin 'Kuruluş' Evresi ve Kurucu Krallardan 'Lutipri=Lapturi' Hakkında Yeni Görüşler. *Anadolu Araştırmaları, VIII*, 69-114.
- Taşyürek, O. A. (1975). *Adana Bölge Müsesindeki Urartu Kemerleri- The Urartian Belts in the Adana Regional Museum*. Ankara: Adana Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları

- Taşyürek, O. A. (1978). Giyimli (Hirkanis) Adak Levhalarından Örnekler - Examples of Offering Plaques from Giyimli (Hirkanis). *Belleten*, 42, 201-238.
- Temizsoy, İ. (1989). *Die Museen von Gaziantep, Katalog*. Ankara.
- Thureau-Dangin, F. (1912). *Une Relation de la Huitieme Champagne de Sargon (714 av. J.-C.)*. Paris: Librairie Paul Geuthner.
- Thureau-Dangin, F., & Dunand, M. (1936). Til-Barsib. In *Commissariat de la République Français en Syrie et au Liban*. Paris: Paul Geuthner.
- Tsukimoto, A. (1985). *Untersuchungen zur Totenpflege (" kispum") im alten Mesopotamien*: Butzon & Bercker.
- Ünal, A. (1994). Hethitische Mythen und Epen.
- Ünal, A. (2003). Hititler Devrinde Anadolu II. In: İstanbul.
- Ünal, A. (2007). Anadolu'nun En Eski Yemekleri. *Hititler ve Çağdaş Toplumlarda Yemek Kültürü, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul*.
- Van De Mierop, M., & Gül, S. (2006). *Antık Yakındoğu'nun tarihi: İÖ 3000-323: Dost Kitabevi*.
- van Loon, M. N. (1974). The Euphrates Mentioned by Sarduri II of Urartu. In K. Bittel, P. H. J. H. t. Cate, & E. Reiner (Eds.), *Anatolian Studies Presented to H. G. Güterbock on the Occasion of his 65th Birthday* (pp. 187-194.). İstanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut.
- Vieyra, M. (1955). *Hittite art: 2300-750 BC*: Alec Tiranti.
- Voos, J. (1985). Zu einigen späthethitischen Reliefs aus den Beständen des Vorderasiatischen Museums Berlin. *Altorientalische Forschungen*, 12, 65.
- Vrouyr, N. (1952). *Inscriptions ourartéennes et Annales des rois d'Assyrie* (2. éd. revue et augmentée. ed.). Anvers: T. Vrouyr.
- Wäfler, M. (1976). Urartu und Assyrien. In H.-J. Kellner (Ed.), *Urartu: Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens* (pp. 17-21).
- Walker, D. A. (1888). The Assyrian King, Aşurbanipal. *The Old Testament Student*, 8(2), 57-62.
- Weidner, E. F. (1938). Neue Bruchstücke des Berichtes über Sargons achten Feldzug. *Archiv für Orientforschung*, 12, 144-148.
- Williams, M. S. (1961). Preliminary report on the excavations at Tell Rifa 'at. *Iraq*, 23(1-2), 68-87.
- Winckler, H., & Abel, L. (1889). *Die Keilschrifttexte Sargons: nach den Papierabklatschen und Originalen*: E. Pfeiffer.
- Wiseman, D. J. (1956). *Chronicles of Chaldaean Kings (626-556 B.C.) in the British Museum*. London: The Trustees of The British Museum.
- Wiseman, D. J. (1958). The Vassal-Treaties of Esarhaddon. *Iraq*, 20, 1-99.
- Woolley, C., & Barnett, R. (1921). Carchemish, Part III. *The Town Defences, London*.
- Woolley, C. L. (1921). Carchemish II: The town defenses. *London: Printed by the order of the Trustees*.
- Woolley, C. L. (1934). Ur excavations. *Vol. II: The Royal Cemetery*.
- Wyatt, N. (1999). The religion of Ugarit: an overview. *Handbook of Ugaritic Studies*, 52885.
- Yağcı, R. (1996). İnsan Başı Ve Yumruk Biçimli Bir Grup Mühür İle Bir İğne In *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1995 Yılığ* (pp. 181-214). Ankara.
- Zimansky, P. E. (1985). *Ecology and Empire: The structure of the Urartian State*. Chicago: The Oriental Institute Press.

ŞEKİLLER

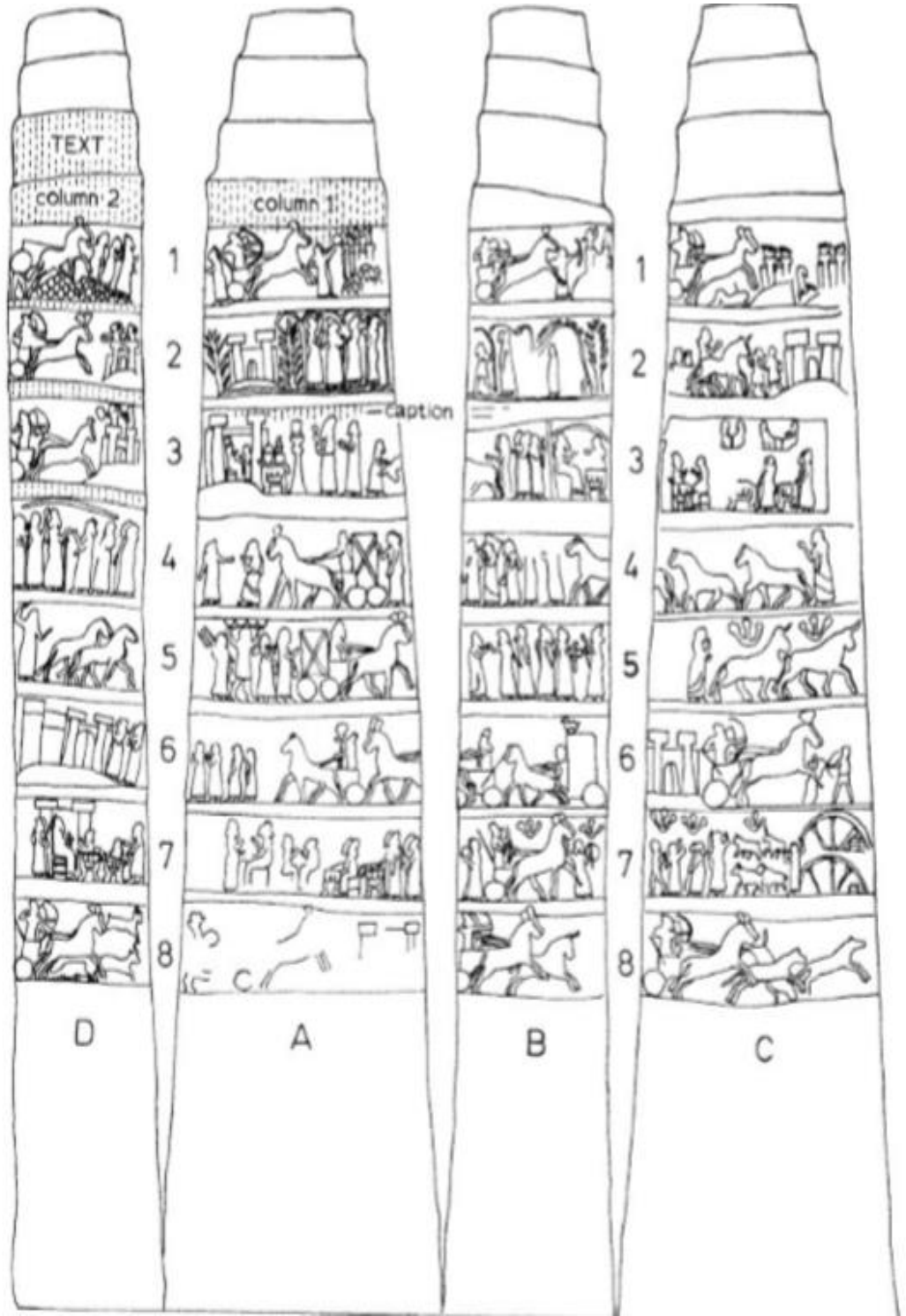
Şekil 1 Geç Tunç Çağı Fildişi Plaka

Kaynak: Loud, 1939: pl. 4.2b.

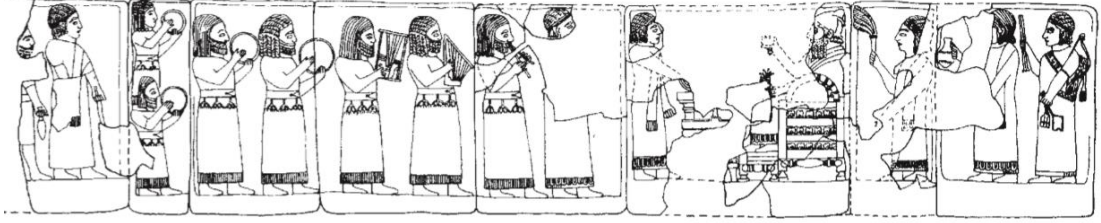
Şekil 2 Geç Tunç Çağı Fildişi Plaka

Kaynak: Loud, 1939: pl. 32: 160b-c.

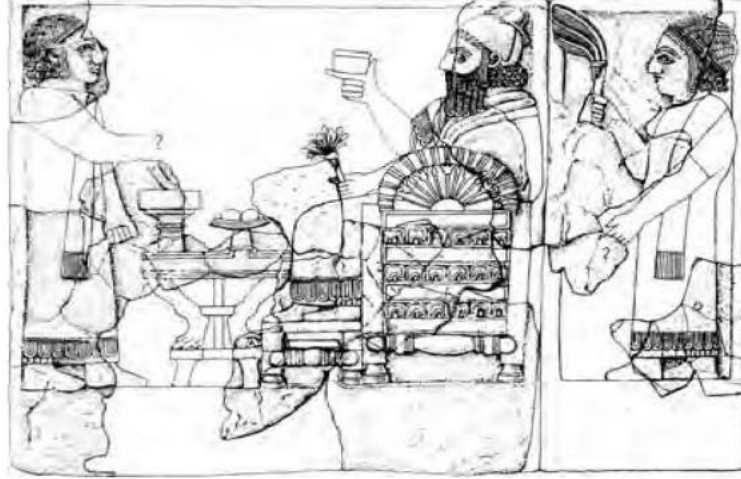
Şekil 3. Beyaz Obelisk

Kaynak: Reade, 1975: fig. 1

Şekil 4 Zincirli Ortostatı- Voos tarafından yapılan rekonstrüksiyon.

Kaynak: Voos, 1985: abb. 14

Şekil 5 Zincirli Ortostatı- Voos tarafından yapılan rekonstrüksiyon.

Kaynak: Voos, 1985: abb. 14

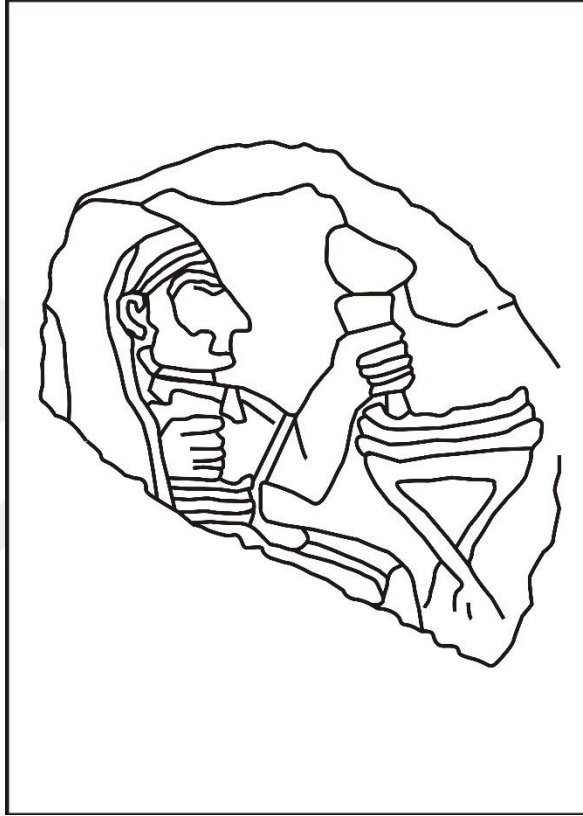
Şekil 6 Kuttamuwa Steli

Kaynak: *Herman, 2014: çiz.c1*

Şekil 7 Maraş Steli 1

Kaynak: Orthman, 1971: Maraş C/4'den yeniden çizim.

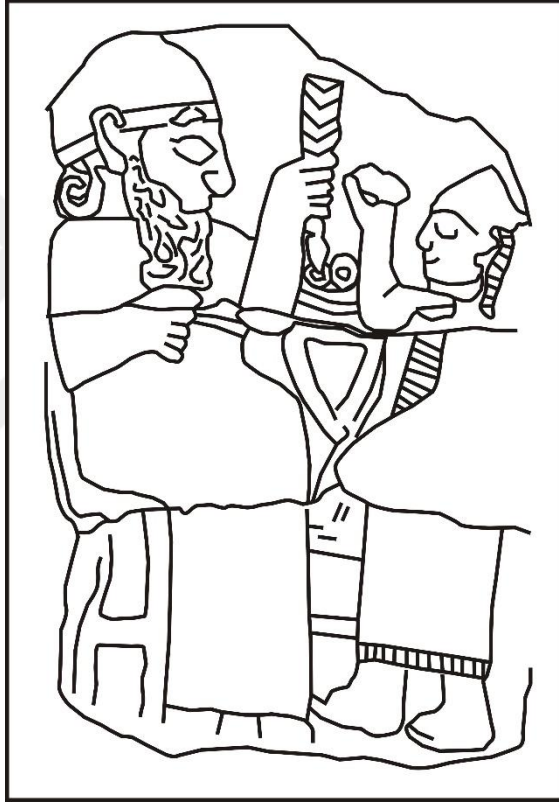
Şekil 8 Maraş Steli 3

Kaynak: Bonatz, 2000: Taf. XI, C19'den yeniden çizim.

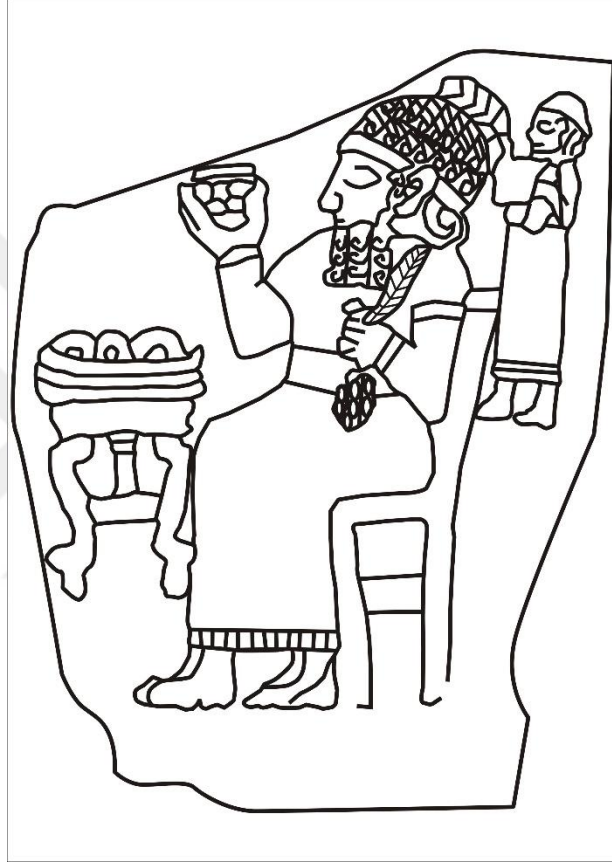
Şekil 9 Maraş Steli 4

Kaynak: Herrmann, 2014: fig. C11

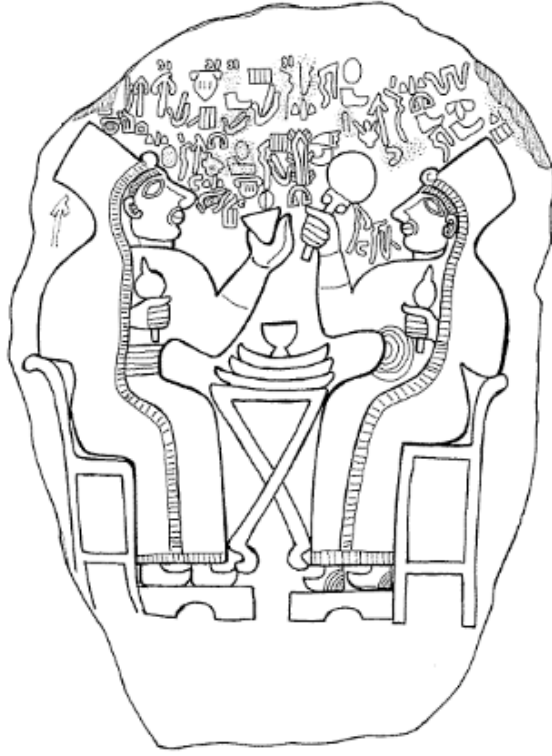
Şekil 10 Maraş Steli 5

Kaynak: Bonatz, 2000: Taf.XVII C
504'den yeniden çizim.

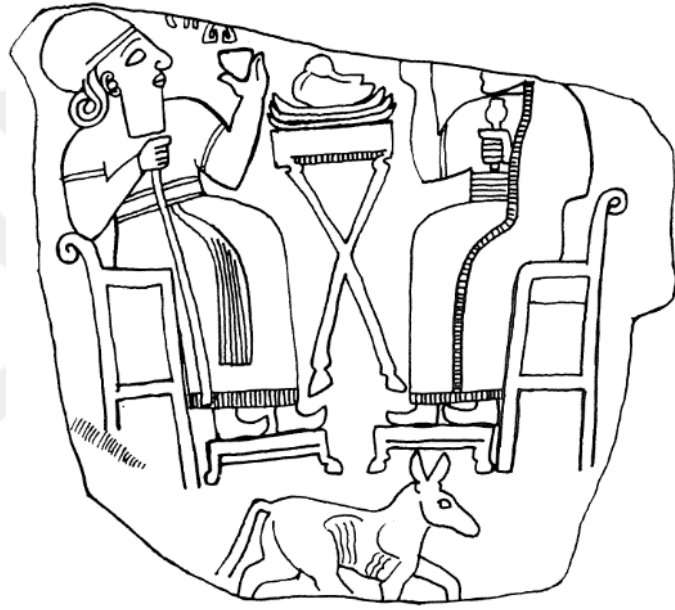
Şekil 11 Maraş Steli 6

Kaynak: Orthmann, 1971: Maraş B17'den yeniden çizim.

Şekil 12 Maraş Steli 10

Kaynak: Hawkins, 2000: Pl.124

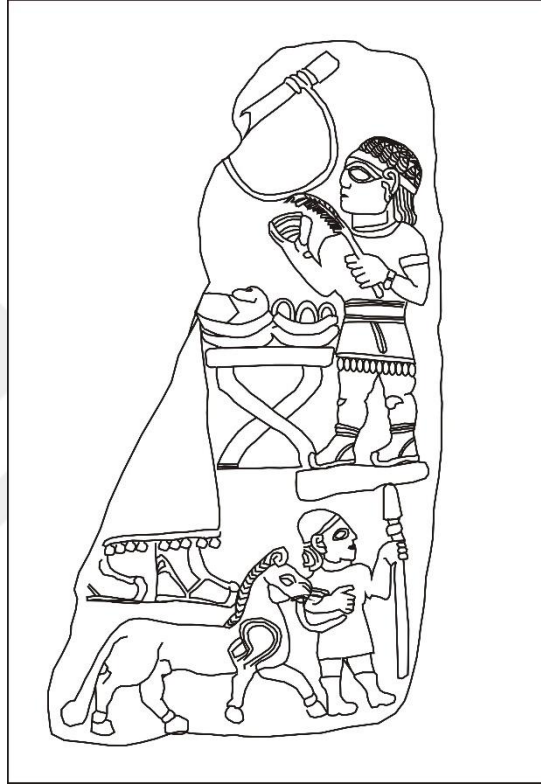
Şekil 13 Maraş Steli 11

Kaynak: Hawkins, 2000: Pl.126.12

Şekil 14 Maraş Steli 14

Kaynak: Bonatz, 2000: C 21'den yeniden çizim.

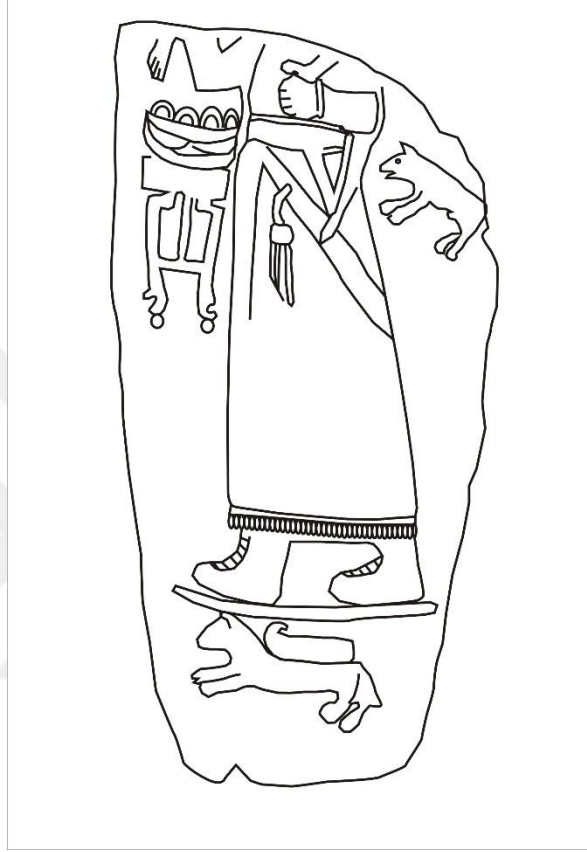
Şekil 15 Maraş Steli 18

Kaynak: Orthmann, 1971: B/15'den yeniden çizim.

Şekil 16 Maraş Steli 21

Kaynak: Orthmann, 1974: Maraş B/20'den yeniden çizim.

Şekil 17 Söğütlü Steli

Kaynak: Bonatz, 2000: C8'den yeniden çizim.

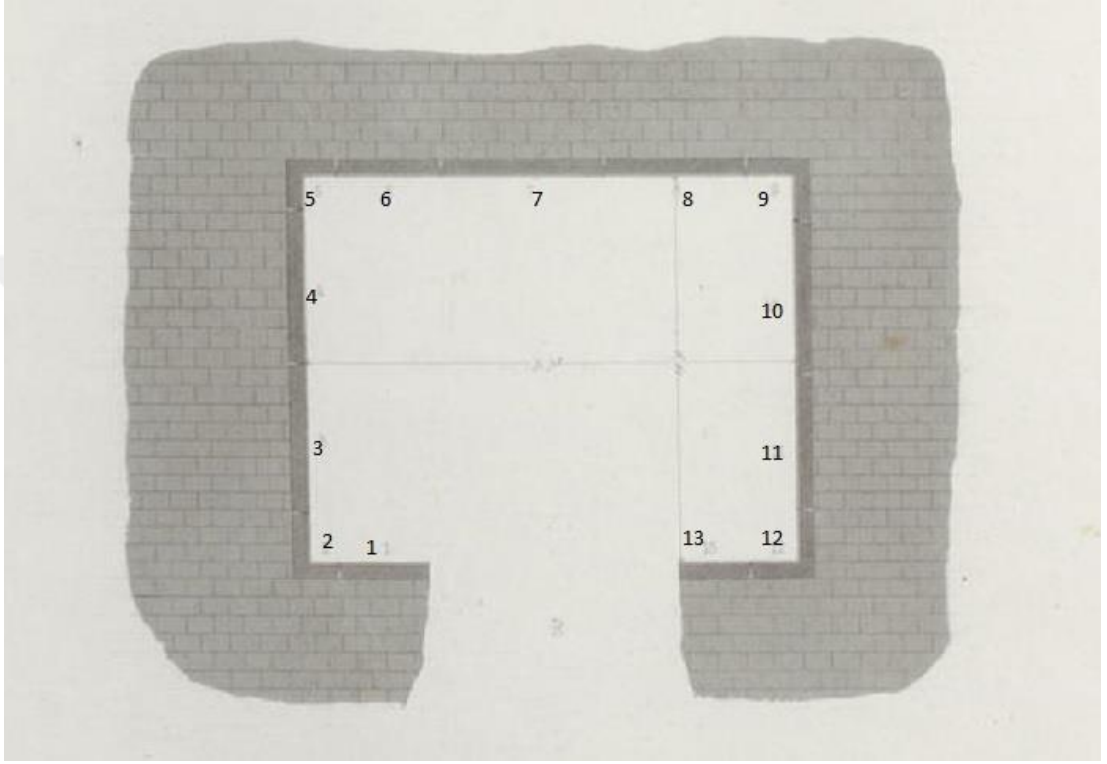
Şekil 18 Edirne'de Ele Geçen Stel

Şekil: Aydınğün, Karakaya, 2010: çiz. 1

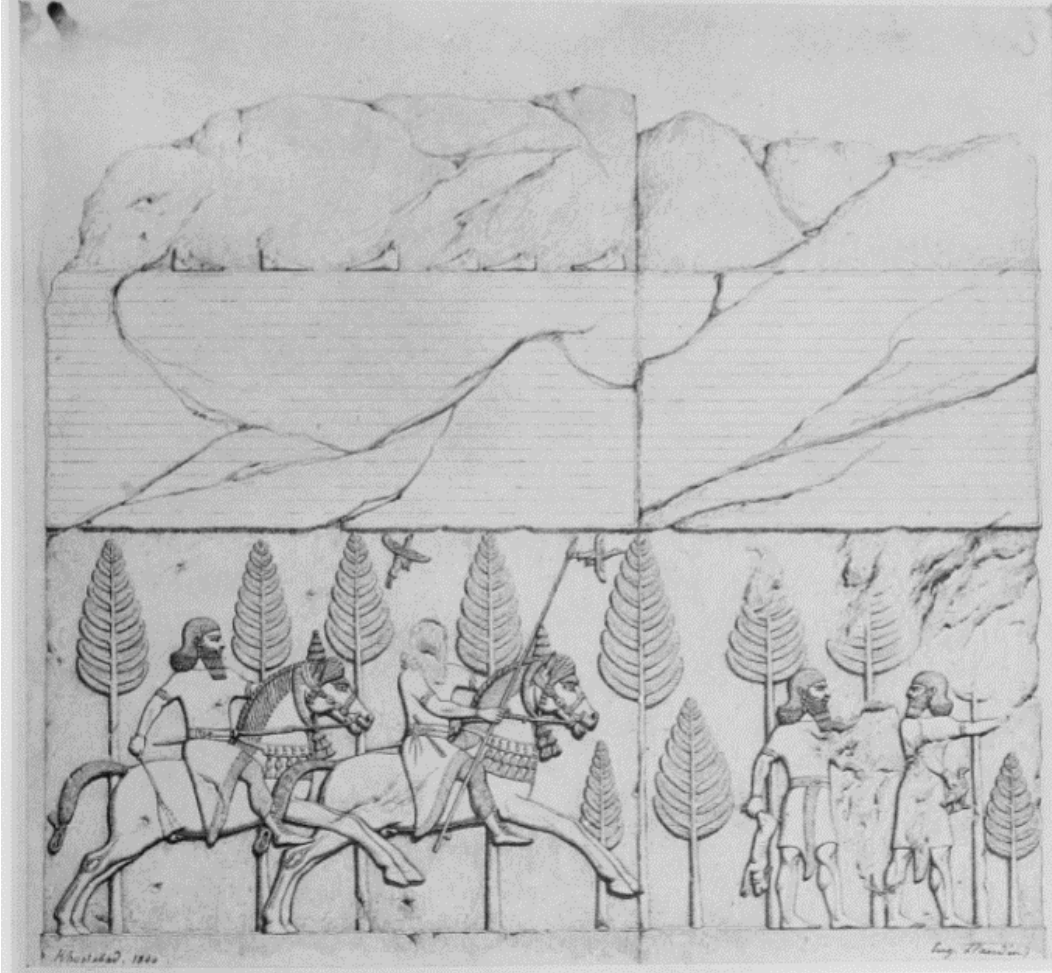
Şekil 19 Taş Kap Pyxis

Kaynak: Herrman, 2014: Fig. C8

Şekil 20 Sargon Sarayı 7 no'lu Oda Planı ve Kabartmaların Yeri

Kaynak: Botta, Flandin 1849: lev.107

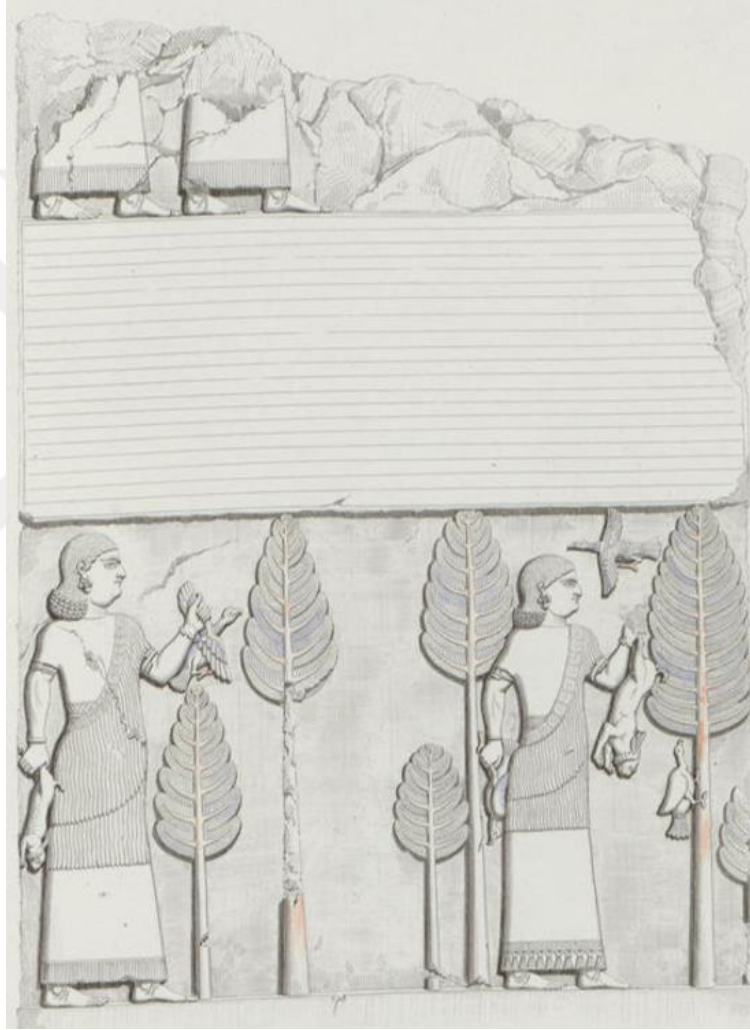
Şekil 21 Sargon Oda 7 taş levha 1, 2

Kaynak: Botta, Flandin, 1849: lev.108

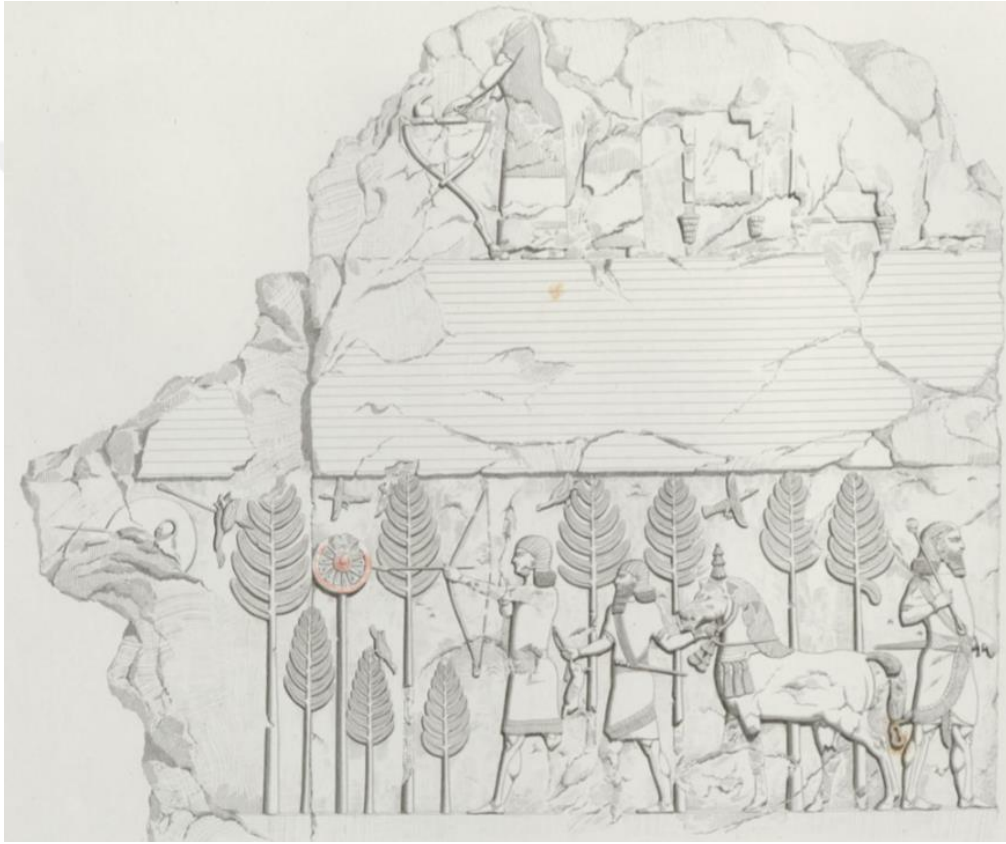
Şekil 22 Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 4, 5

Kaynak: Botta, Flandin, 1849: lev.109

Şekil 23 Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 6

Kaynak: Botta, Flandin, 1849: lev.110

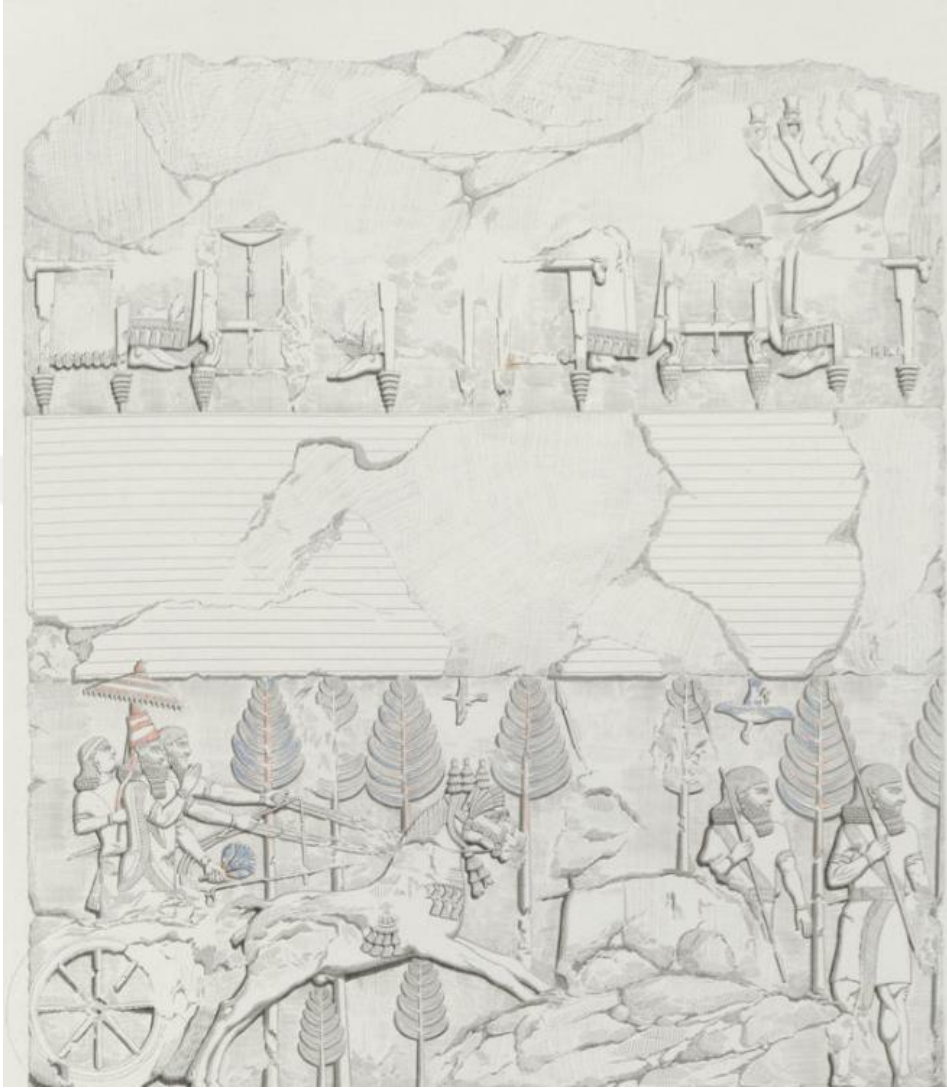
Şekil 24 Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 7, 8

Kaynak: Botta, Flandin, 1849: lev.111

Şekil 25 Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 10

Kaynak: Botta, Flandin, 1849: lev.112

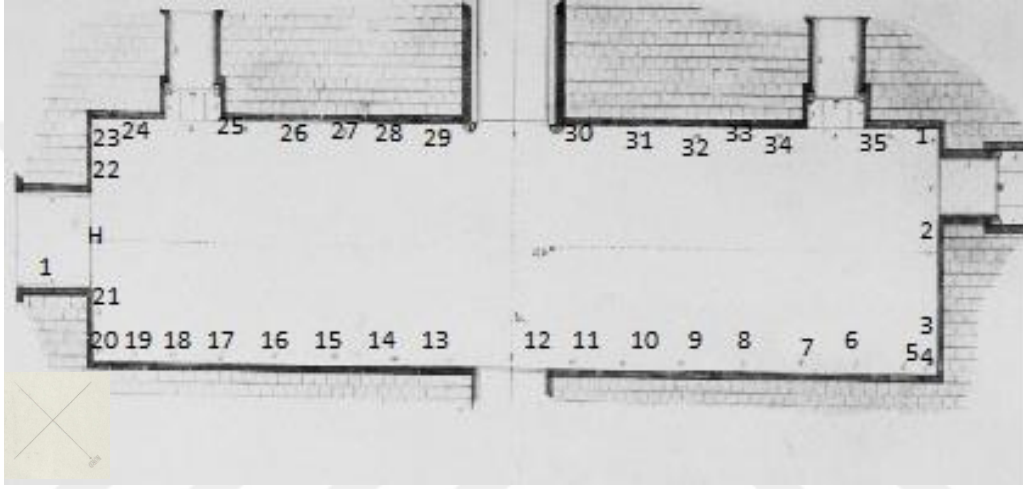
Şekil 26 Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 11

Kaynak: Botta, Flandin, 1849: lev.113

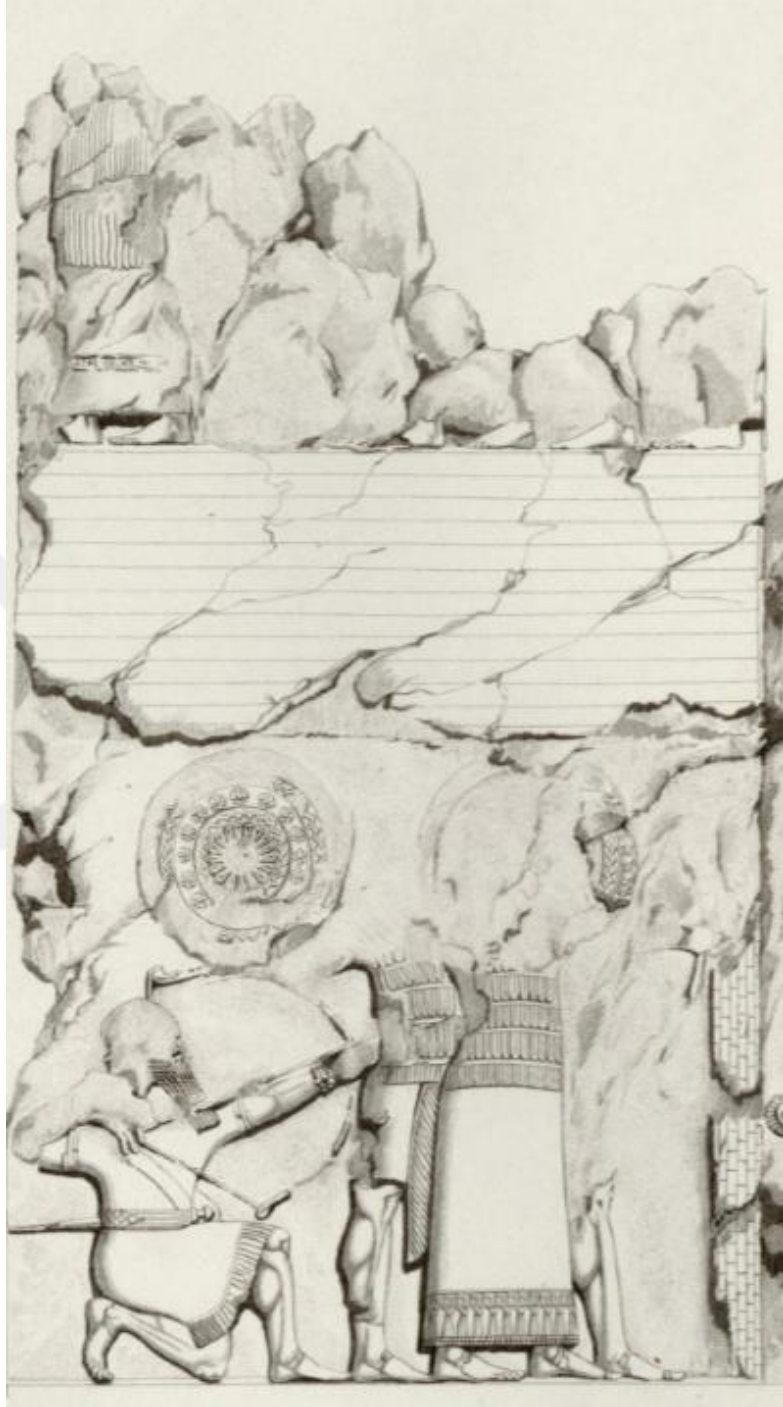
Şekil 27 Sargon Sarayı Oda 7 Kabartma 12, 13

Kaynak: Botta, Flandin, 1849: lev.114

Şekil 28 Sargon 2 no'lu oda Planı ve Kabartmaların yeri

Kaynak: Albenda, 1986: pl.109

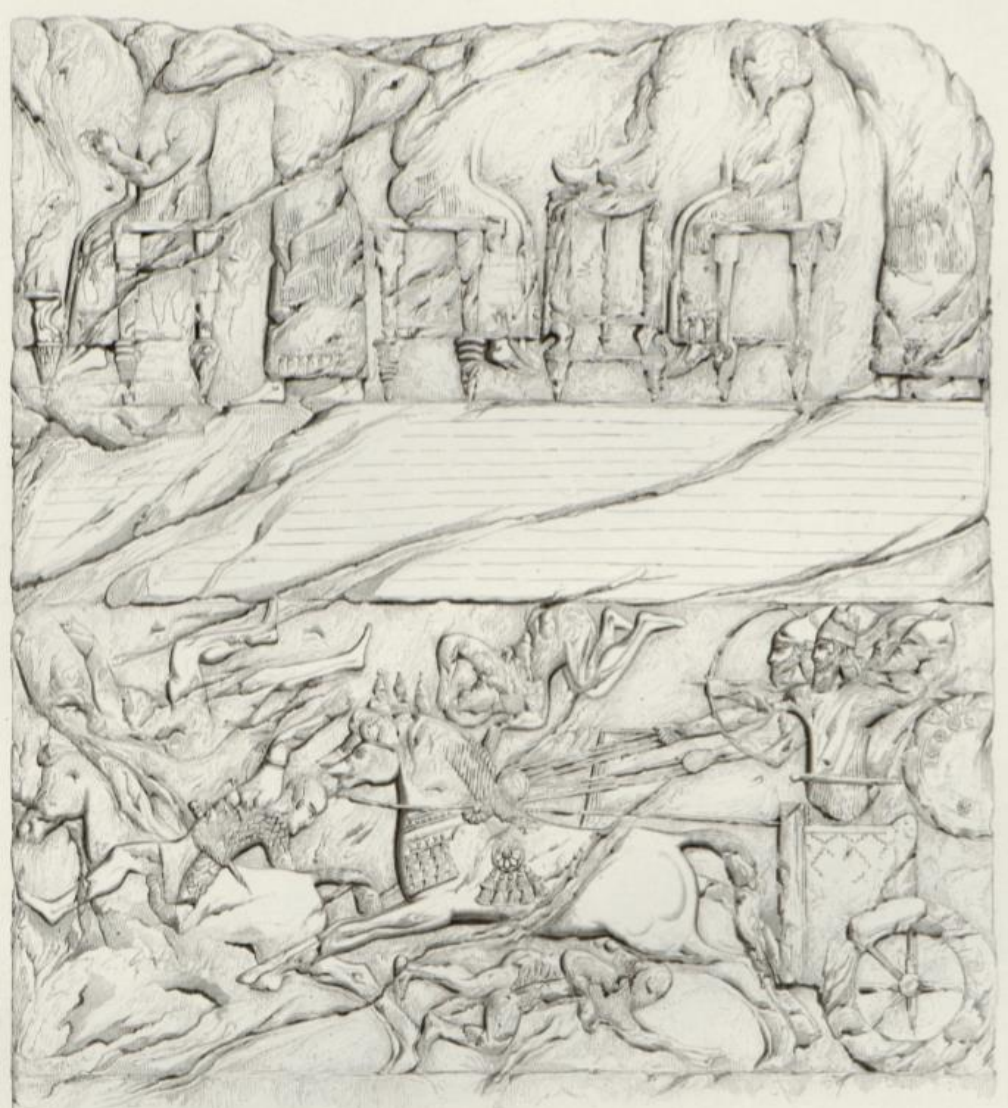
Şekil 29 Sargon Oda 2 Kabartma 6

Kaynak: Botta, Flanding, 1849: lev. 55

Şekil 30 Sargon Oda 2 Kabartma 9

Kaynak: Botta, Flandring, 1849: lev. 57

Şekil 31 Sargon Oda 2 Kabartma 10

Kaynak: Botta, Flanding, 1849: lev. 58

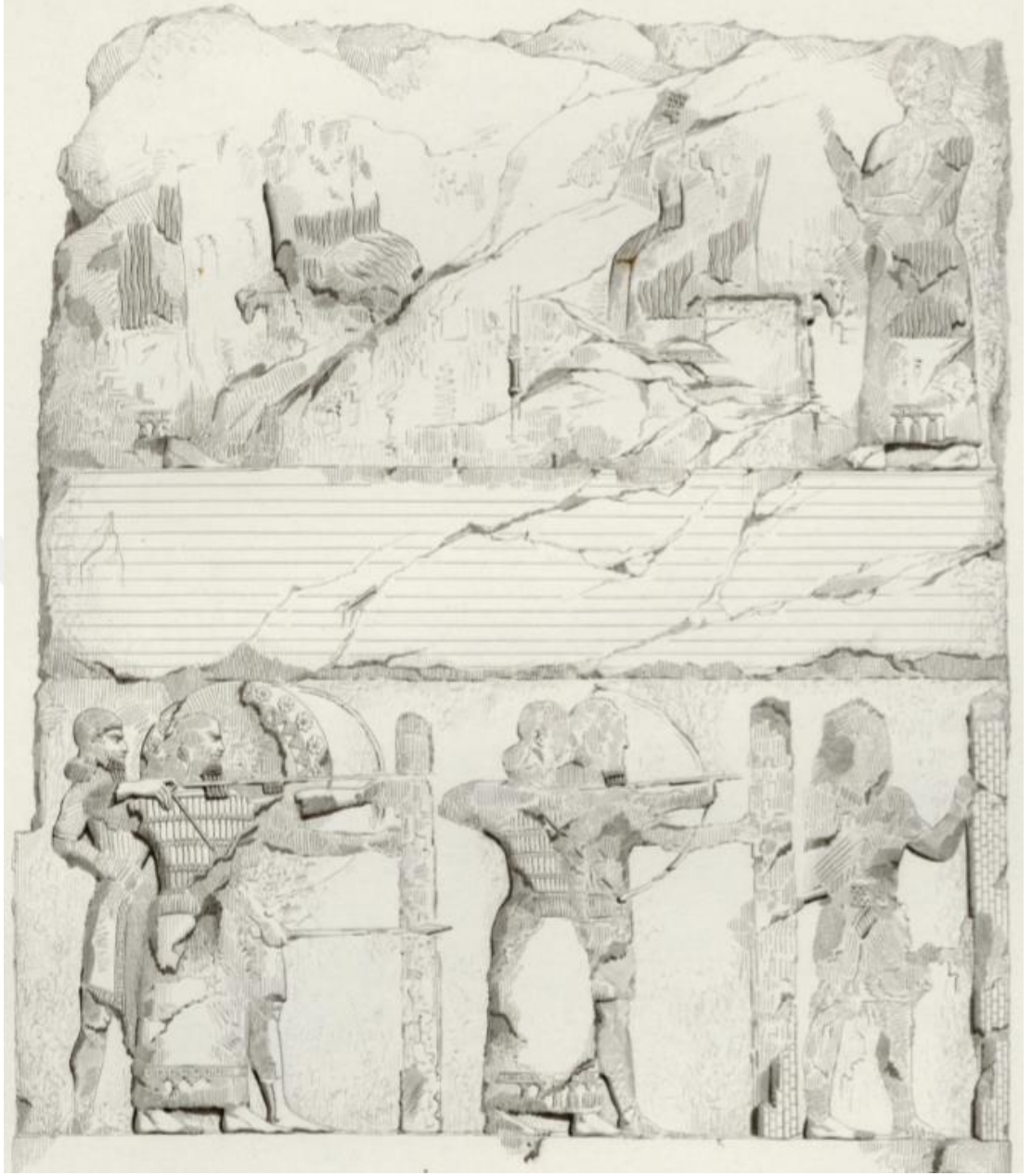
Şekil 32 Sargon Oda 2 Kabartma 11

Kaynak: Botta, Flandring, 1849: lev. 59

Şekil 33 Sargon Oda 2 Kabartma 12

Kaynak: Botta, Flandring, 1849: lev. 59

Şekil 34 Sargon Oda 2 Kabartma 13

Kaynak: Botta, Flanding, 1849: lev. 60

Şekil 35 Sargon Oda 2 Kabartma 14

Kaynak: Botta, Flandring, 1849: lev.61

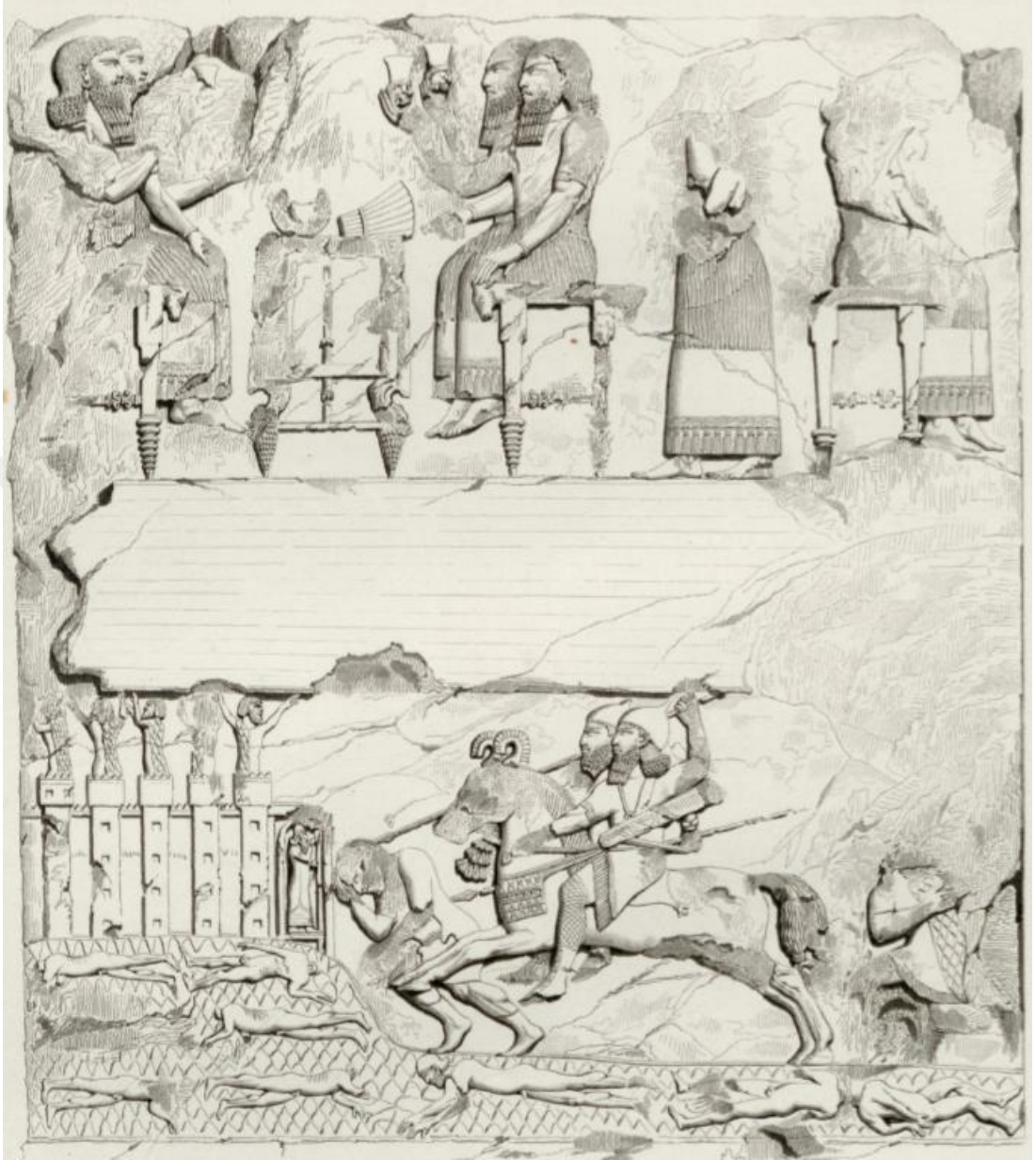
Şekil 36 Sargon Oda 2 Kabartma 15

Kaynak: Botta, Flanding, 1849: lev. 62

Şekil 37 Sargon Oda 2 Kabartma 16

Kaynak: Botta, Flandring, 1849: lev. 63

Şekil 38 Sargon Oda 2 Kabartma 17

Kaynak: Botta, Flandring, 1849: lev. 64

Şekil 39-a Sargon Oda 2 Kabartma 18

Kaynak: Botta, Flandring, 1849: lev. 65

Şekil 39-b Sargon Oda 2 Kabartma 18
rekonstrüksiyon

Kaynak: Sevin, 2014: res.155

Şekil 40 Sargon Oda 2 Kabartma 19

Kaynak: Botta, Flandring, 1849: lev. 66

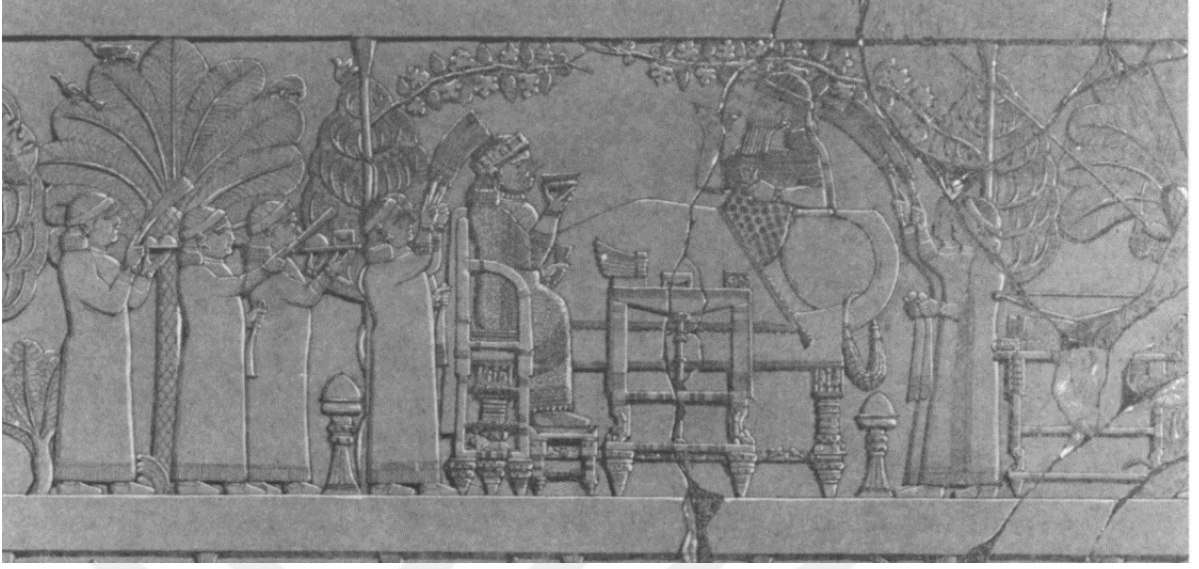
Şekil 41 Sargon Oda 2 Kabartma 20, 21

Kaynak: Botta, Flandring, 1849: lev. 67

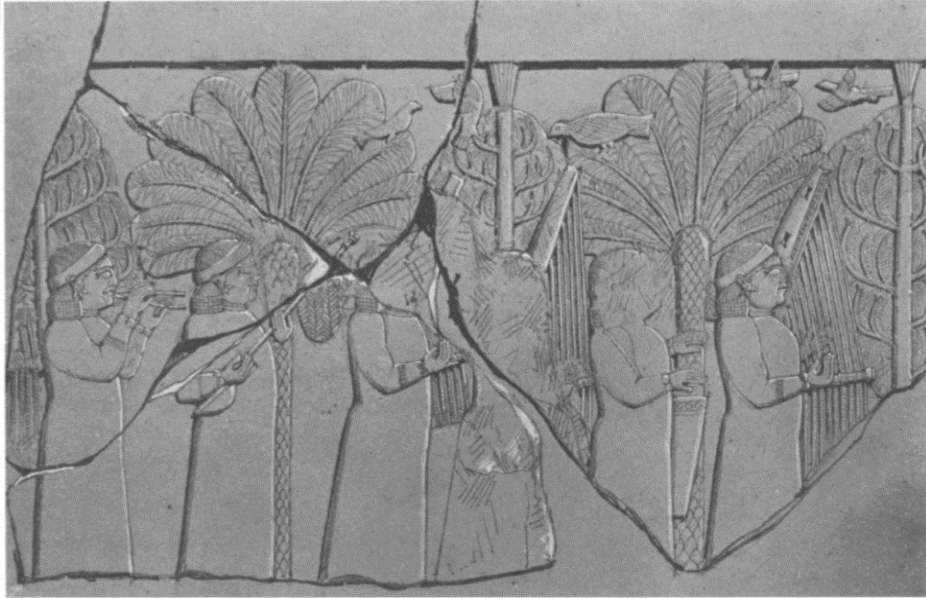
Şekil 42 Sargon Oda 2, H Kapısı, Kabartma 1

Kaynak: Botta, Flandring, 1849: lev. 76

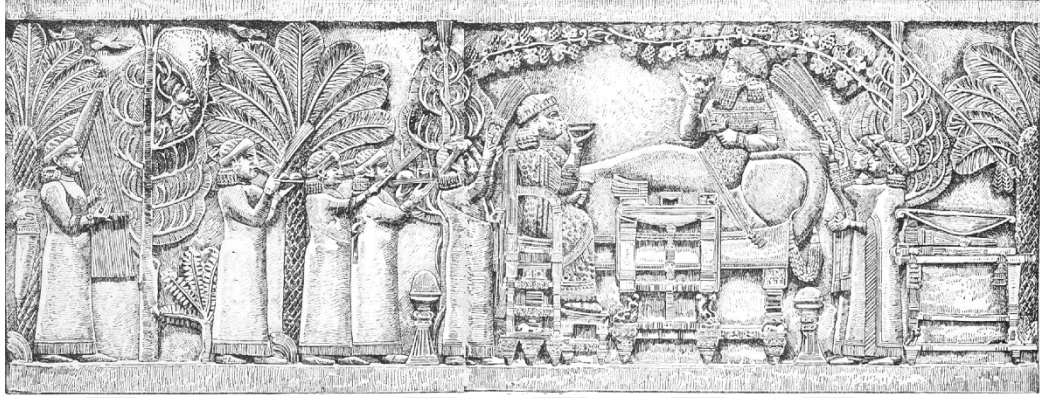
Şekil 43-a Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi

Kaynak: Albenda, 1977: fig. 6

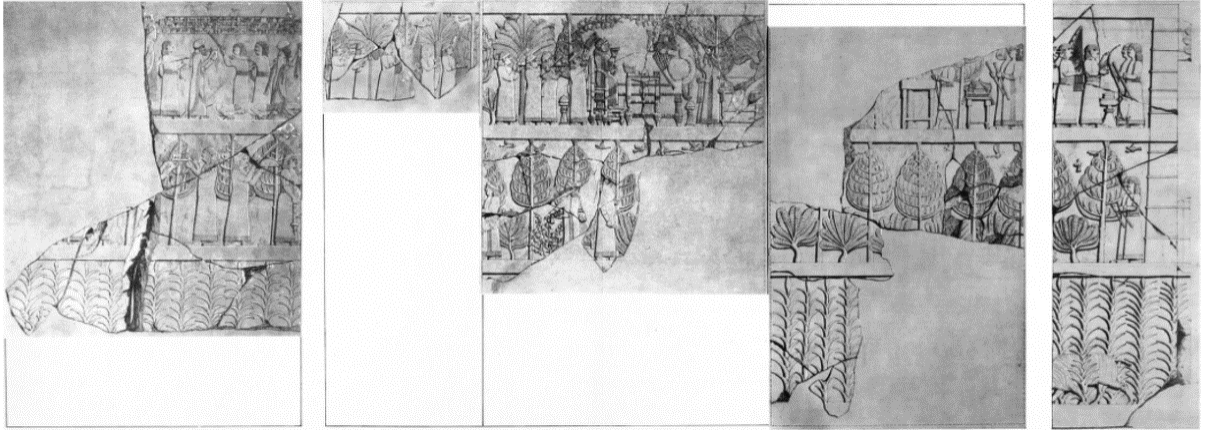
Şekil 43-b Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi(sol kısmı)

Kaynak: Albenda, 1977: fig. 9

Şekil 43-c Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi

Kaynak: Parrot, Chipiez, 1884: fig. 106, 107

Şekil 43-d Asurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat Ziyafet Sahnesi(tamamı)

Kaynak: Barnett, 1976:lev. LXIII

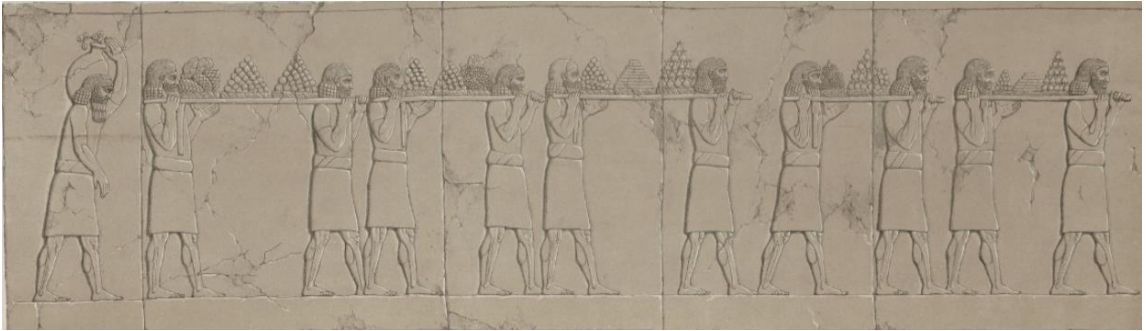
Şekil 44 II. Aurnasirpal İçki Sahnesi

Kaynak: Layard, 1849: pl. 5

Şekil 45 Ninive Ziyafet Taşıyan Hizmetliler

Kaynak: Layard, 1853: pl. 8 üst

Şekil 46 Ninive Ziyafet Taşıyan Hizmetliler

Kaynak: Layard, 1853: pl. 8 alt

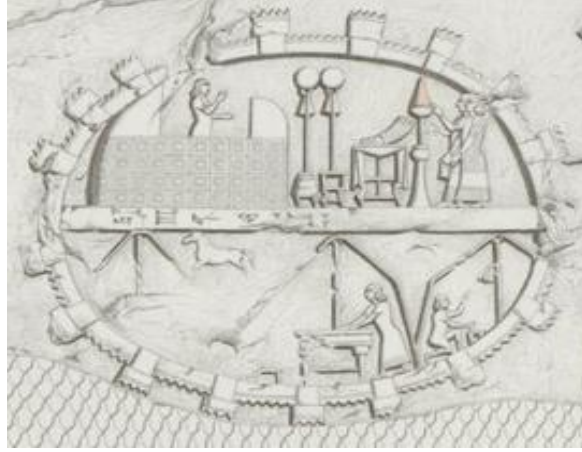
Şekil 48 Ninive Ziyafet Taşıyan Hizmetliler

Kaynak: Layard, 1853: pl. 9 üst

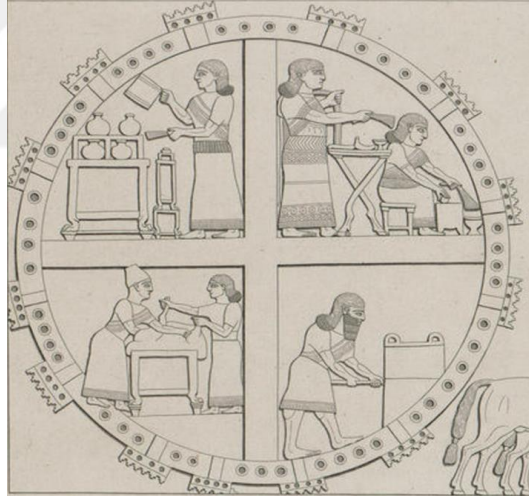
Şekil 47 Ninive Ziyafet Taşıyan Hizmetliler

Kaynak: Layard, 1853: pl. 9 alt

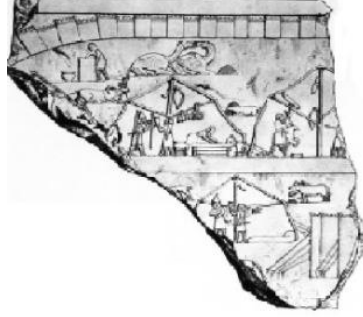
Şekil 49 Asur ordugâhı

Kaynak: Botta, Flandin, 1849: lev.146

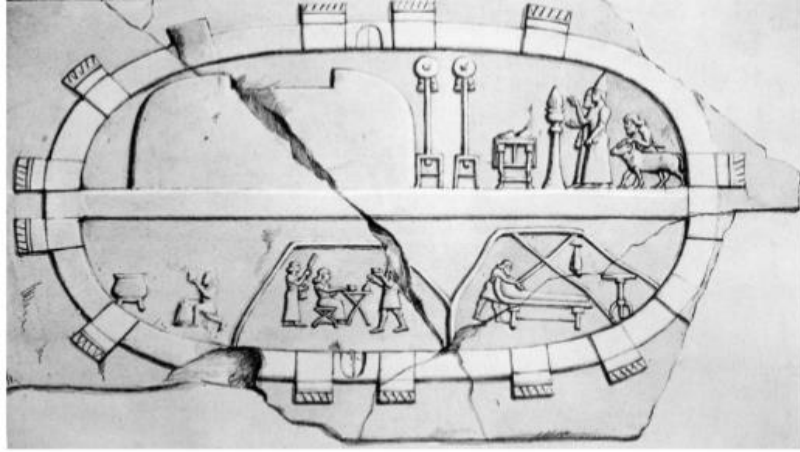
Şekil 50 Asur ordugâhı

Kaynak: Layard, 1849: lev. 30

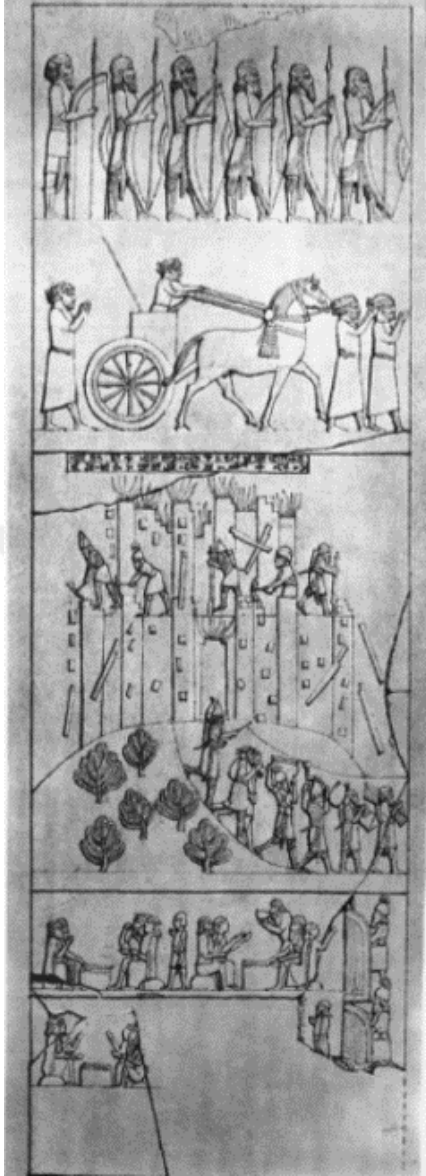
Şekil 51 Asur ordugâhu

Kaynak: Barnett, 1976:lev.
LXVIb

Şekil 52 Asur ordugâhu

Kaynak: Barnett, 1976:lev. LX

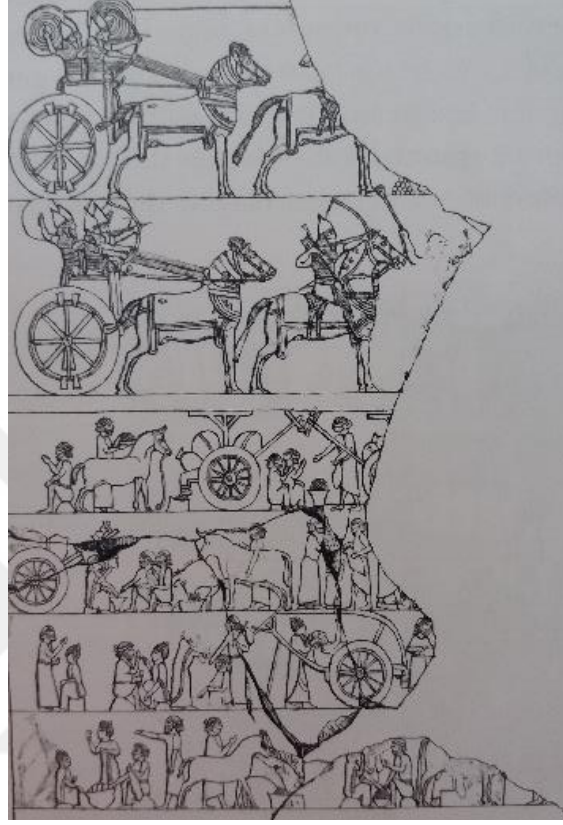

Şekil 53-a Elam Kentinin ele geçirilişi ve Tutsakların

Kaynak: Barnett, 1976: lev. LXVIa

Şekil 53-b Elamlı Tutsakların Yemeğinden Ayrıntı

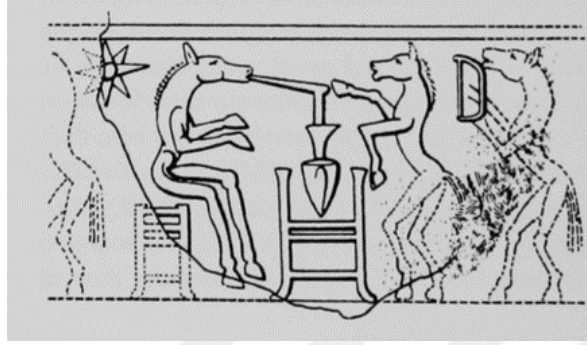

Şekil 54-a Elamlı Tutsakların Yemeği

Kaynak: Sevin, 2014: res. 248

Şekil 54-b Elamlı Tutsakların Yemeğinden Ayrıntı

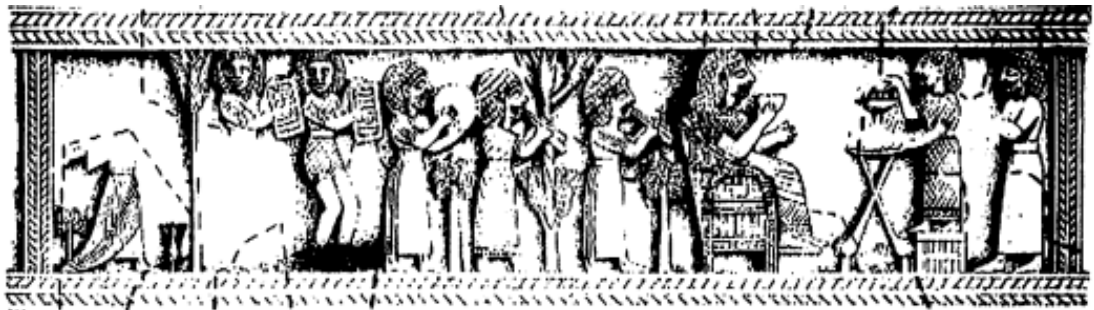
Şekil 55 Nimrud Silindir Mührü

Kaynak: Oates&Oates, 2001: fig. 137

Şekil 56 Nimrud Fildişi Kap-Pyxis

Kaynak: Heirrmann, Laidlaw, 2009: plt. 47

Şekil 57 Nimrud Fildişi Kap-Pyxis

Kaynak: Barnet, 1957: fig. 16

Şekil 58 Nimrud Fildişi Plak

Kaynak: Mallowan, Davies, 1970: lev. 7

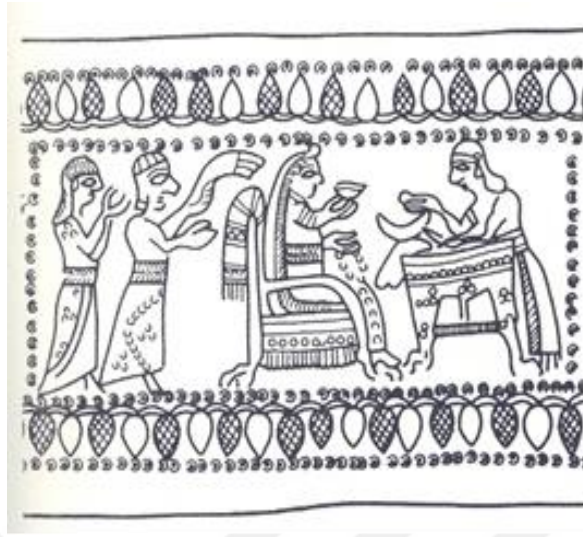
Şekil 59 Nimrud Fildişi Plak

Kaynak: Mallowan, Davies, 1970: lev. 67

Şekil 60 Nimrud Fildişi Plak

Kaynak: Mallowan, Davies, 1970: lev. 69

Şekil 61 Bronz Kemer

Kaynak: Kellner, 1991: 67, Çiz. 256

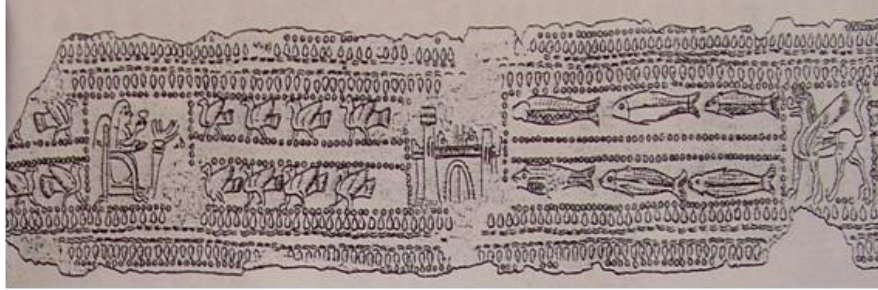
Şekil 62 Bronz Kemer

Kaynak: Kellner, 1991: 67, Çiz. 279

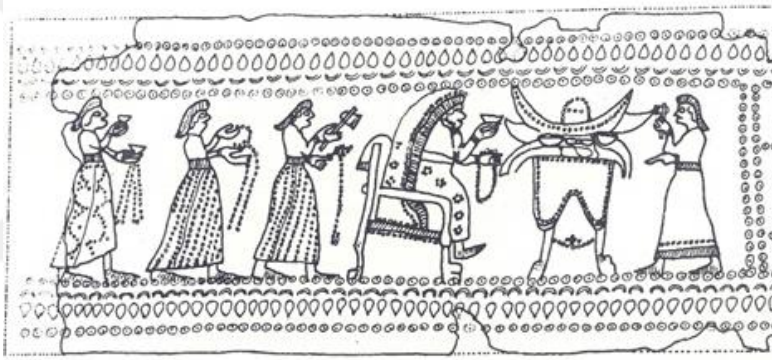
Şekil 63 Bronz Kemer

Kaynak: Seidl, 2004: abb 102 sm 6

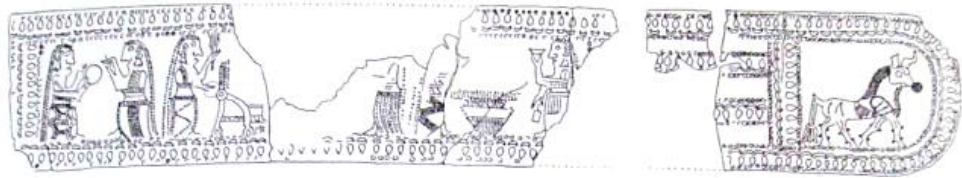
Şekil 64 Bronz Kemer

Kaynak: Kellner, 1991: 67, Çiz. 261

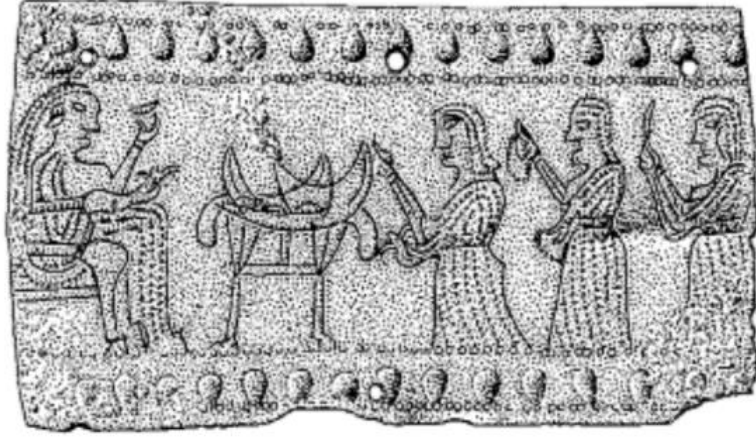
Şekil 65 Bronz Kemer

Kaynak: Kellner, 1991: 67, Çiz. 262

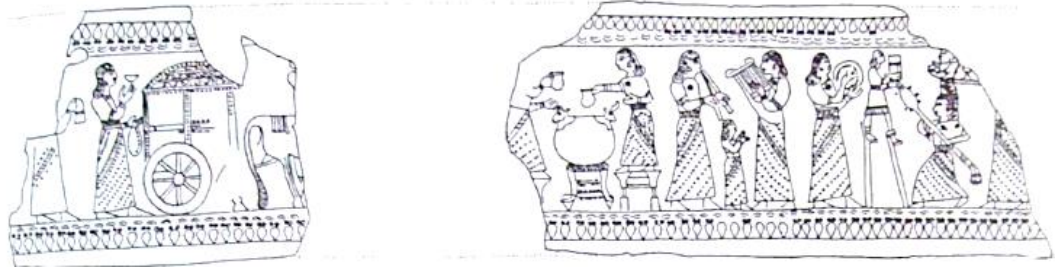
Şekil 66 Bronz Kemer

Kaynak: Kellner, 1991: 67, Çiz. 260, 264

Şekil 67 Bronz Kemer

Kaynak: Kellner, 1991: 67, Çiz. 263

Şekil 68 Bronz Kemer

Kaynak: Seidl, 2004: abb 99

Şekil 69 Bronz Kemer

Kaynak: Seidl, 2004: abb 102 sm 7

Şekil 70 Bronz Kemer

Kaynak: Seidl, 2004: abb 102 sm 8

Şekil 71 Bronz Kemer

Kaynak: Seidl, 2004: 102 sm 10

Şekil 72 Bronz Kemer

Kaynak: Seidl, 2004: abb 102, sm 11

Şekil 73 Bronz Kemer

Kaynak: Seidl, 2004: abb 102,

Şekil 74 Bronz Kemer

Kaynak: Kellner, 1991: çiz.

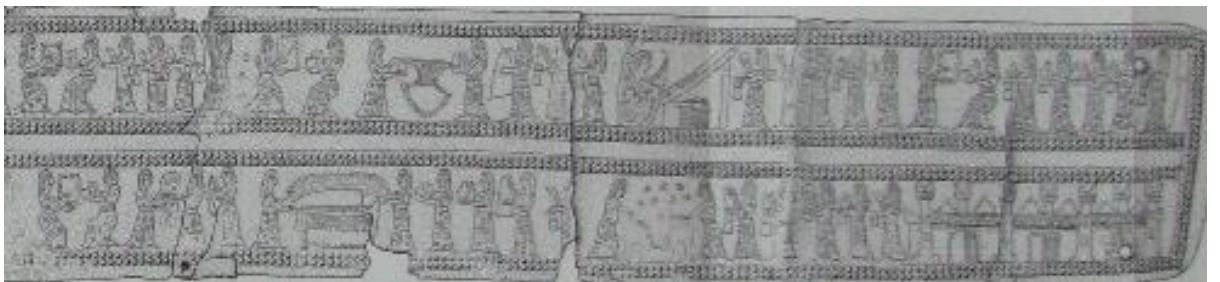
Şekil 75-a Bronz Kemer (sol)

Kaynak: Seidl, 2004: sm 36

Şekil 75-b Bronz Kemer (orta)

Kaynak: Seidl, 2004: sm 36

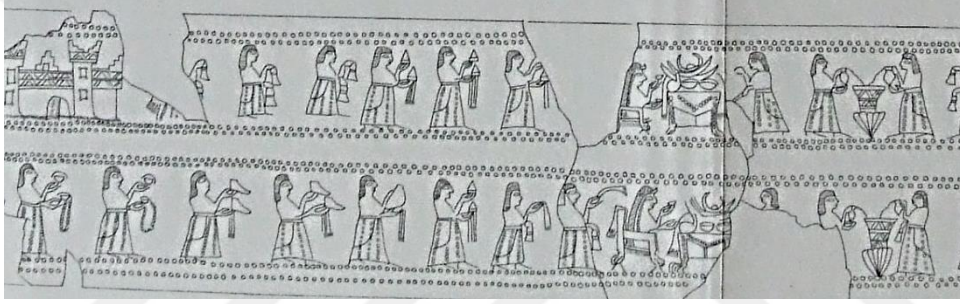
Şekil 75-c Bronz Kemer (sağ)

Kaynak: Seidl, 2004: sm 36

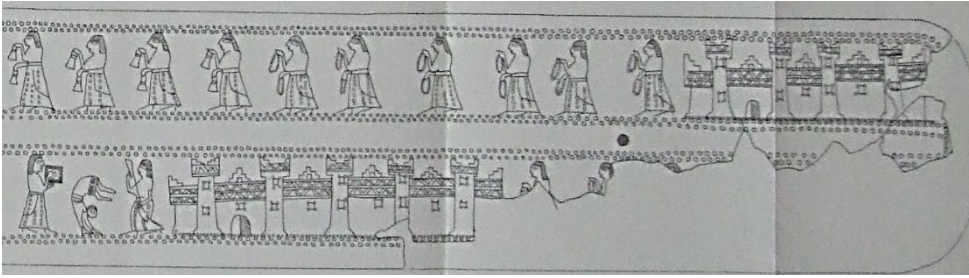
Şekil 76-a Bronz Kemer (sol)

Kaynak: Seidl, 2004: sm 37

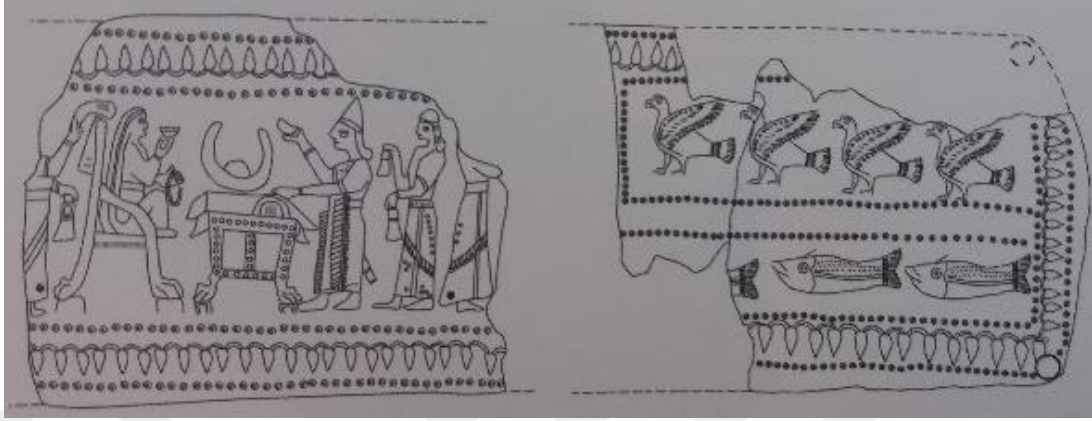
Şekil 76-b Bronz Kemer (orta)

Kaynak: Seidl, 2004: sm 37

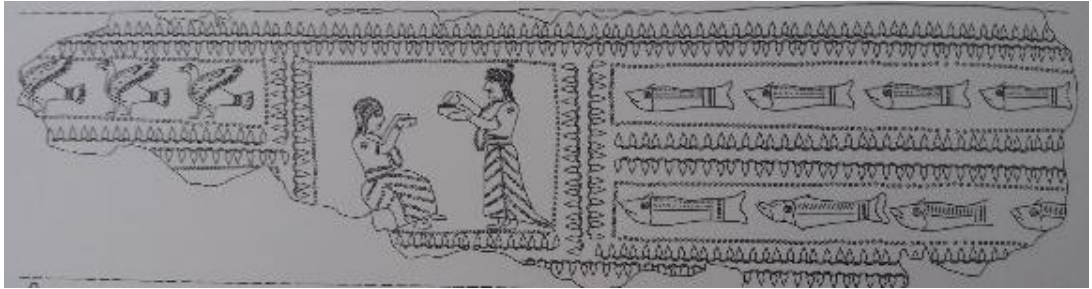
Şekil 76-c Bronz Kemer (sağ)

Kaynak: Seidl, 2004: sm 37

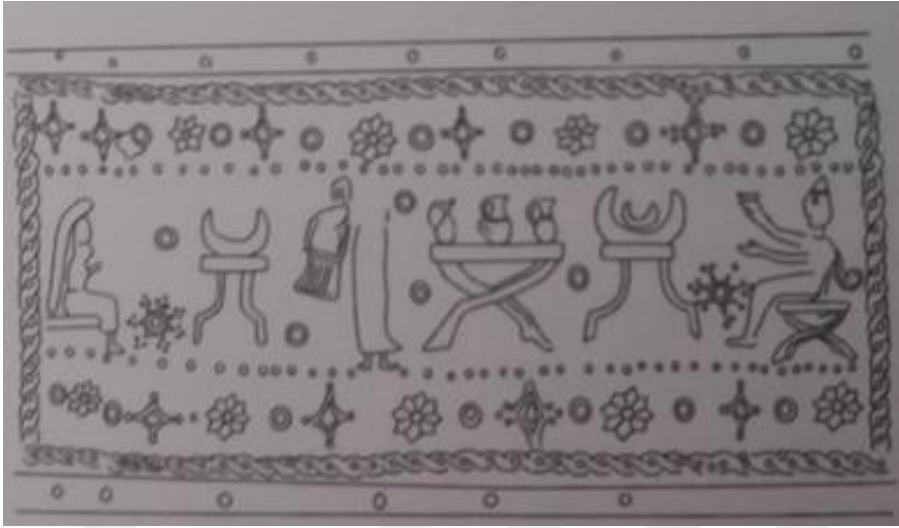
Şekil 77 Bronz Kemer

Kaynak: Çavuşoğlu, 2014: çiz. 73

Şekil 78 Bronz Kemer

Kaynak: Çavuşoğlu, 2014: çiz. 72

Şekil 79 Bronz Kemer

Kaynak: Taşyürek, 1975: fig 4, res. 21.

Şekil 80 Bronz Kemer

Kaynak: Çilingiroğlu, 1991: şek. 1

Şekil 81 Adak Levhası

Kaynak: Caner, 1998: lev.71, res. 410

Şekil 82 Adak Levhası

Kaynak: Seidl, 2004: abb 132 sm 2

Şekil 83 Damga Mühür

Kaynak: Ayvazian, 2006:
1011 TK 08

Şekil 84 Damga Mühür

Kaynak: Yağcı, 1996: Levha 1

Şekil 85 Silindir Damga Mühür

Kaynak: Zengin, 2000: levha XXIV, kat.81

RESİMLER VE HARİTALAR

Resim 1 Zincirli Ortostatı

Kaynak: Orthmann, 1971: Zincirli B/3.

Resim 2 Kargamış Ortostatı

Kaynak: Orthmann, 1971: Ab/4

Resim 3 Karatepe Törensöl Ziyafet

Kaynak: Çambel, 2002: 130

Resim 4 Malatya Ortostatı

Kaynak: Orthman, 1974: Malatya b/3

Resim 5 Tell Rifaat Steli

Kaynak: Orthmann, 1971: Tell Rifaat 1

Resim 6 Kuttamuwa Steli

Kaynak: Struble & Herrmann, 2009: fig. 3

Resim 7 Maraş Mezar Steli 1

Kaynak: Bonatz, 2000: Taf. 10, C/12

Resim 8 Maraş Mezar Steli 2

Kaynak: Bonatz, 2000: Taf.X, C 13

Resim 9 Maraş Mezar Steli 3

Kaynak: Bonatz, 2000: Taf. XI, C19

Resim 10 Maraş Mezar Steli 4

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf.46.d (B/19).

Resim 11 Sakçagözü Steli

Kaynak: Bonatz, 2000: C 37

Resim 12 Hama Steli

Kaynak: Orthman, 1971: Hama B/4

Resim 13 apalı Steli

Kaynak: Bonatz, 2000: C 43

Resim 14 Maraş Steli 5

Kaynak: Bonatz, 2000: C 50

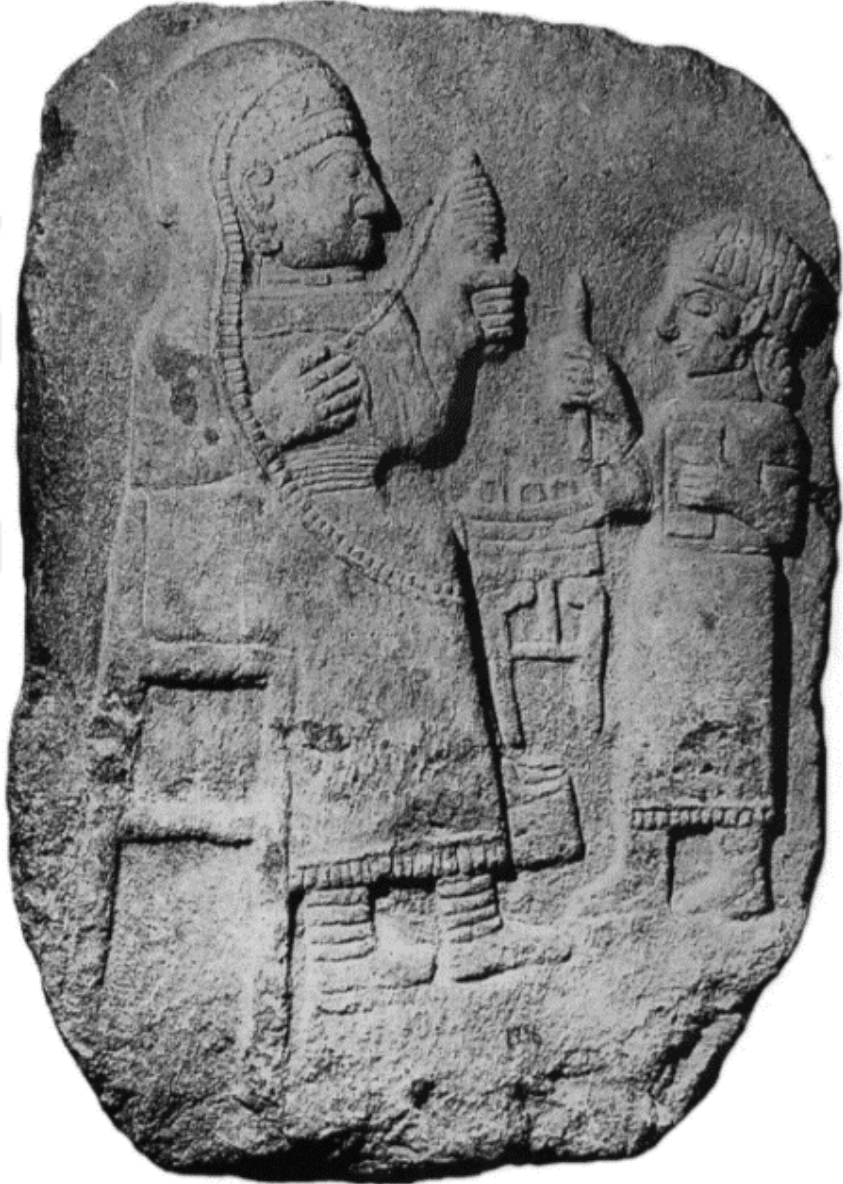
Resim 15 Maraş Steli 6

Kaynak: Orthmann, 1971: Maraş B17; Bonatz, 2000: C/42.

Resim 16 Maraş Steli 7

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 45b (B 12)

Resim 17 Maraş Steli 8

Kaynak: Bonatz, 2000: C51

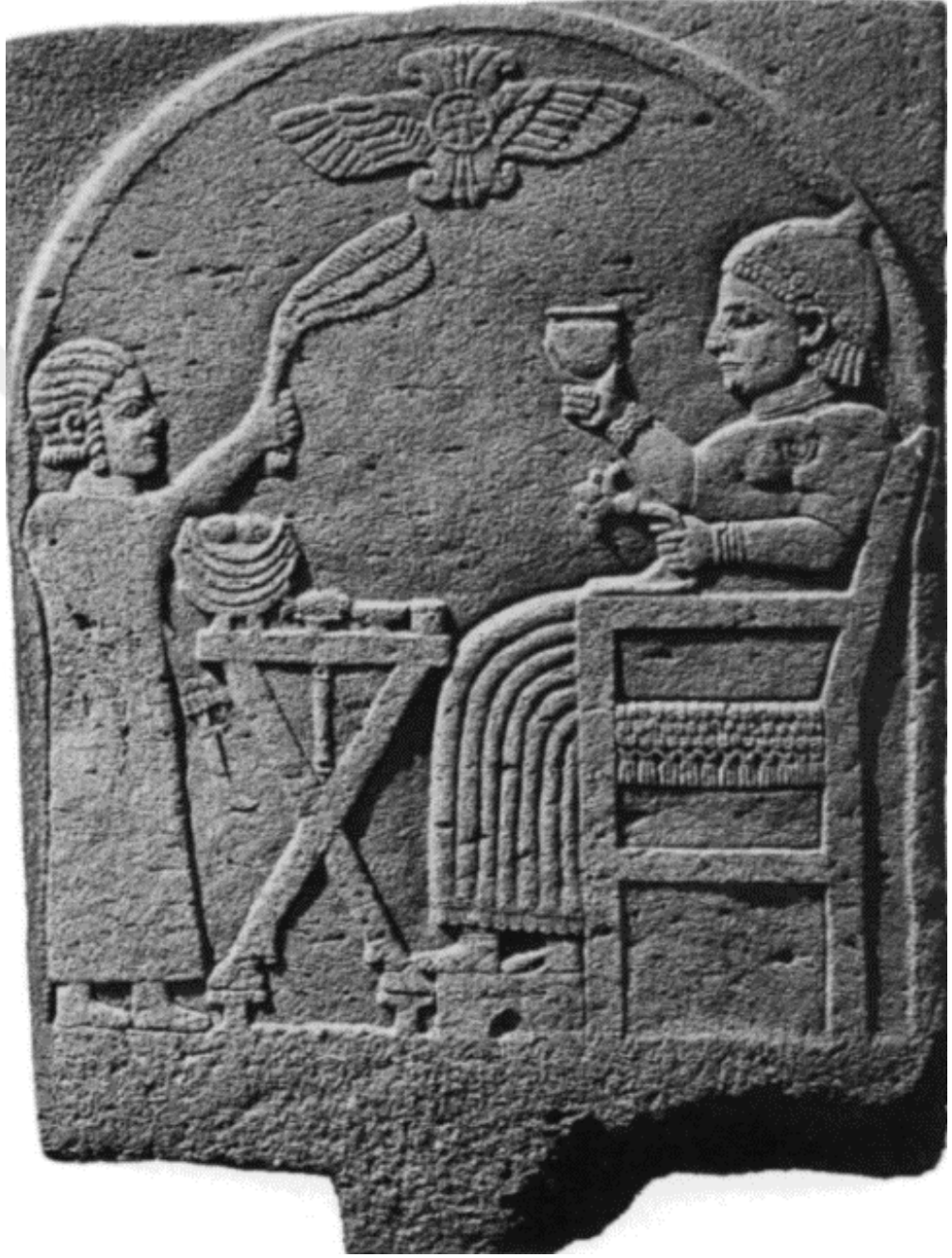
Resim 18 Maraş Steli 9

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf.46f, B/14

Resim 19 Ördekburnu Steli

Kaynak: Orthmann, 1971: Ördekburnu 1

Resim 20 Zincirli Steli

Kaynak: Orthmann, 1971: Zincirli K/2

Resim 21 Maraş Steli 10

Kaynak: Orthman, 1971: Taf.44, B/7.

Resim 22 Maraş Steli 11

Kaynak: Bonatz, 2000: C27

Resim 23 Karaburçlu Steli

Kaynak: Bossert, 1942: 811

Resim 24 Maraş Steli 12

Kaynak: Bonatz, 2000: C22

Resim 25 Maraş Steli 13

Kaynak: Orthmann, 1971: Maraş B/10

Resim 26 Maraş Steli 14

Kaynak: Bonatz, 2000: C21

Resim 27 Maraş Steli 15

Kaynak: Bonatz, 2000: Taf. XII, C 24

Resim 28 Maraş Steli 16

Kaynak: Orthman, 1974: C 2.

Resim 29 Maraş Steli 17

Kaynak: Orthman, 1974: C/1

Resim 30 Maraş Steli 18

Kaynak: Bonatz, 2000: C44

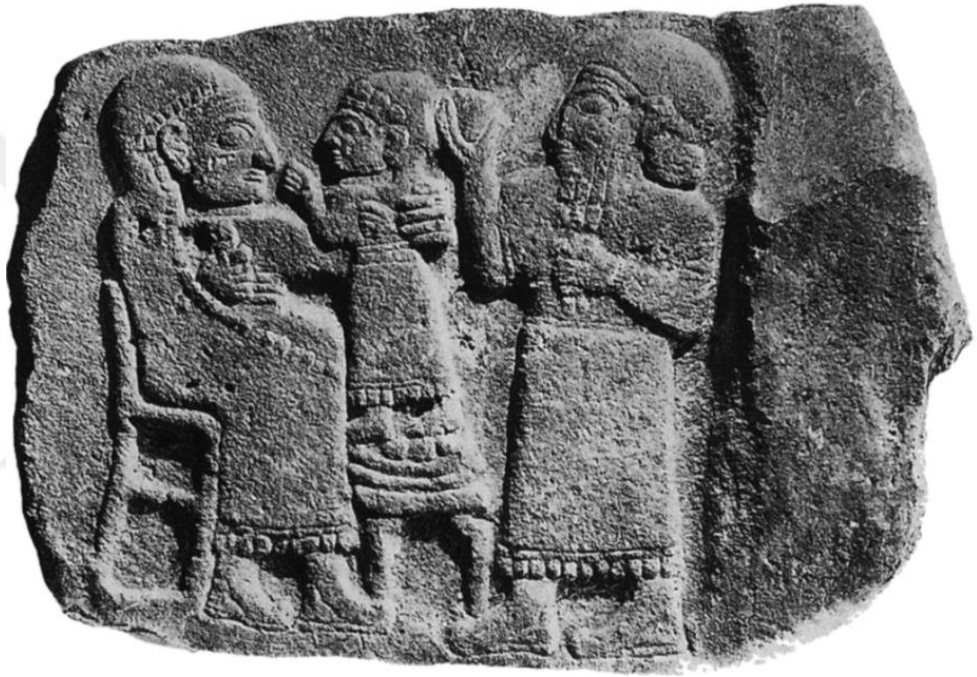
Resim 31 Maraş Steli 19

Kaynak: Orthmann, 1971: Maraş B/21

Resim 32 Maraş Steli 20

Kaynak: Bonatz, 2000: C 61

Resim 33 Maraş Steli 21

Kaynak: Bonatz, 2000: C62

Resim 34 Söğütlü Steli

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf.52b (Söğütlü 1)

Resim 35 Edirne'de Ele Geçirilen Stel

Kaynak: Aydınğün, Karakaya, 2010: res.1

Resim 36 Tell Freidje Steli

Kaynak: Orthmann, 1971 :Tell
Fredje 1

Resim 37 Tell Barsip Steli

Kaynak: Orthmann, 1971: Til Barsip B/6

Resim 38 İslahiye Steli

Kaynak: Bonatz, 2000: c 30

Resim 39 Mezar Steli

Kaynak: Bonatz, 2000: c 31

Resim 40 Zincirli Kolye Ucu

Kaynak: Herrman, 2014: fig. C17

Resim 41-a Damga Mühür

Kaynak: Herrman, 2014: 25

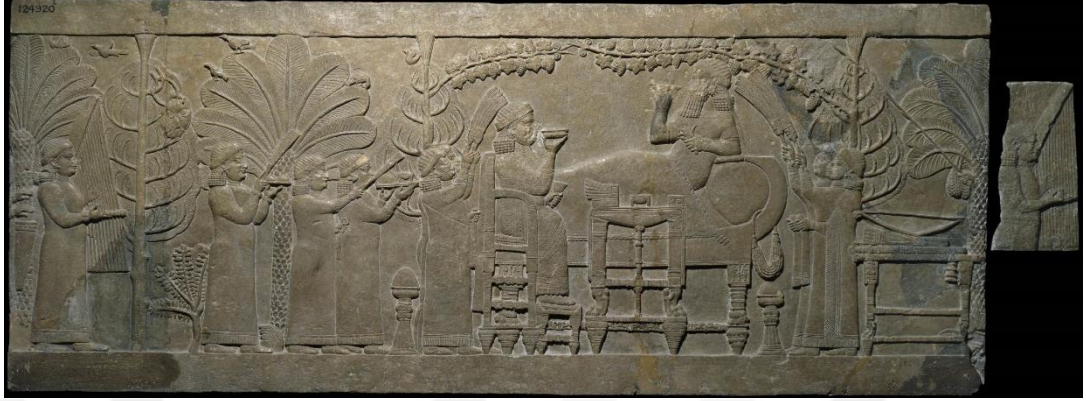
Resim 41-b Yeni Baskısı

Kaynak: Herrman, 2014: 25

Resim 42 Taş Kap-Pyxis

Kaynak: Herrman, 2014: Fig. C8

Resim 43-a Asurbanipal ve Eşi Ziyafet Sahnesi

Kaynak: British Museum: Image Service order FI-001034809

Resim 43-b Teumman'ın Kesik Kafası

Kaynak: British Museum: Image Service order
FI-001043951

Resim 44-a II. Aurnasirpal Duvar Kabartması

Kaynak: British Museum: Image Service order FI-001035601

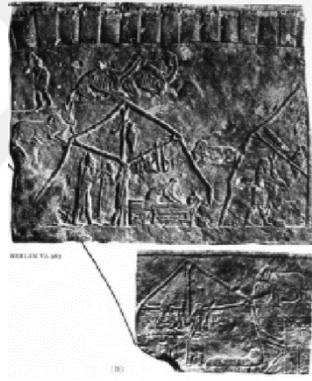
Resim 44-b II. Aurnasirpal Duvar Kabartması Ayrıntı

Kaynak: British Museum: Image Service order FI-001035605

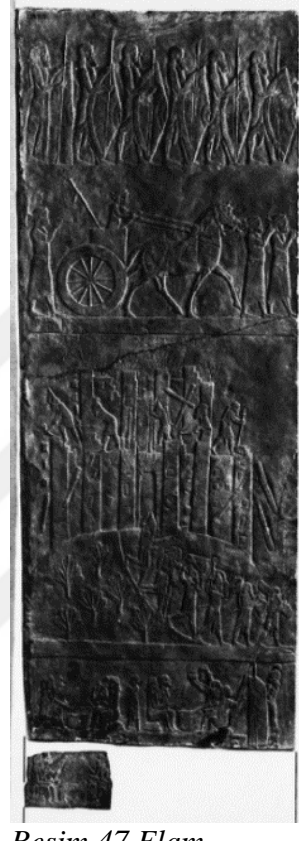
Resim 45 Asur Ordugâhi

Kaynak: British Museum: Image Service order FI-001035618

*Resim 46 Asur
Ordugâhı*

*Kaynak: Barnett,
1976:lev. LXVIb*

*Resim 47 Elam
Kenti'nin Ele
Geçirilişi*

*Kaynak: Barnett,
1976: lev. LXVIa*

Resim 48-a Elamlı Tutsakların Yemeği

Kaynak: Brown 2014, p. 531, Fig. 6

*Resim 48-b Elamlı Tutsakların Yemeği'nden
ayrıntı*

*Resim 49 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: 676

*Resim 50 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: 674

*Resim 51 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada 1948: plt 675

*Resim 52 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1993: fig. 43

*Resim 53 Silindir Mühür, Pierpont
Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: 776

*Resim 54 Silindir
Mühür, British
Museum*

Kaynak: Collon, 1987:
75, fig. 338

*Resim 55 Silindir
Mühür, Pierpont
Morgan*

Kaynak: Porada, 1948:
plt 777

*Resim 56 Silindir
Mühür, British
Museum*

Kaynak: Collon,
1987: 75, fig. 339

*Resim 57 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948:
665

*Resim 58 Silindir
Mühür, Pierpont
Morgan*

Kaynak: Porada, 1948:
666

*Resim 59 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: 667

*Resim 60 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: 668

*Resim 61 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: 669

*Resim 62 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: 670

*Resim 63 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: 671

*Resim 64 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: 672

*Resim 65 Silindir Mühür, Pierpont
Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: plt 699

*Resim 66 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: plt
700

*Resim 67 Silindir Mühür,
Pierpont Morgan*

Kaynak: Porada, 1948: plt 701

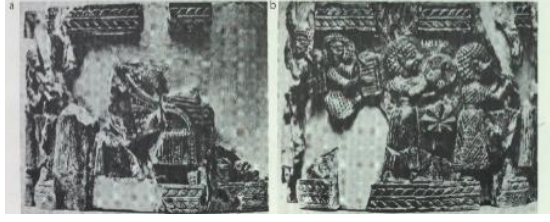
Resim 68 Silindir Mühür, Louvre

Kaynak: Collon, 1987: 190, fig. 937

*Resim 69 Nimrud Fildişi Kap-
Pyxis*

Kaynak: Heirrmann, Laidlaw,
2009: plt. 47

Resim 70 Nimrud Fildişi Kap-Pyxis

Kaynak: Orthmann, 1971: Nimrud S/3

Resim 71 Herzfeld Kap-Pyxis

Kaynak: Orthmann, 1971:
Herzfeld X / 1

Resim 72 Nimrud Fildişi Plak

Kaynak: Mallowan, Davies: 1970: lev. 7

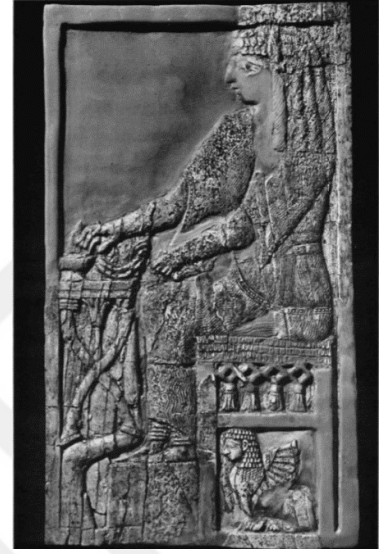
*Resim 73 Nimrud Fildişi
Mobilya Parçası*

Kaynak: Mallowan,
Herrmann, 1974: lev.
LVI

*Resim 74 Nimrud Fildişi
Mobilya Parçası*

Kaynak: Mallowan,
Herrmann, 1974:
lev.LVIII

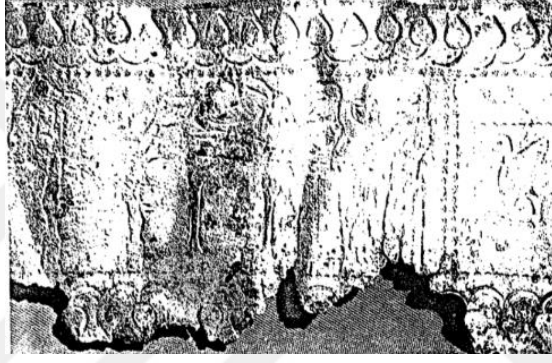
*Resim 75 Nimrud Fildişi
Mobilya Parçası*

Kaynak: Mallowan,
Herrmann, 1974: lev.LIX

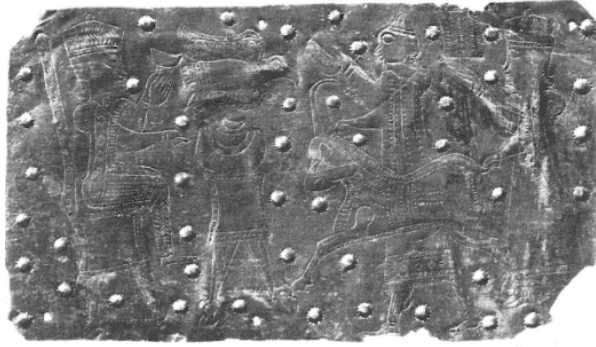
Resim 76 Bronz Kemer

Kaynak: Çavuşoğlu, 2002: res. 305

Resim 77 Bronz Kemer

Kaynak: Çavuşoğlu, 2002: res. 300

Resim 78 Bronz Adak Levhası

Kaynak: Kellner, 1976: 53 v.d., Abb. 52

Resim 79 Bronz Adak Levhası

Kaynak: Kellner, 1991: 295, Res. 6

Resim 80 Bronz Adak Levhası

Kaynak: Caner, 1998: lev. 71, res. 406

Resim 81 Bronz Adak Levhası

Kaynak: Taşyürek, 1978: 210 v.d., res. 22

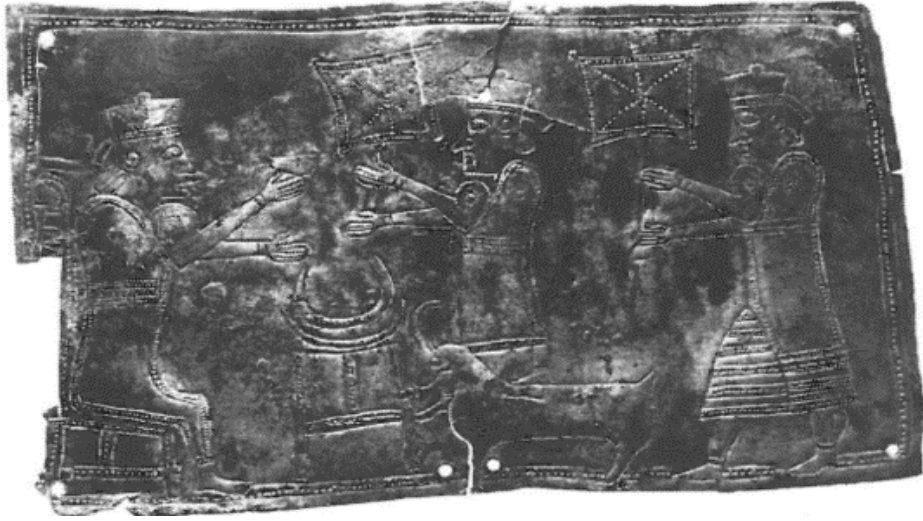
Resim 82 Bronz Adak Levhası

Kaynak: Caner, 1998: lev. 73 res. 408

Resim 83 Bronz Adak Levhası

Kaynak: Caner, 1998: lev. 73 res. 409

Resim 84 Bronz Adak Levhası

Kaynak: Caner, 1998: lev. 71 res. 410

Resim 85 Bronz Adak Levhası

Kaynak: Caner, 1998: lev. 73 res. 411

Resim 86 Bronz Adak Levhası

Kaynak: Caner, 1998: lev. 73 res. 412

Resim 87 Amulet Mühür

Kaynak: Kuvanç, 2014: res.1

Resim 88 Silindir Damga Mühür

Kaynak: Yağcı, 1996: 183 lev. II

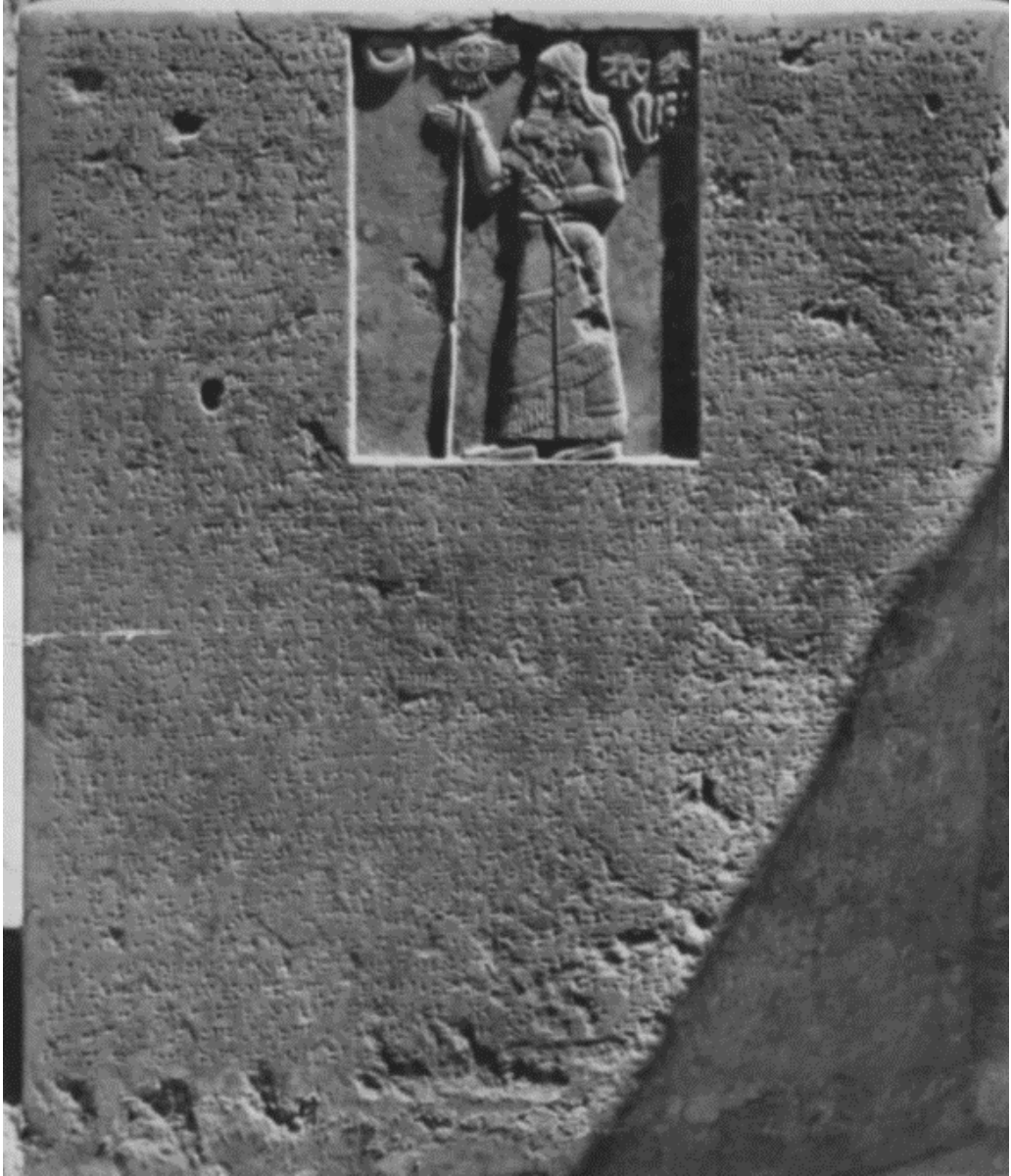
Resim 89-a Ur Standardı

Kaynak: British Museum: Image Service order FI-001035686

Resim 89-b Ur Standardı

Kaynak: British Museum: Image Service order FI-001035685

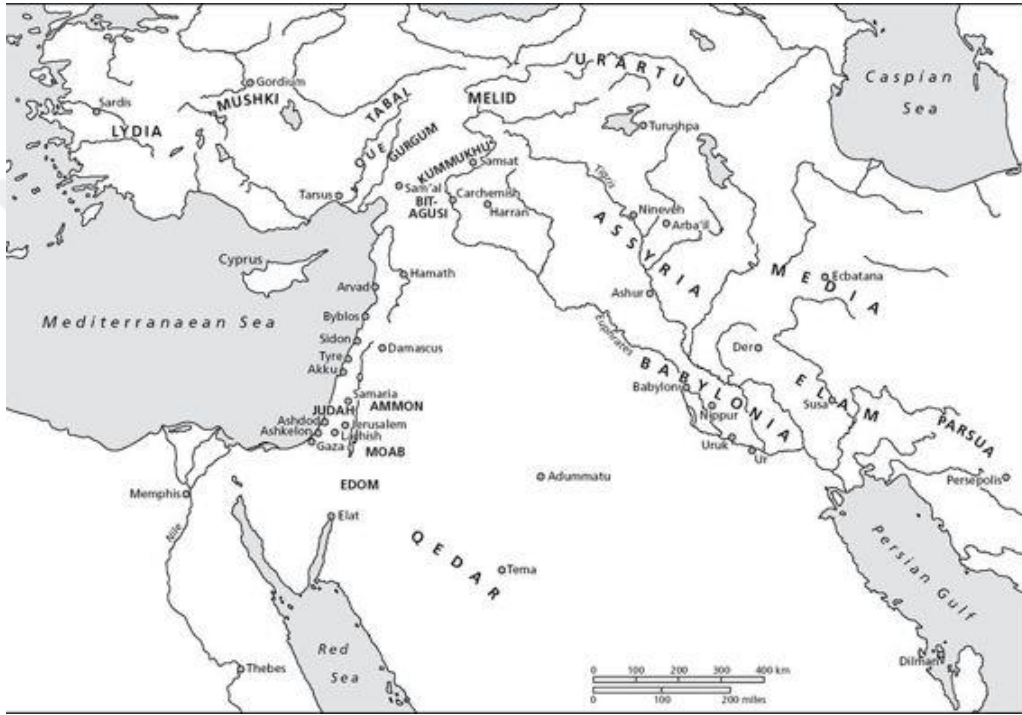
Resim 90 II. Aurnasirpal Ziyafet Steli

Kaynak: Wiseman, 1952: Lev. 1

Resim 91 Ephesos steli

Kaynak: Pfuhl-Möbius, 1979: no.1867

Harita 1 Geç Hitit Beylikleri, Urartu ve Asur Devleti

Kaynak: Cambridge Ancient History, Vol. 3, Part 2

TABLÖLAR

Yeni Kod	Kategori	Etilerinde başlık	elmele	bakik	içgen köfte yada peynir	et	meyve	tavşan	elinde içim	çerit yada köfte	kuş	çekirge	patis	masada küçük kap yada kase	Masada büyük kap
Taj Lonha	44	X													
Taj Lonha	45	X	X			X								X	
Taj Lonha	46	X				X								X	
Taj Lonha	47	X													
Taj Lonha	48						X	X			X	X			
Taj Lonha	49														
Taj Lonha	50					X								X	
Taj Lonha	51	X				X									
Taj Lonha	52	X												X	
Taj Lonha	53														
Taj Lonha	54														
Taj Lonha	55														
Mükür	56	X													
Mükür	57	X		X											
Mükür	58			X											
Mükür	59	X	X											X	
Mükür	60	X													
Mükür	61	X													X
Mükür	62	X													
Mükür	63	X													
Mükür	64	X													X
Mükür	65	X													X
Mükür	66	X													X
Mükür	67	X													X
Mükür	68	X													X
Mükür	69	X													X
Mükür	70	X													X
Mükür	71	X													X
Mükür	72														
Mükür	73														
Mükür	74		X								X				
Mükür	75														X
Mükür	76														X
Patis	77	X	X											X	
Patis	78	X													
Patis	79	X	X												
Fildizi patli	80	X													
Fildizi patli	81	X													
Fildizi patli	82	X													
Fildizi mobilya parçası	83		X											X	
Fildizi mobilya parçası	84		X											X	
Fildizi mobilya parçası	85		X											X	

Tablo 1 Geç Hitit gıda maddeleri ve ziyafet ile ilişkili olabilecek diğer materyaller.

Gıda Halk	Kategori	Gıda Maddeleri											Masada küçük kap yada kase	Masada büyük kap		
		ellerinde kadeh	ekmek	balık	liğen köfte yada peynir	et	meyve	taçan	elinde üzüm	simit yada köfte	kuş	çukürge			pywis	
Ortoostat	1	X	X	X												
Ortoostat	2	X(?)														X
Ortoostat	3	X	X		X											X
Ortoostat	4	X	X		X			X(?)	X							
Ortoostat	5	X	X												X(?)	
Stel	6	X														
Stel	7	X	X							X			X			
Stel	8	X	X					X	X							
Stel	9	X	X											X		
Stel	10	X	X													
Stel	11	X	X													
Stel	12														X(?)	
Stel	13	X														
Stel	14	X														
Stel	15	X	X						X							
Stel	16	X	X					X	X							
Stel	17															
Stel	18	X	X						X							
Stel	19	X	X													
Stel	20			X		X										
Stel	21	X	X													
Stel	22	X	X												X	
Stel	23	X	X								X(?)					
Stel	24	X	X													
Stel	25	X	X													
Stel	26	X	X					X								
Stel	27	X	X					X	X							
Stel	28	X	X													
Stel	29	X	X													
Stel	30	X	X													X
Stel	31	X	X						X							
Stel	32	X	X													
Stel	33	X	X													
Stel	34	X	X													
Stel	35	X	X						X							
Stel	36	X	X													X
Stel	37	X	X													X
Stel	38	X	X													X
Stel	39	X	X													
Stel	40	X	X													
Kolye Ücu	41	X	X													
Mühür	42	X	X													
Pywis	43	X	X					X								

Tablo 2 Yeni Asur gıda maddeleri ve ziyafet ile ilişkili olabilecek diğer materyaller

Upraktu	Kategori	Gıda Maddeleri													
		ellerinde kadeh	ekmek	balık	üçgen köfte yada peynir	et	meyve	taüan	elinde üzüm	simit yada köfte	kuş	çekirge	gynis	masada küçük kap yada kase	Masada büyük kap
Kemer	86	X	X												
Kemer	87	X	X											X	
Kemer	88	X	X												
Kemer	89	X	X											X	
Kemer	90	X	X											X	
Kemer	91	X													
Kemer	92	X	X												
Kemer	93	X													
Kemer	94	X	X											X	
Kemer	95	X	X											X	
Kemer	96	X	X											X	
Kemer	97	X	X											X	
Kemer	98	X	X											X	
Kemer	99	X	X												
Kemer	100	X	X												
Kemer	101	X	X											X	
Kemer	102	X	X												
Kemer	103	X													
Kemer	104	X	X											X	
Kemer	105	X													
Kemer	106														
Kemer	107	X	X												
Levha	108	X	X												
Levha	109	X	X												
Levha	110	X	X												
Levha	111	X	X												
Levha	112		X												
Levha	113	X	X												
Levha	114		X												
Levha	115														
Levha	116		X												
Levha	117	X	X												
Mühür	118		X												
Mühür	119	X													
Mühür	120	X	X												
Mühür	121	X	X												
Mühür	122		X												

Tablo 3 Yeni Asur gıda maddeleri ve ziyafet ile ilişkili olabilecek diğer materyaller